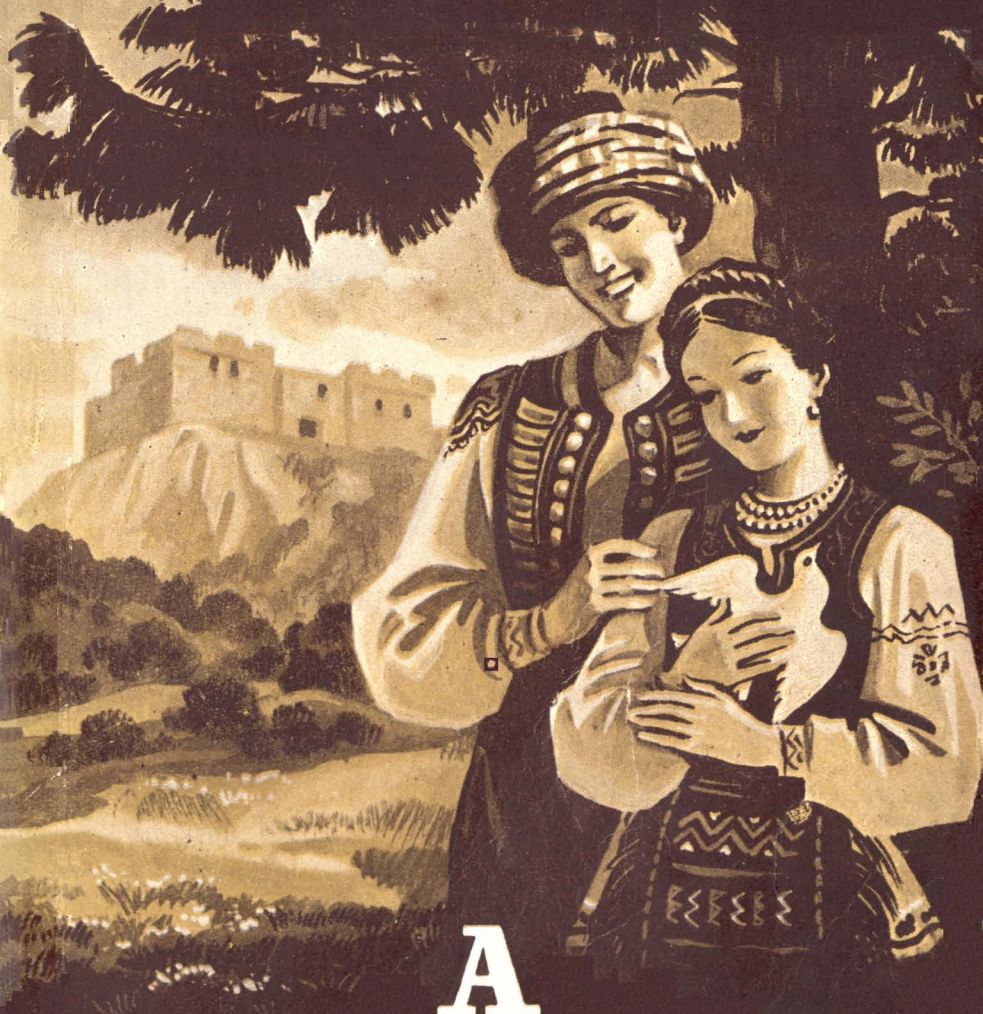

TOMKA ÁGOSTON SJ.

A
FEKETE-RÉT
Örökösei

PÁL GYÖRGY

K O R D A · R T · K I A D Á S A · B P E S T ·

A FEKETE-RÉT ÖRÖKÖSEI

IRTA:

P. TOMKA ÁGOSTON S. J.

BUDAPEST, 1944
KORDA R. T. KIADÁSA.

Nr. 408/1943. Imprimi potest. Budapestini, die 18. Maii 1943.
Stephanus Borbély S. J. viceprovincialis. — Nihil obstat. Dr.
Stephanus Kosztolányi censor dioecesanus. Nr. 4530/1943. Impri-
matur. Strigoni, die 2. Junii 1943. Dr. Joannes Drahos vic. gen.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában. Bpest, VIII., Csepreghy-u. 2.

Mentsd meg a fiamat!

A karámban panaszosan felbégett egy bárány. Az öreg Joszip arra fordította fejét. Darabig belebámult a sötétbe. Nyilván nem vett észre semmi gyanúsat, mert visszafordult a tűzhöz. Lábával igazított a sercegő, pattogó fahasábokon. Aztán felkeverte fakanállal a parázs felett függő bogrács tartalmát. Merített a léből. Megízlelte. Csettintett nyelvével. Elismeréssel bólintott hozzá és leereszkedett szűrjére. Elővette kését és elkezdte hámozni a burgonyát.

Még három pásztor ülte körül a bográcsot, jóval fiatalabbak Joszipnál. Hallgatagon bámultak a tűzbe. Nagysokára szólalt meg Jován, valamennyi közül a legifjabb:

— A Matija sem jön?

— Az sem! — hagyta rá Joszip.

— És a Zeljko?

— Az sem.

— Sem a Miroszláv, sem a Matija, sem a Zeljko.

Hm!

— Aztán miért nem jönnek? — kérdezte félhangon Nikoláj, a mellette ülő, az előbbinél valamivel idősebb pásztorlegény.

— Hogy miért, — ismételte vontatottan Joszip — a féreg tudja? Nem jönnek, mert úgy jött rájuk.

— Mit esznek majd? — kíváncsiskodott Jován.

— Elvitték a részüket. Azt mondták, hogy majd megfőzik maguk — szólt bele Stevó, a harmadik és legidősebb a legények közül.

— Dejszen! Nem tudnak azok zsigericát főzni! — vetette oda hetykén Nikoláj. — Az előző nyáron, amikor apánk beteg volt, főzött nekünk egyszer a Miroszláv. Emlékeztek még rá?

— Emlékszünk — felelték egyszerre Jován meg Stevó.

— No és?

— Még a kutyámnak se kellett! — szólt Stevó és beleköpött a tűzbe.

Nikoláj szomszédjára nézett. Jován nem felelt, csak a hátamögé köpött. Az öreg Joszipnek jólesett bojtárjai elismerése. Szakértelemmel keverte a zsigericát és szórta bele a burgonyát, apróra vágott hagymát meg paprikát. Csend következett.

— Oszt többé sohasem jönnek? — kérdezte később Jován.

— Azt mondják! — válaszolta Joszip.

— Buta beszéd! — vélte Nikoláj. — Hisz naponta együtt legeltetünk!

— Külön hajtják majd a nyáj egyrészét, mondta nekem a Miroszláv — felelte neki Stevó.

— Nem kérdezted, hogy mi ütött beléjük?

— Kérdeztem.

— És mit mondtak?

— Hogy ők macedónok.

— Macedónok?

— Igen.

— No és?

— Mi meg albánok vagyunk.

— Hát mi van azon? Eddig is albánok voltunk, ők meg macedónok. És nem vonultak külön.

— Mondtam én nekik.

— No és?

— Azt felelték, hogy az csak volt. Ezentúl pedig másképp lesz. Mert hogy ez a föld az övék, és nekünk itt semmi keresnivalónk sincsen.

— Már mint nekünk?

— Úgy van!

— Hát nem mondtad nekik, hogy ezt a földet Isten az albánoknak adta? Hol voltak még akkor a macedónok? Örüljenek, hogy megtűrjük őket a körünkben!

— Ne izgassátok magatokat — szólt bele csen-

desen Joszip. — Minden tíz évben egyszer összeveszünk azon, hogy kié ez a föld. Mi is meg ők is magukénak vallják az ősi jogot. Először csak veszekszünk, azután következik a verekedés, le is szúrnak, agyon is lőnek egy-két embert, végül mégis béke lesz belőle, és meggy ismét minden a maga útján. Most is csak így lesz...

Egy ötödik ember közeledett a tűzhöz, lehetett vagy 40—45 éves.

— Dobro vecse! — köszöntötte a már ott ülőket. — Miről vitáztok?

Stevó gyanús szemmel nézett az érkezőre:

— Hát maga nem meggy külön? — kérdezte tőle.

— Külön? — csodálkozott a most jött ember. — Nem értem?

— A macedónok külön mentek — egészítette ki társa szavait Nikoláj. — Maga nem tart velük?

— Össevesztetek?

— Nem. Csak azok szemünkre vetik, hogy albánok vagyunk. Maga micsoda?

— Micsoda? ... Micsoda? ... ismételte mintegy maga elé a jövevény, miközben letelepedett a tűz mellé ... Magam sem tudom ... Nevem török, hitem görög, szívem meg azé, aki jobban fizet ... Na, de hagyjuk ezt! ... Sokkal nagyobb baj ennél, hogy gazdánk aggódik ... A kis Juszuf súlyosan megbetegedett. Nagy forrósága van. Meg a hideg is rázza és félrebeszél.

— Hogy tudod? — érdeklődött Joszip.

— Most, hogy eljöttem a vár előtt, ujságolta nekem Aladin úrfi. Szegény gazdánk! Ha meghal az úrficska, alighanem magával viszi az apját. Négy halál egymásután egy embernek több, mint sok.

— Halló! — kiáltotta valaki az udvar felől a tűz felé — Fermendzsín ott van?

— Itt vagyok, fiatal úr, kérem! — kiáltotta vissza az ötödik ember.

A homályból délceg termetű ifjú alakja vált ki. Arcát még alig érte borotva. Fejét fez fedte, felső-

testét pedig az albánok jellegzetes inge, a fuszta-nella. Fölötte gazdagon hímzett, ezüst-gombos mel-lényt viselt, dereka körül széles bőröv, balján rövid, görbe karddal. Térdigérő bő nadrágját térde alatt egy-egy csat szorította össze. Lábain fekete haris-nya és csatos félcipő. A tűz körül ülők felálltak. Egytől-egyig szikár, magas termetű emberek voltak, gazdájuk legidősebb fiához hasonlóan, de mégis egyszerűbben öltözve: fez és kard nélkül. Tisztelet-tel emelték meg kucsmáikat.

— Dobro vecse! — köszöntek karban.

— Allah adjon erőt, egészséget! Jer Mehmed gyorsan, atyám hivat.

Fermendzin felkelt és Aladinnal eltűnt a ho-mályban.

— Atyám tulajdonképen Miroszlávért küldött, de azt az embert nem találtam. Mivel pedig a dolog sürgős, gondoltam, te is megfelelsz.

— Szolgálatára! Fermendzin mindenhez ért. Miről van szó?

— Magam sem tudom. Majd apám megmondja.

Közben végighaladtak a sötét udvaron. Balról maradtak el a cselédlakások, jobbfelől az istálló. A vár kapujához értek. Aladin marokra fogta a láncon függő kalapácsot és kettőt ütött a nehéz, vasveretű tölgyajtóra. Zörögve, nyikorogva nyílt az meg előt-tük és csukódott be ismét mögöttük.

Nagy kockakövekkel kirakott, keskeny, néhány faggyúgyertyával világított folyosó, majd meredek, kényelmetlen csigalépcső következett. Az emeleten a fegyvertárba léptek. Gyengén pislogó olajméc-s világította. A mellette fekvő gyertyák közül egyet kezébe vett Aladin, meggyújtotta a mécses lángjá-nál és tovább vezette szolgájukat. Több, nagyobb, perzsaszőnyegekkel fedett szobán haladtak végig, míg egy kisebb kamrába jutottak. A falon két mécses is égett. Fényük ráesett a vastag szőnyegekkel bo-rított kerevetre és megvilágította a beteg gyerme-ket. Arca lázban égett. Melle lihegett, szemét be-

húnya, cserepes ajka gyengén nyitva állt. Két karja mozdulatlanul nyúlt végig a vastag selyemtakarón. Lábánál ült az atya és aggódó, szinte rémült tekintetét fiára szegezte. Észre sem vette a belépőket.

— Atya! — szólt hozzá csendesen Aladin — itt vagyok.

A megszólított feltekintett.

— Hát nem a Miroszlávot hoztad?

— Hiába kerestem az egész udvaron, nem találtam. Mivel pedig azt mondtad, hogy sürgős, gondoltam, hogy Fermendzsín is jó lesz.

— Úgy van! ... Fermendzsín is jó lesz! ... Ugye drága szolgám! — szólt vontatottan, miközben mereven beteg fiát nézte.

— Parancsára gazdám! Mivel legyek segítségére?

— Novibazárba kell menned az orvosért!

— Novibazárba? Ah!

— Mégpedig ez éjjel!

Fermendzsín a görögkeletiek szokása szerint keresztet vetett magára. — Minden jó Iélek dicséri az Urat! — morogta fogai között. — Lehetetlen dolgot kíván gazdám.

— Lehetetlent? Miért? Talán haragosod van? Vagy vérbosszútól félsz?

— Haragosom nincs, hála a jó Istennek. Vérbosszútól sem félek...

— Hát akkor?

— Az éjtszaka a medvék és farkasok, rablók meg boszorkányok ideje!

— Mehmed! Ne beszélj bolondokat!

— Márpedig, drága gazdám, nem hiszem, hogy talál embert, aki a Mokra-planina őserdőiben magánosan és fegyvertelenül, éjnek idején keresztül mer hatolni.

— Nem kívánom, hogy magadban menj, azt sem, hogy fegyvertelen légy. Vihetsz magaddal botot, kardot, sőt fejszét.

— Gyalogszerrel?

— Hová gondolsz? Az út sürgős! Látod, hogy fiacskám milyen beteg. Aztán az orvos sem jön ide a maga lábán. Fogjad be a kordélyomba a legjobb lovamat és azzal menj.

— Ilyen sötétben? Kitöri majd a lábát.

— Lámpást köss a rúdra.

— Ki jön velem?

— Ki van itthon?

— A vén Jozsip meg három bojtárja.

— Menjen veled Jozsip meg Stevó.

— Nem férünk el a kordélyon.

— Lóháton menjenek.

— Hová menjünk?

— Novibazárba.

— Tudom, de ott?

— Keressétek meg dr. Valjevics Milánt és adjátok át neki ezt a levelet. Most kilenc óra. Ha egy óra múlva indultok, éjfél után két órakor helyben vagytok.

— Uram, gazdám! Nincs az az ember, aki ilyen sötét éjjel négy óra alatt Novibazárba jutna innen!

— Pedig el kell jutnotok!

— Köves az út és szerfölött veszélyes!

— Köves? Az a darab az erdőn át! Utána annál jobb országút következik.

— És ha megtámadnak a rablók?

— Rablók? Ugyan, Mehmed! Mondd inkább, hogy nem akarsz menni!... Drága szolgám!... Mentsd meg a fiamat! Neked is van gyermeked, tudnod kell, mi az apai szeretet!... Fáradtságodért milyen jutalmat kívánsz? Megadom neked, amit csak kérsz!

— Elmék, — szólt ravaszul Mehmed — ha nekem adja a forgópisztolyt.

— Miféle forgópisztolyt? — kérdezte csodálkozva gazdája.

— Azt, amelyik ott lóg a fegyvertárban!

— Add oda neki, Aladin.

— Történyekét is kapok hozzá?

— Hát persze, hogy kapsz.
— Mennyit?
— Adj neki vagy két tucatot. Elég lesz?
— Elég! He-he-he! — Fermendzsin meghajtotta magát és kifelé indult. A küszöbről még visszaszólt:
— Éjfél után két órakor Novibazárban leszek, és mire a nap felkel, újra itt.

A fegyvertárban látható örömmel csatolta derekára a nehéz forgópisztolyt és vágta zsebre a hozzávaló töltényeket. Aladin sietett, hogy Fermendzsinat mielőbb útnak indítsa, de az nem mozdult helyéből.

— Mi az? Mért nem jössz? — kérdezte némi türelmetlenséggel.

— Joszip és Stevó is fegyvertelenek.

— Akasszák fejszéküket a nyeregkapába.

— Jól ismerem Joszipot. Fejszével az nem indul neki egy ilyen veszélyes útnak.

— Ne húzd az időt! Tudod, hogy atyám sürget. Mondd meg nyíltan, hogy mit akarsz! Kardot vagy puskát?

— Puskát, fiatal úr kérem, puskát!

— Melyiket?

— Azt a kettőt. — Fermendzsin két ócska Verndl-karabélyra mutatott.

— Nesze! — szólt gondolkodás nélkül Aladin, csakhogy mielőbb indulásra bírja, és leakasztotta a két rozsdás mordályt.

— Hozzávalót is adjon az úrfi!

Aladin szó nélkül a kezébe nyomott két tölténnyel megrakott övet.

— Itt van! De aztán siessetek!

— Mán szaladok, he-he-he! Mán szaladok.

Fermendzsin ismerte embereit. Jól tudta, hogy egyik sem vállalkozna a hosszú és kényelmetlen éjtszakai útra — csak úgy a gazda fiacskájának kedvéért. De egy-egy ilyen fegyverért? Azért igen! Nemcsak Novibazárba mennének el éjnek idején, hanem akár a pokolba is.

Fermendzsin ordítózva futott végig az udvaron.

— Ide nézzetek! — kiáltotta. — Ide nézzetek! — és magasra emelte a két karabélyt. Aztán eldarálta, hogy milyen megbízást kapott gazdájuktól. Az egyik puskát Joszip, a másikat Stévó kezébe nyomta, percek alatt magába tömte azt a kis vacsorát, amit a pásztorok meghagytak neki, és az istállók felé indult, hogy befogjon és útra keljen. A másik kettő ebben szó nélkül segített neki.

Negyedórával később már a hegyi úton botorkáltak felfelé. A lovasok kezében egy-egy fáklya, hátukra csatolva a megtöltött fegyver. Fermendzsin, oldalán a forgópisztollyal a kordélyban ült és tartotta a kantárszárat. Lova biztosan lépegetett a köves úton, nem törődve azzal, hogy mekkorákat zökken a mögéje fogott kétkerekű.

Körülöttük a sűrű bükkerdő szellőnélküli csendje, holdfénytelen sötétsége. Sehol egy állat, sehol egy lélek. Félórába sem telt, míg elérték a nyerget. Onnan semmivel sem jobb úton, de lefelé haladtak. Nem beszéltek. Csak az erdő vége felé szólalt meg Joszip. Fermendzsin mellett lovagolt ekkor.

— Dícsérem az eszedet! — mondta.

— Meg is érdemli! — felelte amaz. — De azért csak mondd meg, hogy miért?

— Hát hogy a flintákat megszerezted nekünk.

— Hja?!...

Az országútra értek. Ügetésre ösztökélték a lovakat. Gyorsan maradoztak el a sötétben az útmenti fák. Riadtan szállt fel róluk a fáklyák fényétől megzavart egy-egy bagoly. Távoli kutyaugatást hozott feljűk a völgymenti szél...

— Mert hogy az a Miroszláv mit akar? Ki tudja? — fűzte tovább hangosan gondolatait Joszip.

— Én csak azt mondom, hogy valaki felizgatta őket.

— Hogy felizgatta-e vagy sem, nem tudom. De biztonságosabban érzem magam, ha puska van a vállamon...

Apró falvak, útmenti települések következtek. Csaholó kutyák ugrálták körül az ügető lovakat. Stevó közéjük vágta a leégett fáklya végét... Más nem történt... Félkettőre Novibazárba értek. Fermendzsín jól ismerte a várost. Fáradtság nélkül megtalálta az orvos lakását. Zörgettek. Tíz percig is eltartott, míg megnyílt az ablak. Barátságtalan férfihang tudakolta, hogy ki van kint?

— Levelet hoztunk Valjevics Milán doktor úrnak — adta meg a választ Fermendzsín.

— Ki küldte magukat?

— A mi gazdánk, Mirdit Dragutin uraság, a crna-poljei sztarjesína.

— A doktor úr most alszik, még ilyen nagyúr számára is.

— Hogy alszik, azt magunktól is tudjuk! Amiért pedig nagyúr a gazdánk, azért majd megfizet.

— Mér nem vártak reggelig?

— Mert nagyon sürgős!

Az ablakban álló ember szemügyre vette a jövevényeket. Fegyveres voltak nem kerülte el figyelmét. Máskor is megesett, hogy gazdáját sietve véres verekedések színhelyére hívták. Azt hitte, most is ilyesmiről van szó.

— Hány a halott és sebesült? — kérdezte.

— Minden megvan a levélben!

— Honnan jöttek?

— Mondtuk már, hogy a crna-poljei sztarjesína küldött.

— Igen, de honnan?

— Nabojcéról, ha mindenáron tudni akarja.

— Oda a világ háta mögé akarják gazdát elvinni? Azt ugyan leshetik!

Fermendzsín kezdte elveszíteni türelmét.

— Mit avatkozik maga a gazdáink dolgába? Beviszi tüstént a levelet vagy sem?

Ez hatott. Három felfegyverzett emberrel kikezdeni nem látszott tanácsosnak. A házmester féle ember visszahúzódott az ablaktól, melyet azonban

nyitva hagyott, hogy készséges voltát ezzel bizonyítsa. Félórával később megnyílt a kapu és töpörödött öregember jött ki rajta.

— Maguk a sztarjesína emberei? — kérdezte rekedtes hangon.

— Dobro jutro! — felelték neki, illedelmesen megemelve kucsmáikat. — Mi vagyunk!

— Akkor mehetünk! — szólt röviden az orvos.

Fermendzsин leugrott, hogy az apró embert a kordélyba felsegítse. A doktor beszállt. Maga mellé tette kis műszeres táskáját, és szívesen vette, hogy a török kocsis lábait egy lópokróccal befedje. Miután Fermendzsин is elhelyezkedett, csak ennyit mondott neki:

— Siessünk!

Mehmed megbiztatta lovát. Sebesen trappoltak ki a városból, végig az országúton. Egymásután maradtak el ismét az apró falvak. Az orvos hamarosan mély álomba merült. Csak mikor a csinált útról a hegyi ösvényre tértek, és a kordély a kövektől, vízmosásoktól hepe-hupás úton nagyokat zökkent, ébredt fel. Körülnézett. Már hajnalodott. Először csak úgy félve és szórványosan füttyentett egy-egy rigó, majd mind bátrabban és mind több madár köszöntötte dalával a felkelő napot.

Valjevics áhítattal hallgatta az erdő énekeseinek ezer ütemű hangjátékát és teli tüdővel szívta magába az ébredő májusi természet balzsamos illatát.

— Szeretem az erdőt, kivált tavasszal — szólt mosolygós arccal. — Az örök ifjú hajnalt, a sohasem hibázó madarak dalát! . . . De sajnos, csak ritkán élvezhetem. Erre is már igen régen jártam!

— Tetszett már Nabojcén lenni?

— Ó hogyne. Mostani gazdátok Istenben boldogult atyjának életében sűrűn megfordultam ott. Csak amióta az öreg meghalt, nem voltam ezen a csodaszép tájon.

— Az pedig régen meghalt már.

— Bizony régen. Most a nyáron lesz huszonöt éve. Ki most nálatok az orvos?

— Orvos? Senki! Gazdám nem szereti az orvosokat. Semmit sem szeret, ami újszerű. A Crna-poljén megállott a világ. Ha úgy néhanapján kimozdulhatok onnét, mennyi újat látok. Autókat, villamoslámpásokat, mindenféle masinát, — sőt azt hallok, hogy a beszélő-gépet is kitalálták már. — Nabojcén azonban mindebből semmi sincsen. Még valamire való utat sem építetett várához a sztarjesína.

— Miért olyan maradi?

— Azt mondja, addig van béke falujában, míg az új dolgokat oda nem hozzák. Azt is gyakran halljuk tőle, hogy minden veszekedés meg háború a találmányok miatt van.

— Na, de az orvos csak nem új találmány?

— Gazdám azt állítja, hogy az orvos csak arra való, hogy a találmányokat az emberek nyakára hozza. Meghalni doktor nélkül is lehet.

— És most mégiscsak értem küldött.

— Igen, mert az ősz óta háromszor temettünk már, és most nagyon fél, hogy kedvenc fiacskája, Juszuf úrfi is meg talál halni!

— Háromszor temettetek? Kik haltak meg?

— Hát, hogy előlről kezdjem!... Huszonhárom évvel ezelőtt történt, ... úgy van! Én még legény ember voltam, hogy gazdám első feleségét a házhoz hozta. Török nő volt: Fatimének hívták.

— Azt mondod, első feleségét? Fatime meghalt?

— Meg. Nem sokkal harmadik fiának születése után.

— Három fia volt?

— Három. Az első, a legidősebb, Aladin úrfi, ma már huszonkét éves. Utána következik Amurád úrfi, Aladinnál két évvel fiatalabb. A harmadik Ahmed, mégcsak tizennyolc éves.

— Török neveket adott nekik atyjuk?

— Azt, mert mohamedán.

— Igaz az! Majd megfeledeztem róla... A

Mirditek mohamedánok... Fatime mellett tartott gazdád háremhölgyeket?

— Tartott, de csak ameddig Fatime élt. Nem sokkal halála után, valahol a dalmát tengerparton, megismerkedett a csodaszép Jeléna Drakiccsal. Beleszeretett és el akarta venni feleségül. Jeléna kész volt hozzá menni, de csak azzal a feltétellel, hogy elbocsátja a háremhölgyeket.

— Miért? Ez a leány talán keresztény volt?

— Úgy van! Római vallású.

— Gazdád teljesítette kérését?

— Teljesítette. Annyira beleszeretett, hogy mohamedán létére meghozta érte ezt az áldozatot, sőt még azt is, hogy keresztény templomban esküdött meg vele.

Szép napok következtek a Crna-poljén. Mindannyian éreztük, hogy jóságos keresztény úrnőnk van. Akárkinek akármilyen baja volt, bizalommal hozzá fordulhatott. Hacsak módjában állott, segített. Meglátogatott lakásainkon, betegeinket ápolgatta, asszonyainkat sok minden hasznos dologra megtanította. Rengeteg veszekedést és perpatvart elsimított és amíg élt, egyszer sem fordult elő községekben verboszu. Mindenki szerette, sőt rajongott érte, leginkább természetesen gazdánk. Szíve is meglágyult tőle. Amilyen kegyetlenül szigorú ember volt azelőtt, olyan áldottan jó lett mellette. Elégé sajnáljuk, hogy halála után lassan, fokozatosan visszaváltozott.

— Mikor halt meg ez az asszony?

— Az ősszel múlt tizenegy éve.

— Mi baja volt?

— Nem tudjuk. Körülbelül félévvel Juszuf úrfi születése után lett beteg. Mindössze két hétig szenvedett, aztán Nabojsce meg Dolovó osztatlan gyászára váratlanul meghalt.

— Csak egy gyermek maradt utána?

— Ó dehogy! Négy.

— De ezek már csak keresztények?

— Az első három igen, a negyedik nem.

— Hogy lehet ez?

— Nabojcén, sőt az egész környéken sincsen katolikus pap. Jeléna asszony viszont azt akarta, hogy gyermekeit pap keresztelje. Ezért aztán addig várt, amíg nyáron, szokás szerint, a tengerpartra utaztak. Ott kereszteltette meg kicsinyeit. Juszuf úrfival ez csak azért nem történt, mert szegény anyja időközben meghalt.

— Juszuf édestestvérei fiúk?

— Nem. Az első mindjárt kislány volt, a kis Milka. Aranyos fehérnép volt. Örökölte anyjának nagy, kerek, barna szemét és gyönyörűen szép, kékbe csillogó, fekete haját. Bőre e mellett meg olyan fehér volt, mint a frissen fejt tej.

Utána másodiknak fiú következett, a Markó. Mi magunk között azonban csak Barikának neveztük, mert kacagása szakasztott olyan volt, mint az ártatlan bárányok bégetése.

— Sokat nevetett?

— Mindíg, mert állandóan huncutságokon járt az esze és boldog volt, ha valakit megrézfálhatott . . . Jeléna asszony például tudta rólam, hogy legnagyobb örömöm a pipám. Ezért hébe-korba meglepett egy kis hercegovínaival. Többször megesett, hogy a pöttöm Markóval küldte le hozzám a drága szívni valót. Amennyire mindenem a dohány, annyira irtózom azonban attól, ami édes. Markó megtudta ezt valahogy. És egyszer, — szegény jó anyja akkor már nem élt — dohányt hozott nekem, de a csomag tetejébe úri kisasszonyoknak való cukorkákat rakott. Nagyon megköszöntem neki az ajándékot és távozása után elővettem pipámat, hogy megtömjem. Felbontom a csomagot, — hát mit látnak szemeim? Dohány helyett émelyítő nyalánkságokat . . . Ej, a haszontalan kölyke — dűnnyögtem magamban és szobám sarkába vágtam a dobozt olyan erővel, hogy széjjelszakadt . . . És ekkor — na nézz oda — a cukrok alól előkerült a dohány . . .

Kacagásra lettem figyelmes... A kis huncut az ablak sarkából leste, hogy mit teszek, és jót mulattott azon, hogy ennyire felültetett... A drága kis jószág.

Harmadik gyermeke imádott úrnőnknek megint leányka volt, a kis Szláva. Ezt is jókedvében teremtette az Isten. Nagyon jó szíve volt, és ezért mindezt elajándékozta. Ha nem volt éppen semmije, amit odaadhatott volna, virágot szedett és azt osztogatta. Még most is őrzök az anyámtól rám maradt imakönyvben néhány rózsaszirmot, amivel egy ünnepnapon gazdagított.

Az utolsó, a legkisebb, a Juszuf úrfi. Szakasztott az anyja. Arca, hangja, szíve, jósága, valamenyny mozdulata őreá emlékeztet. Éppen ezért ő a kedvenc. Úgy van vele gazdánk, mint Jákob volt Benjáminnal. Amikor aztán felejthetetlen úrnők a Magasságbelihez elköltözött, özvegyen maradt férje ennek a négy gyermeknek élt és nem akart tudni más asszonyról.

— Az első feleségétől való fiait nem szereti?

— Szereti azokat is, de másképen. Keményebben, szigorúbban. Lett is belőlük olyan három szép szál legény, mint a viharral dacoló tölgyfa ott a Mokraplanina tetején. Míg az a négy drága virág csak elhervadt.

— Elkényeztetett, beteges gyerekek voltak?

— Hogy elkényeztetettek voltak-e, nem tudom; betegnek sem látszottak, csak finomak voltak. Olyanok, mint a virágzó oleánder; odavalók az enyhe tengerpartra, nem pedig ide, a mi zord és kemény éghajlatunk alá.

— Miben haltak meg?

— A jó ég tudja. A kis Szláva kezdte. Karácsonyra lett beteg. Borzasztó forróság gyötörte. Aztán megvakult szegény. Hála a jó Istennek, nem élt soká. Mit is kezdett volna a kis jámbor, világtalanul. Alighogy eltemettük, megbetegedett a nénje. Őneki meg a fülére ment a baj. Süket lett az ártat-

lan. Roppant sajnáltuk drága galambunkat. Gazdánk odahozatta a vidék valamennyi javasasszonyát, még a híres Nikicát is, Neposolóból. Tanácsa szerint összehordtuk a környéken található gyógyfüveket és varázsszereket. Három hétig nálunk lakott a vén boszorkány. Teákat főzött, füstöléseket végzett, nap-hosszat mormogta a bűvös igéket — hiába. Milka az édes, napról-napra jobban lesoványodott, elszáradt, mint ősszel a nefelejcs, míg végre kiszakadt belőle is a lélek. Húga mellé temettük, oda fel a hegyoldalba.

Három napig sirattuk.

Gazdánk azután Dolovóra ment, hogy két kisiával magát vigasztalja.

— A beteg gyermekek testvérei nem voltak otthon?

— Amint Szlávica ágynak dőlt, testvéreit atyja tüstént Dolovóra küldte. Azt mondta, ha otthon maradnak, elkapják ők is a nyavalyát. De hiába küldte. Szlávica három napja a sirban pihent, mire Milka kisasszony a várba visszatért. Mégis ráragadt a baj. Azt mondták az úrfiak, így kellett történnie, így volt megírva a sors könyvében: végzetét senki sem kerülheti el.

Tíz nappal Milka kisasszony temetése után hozta gazdánk vissza a fiúkat. Markó mégis beteg lett. Őt is a vörös forróság támadta meg. Lefeküdt, úgy mint ma, és négy héttel később megbénult a keze, lába. Barikánk, mint az úrfiak mondják, akkor is nevetni szeretett volna, de nem bírt. A fájdalmak könnyeket sajoltak szeméből. Kértük a gazdánkat, hogy hozason orvost. De ő csak nem állt rá. Majd jobban lesz, mondogatta. Erős és egészséges a gyerek, mint az albán bükk. Vágott hagymát tettek a mozdulatlan tagjaira: nem használt semmit. Akkor ecetes túró. Attól sem lett jobban. Fokozatosan több és több seb borította megkínzott testét, míg aztán az ő életének fonala is megszakadt. Markó úrfi temetésén láttam gazdámát először sírni. A várbeliek mondják, hogy

napokig sírt, hogy alig akart enni. Achmed úrfi vigasztalta meg azzal, hogy a kis Juszufról beszélt neki. Hat héttel Markó halála után megengedte, hogy legkisebb fia hazatérjen. Egy hónapja sem volt itthon, kitört a gonosz kórság rajta is.

— Mióta beteg a gyermek?

— Talán nyolc-tíz napja.

— Hány éves?

— Tizenkettő!

— Hm!

— Gazdánk félti, mint a szemevilágát. Szegény ember. Egészen összetört. Lesoványodott és megöregedett. Már csak a doktor úrban bízik. Aladin úrfitól tudom. Elég volt nekem a javasasszonyokból és kuruzslókból — mondta. Tudományuk egy fagarast sem ér. Jöjjön hát az orvos! Jöjjön, de gyorsan, amíg még nem késő.

Amikor figyelmeztettem az éjtszakai út veszélyeire, könnyörögni kezdett. Ő, az a büszke úr, aki talán még Isten előtt sem hajtja meg fejét, kérve-kért, hogy menjek a doktor úrért, hogy mentsem meg ezzel a fiát.

Az orvos meghökkent.

— Na-na, — mondta halkan — csodákat művelni én sem tudok!

Nagyot zökkent a taliga: kikanyarodtak az erdőből. Remek kilátás tárult eléjük: a Crna-polje minden bája. A felkelő nap sugarait hullatta a millió virág díszítette ezerszínű rétre. Mint ezüstszalag a csokron, úgy húzódott végig rajta a Crna-voda kristálytiszta vize. Délfelől a Suha-planina erdőfödte bércei, északon a Mokra-planina hegylánca zárta körül a völgyet. Az orvost megkapta a látvány szépsége. Egy pillanatra megfeledkezett róla, hogy miről beszélgettek az előbb.

— Ahányszor itt jártam, — mondta — mindig megbámultam ezt a tökéletes medencét.

— Azt, hogy köröskörül hegyek szegélyezik?

— Azt. Szinte el sem tudom képzelni, hogy mi képen folyik ki innen ez a bővizű patak.

— Úgy, ahogyan bejön. A Mokra-planina aljából tör elő, és a Suha-planina sziklái közé bújik.

— De csak kisebb a forrásánál?

— Nem sokkal. Ez a völgy nem sok vizet ad neki. Kibújik és eltűnik ismét, úgy, amint van. Hogy honnan jön és hová folyik, azt csak a teremő Isten tudná megmondani.

— Milyen tiszta a vize! Szinte megkívánja az ember, hogy igyék belőle.

— Tiszta és mégis Crna-vodának, Fekete-víznek hívják.

— Vajjon mi adott okot az elnevezésére?

— Azt beszéli a nép, hogy az a fínom, fekete iszap, mely a mélyebb helyeken fenekén meggyülemlik.

A völgyet is Crna-poljének, Fekete-rétnek nevezik, holott virágokkal tarka, nárciszoktól fehér a mező, kivált ilyenkor! De a földje, az fekete. Nincs is az egész környéken ennél jobb termőföld!

Leértek a völgybe. Az út kétfelé vált. A baloldali a macedónok lakta Dolovóra visz. Fermendzsin az albán falu, Nabojce felé terelte a lovat. Az orvos felnézett. Ott állott előtte a sztarjesína vára a maga egész komorságában. Ki tudja, hány évszázaddal előbb építették. Egyszerűen faragott kövekből, egyszerű, négyzetes alapra. Négy sarkán, négy csonka toronnyal. Homlokzatán inkább kicsi, mint arányos tölgfakapu. Falán az ablakok a legkülönbözőbb alakban, össze-vissza magasságban. Valamennyin erős vasrács. Tető meg kemény nem látszott rajta. Lőrésekkel csipkézett mellvéd koronázta. Előtte udvar cselédházakkal, istállókkal, mögötte évszázados erdő, — talán igazi őserdő — amely a világ teremőse óta úgy nőtt magától, ahogy a természet megkívánta.

— Olyan ez a vár, — gondolta magában Valje-

vics — amilyenekről az „Ezeregyéjszaka meséi” regélnek.

— Befordultak az udvarra. Fermendzsin megállította a lovat és lesegítette a doktort a kordélyból. Aladin sietett eléje.

— Csakhogy megjött, doktor úr! Atyám nagyon várja.

— Mentse meg a fiamat! — volt hozzá a sztarcjesína első szava.

Valjevics az ágyhoz lépett. Mozdulatlanul feküdt a fiú. Az orvos öregember volt már és sok ezer beteg gyermeket látott. Némán, szótlanul nézte vörös arcát és figyelte pihegő lélekzetét. Nem sokáig kellett vizsgálódnia, hogy felismerje a rettenetes betegséget.

— Sarlach! — mondta csendesen.

— Micsoda? — kérde az aggódó apa.

— Vörheny! — ismételte Valjevics a diagnózist népies nyelven.

— Veszélyes?

— A legsúlyosabb gyermekbetegségek egyike.

— Mi a gyógyszer ellene? ... Akármilyen legyen is, ha mindjárt a föld alól kellene előteremtenem, előkerítem!

— Mi a gyógyszer ellene? ... Hm? ... Ezt sajnos, még nem tudjuk!

— Mit mond doktor? ... Jól hallottam? ... Hogy nincs gyógyszer a fiam bajára? Ó doktor, mentse meg a gyermekemet!

— Mindent megteszek, ami tőlem telik — szólt csendesen Valjevics és hozzáfogott, hogy a gyermeket alaposan megvizsgálja. Közben számtalan kérdéssel elhalt testvéreinek baja felől érdeklődött.

— Semmi kétség — szólt végre. — Rosszindulatú sarlach. Féltő, hogy Juszufnál is szövődményei lesznek, mint testvéreinél.

— Szövődményei? Mit jelent ez?

— Azt, hogy elmérgesedik a baj, és rámegy a gyermek valamelyes nemesebb szervére, amint test-

véreinel történt. Éppen ezért nem állok jól a kisiú életéért.

— Doktor! Allahra kérem! . . .

— Sajnos, én nem segíthetek . . . De talán Ilkics kollégám.

— Kicsoda?

— Dr. Ilkics Bazil, a szarajevói híres gyermek-specialista.

— Nem értem!

— Szarajevóban, a kórházban kitűnő gyermek-gyógyász működik. Sok esetben segített már, ahol nekünk, az idősebb orvosgenerációnak kifogy a tudománya.

— Úgy beszéljen doktor, hogy megértsem.

— Tehát, mint mondtam, Szarajevóban él egy nagyszerű gyermekorvos. Fiatalember, és azért sok új dolgot, sok új találmányt ismer, amit mi idősebbek nem tudunk.

— Találmányt?

— Igen.

— Gépeket?

— Szó sincs róla! Gyógyszereket meg gyógy-módokat.

— Ah! Értem! Doktor azt mondja, hogy Szarajevóban él egy fiatal orvos, aki többet tud, és aki ismeri fiam bajának gyógyszerét.

— Ezt nem állítottam. Csak azt mondtam, hogy többet tud nálam. És ezért talán tud a fián segíteni.

— Vigyem Szarajevóba a fiamat?

— Szó sincs róla. Gyermek ki nem bírná az utat.

— Hát akkor?

— Hozassa ide azt az orvost.

— Mit gondol? Eljönne?

— Ha megfizeti fáradságát.

— Megfizetem!

— Jól van, akkor írjon neki, és küldjön érte gyorsfutárt.

Mirdit Dragutin nagynehezen megírta a levelet.

Valjevics is írt neves kollégájának. Megírta, hogy miről van szó. Hogy Juszuf, a crna-poljei sztarjesina legkedvesebb gyermeke és ezért érte minden áldozatra kész; hogy a sztarjesina dúsgazdag; hogy fáradságát bőségesen megjutalmazza majd; azért a maga részéről is nagyon kéri, hogy okvetlenül jöj-jön el.

Mirdit a két levelet Aladinra, legidősebb fiára bízta. Meghagyta neki, hogy költséget ne kíméljen. Novibazárból utazzék vonattal vagy autóval vagy ahogy leggyorsabban lehet, és hozza ide Ilkics Bazilt.

Aladin legott felkészült az útra. Csak egy kísé-
rőt vitt magával: Fermendzsín Mehmedet. Lóháton mentek. Útközben Mehmed megtudta gazdája fiától Juszuf úrfi körül a legújabb fejleményeket.

— Ha utunk célja Szarajevó, — érvelt Aladin előtt — akkor kár Novibazár felé lovagolnunk. Ez jókora kerülő. Menjünk egyenesen Sjenicára. Legalább háromórányi utat megtakarítunk ezzel.

Aladin hallgatott szolgájára. Sjenicán sikerült autót találniok, mely Uvacra vitte őket. Onnan nem sokkal később éjjeli vegyesvonat indult Szarajevó felé. Jegyet váltottak és felszálltak rá. Másnap hajnalban céljuknál voltak. A gyermekorvos elolvasta a leveleket.

— Crna-polje? Hol fekszik az? — kérdezte.

— A novibazári szandzsákban — felelte Aladin.

— A novibazári szandzsákban? — csodálkozott az orvos. — Hány kilométer az ide?

Aladin nem tudott kérdésére megfelelni. Ilkics térképet vett elő. Azon keresgélt egyideig.

— Nagyon sajnálom, — szólott végre — nem tehetek eleget atyja kérésének. Nabojsce légvonalban is legalább száznolcvan kilométernyire van. Három nap nem lehetek távol kórházamtól.

Aladin könyörgésre fogta a dolgot. Biztosította az orvost, hogy fáradságát atyja busásan megfizeti.

— Azt olvasom kollégám levelében, hogy az ön atyja sztarjesína. Miféle állás ez?

— Sztarjesína, — magyarázta ártatlan képpel Aladin — nemde annyit jelent, mint öreg. Atyám a crna-poljei törzs választott örege, másszóval törzs-főnöke.

— Értem, tehát olyan falusi bíró féle. De mi az ön atyja azonfelül, hogy sztarjesína?

— Nagybirtokos és drágakőkereskedő.

— Nagybirtokos? Hát vannak a szandzsákban nagybirtokosok is?

— Atyám az egyetlen.

— Mekkora a nagybirtoka?

— Az egész Crna-polje az övé. Két falu. Nabojsce meg Dolovó.

Ilkics a térképet nézte.

— Ez a völgykatlan?

— Úgy van. Délről a Suha-planina, észak felől a Mokra-planina határolja atyám birtokát.

Az orvos elgondolkozott egyideig. A naptárt, majd az óráját nézte.

— Milyen gyártmányú autóval vannak itt az urak? — kérdezte aztán.

Aladin zavart arcot vágott.

Ilkics az ablakhoz lépett.

— Hol az autójuk? — kérdezte.

— Nekünk nincs autónk — hebegte Aladin.

— Hát mivel jöttek ide?

— Vonaton, egy bérelt autón meg lóháton.

— És hogy akarnak most visszatérni?

— Ugyanígy.

— Mennyi ideig tart ez?

— Nem tudom.

— Mikor indultak?

— Tegnap délelőtt.

— Egész éjjel utaztak?

— Igen.

Az orvos mind türelmetlenebb lett.

— Ilyen körülmények között, — felelte inge-

rülten — szó sem lehet róla, hogy Nabojcére men-
jek. Öt napot semmiképen sem lehetek távol.

Aladin újra könyörögni kezdett.

— Atyám fiacskájáért minden kiadásra kész!
Tessék megmondani, hogy mit parancsol.

— Ha az úr megbízható autót szerez, akkor hol-
nap reggelre Nabojcén lehetek és estére újra itthon.

Aladin Fermendzsин segítségével elsőrendű
túrakocsit talált. Az autós vállalta a fuvart, és biz-
tosította, hogy ismeri az utat.

— Nabojce ide kétszáz kilométer. Tekintve,
hogy az utak végig kanyargó hegyi terepen visznek
és részben igen rossz állapotban vannak, hét órát
kell számítanunk oda és ugyanannyit vissza. Három-
száz forintért vállalom.

— Megadom! — szólt gondolkozás nélkül Ala-
din, és belecsapott az autós markába. Így esett, hogy
még a déli harangszó előtt dr. Ilkics Bazil háza előtt
állottak a gépkocsival. A gyermekorvos nem késett,
az utak pedig jobbaknak bizonyultak, mint ahogy
az autótulajdonos remélte: délután 5 órakor Sjeni-
cán voltak.

Fermendzsин itt kiszállt, hogy a lovakért men-
jen. Ő majd lóháton jön utánuk. Az autó Novibazár
felé fordult.

— Arra nagy kerülőt teszünk — szólt a sofför-
höz Aladin.

— Tudom, — hagyta rá ez — de sokkal jobb
az út.

Egy órával később áthaladtak Novibazár utcáin.
Aladin nem sokszor járt ott, ezért nem tudta, hogy
milyen ütemű ott az élet, most mégis úgy tűnt fel
neki, hogy sok ember járkal az utcákon. Valami izga-
tottság volt a levegőben. Úgy nyüzsgött az egész
város, mint egy hangyaboly. De mert a sötétség be-
állta előtt mindenáron otthon akart lenni, nem álltak
meg sehol. Gyors iramban hagyták el a várost és
tértek a Nabojce felé vivő útra.

A sofför valóban jól kiismerte magát és értett

a gépkocsivezetéshez. Még az az utolsó rossz darab, az országúttól a Mokra-planinán keresztül le a Crnapolje lapályára, sem képezett neki különösebb nehézséget. Az alkony pírja még nem fakult el az égen, amikor a vár elé érkeztek.

Mirdit Dragutin maga sietett az orvos elé.

Ilkics megvizsgálta a gyermeket, aztán tanácskozott még ottlévő kollégájával. Helybenhagyta ennek diagnózisát, és az atya egészségi állapota felől érdeklődött.

Dragutin nem tudott felelni arra, hogy gyermekkorában milyen betegségeken esett át. Szerencse, hogy ott volt Valjevics, aki akkoriban szívesen látott vendég volt a nabojscei várban. Őtőle tudta meg Ilkics, hogy a sztjarjesína is átesett a vörhenyen.

— Mikor volt utoljára beteg? — kérdezte tőle a gyermekorvos.

— Amikor az utolsó tejfogamat elveszítettem.

— Azóta nem?

— Nem! — De miért érdekli a doktor urat annyira az én egészségem?

— Mert az ön véréből függ gyermeke felgyógyulása.

— Az én véremtől?

— Igen. Mert ha egészséges, akkor beoltom a fiát az ön vérével. Remélem, szívesen ad neki pár köbcentimétert.

— Micsodát?

— Előbb megvizsgálom magát, és ha egészségesnek találtam, kevés vért veszek majd karjából, hogy azt fiának adjam.

A sztjarjesína még mindig értelmetlen arccal nézett az orvosra. Valjevics sietett segítségére.

— Kollégám a maga vérével akarja meggyógyítani a fiát, ha nem ellenzi.

— Az én véremmel?

— Igen, azért karjából vesz majd egy kevés vért. Megengedi?

— Biztosan meggyógyul ettől a fiam?

— Biztosan.

— Akkor akár az egész véretem odaadom.

— Akkor tehát megvizsgálom.

Ilkics hamar meggyőződött: az atya egészséges voltáról. Karjából egy injekcióstűvel vért vett és azt a fiúba fecskendezte. Valjevics figyelemmel nézte az eljárást, Ilkics pedig megmagyarázta neki. A vörhenyt általában egyszer kapja meg az ember. Ennek egyedüli oka az lehet, hogy a szervezetben, amikor ezen a betegségen átesik, valami immunizáló anyag fejlődik. A sztjarjesína, mint kollégám mondja, gyermekkorában vörhenyes volt. Vérében tehát meg kell lenni ennek a mentesítő anyagnak. Ha ebből gyermeke vérkörébe juttatunk, könnyebben megküzd majd a betegséggel. Az atya véréből pedig azért vesznek, mert természetsszerűleg az áll legközelebb saját gyermekéhez.

— Mennyi időn belül mutatkozik majd a hatás?

— Esetleg már egy-két óra múlva.

Ilkicsnek igaza volt. Juszuf reggelre láztalan lett. Mindkét orvos azt állította erre, hogy túl van a veszélyen. Mirdit nem győzött hálálkodni. Az orvosok a gyermek ápolására további előírásokat tettek. Mirdit megígérte, hogy valamennyit pontosan betartja.

— Ha pedig fia egészen felgyógyult, — tanácsolták egyértelműleg az orvosok — úgy öt-hat hét múlva, vigye legalább félévre, valahová a tengerpartra. Ott majd egészen helyreáll az egészsége és megerősödik.

A sztjarjesína ezt is megígérte. Aztán — mint mondta — hálája csekélyke jeléül, a gyermekorvos feleségének egy füzér drágagyöngyöt, Valjevics-nénak pedig két gyémántot ajándékozott. Ilkicsnek egy pillanatra elállt a lélekzete, mert még nem látott ily gyönyörű, nagy és egyforma igazgyöngyöket. Nem volt ugyan jártas az ékszerüzletekben, de azt mégis felfogta, hogy nagy kincs birtokába jutott.

Nagyokat hajlongva ismételten megköszönte, majd megilletődve kérdezte:

— Mégis mennyit érhet e gyöngysor?

— Testvérek között is tízezer forintot.

— És a gyémántok? — érdeklődött szerényen Valjevics.

— Ugyanannyit.

Miután az autós is megkapta a kikötött bért, a két orvos a gépkocsiba szállt, hogy Novibazár felé eltávozzék. Itt az udvaron jelentette atyjának Aladin, hogy Fermendzsín a két lóval ezideig nem érkezett vissza.

— Ó a zshivány! Bizonyára megint az éji boszorkányoktól félt, és azért nem mert nekiindulni egyedül az útnak. Ha pedig csak ma reggel hagyta el Sjenicát, akkor még nem lehet itthon.

Az erősebb jogán . . .

Mirdit Dragutin visszafordult a várba. A kis Juszuf kamrájába ment, hogy kedvence állapotának jobbrafordulásán örvendjen. Később odakérette három nagy fiát.

— Eddig aggódtunk, gyászoltunk és szomorkodtunk, — mondta nekik — elérkezett végre az ideje az örömnnek is. Szóljon tehát a zene, folyjon a bor, énekeljen és táncoljon Nabojsce meg Dolovó egész lakossága. Juszuf fiam immár bizonyos gyógyulásának örömeire holnapután nem dolgozunk. Népünnepélyt rendezek. Mulassanak és vigadjanak kicsinyek és nagyok. Menj Aladin és hirdesd ki elhatározásomat Nabojscén, ti pedig Amurád és Ahmed üljeteek lóra és tegyéteek ugyanezt Dolovón.

A nép örömmel fogadta a hírt, hálálkodott Istennek Juszuf úrfi gyógyulásáért és dícsérte földesura bőkezűségét. Alig tértek vissza a fiúk, küldöttség jelentkezett és kérte, hogy a sztarijesina elé bocsásák.

Dragutin lejött az emeletről és a vár kapujától jobbra nyíló nagyobb terembe lépett. A nagyméretű márványlapokkal kikövezett helyiségben, az arab mintákkal kifestett falak mentén csupán néhány szék állott. A bejárattal szemközt egy nagyobb, díszesen faragott karosszék és tőle jobbra-balra két-két egyszerűbb, kisebb. A sztarijesina a nagyobbikban foglalt helyet, azután jelt adott a küldöttség be-bocsátására.

Joszip vonult be, mintegy nyolc-tíz nabojscei al-bán férfi élén. Kucsmáikat illendően kezükben tartották és szó nélkül járultak földesuruk és egyben törzs-főjük elé.

— Mi járatban vagytok, hű cselédeim? — törte meg a csendet Dragutin.

Joszip lépett elő, és igen sok szóval elmondta, hogy mennyire örvendeznek a kis Juszuf közeli teljes felépülésén, mennyire hálásak, hogy gazdájuk ez alkalomból népünnepélyt rendez, de hát most nem alkalmas az idő ünneplésre, mert a macedónok néhány nap óta nem akarnak hallani az albánokról.

— Min vesztetek össze drága népem? — kérdezte a sztarjesína, és arcán meglátszott, hogy nem hallja szívesen a kitört perpatvart.

Újabb szóáradat következett, melyben az öreg pásztor előadta, hogy ők, az albánok, utolsó lehelletükig hűségesen kitartanak választott fejük mellett, a macedónok ellenben Dolovón mást akarnak megválasztani sztarjesínának.

— Mást akarnak megválasztani? — kérdezte vontatottan Dragutin. — Hát mi ütött beléjük? Ők talán nem az én cselédeim? Nem az én birtokomon élnek? És nem tőlem kapnak minden jót?

Joszip harmadszor is beszélni kezdett. Szó sincs róla — mondta tízszer is ismételve a szavakat. — Nagyon meg vannak elégedve az urasággal és szeretik is és ragaszkodnak is hozzá, meg is kapják, ami az élethez szükséges, csak egy fájó sebük van, és ez az oka mindennek.

— Mondjad már, hogy mi kell nekik?

— Ők keresztények.

— Ti tán nem azok vagytok?

— Azok vagyunk!

— Hát akkor?

— Kifogásolják, hogy nem tartunk velük. És mert nem tartunk velük, azért külön váltak.

Dragutin kezdte elveszíteni a türelmét.

— Beszélj úgy, hogy megértsem! — kiáltotta.

Joszip hajlongott, ezerszer bocsánatot kért, hogy drága gazdájukat megbántotta, a maga ügyefogyottságára hivatkozott, és ennek rovására írta, hogy mindezekig nem tudta a tényállást világosan és

érthetően feltárni. Fél, hogy az egyszerű, keresetlen szavak rosszul esnek majd nagyon tisztelt sztarjesinájuknak, és azért kéri őt alázattal, ne haragudjék, ha szépítés nélkül kimondja, hogy mi fáj a dolovóiaknak.

— Bőkjed ki végre, hogy mi kell nekik — mondta az uraság valamivel szelidebb hangon.

Joszip újra hajlongani kezdett. Aztán ismét csak hosszú bőbeszédűséggel elmondta, hogy a macedónok keresztény módon szeretnének élni. Keresztény felekezeti iskolát, pópát és templomot kérnek, és mert kívánságaikat a nabojceiak nem támogatják, külön váltak, hogy más törzset alakítsanak, melyen belül zavartalanul élhetik keresztény életüket.

A sztarjesína kelletlenül intett a kezével.

— Százszor hallottam már ezt a panaszt — válaszolta lehiggadtan. — De most is csak azt felelem, amit előzőleg nem egyszer mondtam. Megkapjátok, amit kértek, amint jó ára lesz a gyapjúnak. Mert ugye Joszip szolgám, te magad tudod a legjobban, hogy mennyire nincs ára a túrónak, gyapjúnak meg sajtnak. Az a kevés, amit évről-évre nyájaim után kapok, éppen elég, hogy emberségesen eltartsalak benneteket. Iskolára, templomra, papra, tanítóra nem telik. Mit tehetek róla? Mondd ezt meg a dolovóiaknak.

— Mást nem üzen nagyrabecsült gazdánk? — kérde alázattal Joszip, miközben meghajtotta magát.

— Mást nem . . . Azaz, hogy igen . . . Kérem népemet, hogy örömöm napját ne keserítsék meg . . . Bizzanak szavaim őszinteségében, és ne zavarják meg a népünnepélyt . . . Albánok és macedónok, Nabojce és Dolovó nyujtsatok egymásnak békejobbot . . .

Dragutin felállt, amivel jelezte, hogy vége a kihallgatásnak. A küldöttség hajlongott és kifelé indult a teremből. Már az ajtóban voltak, amikor a sztarjesína utánuk szólt:

— Várjatok egy kicsit! . . . És jertek vissza!

Az emberek visszatértek és újból felsorakoztak előtte.

— Meggondoltam magam — szólt határozott hangon. — Mondjátok meg azért a macedónoknak, hogy ha fiam Juszuf egészen felgyógyul, akkor hálából a keresztények Istene iránt, aki Juszuf anyjának is Istene volt, és akihez fiam betegsége alatt könyörögtem, megkapjátok, amit kértek. Ti is, meg ők is! Allah engem úgy segítjen.

Dragutin szavai meglepték az embereket. Tágra nyílt szemmel néztek rá. Nem tudták, mit feleljenek. Nem igen hitték, amit hallottak. Előzőleg annyi ígéretet kaptak már. De ez a mostani valahogyan más-kép hangzott. Mohamedán gazdájuk imádkozott a keresztények Istenéhez, hogy fiát meggyógyítsa. Halatlan! A mohamedán a fátumban, a kérlelhetetlen vak végzetben hisz. Nem ismeri a kegyes, a segíteni tudó és akaró, az imát meghallgató jóságos Istent.

A sztjarjesína felfogta a helyzetet, azért megismételte ígéretét:

— Csodálkoztok azon, amit mondtam? Ne csodálkozzatok. Ha fiam valóban egészen felépül és betegségének nem marad rajta semmi nyoma, hiszem, hogy van Istennél segítség, és ezért akármit fizetnek is a gyapjúért, építtetek nektek templomot Nabojcén is, Dolovón is, hogy bajaitokban Istenetekhez fordulhassatok. A keresztények Istene engem úgy segítjen!

Az egyik albán odasúgta Joszipnak:

— Nem Allahra, hanem a mi Istenünkre esküdött!

A juhászgazda éljent kiáltott, amit néma pillanat követett. Majd kitört a lelkesedés. Az emberek éltették gazdájukat, felhajigálták kucsmáikat, a kövezet-höz verték lábukat, összeütötték bokáikat, hogy kifejezzék óriási örömüket. Aztán kitolongtak az ajtón, ki a vár kapuján, és szétszaladtak a kis községben a nagyszerű hírrel: lesz templom és pópa, lesz iskola meg tanító, ha Juszuf úrfi szerencsésen felépül.

Egy órával később Dolovón a macedónok is értesültek földesuruk ígéretéről, és hogy a keresztények Istenére megesküdött.

Miroslávnál gyűltek össze. Tövétől-hegyéig megbeszélték az eseményt, aztán elhatározásba ment, hogy elállnak követeléseiktől az úrficska teljes meggyógyulásáig. Mirosláv, Zeljkó és Matija menjenek másnap Nabojcére és közölgék a sztarjesinával elhatározásukat, és egyben köszönik meg az ígéretet.

Mialatt Nabojce és Dolovó a sztarjesina ígéretének örvendett, Fermendzsин nyeregben ült. Minek hajszolja a drága paripákat, — gondolta magában — amikor bőven van ideje? Nem kergeti sem török, sem tatár. Az éjszakát előzőleg Sjenicában töltötte, aztán megkeféltte, megzaboltatta a lovakat, maga is bőségesen bereggelizett és úgy tíz óra felé útnak indult: lépésben. Estére így is Nabojcére ér.

Breza, Razdeginje és Budjevó eseménytelenül maradt el mögötte, ha ugyan eseménytelenségnek nevezhető az az izgatott hangulat, amelyet e községekben talált. A férfiak a tekintélyesebb gazdák háza kapujában csoportosultak és élénk taglejtésekkel kísérve tárgyalták az eseményeket: a nép sérelmét és követeléseit.

Mehmed többeket megszólított, hogy megtudja, miről van szó. Régi nóta, — gondolta magában — évtizedek óta foglalkoztatja az ország lakosságát. Másképp azonban az albánokat, másképen a macedónokat, rácokat és törököket, mindegyiket a maga önző szemszögének megfelelően.

A törökök, jelenleg ők az ország urai, fent akarják tartani a helyzetet, úgy amint van. A Korán tanításai alapján rendezkedtek be, a Koránnál pedig — mint állítják — nincsen szentebb és jobb könyv. Nem hiába Mohamed, szerintük a legnagyobb próféta, annak a szerzője.

A macedónok nemzeti álma — ezzel szemben — Nagy Sándor birodalma. Hazafiúi önértékük ezt kívánja vissza. Ők azonfelül keresztények, a konstantinápolyi pátriárka nyájához tartoznak, és ezért iskolákat, templomokat, egyszóval kulturális intéz-

ményeket óhajtanak, amit a törököktől hiába kérnek.

A rácok a nagy délszláv birodalmat szeretnék felállítani, hogy aztán minden oroszok cárijával szövetkezve, uralmukat a félvilágra kiterjesszék. Ezeket az eszméket azonban előbb terjeszteni, népszerűsíteni kell, aminek elengedhetetlen feltétele a nép nevelése iskolákban, templomokban. Iskolák, templomok, népművelődési egyesületek, szabad sajtó és irodalom kell tehát, amiről a török uralom hallani sem akar.

Az albánok úgy tudják, hogy ők a Balkán ősurai. Ezt a földet Isten az ősfoglalás jogán nekik adta. Török, macedón meg rác csak később vándorolt be ide, és most mégis uralkodni akar, igaz, hogy csak az erősebb jogán. Sürgősen fel kell tehát rázni az albánokat, hogy ébredjenek és észrevegyék a veszedelmet, mely immár a tizenkettedik órában fenyegeti őket. Ennek viszont egyedüli eszköze az iskola, a templom, a szólás- és sajtószabadság, és — a mohamedán albánok megkeresztelése.

Mehmed nevetett. Ő a maga részéről elintézettnek tartotta mind e kérdéseket. Népisége és neve szerint a törökökhöz tartozott, hite a macedónokhoz kapcsolta, fizetése albán úr szolgálatába állította, beszélni pedig a rácok nyelvén beszélt.

Balkezével a jobb vállára veregetett. Mily ostobák a többiek, — gondolta — hogy nem cselekszenek hozzá hasonlóan. Megvetéssel nézett le rájuk. Magát összetettségénél fogva mind a négyféle nemzetiség fölé értékelte.

Budjevó is mögötte maradt. Útja terjedelmes őserdőbe vitte. Megigazította övében a hatalmas revolvert, melyet csak néhány nap előtt kapott gazdájától. Megnézte, hogy meg van-e töltve. Nem mintha ezt nem tudta volna, hanem mert élvezetet okozott neki a nyolc darab golyót látni, amint a forgópisztoly dobjában csendesen meghúzódnak, mint prédájukra leselkedő fenevadak.

Félórája lépegetett a két lóval, amikor váratlanul rákiáltott valaki egy terjedelmes fa mögül:

— Fel a kezekkel, ha kedves az életed!

Fermendzsин nem volt gyáva ember. Az ügyeséget sem kellett külön tanulnia. Egy pillanat alatt úgy lefordult a lóról, mintha máris lelőtték volna. És közben előrántotta revolverét, a földön azonnal megtalálta a követ, mely mögé hasálnia kell, egyetlen szóval megállította a lovakat és a kő mögül leste, hogy mi lesz.

— Ohó, barátocskám, — szólt az előbbi hang nevetve — mi négyen vagyunk komitácsik, és azért nem ijedünk ám meg tőled. Ha ellenállni próbálsz, lepuffantunk, mint a veszett kutját, és akkor egészen megnyertük a csatát. De mert nem vagyunk gyilkosok, hanem vitéz felkelők és szabad harcosok, azért gyere csak bátran elő.

— Hogy négyen vagytok, azt akárki mondhatja — válaszolta Mehmed és igyekezett hasoncsúszva hátrább húzódni.

— Ostoba ember! Fiúk, mutassátok meg neki puskáitokat!

Négy fa mögül négy fegyvercső meredt felé.

— Látod! Ha tüstént fel nem kelsz, megkerülünk és elintézzük sorsodat.

Fermendzsин belátta, hogy alul maradt. Jól ismerte a felkelők harcmódorát. Felállt tehát és azt kérdezte, hogy mit akarnak tőle.

— Gyönyörű paripáid vannak, komám! Nem fürkészem, kitől loptad! Kettőnknek viszont egy sincsen. Leszel szíves azért lovaiddat nekünk átengedni.

— Mi címen? — kérdezte ártatlan képpel Mehmed.

— Az erősebb jogán — felelte kurtán a felkelő.

— Én meg miképen keveredjem ki ebből a rengeteg erdőségből?

— Gyalogszerrel, drága cimbora, úgy, ahogy mi bekeveredtünk.

— Csak nem gondoljátok, hogy Ipekig gyalogolni fogok?

— Ipekig? Mért mondasz olyan sokat? Fele útján is hazaérsz.

A komitácsik közben előjöttek a fák mögül és közelebből vizsgálgatták a lovakat. — Nagyszerű állatok — mondogatták. — Elsőrendű nyereg, kitűnő felszerelés.

Ferrendzsin még kezében tartotta revolverét és azt fontolgatta, hogy tudná egymásután gyors célzással mind a négy betyárt a másvilágra átsegíteni. Azonban nem jutott ehhez a pár szabad pillanathoz, mert az egyik, egy különösen megtermett és marconaképű, nem vette le róla a szemét.

— Mit lopjuk itt az időt? — kérde egy másik.

— Igazad van! Még utóbb a nyakunkra jön valami zsandár.

— Gyorsan, gyorsan!

— Te pedig fuss, amerre látsz!

Ferrendzsin nem mondatta ezt magának kétszer.

— Hó, hohó! Ne olyan gyorsan! Állj meg még egy szóra! A pukkantódat is elveszük tőled, Szagos Viola, mert még eszedbe talál jutni, hogy utánunk lopakodj és belénk eressz egy-két darab ólmot!

Ezzel két komitácsi Mehmed után vetette magát, két-három hosszú ugrással beérték és lefogták karjait.

— Egy-kettő! Add ide a pisztolyodat!

A török mit tehetett? Ha ellenkezik is, elveszik tőle. Oda nyújtotta tehát revolverét, azok pedig kiforgatták zsebeit és valamennyi töltényét is elszedték. Aztán ajánlották neki az utat, felkaptak lovaikra és eltűntek az erdő sűrűjében.

A hold sarlója nyugovóra járt, amikor Mehmed holtfáradtan és kiéhezve Nabojcére ért. Egyenesen a vár kapujához sietett és azt kívánta, hogy Dragutin elé eresszék. A sztarjesínának aztán rémesen kiszínezve előadta, hogy az egész szandzsákban for-

rong a nép, hogy mindenféle reformokat követelnek, és hogy Budjevó meg Suhodol között az erdő mélyén négy felkelő kirabolta.

A sztarjesína összeráncolta homlokát.

— Miféle felkelők voltak? — kérdezte komoran.

— Ruhájukról és kiejtésükről macedónoknak néztem őket.

— A többi a te dolgod! — válaszolta kurtán Dragutin és hátat fordított a töröknek.

Mehmed lassú léptekkel ment ki a várból. Josziphoz tért be és elbeszélte neki esetét. A két lovat nem sajnálta. Nem az övé. Hanem a revolvert. Joszip és fiai úgy találták, hogy becsületbeli dologról van szó. Albánok nem tűrhetik, hogy macedónok kifosszák őket. Igaz, hogy Fermendzsín török, de ezidőszent albán úr szolgálatában áll. Vissza kell tehát szerezni mind a revolvert, mind a lovakat. Hanem, hogy hogyan, azt ebben az órában nem látták tisztán.

Másnap a népünnepély előkészületei foglalták le Nabojsce meg Dolovó lakóinak figyelmét. A sztarjesína tíz-tíz emberre egy birkát engedélyezett. A vár alatti pincéből tíz akó sebenicói maraschinót és ugyanannyi macarascai muskotályt hordatott fel. A boroshordók láttára az embereknek még szélesebb jókedve kerekedett. A Crna-voda melletti nagy rét lesz az ünnepség színtere. Van ott bőven hely a szabadtéri konyhák, a zenészek és táncolók, a férfiak meg legények, az elkülönülő leányok meg asszonyok és a kergetődző-játszó gyermekek számára.

Dragutin, Juszuf betegsége miatt, nem vehetett részt, azért három nagy fiát bízta meg, hogy a népet az ünnepélyre vezesse. Aladinnak Nabojsét, Amurádnak és Ahmednek Dolovót jelölte ki. Most boszszantotta csak igazán a fiúkat, hogy szolgájukat előzőleg meglopták. A délceg paripák helyett közönséges mokány lovakkal kellett beérniök. A dolovóiakat is bántotta, hogy az úrfiak hozzájuk ilyen hitvány gebéken ülve jönnek. Az önérzetesebbek célzatos-

ságot véltek a dologban felfedezni. Csak mikor a macedón komitácsik Ferrendzsin elleni támadásáról értesültek, nyugodtak meg a kedélyek.

A két község alsó szélén gyülekeztek az ünneplők. Hamar együtt voltak. Az élen a sztarjesina fiai lovagoltak. Követték őket lóháton a legények meg férfiak, természetesen csak azok, akiknek ló jutott. A lovasok mögött haladtak a szekerek a boroshordókkal és a mindenféle nyers vagy előzőleg már megsütött-megfőzött elemózsiával. Ugyancsak a szekereken foglaltak helyet az öregek meg a kisgyermekek. Akinek se ló, se szekér nem jutott, az gyalogszerrel kényszerült megtenni a mintegy félórai utat.

A szekereket követők sorában első helyen ünneplőikbe öltözött hajadonok jártak, utánuk zsi bongtak a gyermekek nemük szerint két csoportba különülten, mögöttük lépkedtek az asszonyok díszes nemzeti viseletben, és bezárták a felvonulást a gyalog maradt legények meg férfiak. Csupa magas-növésű, szikártermetű, bátor tekintetű ember, napbarnított arccal, kemény vonásokkal.

Amikor mindkét község lakossága a Crna-voda partján felsorakozott, Aladin, aki most mint a sztarjesina helyettese szerepelt, egyszerű, keresetlen szavakkal ismertette az alkalmat, mely e mulatságra szolgált, és felszólította a népet, hogy feledve minden bűt meg bánatot, egy napig zavartalanul örüljön az életnek.

Aladin szavai után Joszip a nabojsceiek, Miro-szláv a dolovóiak nevében mondott gazdájuknak köszönetet, és mindketten biztosították földesurukat törhetetlen hűségükről.

A gyermekek csak azt lesték, hogy mikor lesz már vége az unalmas beszédeknek. Amint a sorok megbomlását látták, kitörő lelkesedéssel szerteszét futottak, hogy örüljenek a szabadságnak és nap-sugárnak, a mezőnek, a virágillatnak és madárdal-nak. A fiúk tovaúzó bogarok és csapkodó lepkék

után vetették magukat, míg a leánykáknak a virágok tetszettek.

A hajadonok csoportokba verődve letelepedtek a fűbe, hogy mint egy-egy nagy eleven és mozgó virágágy díszítsék, tarkázzák a buján nőtt fű zöldjét. Eleinte zavartan, kimérten viselkedtek, feszélyezte őket a környezet, — később, amint az megszokottá vált, élénkebbek lettek, és elkezdődött a társasjátékok százféle alakja.

Az asszonyok a szekerek meg lovak közelében maradtak, részben, hogy férjeiknek segítsenek, részben, hogy az állatokat vigyázzák. Ők viselkedtek legnyugodtabban. Az élet ezer apró-cseprő bajáról és örömről fecsegték: sokan élnek a két községben és még többen a környéken, volt kikről mit megbeszélni.

A férfiakat a birkák leölése, a tüzek gyújtása, élesztése foglalkoztatta. Nyársakat faragtak, igazítottak. Ők értettek igazán a nyílt tűzön való sütéshez. A boroshordók felügyelete is az ő gondjuk volt, aztán a megsült birkák feldarabolása, az egész népsokaság megvendégelése.

A legények a zenészek körül csoportosultak és várták kedvenc nemzeti táncuknak, a kólónak kezdetét.

Nabojce és Dolovó pár szál dudása és furulyása lassan összeszedelődzködött. Elővették birkabőrből varrt dudáikat és bodzafából faragott furulyáikat. Kimért lassúsággal egymásmellé álltak és rákezdtek a százsor ismétlődő, meglehetősen egyhangú és dallamtalan zenére:

A juhásznak jól megy dolga, a dolga,
Egyik napról a másikra, másikra,
A dolga, a dolga, egyik napról a másikra.

Belefújja búját a birkabőrbe,
Szélnek engedi azután belőle,
A bőrbe, a bőrbe, szélnek engedi belőle.

A táncra várók Aladint figyelték. A sztarjesína legidősebb fia borosüveget vett a jobbáiba, félre-csapta a fején, összeütötte bokáját, balját a mellette álló Stevónak nyujtotta és elkezdte a kólót. Stevó balját Jován kapta el, ezét meg Nikoláj. Pillanatok alatt hosszú sor keletkezett a nabojcei legényekből, és nem rövidebb a dolovóiakból, akik élén a két ifjabb Mirdit-fiú táncolt.

Délre megsültek a birkák. Akkor előkerültek a kocsikról a rozskenyerek, a polenta és mézeskalács. Csapraverték a hordókat, és következett a nagy lakoma egyetlen megrészegedés nélkül.

Ebéd után újra szóltak a dudák és járták a kólót. Az idősebbek politizáltak meg kockát dobtak. A leányok körben rózsát, majd fogócskát játszottak. A kicsinyek a pataokban lubickoltak. A fiúk békát, halat, rákot fogtak. A leánykák koszorút fontak, mígnem eljött a szép nap estéje: a hazatérés és másnap újra a munka. Csak Ferrendzsint nem látta senki az ünnepélyén. Egy-két szó esett ugyan róla, de sokat nem törődtek vele. Ő török volt. Sem az albánok, sem a macedónok nem tekintették maguk közé tartozónak.

Amíg a nép mulatott, Dragutin fia ágyánál ült, és örvendve látta, mint tér lassankint vissza belé az élet. Juszuf a déli órákban mély álomba merült és amikor felébredt, atyjára nézett és azt kérte, hogy meséljen neki.

— Mit meséljek, drága fiam?

— Te tudsz szép meséket! Mesélj valamit, ami érdekes!

— De mégis miről?

— A szegényről, amint gazdag lett.

— Hm! Hát jó! . . . Élt egyszer valahol, messze keleten, egy szegény ember. Olyan szegény volt, mint a sivatag remetéi. Háza sem volt, hanem csak pálmalevelekből rótt össze magának kicsiny sátrat. Igazi ruhája sem volt, hanem csak pálmaháncsból szőtt inge.

— Gyermekai voltak?

— Voltak, de azoknak sem tudott többet és szebbet adni, mint amivel magának kellett beérnie.

— Mit ettek?

— Kis datolyát. Mert sátruk mellett csupán csak egy datolyapálma állott, és ez az egy fa tartotta el az egész családot.

A szegény embernek azonban igen jó szíve volt, és azért csak könnyes szemmel tudta nézni, hogy gyermekei milyen soványak és ruhátlanok. Nagyot gondolt ezért magában, és elhatározta, hogy lemegy a tengerpartra szerencsét próbálni.

Mielőtt elment, családját legidősebb fiára bízta.

— Hány éves volt?

— Akárcsak te. Meghagyta neki, hogy naponkint szorgalmasan szedjen anyjának meg kis testvéreinek a pálma gyümölcséből, és elszáradó leveleit is gondosan gyűjtse össze, hogy rostjaiból kifoltozza a sátor és a ruhák hiányait.

Fiaskája megígérte...

— Hogy hívták?

— Mondjuk, Juszufnak. Úgy, mint téged!

Juszuf tehát megígérte, hogy pontosan teljesíti atyjának minden parancsát, és gondoskodni fog anyjáról és testvéreiről.

Amikor a szegény ember fiának ígéretét hallotta, útnak indult, és hosszú kétnapi járás után leért a tengerhez. A tenger partján egy magános halással találkozott.

— Mit keresel erre, te szegény ember? — kérdezte tőle a halász.

— Gazdag szeretnék lenni! — felelte amaz.

— Tudsz víz alatt úszni?

— Tudok.

— Akkor könnyen meggazdagodhatsz, ha velem tartasz.

— Veled tartok, de csak úgy, ha megmondod, hogy miről van szó.

— Tudok egy helyet, — válaszolta ekkor nagy

titkolódzás közt a halász — ahol a tenger fenekén sok és szép igazgyöngy fekszik. Én adom a csónakot, te hozod fel a gyöngyöt, és ezért megosztozunk. Jó lesz?

— Áll az alku! — felelte a szegény ember és belecsapott a halász markába.

Aztán annak apró csónakjába szálltak és felvonták a vitorlát. A szél belekapaszkodott a kis vászondarabba és sebesen hajtotta a piciny csónakot, amerre a halász kormányozta. Így értek el a tenger egy távoli pontjára, ahonnan már nem látszott a szárazföld, csak az ég meg a víz ölelte körül őket.

— Itt vagyunk! — szölt a halász. — A tenger itt nem mély. Feneke homokos és a homokban sok-sok kagyló fekszik. Nesze ez a kis zsák. Kösd a derekad köré, bukj a víz alá, és szedd tele kagylóval. Ha már megtelt vagy nem bírod tovább levegő nélkül, jer fel.

A szegény ember úgy tett, amint a halász mondta. Egy-kettőre elérte a tenger fenekét, és megtalálta a gyöngykagylókat. Ezer meg ezer feküdt egymásmellett. Hamar összekapkodott néhányat a zsákjába, és felmerült, hogy friss levegőt szívjon. Aztán újra a víz alá bukott és még több kagylót szedett össze. Napestig hordta fel a kagylókat a tenger mélyéből. Mire pedig besötétedett, visszatértek a partra, és hozzáfogtak, hogy a kagylókból kiszedjék a drágagyöngyöt.

Nem könnyen ment. Érezték a szegény kagylók, hogy ha erőszakkal felnyitják őket, hogy kincsüket elrabolják, akkor az a végüket jelenti, abba nekik bele kell pusztulni. Azért hát erősen összeszorították mészházukat. De hát az emberek erősebbek voltak. Kemény, vasból készült feszítővel széterőszakolták a kagylók héját, és a csónak fenekébe rázták a gyöngyöket.

Némelyikben tízet is találtak, kicsinyeket meg nagyobbakat, másokban alig volt egy vagy kettő, sőt nem egy olyan kagyló is akadt, amelyikben

semmi sem volt. A felfeszített és kirabolt kagylókat visszavetették a tengerbe, és amikor minddel végeztek, nekiültek, hogy a zsákmányon megosztozzanak.

Mire elkészültek, úgy ítélték, hogy napi fáradtságuk bőséges jutalomra talált. Elhatározták tehát, hogy másnap újra kimennek a tengerre gyöngykagylót szedni.

Úgy is lett, és este ismét feszegették a kagylók házáat az igazgyöngy miatt.

Valahányszor a fesztővasat a kagylókba nyomták, a szerencsétlen kagyló sóhajtott egyet. A szegény embernek mindinkább szívébe sajgott a kagylók sóhajtása. Egyszer aztán nem bírta tovább, és megkérdezte a halásztól:

— Mondjad, drága gyöngyhalász barátom, miért sóhajtanak a kagylók?

— Mert sajnálják tőlünk a gyöngyüket.

— Sajnálják?

— Igen, mert szeretik azt, ami az övék.

— Mert szeretik azt, ami az övék — ismételte magában a szegény ember. — Persze, hogy szeretik. Hisz mindenki szereti a magáét. Ez csak természetes!

Egy darabig elgondolkozott ezen. Az egyik kagyló aztán feltűnő nagyot sóhajtott, mielőtt héját felnyitotta.

— Mondjad, drága gyöngyhalász barátom, — kérdezte ekkor a szegény ember — mi jogon vesszük el a kagylóktól azt, ami az övék?

— Mi jogon? ... — csodálkozott a halász. — Érdekes kérdés! ... Hát, mi más jogon, mint az erősebb jogán.

A szegény ember megnyugodott a halász válaszan és nem firtatta tovább a kagylók sóhaját. Napokon át szótlanul, csendesén szedték, gyűjtötték a gyöngyöt, mígnem mindkettőjüknek egy jó nagy zsákra való volt. Akkor elhatározták, hogy elhajóznak a városba és túladnak kincsükön. Ha sikerül a gyöngyöket eladniok, gazdag emberekké lettek.

Már vagy egy hete hajóztak a város felé, amikor

a messzeségben az övékénél nagyobb és erősebb vitorlást láttak felbukkanni. Egy kalózhajót. Ez gyorsan közeledett és hamarosan utólérte őket. Amikor egymástól kőhajításnyira voltak, átkiáltott hozzájuk a nagyobb hajó tulajdonosa.

— Halló! Hová csónakáztok?

— A városba! — felelték emezek.

— Mit akartok ott?

— Túladni a burgonyánkon.

— Hadd látom a burgonyátokat! — kiáltotta és megcsáklyázta a csónakot. Szolgáival aztán átszállt rá, felnyitotta a zsákokat és megtalálta a gyöngyöket. A két gyöngyhalász halálra rémülve nézte és látta, ami történik.

— Ez a ti burgonyátok? — kérdezte gúnyosan a kalóz.

— Ez! — felelték szepegeve.

— Úgy? Akkor megtartom magamnak! — jelentette ki diadalmasan a kalóz.

— Mi jogon? — kockáztatták meg félve a kérdést.

— Mi jogon? Ha-ha-ha! Hát az erősebb jogán! — szólt és a hajójára dobatta a gyönggyel telt zsákokat. Aztán maga is visszatért hajójára, és hogy gonosz tettének tanúja ne maradjon, tüzet vettetett a szegények csónakjára.

— Ó, a gonosz!

— Bizony!

— Elégett a csónak?

— El, és a szegények belefulladtak a tengerbe.

— De apus! Hiszen azt akartad elmesélni, hogy miképpen lett a szegény gazdag?

— Várj csak sort, majd meghallod azt is... Gyalázatos tettének helyéről tova hajózott a kalóz. Talán egy hétig ment már a vízen, amikor az övénél jóval nagyobb hajót látott közeledni. A nagy hajó gőzös volt, és hamar utólérte a vitorlást.

— Kik utaztak a gőzöson?

— Egy hatalmas ország katonái. Amikor a kalóz-

hajó mellé értek, rákiáltottak, hogy álljon meg. Az nem akart. De elállták útját. Aztán megkérdezték tőle, hogy mit visz. A kalóz azt válaszolta, sörétet.

— Hadd lássuk a sörétedet! — mondták a katonák, és átszálltak a vitorlásra. A kalóz gondosan elrejtette hajóján a rabolt gyöngyöt, de a katonák addig kerestek-kutattak, míg megtalálták.

— Á! — nevettek a katonák — ilyen drága söréttel akarsz vadászni? Majd adunk mi neked! — Ezzel felmarkolták a gyönggyel telt zsákokat és áthordták a gőzhajóra.

— Gonosz rabló katonák! — kiáltotta dühösen a kalóz. — Mi jogon veszitek el tőlem a gyöngyöt?

— Az erősebb jogán! — kacagták a katonák. — Hogy pedig gonosz tettüknek nyoma ne maradjon, a gőzhajó orrával nekimentek a vitorlásnak. Az összeütközéstől betörött ennek oldala és mindenestül elsüllyedt.

A katonák pedig diadallal vitték a gyöngyöt, hogy majd eladják a piacon. Már egy hete iparkodtak a város felé, amikor nagy vihar kerekedett a tengeren. A szélvész ide-oda hánnya a gőzöst, és egyre nagyobb lett a veszedelem, hogy valamelyik sziklához vágja. A katonák remegtek a félelemtől, és hogy a gőzöst könnyebbé tegyék, a gyöngyöket leszámítva, mindenüket a tengerbe szórták. A baj azonban nőttön-nőtt, és végzetessé lett akkor, amikor a tenger szelleme támadt rájuk.

— A tenger szelleme?

— Úgy van.

— Mi volt a neve?

— Taifún!... A Taifún mind közelebb jött és markával megragadta a gőzhajót, mint kisgyermek a papírból hajtogatott csónakot. Feldobta a magasba és engedte, hogy a vízre visszaessék.

A katonák könyörögtek és rimáncodtak, hogy ne bántsa őket, de hiába: a Taifún nem hallgatott rájuk. Amikor harmadszor is feldobta a gőzöst a

magasba, ennek kapitánya erőt vett félelmén, felkapta a szöcsövet és ráordított a Taifúnra:

— Halló! Te gonosz Taifún! Mi jogon törsz a mi vesztünkre?

A Taifún előbb csak kacagott, de később meggondolta magát és megadta a választ. Szava úgy hangzott, mint ezer mennydörgés, csak egy mondatból állott:

— Az erősebb jogán! — Aztán negyedszer is felkapta a gőzhajót és úgy vágta le a vízre, hogy az százezer darabra törött, és mindenestül elsüllyedt.

— Az igazgyöngyök is elsüllyedtek?

— El.

— Nem szakadt el a zsák?

— A katonák kivették a gyöngyöket a zsákokból és szép selyemzsinórra fűzték, a gyöngysorokat pedig erős, vaspántos ládikába zárták. Ez a ládika töretlenül esett a tengerbe. Történetesen éppen oda, ahol a szegény ember fia, Juszuf, atyja holtteste után kutatott. Szeretett atyjának testét ugyan nem találta meg, de megtalálta a vaspántos ládát az igazgyöngyökkel. Kifogta a vízből és a városban értékesítette. Árukból gazdag emberré lett, és jó sorsba helyezte testvérkéit meg édesanyját.

Juszufnak tetszett a mese, és elmélázott a halottakon: az erősebb jogán. Napokkal később más mesét akart hallani: ez alkalommal igaz történetet.

Dragutin elbeszélte neki Fermendzsin kalandját a komitácsikkal. Éppen a végére ért, amikor jelentették a várban, hogy a török itt van, és beszélni kíván gazdájával.

— Jöjjön fel! — rendelkezett a sztarjesína. Röviddel később előtte állt a török.

— Mi hír? — tudakolta Dragutin, miközben gyanakodva nézett szolgájára.

— Meghoztam a lovakat és visszaszereztem a forgópisztolyomat — szolt ez, rácsapva a derekára csatolt revolverre.

— Derék ember vagy! Hogy történt?

— A majálisra virradó éjjel nem bírtam aludni. Mintha egér rágt a oldalamat, úgy bosszantott a két remek paripa elrablása. Meg aztán, hogy gazdám azt mondta nekem, a többi az én dolgom! Nem volt maradásom. Még az éjjel elkértem Jozsip puskáját, komitácsinak öltözködtem, megraktam a tarisznyámat harapnivalóval, elkészöntem feleségemtől és bevettem magam az erdőbe. Mondok, Mehmed, nem gyüssz innen ki élve, hanem csak a lovakkal.

A budjevói erdőbe mentem a rablás helyére, és a lovak lábnyomán igyekeztem eljutni a komitácsik rejtekhelyére. Nemigen tudtam azonban eligazodni, mert a köves és harasztos talajon nem maradt a lovaknak nyoma. Amint így az erdőben bolyongok, szegénylegénnyel találkozom. Hogy mit keresek itt? — kérdi tőlem. Eltévedtem — hazudtam neki. — A komitácsik táborába szeretnék eljutni, de mert nem vagyok járatos e vidéken, eltévedtem. Megkérdezett, hogy komitácsi vagyok-e. Ráhagytam, hogy igen, és elpanaszoltam a szegény nép ezer baját.

Megtetszettem a parasztnak, és megígérte, hogy útbaigazít. Nekem azonban nem volt sürgős a dolgom — magyarázta Fermendzsín, és ravasz mosoly futott végig az arcán. — Nem akartam én a komitácsik táborába jutni, legalábbis nem nyiltan, hiszen mindjárt megismertek volna, és egy-kettőre kitalálják jöve telem célját. Azért tovább kérdezősködtem emberemtől.

Megtudtam, hogy ő hordja nekik az ételt a különféle tanyákról. Hogy mintegy húsz komitácsik rejtőzik a táborban. Hogy igyekeznek valamennyien lovakra szert tenni, jelenleg azonban csak nyolc lovuk van, a két legszebbet csak tegnap fogták.

Fogták ám — gondoltam magamban. — Elmondta még, hogy valamennyinek van puskája, hogy jól lőnek, és hogy délfelé, Uszküb tájékára akarnak húzódni, Risztics Uros vezér táborába. Amikor mind-

ezt pontosan kitudtam, elmagyaráztattam magamnak táboruk fekvését. A szegény ember szavaiból hamar megtudtam, ami érdekelt, hiszen ismerem azt a vidéket, mint a rossz pénzt. Többre nem voltam kíváncsi. Azt mondtam, hogy az utam most már sürgős, és a komitácsi tábor megadott irányába eltávoztam. De csak annyit mentem, hogy eltűnjek a szegény paraszt szeme elől. Akkor irányt változtattam és egyenesen Novibazárba siettem. Sötét éjjel volt, mire odaértem.

Ferrendzsin ravasz szemmel nézte gazdáját, aki ugyanolyan gyanakvással figyelte emberének elbeszélését. Egyetlen szavát sem hagyta elrepülni füle mellett. Juszuf pedig izgatottan hallgatta az igaz történetet.

— Novibazárban másnap egyenesen a szandzsák bej előtt jelentkeztem.

— Fuad Musztafa barátom előtt? — kérde kételkedve Dragutin.

— Úgy van! Nem soká kellett várnom és a nagyúr elé bocsátottak. Elmondtam neki, hogy gazdám szolgálatában állok. Megörült a hírnek és kérdezősködött ereje meg egészsége felől.

— És te mit mondtál neki?

— Elbeszéltem, hogy az úrficska milyen beteg volt, de hála Istennek, már jobban van. Aztán még elmondtam, hogy a crna-poljei várat a komitácsik támadása fenyegeti. Elbeszéltem, hogy a budjevói erdőben van a táboruk, hogy az Uszküb környékén bújkáló bandavezérrel, a félelmes hírű Risztics Urossal akarnak egyesülni.

— Tudod, te jó ember, — kérdezte a bej — hogy hol fekszik az a tábor?

— Tudom! — válaszoltam biztos hangon.

— Vállalkozol rá, hogy egy svadron aszkarit oda elvezetsz?

— Vállalkozom.

— De tudod-e, hogy főbe lövetelek, ha becsaptál?

— Tudom!

— Akkor hát menj le az udvarra és várjad, míg felőled intézkedem.

Estére útra készen álltak a bej lovasai. Tisztjuk alaposan kikérdezett. Hajnalra a felkelők táborának közelébe értünk. Ott a Troján-hegyháttra vezettem a katonákat, hogy megfelelő kilátásuk legyen, és elmagyaráztam a komitácsik budjevói rejtekhelyének fekvését. A kapitány ekkor négyfelé osztotta a lovasokat. Körülvették a tábort, és minden oldalról egyszerre megrohamozták. Az egyenlőtlen harc csak néhány percig tartott. Huszonöt felkelőt fogtak el, és valamennyit ott a helyszínen föbelőtték.

Vezérük, egy marconaképű, hetyke legény, éppen az, aki velem előző találkozásunkkor elbánt, azt kérdezte a kapitánytól, hogy milyen joggal meri őket agyonlővetni?

— Hogy milyen joggal? — felelte az félvállról — hát az erősebb jogán. — Roppantul örültem ekkor, mert tőlem ugyanilyen szóval vette el ez a betyár a lovakat.

A komitácsik kivégzése után feldúlták táborukat. Ami csak ott volt, az az aszkarik zsákmánya lett. A két lovamat és revolveremet a bej parancsának megfelelően kiadták nekem.

Nem vesztegettem az időt, hanem egyenesen Nabojcére jöttem és most íme itt állok uram és gazdám előtt.

A sztarjesína felállt és Mehmednek vállára vert.

— Jól végezted dolgodat, szolgám! Aladin úrfi majd lemegy az istállóba és meggyőződik róla, hogy valóban az én paripáimat hoztad-e vissza és nem valami komisz gebéket. Fuad Musztafa barátomnak is írni fogok, hogy igaz-e mindaz, amit nekem elbeszéltél, és ha nem hazudtál, úgy jutalomban lesz részed.

— Mi lesz az?

— Most még nem tudom. De meg leszel vele elégedve!

Fermendzsín mélyen meghajtotta magát, és ki-
hátrált a szobából. Aladin igazat adott neki, és a
szandzsák bej levele sem hazudtolta meg a törököt.
Csak egyet nem tudott meg soha Mirdit Dragutin.
Azt, hogy Fuad Musztafa jó pénzért titkos feladatot
bízott a törökre.

Obroga vára

Juszuf egészségi állapota várakozáson felül javult, és azért június végén elhatározta a sztarjesína, hogy az orvosok tanácsa szerint legalább félévre a tengerpartra viszi kedvencét. Háza gondját visszatéréséig legidősebb fiára, Aladinra bízta, a jószágállományt Amurádra, a szántóföldeket és mezőt Ahmedre. Június első napjaiban előállott az útibatár, hogy a vár urát az urficskával Slanóba, a dalmát tengerpartra vigye.

Dragutin irtózott a vonatoktól. Az autótól még inkább. Mindkettőt az ördög szekerének tartotta. Hogy mi van a masinában, azt ő nem tudja, — szokta mondani — lovaiban ellenben bízik. Felrakatta tehát a csomagokat a kocsira, ő maga kényelmesen elhelyezkedett az ülésben, maga mellé vette fiát, aztán intett Fermendzsinnak, hogy indulhatnak. Nagy fiai meg házanépe búcsút intett a távozóknak.

Nyolc napig utaztak a tengerparti kis faluig. Útba ejtették Novibazárt és meglátogatták dr. Valjevics Milánt, hogy Juszufot mégegyszer megvizsgálja. Az orvos meglegedését fejezte ki. A gyógyulást teljesnek mondta.

A szandzsák-bej házát sem kerülte el a sztarjesína. Nagy örömmel ölelte meg egymást a két régi jóbarát és elbeszélgettek a politikai helyzetről.

Mirdit Dragutin albán létére együttérzett a törökökkel. Ősei Mohamed hitére tértek és ezt a körülményt Konstantinápoly azzal méltányolta, hogy nagy vagyonhoz, tekintélyhez meg befolyáshoz segítette családját.

Fuad Musztafa bej aggódását fejezte ki a foly-

tonos nyugtalanságok miatt. Mirdit azzal felelt, hogy e lázongások már több évtizede tartanak, de céljukat soha el nem érték. Bizonyos azért, hogy a jövőben sem érik el. Egyébként, tette hozzá igen határozottan, nyugodt lehet a bej az ő hűsége felől, és ha bármikor szüksége lesz rá, csak üzenje meg: fegyvereseivel utolsó csepp véréig oldalán áll majd.

Szarajevóban egy napot pihentek. A lovaknak volt szükségük erre. Mert bár Fermendzsín kitűnő kocsis volt, aki kímélte az állatokat, és a sztarjesína sem engedett többet naponta ötven kilométernél, mégis a nehéz batár, az utak hegyi jellege és nem mindenhol elsőrendű volta megviselte a négy derest.

Juszuf most látott először nagyvárost. Szarajevó valóságos élmény volt számára. Délután dr. Ilkics Bazilt is meglátogatták. A híres gyermekorvos sem mondott egyebet, mint novibazári kollégája. A két doktor egybehangzó véleménye nagy megnyugvással töltötte el Mirditet kedvencét illetőleg.

Slanóban egy Radil Pavló nevű molnár házában az emeletet bérelte ki, ahonnan elbájoló kilátás nyílt a tengerre. Az Adria az emeletes ház ablakából inkább tónak látszott, mert a belőle emelkedő szigetek minden irányban elzárták a kilátást a nyílt vízre.

Juszuf elragadtatással nézte a nagy vizet. A hajókat, gőzösöket és vitorlásokat, bárkákat meg csónakokat. Különösen egy-egy Cattaró felé tartó hadihajó ragadta meg figyelmét.

Újdonság volt előtte a sirályok játéka a hullámok felett, a cápákról keringő rémes históriák, a polipok és tintahalak, a kagylókereskedések és halpiac, a citrom, narancs meg fügefák, az olajfák illata meg az oleánder virág.

Mindennap talált valami újat, és örökké éber érdeklődése nem győzte magába szívni a benyomásokat. Slanói tartózkodásuk második hetében atyja csónakot bérelt. Maga Radil állt rendelkezésükre

elsőrendű hajójával. Ettől kezdve nap-nap után elhajóztak valamerre, még a hullámozó tengertől sem riadtak vissza. Egymásután látogatták meg a szomszédos falvakat vagy csónakáztak valamelyik közeli szigetre.

Juszuf többször megfigyelte a mély vizen lehorogonyzott csónakokat, melyek naphosszat sem mozdultak helyükből.

— Mit csinálnak ott ezek? — kérdezte egyszer Radiltól.

— Halásznak — volt az egyszerű válasz.

— Mit?

— Molit meg ráját, kutya- és macskacápát meg sok másféle halat.

— Kutya- és macskacápát?

— Úgy van.

— Veszélyes halak ezek?

— Nem veszélyesek.

— Akkor miért fogják őket?

— Tulajdonképen nem őket akarják megfogni, hanem csak úgy maguktól akadnak a horogra. Ha pedig már megfogták, akkor nem vetik vissza a vízbe, mert húszakat a szegény ember még megeszi, bőruk pedig érdes voltánál fogva csiszolószer.

— Hogy néznek ki ezek a halak?

— Alakjukra az emberevő cápához hasonlítanak, csak jóval kisebbek. A kutyacápa hátán szürke, a hasa fehér, a macskacápanak háta barna csíkos.

Juszuf addig magyarázta magának a halászatot, a különféle halak fogásának módját, míg kedvet kapott hozzá. Ettől kezdve főfoglalkozása a horgászat lett.

A kora délelőtti órákban kieveztek a mély vízre. A lehető legegyszerűbb módon, egy vagy száz méter hosszú kötél végére erősített jókora szikladarabnak a fenékresüllyesztésével lehorogonyozták csónakjukat, azután felszerelték a horgokat. Egy-egy erős kenderzsinór végéhez közel, két-három

arasznyira egymástól, több horgot erősítettek, és mindegyikre csalétkül egy előzőleg fogott hal darabkáját. Ezt a zsinórt a végébe függesztett ólom húzta a tenger fenekére, felső vége viszont a halász kezén keresztül a csónakhoz volt kötve. A horgok kivetése után kezdődött a türelmi próba: várni kellett, míg hal akad rá.

A halászszerencsét a zsinór gyenge rángása jelezte. A fennakadt hal ugyanis szabadulni szeretett volna, és ezt az igyekezetét a halász megérezte a kezében tartott zsinór mozgásáról.

A tengerben sok a hal, és azért sohasem esett meg, hogy zsákmány nélkül tértek volna haza. Különös érdekességet pedig az kölcsönzött a halászatnak, hogy csaknem hétről-hétre változott a halak időnye. Újabb, Juszuf előtt addig ismeretlen fajok jelentek meg és akadtak a horogra.

— Hogyan van ez? — érdeklődött Radiltól.

— A halak is, akár a madarak, vándorolnak. A nyílt tengerre, illetőleg a partok felé úsznak, és minden fajnak megvan a maga ideje.

Az is feltűnt Juszufnak, hogy Slanótól délre egy mélyebb tengeröblöt mindig elkerülnek.

— Miért nem halásznak egyszer ott is? — kérdezte alkalomadtán.

— Mert ott nemigen vannak halak — adta meg az okot Radil.

— Miért nincsenek?

— Mert ott a tenger vize nem olyan sós.

— Hát ez meg hogy lehet?

— Annak az öbölnek mélyén torkollik a tengerbe egy kis folyó, az Opacsica. Ennek az édes vize teszi, hogy a tenger ott nem annyira sós.

— A folyók völgyekben igyekszenek a tenger felé, azt az öblöt meg magas hegyek szegélyezik — mutatta be okosságát a fiú.

— Igaza van a fiatalúrnak. Csakhogy az Opa-

csica bűvópatak, és a hegyek alatt vájt alagútban közelíti meg a tengert.

— Az Opacsica bűvópatak?

— Igen! — sietett fiának segítségére Dragutin.
— Olyan, mint a Crna-voda. Útjának nagyrészét barlangban teszi meg.

— Be lehet menni abba a barlangba?

— Be, ha a vizet leeresztjük!

— Leeresztjük? Hogy értsem ezt?

— Az Opacsica barlangjának szájában zsilipet építettem. E zsilippel felduzzasztom a vizét, a felduzzasztott víz pedig malmomnak tíz kerekét hajtja.

— Radil úr malmát? Hát az ott van?

— Ott!

— Érdekes! Közel két hónapja vagyunk már Slanóban, és csak most tudjuk meg, hogy hol áll Radil úr malma!

— Ó, én ezen nem csodálkozom. A fiatalúrnak sokkal érdekesebb volt a tenger, a hajózás és halászat, mint az egyszerű malomipar. Pedig ennek is megvannak a maga érdekességei...

— Apa, kérlek, holnap nem megyünk halászni, hanem megnézzük Radil úr malmát — adta elő óhaját Juszuf, és szavaiból mintha engesztelő bocsánatkérés csendült volna ki, hogy a nagyrabecsült molnármester ipara iránt annyira kevés érdeklődést tanúsítottak.

Másnap délelőtt valóban az Opacsica hajtotta vízimalom irányában eveztek. De Juszufot sokkal inkább érdekelte a bűvópatak torkolata, a rajta keresztben épített zsilip és különösen a zsilip mögött a hegy mélyébe húzódó barlang, mint a malom. Ezt azonban nem akarta bevallani, nehogy megbántsa a mestert, aki szórakoztatásukról oly kiválóan gondoskodott.

A malmot még eltakarták a parton nőtt olajfák, amikor a zuhogó víz morajlását és az öreg fakerekek nyikorgását már feléjük hozta a szél.

Radil poharat nyújtott Juszufnak.

— Merítsen a fiatalúr a vízből és ízlelje meg, hogy mennyivel édesebb itt a tenger, mint egyébütt.

Juszuf megtette, amire a molnár felszólította, és utána megkínálta atyját:

— Kóstold meg te is, atyám! Alig sós, majdnem iható.

— Tessék csak a part felé, annak a kimagasló olajfának irányába nézni, innen már látszik a malom. Ott áll az említett fának árnyékában.

Mirdit meg fia odafordították fejüket. Valóban ott állt, nem messze a parttól a gerendákból összerótt épület. Homlokzatán középpüthető ajtó, ettől jobbra-balra, elég messze egymástól három-három ablak. A házat zsindeles tető fedte, melyet — mint azt Juszuf már máshol is látta — jókora sziklával terheltek.

— Miért raknak errefelé a házak fedelére köveket? — kérdezte.

— Hogy a bőra le ne hordja a tetőt.

— Olyan erősen fúj ez a szél?

— Bizony erősen. A tavasszal is letépte vagy tíz háznak tetejét, pedig eléggé meg voltak terhelve.

A malom elé Radil kezdetleges kikötőt ácsolt. Ehhez kötötte a csónakot. Amikor a malomba léptek, hosszú, nyurga fiatalember állt eléjük.

— A fiam, Iván — mutatta be őt vendégeinek a molnár.

A tíz vízikerek különféle malomkövet hajtott. Egyesek finomabb, mások durvább lisztet őröltek, sőt olyan is akadt, mely csak darát készített. Rajtuk kívül mozgott még a helyiségben néhány rosta, hogy külön válassza a lisztet a korpától.

Radil minden szerkezetet megmutatott vendégeinek. Juszuf figyelemmel nézte a kezdetleges fahasinákat és hallgatta a hozzájuk adott magyarázatokat, de azért alig várta, hogy a vízhez menjenek. Előzőleg sokszor állt a Suha-planina tövében és

eltűnődött a sziklák közé bűvó Crna-voda további sorsán. Képzeletvilágát foglalkoztatta az az út, melyen a patak a tengerhez jut. Ha ezt a barlangot egyszer végigjárhatná! Fáklyát vinne a kezében. És vajjon mit látna fénye mellett? Talán szűk folyosókon kellene végigmásznia, de aztán bizonyára termek következnek, melyek falán ezer kristály meg drágakő csillog. Elővenné kalapácsát és teleszedné zsebeit. Csak egészen nagy és értékes köveket törne le, különbeket, mint aminőket atyja kincsei között látott. Gyémántokat és rubinokat, zafirokat meg ametiszteket, smaragdokat és opált. Ó, és még ki tudja, mi mindent találna? Lehet, hogy olyan köveket is, melyeket eddig senki sem ismer. Milyen gazdaggá lenne akkor. Ilyesfélénen járt az esze most is.

Álmodozásából Radil rázta fel, amikor a malom hátulsó falán nyíló ajtóhoz lépett és azt felnyitva jelezte:

— Itt vannak a malomkerekek.

Juszuf előresietett. Reá nézve most következett az, ami igazán érdekes. A ház mögött alig néhány lépésnyire meredek sziklafal emelkedett. Előtte gerendatákolmány, melyre lépcső vitt fel. A tákolmány felső részéből bőven ömlött a víz a tíz kerékre, melyek forgás közben keservesen nyikorogtak, nyekeregtek. A kerekekről lehulló patak széles medret töltött meg, és megkerülve a házat, a tengerbe ömlött. Juszuf szóltanul bámulta a látványt.

Radil a lépcsőhöz közeledett, hogy vendégeit felvezesse. A lépcső keskeny járdához vitt, melynek végében jókora kerék állt, olyan, aminőt Juszuf a hajók kormányhidján látott. A molnár ismét magyarázni kezdett:

— Ez a faalkotmány, amelyen állunk, tulajdonképpen gát. Azért építettem, hogy a barlangból kifolyó víz színét emeljem. Éppen csak akkora nyílást hagytam, hogy az Opacsica kifolyhasson a csatla-

kozó malomcsatornába. Ha ezt a kereket megforgatjuk, — Radil a kormánykerékszerű készülékhez lépett — akkor felemelkedik a zsilip, és a barlangban megduzzasztott víz lefolyik.

— Járható lesz akkor a barlang?

— Száraz lábbal nem, mert fenekét az Opacsica egészen kitölti, de csónakkal bemehetünk.

— Hogy hozzák ide a csónakot? Keresztül a zsilipen?

— A csónak állandóan bent van a barlangban. Ilyenkor magasan úszik. Ha azonban a vizet leeresztjük, akkor ideáll a zsilip alá, és innen kényelmesen beléphetünk.

— Mikor nyitják meg a zsilipet?

— Ritkán! Évente úgy egyszer-kétszer. Rendszerint akkor, ha valamit javítani kell.

— Most nem kell semmit javítani?

— Hála Istennek, nem.

— Máskor sohasem nyitják ki?

Radil elérte Juszuf kívánságát, melyet azonban a fiú nem mert kifejezni, azért kérdezte:

— Úgy látom, fiatalurat érdekelne a csónakázás a barlangban?

Juszuf úgy tett, mintha nem hallotta volna a kérdést. Atyja intette, hogy feleljen a mesternek.

— Érdekelne — mondta szerényen.

— I-i-ivá-á-án! — kiáltotta nagyhangon Radil. A kiáltásra legott megjelent fia az ajtóban.

— Sok örölnivalótok van?

— Nincs éppen.

— Sürgős?

— Nem mondhatnám.

— Mikorra ígérted?

— A hét végére.

Radil elgondolkozott néhány pillanatig.

— Mi van ma? — kérdezte, hogy még némi időt nyerjen.

— Kedd.

— Mit szólnál hozzá, ha leeresztenénk a vizet?
— Miért?
— A fiatalurat érdekelné a csónakázás a barlangban.

— Miattam lehet.
— Akkor hát eresszétek le.
— Mikor?
— Estére. Amint a munkát befejeztétek.
— Értettem, édesatyám! — szólt készséggel Iván. — Más kívánságod nincs?
— Nincs!

Iván szó nélkül visszatért a malomba. Radil pedig tovább magyarázta az Opacsica természetét:

— Ha este felnyitjuk a zsilipet, éjtszaka kifolyik a felduzzasztott víz. Holnap délelőtt visszajövünk, és végigcsónakázunk a barlangon. Jó lesz?

— Jó! — válaszolta Juszuf, és csendesen hozzá-tette: Köszönöm!

Dragutin az egész beszélgetésbe nem szólt bele. Nagyúrnak született és nagyúrnak nevelték. Természetesnek találta, hogy az emberek az ő kedvébe akarnak járni. Sohasem törődött mások érdekével. Most sem gondolt rá, hogy Radil szívessége esetleg kára lehet másnak, hogy kedvencének mulat-sága miatt valakinek várni kell az örleményre vagy a malom elesik némi jövedelemtől. Azért meg sem köszönte a mester előzékenységét és fiát sem intette rá. Juszufnak anyjától öröklött finomsága súgta, hogy köszönje meg Radilnak a szívességet.

A kis Mirditet a nap egész hátralevő idejében a holnap izgalmai foglalkoztatták. Ismételten érdeklődött a molnárnál, hogy fáklyát visznek-e, hogy milyen mélyre lehet a hegybe behatolni, hogy csillognak-e a barlang falai, hogy találtak-e már előzőleg abban kincseket? Estefelé kalapácsot kért a mestertől, de semmiért sem akarta elárulni, hogy az neki miért kell.

Juszuf valamennyi mozdulata elárulta másnap,

hogy izgatott. Nem lelte a helyét. Tízszer is az ablakhoz ment, hogy Radil után nézzen. A kalapácsot meg két szál gyertyát kis kézibőröndjébe tette, és ezt a csomagot a világért sem volt hajlandó kezéből kitenni. Igen keveset beszélt, látszott rajta, hogy gondolatai máshol járnak. Tizenegyedszer is az ablaknál állt, amikor felsóhajtott:

— Végre! — Radilt látta a csónakból kiszállni.

— Jer, atyám! Menjünk! Itt a csónak. — Ezzel Dragutinhez sietett és valósággal kivonszolta őt a lakásból. A sztarjesína csak nevetett. Minden tettett neki, amit fia művelt.

Juszuf a csónakban is izgett-mozgott. Hol az eget nézte, hol a hullámokat. Majd meg zsebkendőjét tartotta a magasba, hogy a levegő áramlását megbecsülje.

— Nem volna jó felhúzni a vitorlát? — kérdezte a molnártól.

— A vitorlát? Miért?

— Hogy gyorsabban haladjunk.

— De hiszen nincs szél.

— Mégis meg kellene próbálni!

— Az árboc felállítása és a vitorla felhúzása sok időbe kerül, ha azalatt evezek, két kilométerrel közelebb jutunk a célhoz, és akkor már csak kevés van hátra.

Radil igazát Juszuf belátta, és azért kevésbé megnyugodott. Majd kezével erősítette a fülét. Figyelt minden távoli neszre.

— Mit hallasz, fiam?

— Semmit! Csak kíváncsi voltam, hogy a malomkerekek nyekeregnek-e?

— A malom tegnap este óta áll. Az Opacsica zúgását sem tetszik hallani! — szólt bele a molnár.

Valóban mélységes csend feküdt az öbölre, éppen csak Radil evezőinek halk locsogása hallatszott. Percekkel később kikötöttek a malom előtt.

Juszuf kiugrott a partra, néhány lépést tett a

malom felé, aztán hirtelen visszafordult a csónakhoz: kis bőrröndjét ottfelelte. Felkapta és a molnár után futott, aki atyjával nyugodtan haladt a malom irányába. Nem mentek azonban be, hanem balról megkerülték. Ott kergetődztek az Opacsica hullámai a tenger öble felé.

Juszuf a barlang felé nézett, de az eléje épített gát miatt nem látott belőle semmit. Előre sietett a folyócska partján, aztán fel a falépcsőn a zsilip kerekéhez. A hegy szájához hasonlóan tátongett az üreg előtte. Lehetett vagy öt öl széles és vagy kettő magas. Betekintett. Nyugodt, fekete víztükör nyúlott a sötétbe.

— Hol a csónak? — kérdezte némi követelődéssel hangjában.

— Fiatalúr lábai alatt!

Csak most vette észre a fagáthoz szorosan hozzásimuló kis csónakot, melynek orrába valami ládaszerű dolog volt erősítve.

— Mi az ott? — kérdezte a mestertől, miközben ez atyjának beszállni segített.

— Karbidlámpa.

— Radil úr tegnap csak fáklyafényről beszélt.

— Igen, de mert úgy véltem, hogy a fiatalúr kevesli a fáklyafényt, az este még elhatároztam, hogy elhozom ezt a lámpát.

Juszuf nézegette a különös szerkezetet.

— Hol használják különben? — kérdezte aztán.

— Az éjjeli halászatoknál — válaszolta a mester és meggyújtotta az égőt.

— Ó! — szakadt ki a fiúból a csodálkozás, miközben kezével elfödte szemét. A többezer gyertyafényű lámpa vakító világosságot lövellt magából.

Juszuf boldog volt. — Így most már — gondolta — fölöslegese a magával hozott gyertyák és bizonyosan meglátja a barlangban csillogó drágaköveket. Az Ezeregyéjtszaka egyik meséje megismétlődik vele!

Radil eloldotta a csónakot és lassú evezőcsapásokkal befelé hajtotta a barlangba. Az Opacsicának kristálytisztá volt a vize, felülete pedig tükörsíma. Mélysége derékig érő lehetett, és finom, fekete iszappal bevont apró, kerek kavicsok borították fenekét. A boltozatot csakhogy el nem érték az állva felnyújtott evezőkkel. Juszuf nem ért rá beszélni. Teljesen lekötötte figyelmét a szeme: az, amit lát. De mintha csalódnék? A barlang oldalai még az óriási karbidfényben sem ragyogtak, kristálynak vagy éppen drágakőnek sehol semmi nyoma. Egyszerű, síma fehér sziklából álltak a falak és boltozat.

Talán öt perce eveztek már csendben és szótlanul, amikor a barlangüreg váratlanul óriási teremmé szélesbült. Falai kitágultak és mennyezete a magasba szökött. A terem közepén kis sziget tűnt szemükbe.

Juszúfnak kedve kerekedett kiszállni. Kívánságának semmi sem állt útjában. Felment a legmagasabbban kiemelkedő sziklára és onnan kémlelt a magasba. De sehol sem látott valami csillogót, ami drágakőre emlékeztetne. Amikor a csónakba visszatért, csak ennyit mondott:

— Másképp gondoltam!

— Mit, drága fiam?

— A barlang belsejét.

— Milyennek vélted?

— Szebbnek, csillogóbbnak. Ebben a barlangban nincsenek drágakövek.

Radil csak most értette meg a fiút.

— Ékkövek, sajnos, nincsenek! — hagyta rá.

— Az egyedüli érték, ami benne van, az Opacsica vize, mely malmomat hajtja.

— Beljebb sincsenek drágakövek?

— Nincsenek.

— Akkor forduljunk vissza, hiába hoztam el a kalapácsot.

— A vízesést ne nézzük meg?

— Vízésés is van?

— De még milyen szép! Ide még nem hat el a hangja, de az Ördög-kapun túl nem értjük majd egymás szavát.

Juszufot ismét hatalmába kerítette az izgalom. Ha kincseket nem is talált, de lát majd valami érdekeseget. Közben a csónak végighaladt a nagy termen és szűk folyosó szájához ért.

— Ez az Ördög-kapu — magyarázta Radil és bevonta az evezőket. Majd a sziklafalnak támasztva tenyerét, nyomta előre a csónakot. Intett Juszufnak, hogy ugyanezt tegye a másik oldalon.

— De keskeny itt az üreg! — jegyezte meg Dragutin.

— Keskeny és mély!

Tompa morajlás ütötte meg fülüket.

— Jelentkezik már a vízésés!

Talán egy negyedóraig hajtották előre a zegzugos, szűk Ördög-kapuban a csónakot, amikor a barlang ismét tágasabb lett és újra használhatták evezőiket. A morajlás mennydörgésszerűvé erősödött. Dragutin a fiát nézte.

— Nem félsz? — kérdezte.

— Mitől?

— A vízéséstől?

— Miért? Talán veszélyes?

— Az nem, hanem hogy úgy zúg!

— Ó attól nem félek! Milka megtanított, hogy a jó embernek a mennydörgéstől sem kell félnie.

Még egy kanyar következett, utána hirtelen, átmenet nélkül, egy, az előbbinél is szélesebb és magasabb terem.

— Hhjj! — szólt Juszuf, mert leírhatatlan csillogás fogadta itt. A terem túlsó oldalán, talán húsz öles magasságból zuhogott alá az Opacsica. A lehulló patak sziklatörmelékre esett és azon porrá tört. A víznek ez az apró pora megtöltötte az egész üreget és a levegőben lebegő cseppek a karbidlámpa

fényétől a szivárvány minden színében ragyogtak, csillogtak. Ugyancsak az odarakódott harmatcseppektől szikráztak a barlang falai.

Juszuf összezsapta a kezét és beleordította atyja fülébe: — De szép!

Radil körüljáratta a csónakot a barlangban. Az egyik ponton felfelé mutatott. A lehulló vízsugárnál valamivel magasabban, tőle jobbra, a sziklafalban sötét üreg tátongott.

— Nagy esőzések idején, — harsogta a molnár — amikor az Opacsica megárad, abból a lyukból is ömlik a víz!

A folyton hulló harmattól ruhájuk lassan át-nedvesedett. A csónak fenekén is összegyülemlt némi víz. Dragutin megijedt. Féltette kedvencének egészségét, azért intett Radilnak, hogy térjenek vissza. Juszuf maradni szeretett volna, de atyja nem engedett. Ha éppen akarta, még kedvencével szemben is keresztül bírta vinni akaratát.

Amikor a malomnál kikötöttek, Juszuf csak ennyit mondott:

— Szép volt! — Később aziránt érdeklődött, hogy honnan jön az Opacsica vize?

— Valahonnan a hegyekből — magyarázta Radil. — Pontosabban csak a jó Isten tudná megmondani. Beszéli ugyan egy régi monda, hogy az Obroga várából ered, de én ismételten jártam már ott és nem találtam semmit.

— Obroga várából? — érdeklődött Juszuf. — Hol van az?

— Az a várrom, ami innen Slánóba menet, jobbról, mélyen bent a hegyek közt látszik.

— Nem emlékszem!

— Majd ha hazatérünk, ismét megmutatom.

Negyedórája csónakáztak már, amikor Radil a hegyek közé mutatott. Messze bent, egy tompa cukorsüveghez hasonló hegykúp tetején, nálánál jóval magasabb hegygerincektől övezve, omladozott

a régi vár. Csonka magas tornya, mint fenyegetésre emelt kéz mutatóujja emelkedett az ég felé. Füstnyomoktól feketéllő falai tető nélkül meredeztek. Az egykori ablakok nyílásán szabadon járt ki-be a bóra, a süvöltő, hideg északi szél. A kopár várhegy oldalát alig tarkázta néhány galagonya meg kőkeny-bokor, a romhoz felkigyózó utat azonban innen a távból is eléggé megfigyelhették.

— Kié most a vár? — érdeklődött Dragutin.

— A zavalói közbirtokosságé.

— Zavaló?

— Igen. Zavaló község határában fekszik.

— Talán a zavalóiak építették?

— Nem. Az övék csak azután lett, hogy romba-dőlt.

— Ki építette?

— A néphagyomány szerint Topics Árián emelte a várat, és utódai laktak ott, többszáz éven át. Rablólovagok voltak és kegyetlenségüktől rettegett az egész vidék. Amely községre lecsaptak, abban nem maradt épségben ház. Kiraboltak és fel-dúltak mindent: a lakásokat, istállókat, színeket meg-óákat. Ami élt és mozgott, azt elhajtották; aki ellen-állt, azt leölték; aki meghódolt, azt rabláncra fűzték.

— Milyen jogon? — kérdezte csendesen Juszuf.

— Milyen jogon? Pogányok voltak! Nem ismer-tek azok más jogot, mint az erősebb jogát! Tömér-dek fegyvert és ruhafélét, bútort, kincset meg élelmi-szert halmoztak fel a vár pincéiben. A sziklákba vájt börtönökben a szegény rabok százai egymás hegyén-hátán sínylődtek: éheztek, szomjaztak, holott a vár urai lakmároztak, részegeskedtek és dorbézoltak.

— Mi lett aztán a foglyokkal?

— Akit hozzátartozói drága pénzen kiváltottak, azt futni hagyták, akiért senki sem jelentkezett, az ha beállt a vár rablói közé, élve maradt, ha azon-ban nem akart gonosztevévé válni, a vár hírhedt kútjába vetették.

— Élve?

— Nem is fárasztották magukat megölésével.

— Saját ivóvizüket mérgezték meg a hullákkal?

— kérdezte kétkedő hangon Dragutin.

— Bár megmérgezték volna! Hamarabb ér véget gonoszságuk. A kút azonban, mint regélik, az Opacsica vizéből táplálkozott, és két aknája volt. Az egyikből merítették a vizet, a másiknak, a halálaknának falába számos, hegyével meg élével felfelé fordított kardot ékeltek, hogy a letaszított szerencsétleneket esés közben darabokra szabdalgják. Az akna aljába így csak emberdarabok jutottak, melyeket a rohanó víz tovasodort.

— Milyen mély volt e borzasztó kút?

— Lehetett vagy száz öl.

— És mi lett a vár vége?

— Saját gonoszságukba pusztultak bele. A börtönök dögletes levegőjében megszületett a pestis, a fekete halál. Először csak a foglyokat ragadta el, az elsőtől az utolsóig, aztán átcsapott a ragály a zsoldosokra majd a szolgákra és végül az uraságra.

A halottakat nem temették el, de még a halálaknába sem vetették le, mert félték hozzájuk nyúlni. A ragály viszont olyan gyorsan terjedt, hogy kincseik összekapkodására és menekülésre nem maradt idejük. Így esett, hogy mindenki meghalt, és a temetetlenül rothadó hullák bűze szétterjedt a várból és megfertőzte a környék levegőjét.

Talán még ma is így volna, ha a Teremtő meg nem sokallja a dolgot, és egy zivataros éjjel villámaival bele nem sujt. Reggelre kelve lángokban állt a vár, és azóta omlik meg dűledez.

— Mi történt a kincsekkel?

— Boszorkányok és gonoszlelkek őrzik a sok bűntől szennyes drágaságot, és azért aki eddig oda-merészkedett, hogy aranyat ásson, az egy sem tért vissza élve.

— És mondja, Radil úr, — kérdezte hunyorított szemmel a sztárjesína — maga hiszi ezt a mesét?

— Hát hogy őszinte legyek, nem hiszem. Én csak elmondtam úgy, amint itt a nép száján él. Magam többször jártam ott fent, de semmi rendkívülit sem találtam.

— Hosszú odáig az út?

— Négy óra járás gyalog, kocsival két óra.

— Mit gondolsz, fiam, felmenjünk holnap?

— Fel!

Másnap korán reggel valóban kocsira szálltak és hármasban elindultak Obroga várának megtekintésére. Az út odáig nem sokat nyújtott. Füge- meg olajbogyó-ligetek, szőlők és kerti ültetvények közt haladtak a hegy lábáig. Innen eléggé járható úton, de tűző napon kapaszkodott a két kis ló felfelé.

Meglepte Dragutint a várnak aránylag kitűnő állapota. A szabályos kockákba faragott kötömbökből rakott falak szilárdan álltak. Akárhány helyiségnek még sértetlen volt boltozata, kövezete. A lépcsők jól járhatók, az emeleti ablakokból pazar kilátás a környékre.

A toronyban Dragutint még erősebben megragadta a kilátás szépsége. A környező hegykoszorú zöldje, nyugatfelől a zavalói völgy apró házaival, csillogó patakjával, szépen művelt kertjeivel, azon túl a tenger sötéten síma tükre és a ködbevesző távolban az Adriából kiemelkedő szigetek, a szigetek mögött egy csíkban pedig a nyílt tenger végtelensége és az egész körkép fölött a felhőtlen sötét kék ég: lenyűgözően hatottak rá. Alig akart eltávozni.

— Gyönyörű ez a hely! — hangoztatta ismételten. — Ha egyszer igen sok pénzem lesz, megveszem. Ugye Juszuf! Ide jövünk kettesben, és ha majd itt lakunk, nem törődünk többé a világ ezer bajával, nyomorával!

Juszufnak tetszett a gondolat.

— Igen, de vajjon eladó-e Obroga vára? — kérdezte.

— Tudtommal eladó — válaszolta Radil. — A zavolóiak boldogok volnának, ha eladhatnák. Szebb iskolát, nagyobb templomot építenének az árából. A rommal azonban mit kezdjenek?

— És mennyiért adnák? — érdeklődött Dragutin.

— Úgy hallottam, potompénzen!

— Megveszed, apám?

A sztarjesína erre csak nevetett.

Lejövet Juszufot a kettős kútakna érdekelte. A várudvar közepén tátongott ez az üreg, romladozó korláttal körülvéve. Víznek vagy éppen kardoknak nyoma sem látszott: a nem túlságosan mély kút alját kövek borították.

Végül a hegybe vájt pincéket is végigjárták. Volt vagy egy tucat. Azonban inkább kocsiszínhez, istállóhoz vagy raktárhoz, mint kínzókamrákhoz hasonlítottak.

A kieroszakolt ígélet

Mirdit Dragutin Slanóba érve asztalán levelet talált. Fuad Musztafa, a novibazári szandzsák-bej írt neki. Sürgősen hazahívja a folyton növekvő nyugalanság, a nép lázongása, különösen a macedón-felkelés egyre jobban fenyegető veszélye miatt. Irja a levélben, hogy mennyire számít a sztarjesina támogatására és hogy a szandzsák legfontosabb déli kapujának, a Ribarci-szorosnak védelmét reá bízna.

Dragutin egy percig sem gondolkodott. Bár albánnak született, szívvel-lélekkel együttértett az ország akkori uraival, a törökökkel. A bej veszélyről írt. Ha veszély van, neki otthon a helye. Tehát utazni fog, mégpedig azonnal.

Juszufot azonban nem viszi magával. Az orvosoktól ajánlott féléből még csak két hónap telt el. De ha mindjárt mind a hat hónap eltelt volna, sem vinné magával kedvencét a forradalmak ezer veszélye közé: a gyilkosságok és vérbosszú hazájába. Slanóban jó helyen van. Radil szeretettel bánik vele, a fiú is megbarátkozott a molnárral és családjával, azért itthagytja. És ha majd megnyugodtak otthon a kedélyek és elmúlt a forrongások veszélye, érte jön, hogy magával vigye Nabojcére.

Ilyen értelemben beszélt Radillal és kérte, hogy viselje szeretettel gondját kedvenc gyermekének. Bőséges előleget hagyott kezei között és ígérte, hogy ha visszatér, mindent megfizet, amit esetleg még felülköltött.

Érzékenyen búcsúzott el fiától. Intette, hogy minden bajával forduljon bizalommal a mesterhez, szeresse őt és fogadjon neki szót. Ő egy időre kény-

telen Nabojcére utazni, de amint teheti, érte jön. Lelkére kötötte még, hogy írjon gyakran, és mondjon el leveleiben mindent, majd ő is ír meg válaszol.

Dragutin aztán kocsit fogadott, és azon az úton, amelyen jött, hazatért falujába.

Egy héttel később Radil házához vendégek érkeztek: két idősebb nő meg egy leányka. Juszuf viseletükről macedón asszonyoknak ítélte őket. Az egyiket gazdagabb, jobbmódú úrnőnek, a leánykájával, a másikkól úgy vélte, hogy kettejük cselédje.

A molnár Juszufnak az úrnőt, mint testvérhúgát mutatta be:

— Mandica húgom a leánykájával, Dragicával.

A kísérelőjükről később tudta meg, hogy valóban a cselédjük és Ljubicának hívják. Valahonnan a macedón hegyekből jöttek, hogy Dragicát kimentés a háborús veszélyekből.

Juszuf érdekesnek találta, hogy a kisleány ugyanolyan okból került a molnár házához, mint amely őt itt visszatartja, és azért azt mondta neki:

— Sorsközösségben vagyunk.

Dragica nem felelt, csak rányitotta kerek, nagy, barna szemét, nyilván nem értette, miről van szó.

Mandica asszony egy héttel később visszatért hazájába. Dragica Ljubicával ottmaradt. Két-három napig sirdogált, anyja után kívánczozott, de aztán nagybátyjának kedves családjá megnyerte kis szívét és ezért napról-napra jobban felengedett elfogódottsága.

Juszufnak többször megakadt a szeme rajta. Mert bár jóval fiatalabb volt, mint Milka, az előző télen elhunyt néneje, — Dragica ekkor mindössze nyolcéves lehetett — mégis roppantul emlékeztette őt rá. Tejfehér arca, kerek, nagy, barna szeme és két vastag, aránylag hosszú, fekete hajfonata olyan volt, mint Milkáé. De tovább nem gondolt rá. Mit kezdhett ő, a tizenkétéves fiú egy nyolcéves kis-

lánnyal? Juszuf egész nap a malomban ült, a nyikorgó gépeket nézegette, és lassan-lassan megtanulta, hogy melyik mire való. Ha megunta a liszteszsákok közt, kiült a tengerpartra, hogy apró halakat, mihacsákat fogjon; ha ez sem tetszett, belegázolt a sekély vízbe csigákat meg tengeri pókokat összeszedni. Hogy hol jár és mit csinál ezalatt Dragica, azzal igazán nem törődött.

Csak az étkezéseknél találkoztak. Ő ülhetett Radil asszony jobbján, vele szemben, nagynénje balján kapott helyet Dragica. Itt hallotta nem sok héttel később, hogy — mint Dalmáciában szokás — a napokban, október elején, megkezdődik a tanítás és Dragicának iskolába kell járni. Milyen jó, — gondolta — hogy neki nem kell. Irni, olvasni, számolni tud; karddal, puskával bánni pedig majd megtanul. Aztán ha felnőtt, vitéz lesz belőle, annak pedig mire az a sok tudomány? Ha pedig nem akar katona lenni, ékszerekkel és drágakövekkel kereskedik majd, erre viszont megtanítja őt édesatyja. Iskola neki nem kell.

Elérkezett október és Dragica táskát, palatáblát, irkákat, könyveket, tollat meg különféle ceruzákat kapott. Ő nem kapott semmit. Amikor egy este, vacsora után Radilné ezt a sok szép holmit Dragica elé az asztalra rakta és ő üres kézzel maradt, könnyed pirosság futotta el arcát, és szívében sajátos érzést, irigységet érzelt. De se baj, — gondolta — ő fiú, ez meg mind lányoknak való.

Ettől kezdve esténként a szobában csendnek kellett lennie, hogy Dragica tanulhasson. Juszuf unatkozott. Radil olvasnivalót adott neki. Az olvasás azonban nem volt kenyerre. Nehezen betűzte a szavakat, és nehezebben fogta fel az olvasottak értelmét. Mire a mondat végére ért, elfelejtette az elejét. Abba hagyta hát az olvasást és megelégedett a könyvekben lévő képek nézésével. Amikor a házban található minden kalendáriumot, folyóiratot és könyvet százszor végiglapozott, és kívülről tudta mind-

egyikről, hogy milyen képek vannak benne, Dragica tankönyveire vetette szemét. Végiglapozta őket, egyiket a másik után. Valamennyiben voltak képek, és úgy találta, hogy e könyvek képeit jobban megérti. Olvasni próbált. Amit olvasott, azt is nehézség nélkül magáévá tette. Kíváncsi lett és mind többet-többet olvasott. Szép meséket talált. Érdekes leírásokat hegyekről, tavakról, népszokásokról; halakról, madarakról, állatokról. Különösen egy könyv ragadta meg figyelmét, amelynek címlapján ez állott: Kis biblia. A képeket nézte benne kettőzött figyelemmel, és a melléklet nyomtatott leírásokat rendkívül érdekes meséknek vélte. Egyszer nem találta ezt a könyvet az asztalon.

— Hol a kis biblia? — kérdezte Dragicától.

— Minek az neked?

— Olvasni akarok belőle.

— Nesze, itt az olvasókönyvem, olvass ebből.

— A kis bibliában szebb mesék vannak.

Dragica rámeresztette két nagy szemét:

— Hallotta néni, hogy mit mondott Juszúf? — kérdezte méltatlankodva Radilnétól.

— Nem hallottam, Dragicám!

— Hogy a kis bibliában szép mesék vannak!

— Hát mi van benne? — érdeklődött restelkedve a fiú.

A leányka lehajtotta fejét és kényeskedve mondta:

— Olyan nagy fiú és nem tudja!

— Ne csodálkozzál ezen, szívem, ő mohamedán. Azért mondd meg neki szépen, hogy mi van a kis bibliában!

— Mi az, hogy mohamedán? — kényeskedett tovább Dragica.

— A mohamedánok pogányok. Ők nincsenek megkeresztelve. Azért magyarázd meg neki!

— A kis bibliában szent történetek vannak és nem mesék — felelt végre vontatottan a kisleány.

— Igaz történetek a szent történetek? — tudakolta a fiú.

— Hát persze, hogy igazak!

Juszuf ettől kezdve még nagyobb figyelemmel olvasságta a bibliát. Annyiszor elolvasta az egyes történeteket, hogy végre kívülről és szóról-szóra tudta valamennyit.

Dragica ezidőtájt azt a hírt hozta az iskolából, hogy húsvét után az első szentáldozáshoz fog járulni. Ettől kezdve a mohamedán fiú sokat hallott beszélni az Oltáriszentségről és lassan, fokozatosan tudatára ébredt az igazságnak, hogy az a názáreti Jézus, akiről a kis bibliában annyit olvasott, a katolikusok templomaiban, az oltárokon titokzatos módon tovább él. Kíváncsi lett erre. Azonban szégyelte tudatlanságát és azért egyelőre csak Dragicánál kezdett érdeklődni.

Megtudta tőle, hogy az Oltáriszentség élő kenyér, és hogy abban valóban Jézus Krisztus él tovább. Megkérte ekkor a leánykát, hogy vezesse be őt egyszer a templomba, hogy ezt a hallatlan csodát megláthassa. Dragica azzal felelt, hogy a katolikusok templomaiban mohamedánoknak nincs mit keresniök, és ha magával vinné, hamar észrevennék rajta, hogy nem odavaló, mert nem tudna a templomban helyesen viselkedni.

Juszufot ez nem ijesztette meg. Elhatározta, hogy belopódzik a templomba egyedül. Otthon hagyta fejéről a fezt, ne lássa mindenki, hogy ő mohamedán, és elment a templom körül vizsgálódni. Többször is megfigyelte a helyzetet és úgy találta, hogy délután kevesebben járnak azon ki-be, mint máskor. Ezért egy délután nagybátran ő is bement. Padokat látott, a padok mellé erősített zászlókat, a falakon kisebb-nagyobb képeket; görbe, tagjaikat sajátosan tartó szobrokat; az egyik falon különös kis erkélyt fedéllel, egy nagyobb erkélyt a bejárat felett; egy túlságosan kicsi, piros, alig pislákoló mécset; de amit keresett, azt nem lelte sehol. Igaz

viszont, hogy járkálni sem igen mert a templomban tartózkodó néhány öregasszony miatt, akik mind nyugodtan viselkedtek, nem járkáltak, hanem a padokban ültek vagy térdeltek.

Csalódottan jött ki és nem tudta, hogy tovább mit tegyen. Szólni, kérdezősködni, az egyes látottakra vonatkozólag magyarázatot kérni senkitől sem mert. Félt, hogy megszidják, amiért mohamedán létére keresztény templomba merészkedett. A kenyérszínben élő názáreti Jézusra vonatkozó kíváncsisága azonban nem hagyott neki nyugtot.

Néhány héttel később egy beszélgetésnek volt tanúja. Radilné társalgott Dragicával:

— Mit mondjak Jézusnak, ha majd a szívembe tért? — tudakolta a kislány.

— Amit anyukádnak mondanál, ha most hirtelen idejönne. Azt, hogy mennyire örülsz jövetelének, hogy mily nagyon szereted őt, hogy maradjon soká nálad, és ha elmegy, jöjjön mielőbb vissza. Aztán kérjed tőle, amire szükséged van és köszönd meg az eddig elnyert kegyelmeket.

— Meddig marad Jézus a szívünkben?

— Nem soká! Csak néhány percig. Azért ezt az időt jól ki kell használnod.

Dragica ragyogó szemeit nagynénjére emelte.

— Örülsz? — kérdezte ez tőle.

— Ó nagyon! Alig várom, hogy Jézus hozzám jöjjön!

...

Juszuf elgondolkozott a hallottakon. Már azt nagyon csodálatosnak találta, hogy Jézus az emberek kedvéért, a kenyér színe alatt, az oltárokon tovább él, de hogy ezenfelül még a szívükbe is betér, ezt egészen hihetetlennek minősítette. Napokkal később, amikor egyszer csak kettesben voltak a szobában, megkérdezte Dragicától:

— Igaz az, hogy Jézus az emberek szívébe jön?

— Igaz.

— Mikor teszi ezt?

- Amikor a szentáldozáshoz járulnak.
- És mikor járulnak a szentáldozáshoz?
- Ki amikor akar.
- Ha te most akarnál, elmehetnél most is?
- Hová gondolsz! Hiszen most este van.
- Hát mikor lehet?
- Csak reggel vagy délelőtt.

Juszuf elhallgatott. Úgy gondolta, most már tudja, hogy a multkor miért nem látott semmit. Délután járt a templomban. Ez volt a baj. Legott elhatározta, hogy legközelebb délelőtt ismétli meg tettét. Akkor bizonyára szerencsésebb lesz és meglátja Jézust, amint az emberekhez betér. Csak a megfelelő alkalmat leste. Ez a nap is elérkezett, mégpedig karácsonykor.

Csendesen megvárta, hogy mindenki eltávozzék hazulról. Akkor elindult ő is, hogy az őt annyira érdeklő titoknak végére járjon.

Az egész község apraja-nagyja ott hullámozott a templomtéren. Visszafordult. Ennyi ember között bizonyosan akad, aki ráismer és akkor elzavarják, azt mondják neki: menj innen, te mohamedán.

Mitévő legyen? Zavarában elsétált a tengerpartra. Ott ringott kikötve sok más között Radil csónakja. Nagyszerű eszme villant meg agyában.

— Oldd el a csónakot — mondta bensejében egy hang — és evezd a szomszéd faluba, Vidovgradba. Az mindössze félóránnyira fekszik. Annyira magadban is el bírod hajtani a csónakot. Ott senki sem ismer és azért zavartalanul bemehetsz a templomba.

Nem sokat törte a fejét. Pillanatok alatt eloldotta a láncot, az evezővel eltaszította a csónakot, a csuklókba igazította az evezőket, és lassan, tempósan, úgy, amint Radil neki mutatta, elkezdte hajtani a csónakot. A szerencse kedvezett: a tenger tükre sima volt, még gyenge szellő sem zavarozta a víz színét. A part mentén haladt. Egy lélekkel sem

találkozott. Az emberek — úgy gondolta — e nagy ünnepen kivétel nélkül a templomokban vannak.

Zavartalanul kötött ki Vidovgrádban. A templomhoz sietett és bátran bement. Roppant sokan voltak benne. Első tekintetre csupa felnőtt. Bármennyire nyujtózkodott, nem látott tőlük semmit. Ekkor eszébe jutott, amit Dragicától hallott, hogy a gyermekek a padok előtt szoktak állni. Gondolta, odafurakodik. Igen, de mi lesz, ha nem tud helyesen viselkedni? Elhatározta, hogy mindenben utánozza a többieket.

Szelíden tolakodni kezdett. A férfiak, akik közé a kórus alatt jutott, érezték, hogy mögöttük fészkelődik valaki. Hátratekintettek, és látván, hogy gyermek, készségesen utat engedtek neki. Nem remélt könnyedséggel eljutott tehát a gyermekek közé és szélről, valami szekrényféle faalkotmányhoz simulva meghúzódott. Ebbe a szekrénybe ki-bejártak ugyan az emberek, de nem törődött vele.

A zene szólt, a nép énekelt. Az oltárt nézte. Sohasem látott ruhában mozgott előtte egy magas, kopasz férfi, — bizonyára a pap — és két éppen olyan szokatlanul öltözött fiú. Dragicától hallotta, hogy a Názáreti Jézus az oltár szekrénykéjében lakik. Ezt a szekrénykét szerette volna felfedezni. Nem tudta elképzelni, hogy az az oltár melyik részében lehet? A felsőben vagy alul?

Tőle balra fiúgyermekek álltak. Soknak kezében könyvecske. Abból olvastak vagy énekeltek. Akinél semmi sem volt, az összekulcsolta kezeit. Ő sem tartott semmit, azért bár ügyetlenül, de ő is összefonta ujjait.

Az egyik piros-fehér ruhás fiú az oltárnál csengetett. Az emberek letérdeltek. Az ének és zene elhallgatott. Juszuf is letérdelt. Ismét csengettek. Teljes csend honolt a templomban. Az oltárra nézett. Az az ember ott fent meghajolt, aztán letérdelt, felállt és magasra tartott valami kis kerek fehéret. Közben folyton csengettek. Röviddel később ismétlődött

a jelenet, azzal a különbséggel, hogy most egy aranyos edényt emelt a magasba. Juszuf nem értette, hogy mi történik.

Az emberek felálltak, a zene és az ének megint megkezdődött. Ő nem tudta, mit tegyen. Bámészkodott jobbra-balra. A mellette álló fiú meglökte és azt súgta neki: Ne bámészkodjál, hanem imádkozzál. Ő erre elpirult. Megijedt, hogy elárulta magát. Azt mondta neki az a fiú, hogy imádkozzék! Igen, ha tudna! De őt soha senki imádságra nem tanította. Ezt azonban most be nem vallhatta. Azért mereven nézett az oltárra, — gondolta — ez bizonyosan jó lesz.

Megint csengettek. Megint letérdeltek. De ez alkalommal az ének meg a zene nem halt el. Amint ott a szekrényyszerű bútor mellett a sarokban térdel, azt látja ám, hogy a felnőttek meg gyerekek közül többen a korláthoz mennek és lépcsőjére letérdelnek. Az oltárnál álló kopasz férfi egy darabig még tesz-vesz, aztán felnyit egy kis ajtót. — Ime, ott az oltárszekrény — örvendett csodálkozva Juszuf. De milyen kicsike! Hogy fér vajjon el abban Jézus? Amíg ezen tűnődött, az az ember kivett a szekrényéből valamit. Később a lépcsőn térdelőkhöz jött, és mindegyiknek szájába tett valami kis fehérret, olyasfélét, aminőt röviddel előbb felmutatott, csak kisebbet. Aki már kapott, az szépen, csendesén, összeszedetten a helyére tért vissza.

A zene és az ének közben tovább hangzott. Aztán még felálltak, majd ismét letérdeltek és hangosan imádkoztak, mígnem az az ember az oltártól kiment. Akkor a nép is kivonult a templomból. Ő is ezt tette.

Zavarodottan igyekezett a tengerpartra, hogy csónakjába szállva Slánóba evezzen. Minden erejét össze kellett azonban szednie, hogy figyelmét a látotakról elterelje és a csónakra összpontosítsa. Ügyetlenkedve lökte el a parttól, még ügyetlenebbül rakta

az evezőket csuklóikba. Nagynehezen mégis elindult.

Lassan evezett. Amint Vidovgrád nem látszott többé, megpihent, hogy kevésbé gondolkozzék. Olyan egyedülállónak, olyan elhagyatottnak érezte magát. Hogy nincs egy barátja, akivel őszintén beszélhetne? Akitől szégyenkezés nélkül kérdezősködhetnék? Mert ő de sokat tudna és szeretne most kérdezni! Lassan közeledett Slánóhoz. Végre megérkezett. Szótlatlanul hazament. Otthon csak üldögélt és a levegőbe bámult. Maga sem tudta, mi van vele.

— Hol járt a fiatal úr? — kérdezte tőle Radil, mert feltűnt neki különös viselkedése.

— Csónakáztam! — adta meg az egyszerű feletet.

A molnár megijedt. A tengeren ezer veszély leskelődik az emberre: még a tapasztalt hajósokra is, annál inkább egy gyermekre. Talán máris történt valami baj?

— Hogy tetszett mondani? — kérdezte ezért csendesen, de elég nyomatékka.

— Csónakáztam!

— Nem félt?

— Mitől?

— Hogy valami baj éri.

— Nem!

Ekkor történt először, hogy a molnár megpiron-gatta a fiút, és határozottan kijelentette, hogy egyedül nem szabad a tengerre szállnia.

— Ha fiatal úr csónakázni kíván, mondja meg, és akkor én vagy a fiam elmegyünk magával. De magánosan nem engedhetem el.

Juszuf elpirult. Soha senki még így nem beszélt vele. Hogy őneki valamit nem szabad? Ki hallott ilyet? Azonban nem mert ellenkezni.

Amikor másnap Radil meg családja újra a szent-misére készülődött, határozott mozdulattal eléjük állt és kereken kijelentette, hogy velük megy. Radil az előző napinál is jobban megijedt. Sokszor hallotta,

hogy a mohamedánok milyen fanatikusok hitük dolgait illetőleg. Élénken elképzelte Dragutin haragját, ha megtudja, hogy távollétében fiát katolikusra hangolták. Zavarából hirtelen kiutat keresett. A plébános állítólagos tilalmára hivatkozott, mely szerint mohamedánok az ő templomába nem léphetnek.

Megint egy tilalom! Juszuf a tegnapinál is erősebben elpirult és kénytelen-kelletlen otthon maradt, mert mi mást tehetett?

Újra erőt vett rajta az elhagyottságnak és fájdalmas egyedüllétnek érzése. Kiült a ház elé a padra és ott merengett, gondolkozott. De nem jutott semmi okos az eszébe: nem tudta, mit tegyen?

Dragica a templomból missziós naptárt hozott magával. Egyenesen Juszufhoz sietett:

— Neked hoztam. Szép képek és igaz történetek vannak benne.

Ebben a naptárban fedezett fel egy történetet: kínai pogányoktól meggyilkolt keresztény gyermekekről. Többszörösen elolvasta. Különösen azt a jelenetet, melyben Bözsike a börtönben a halálra szánt kis hitűjoncokat az ivóvízzel megkeresztelte.

A következő napok egy estéjén, amikor a molnár és felesége távol voltak, kiment a konyhába és egy kancsó vízzel tért vissza. Dragica elé tette és röviden, keményen csak ennyit mondott:

— Keresztelj meg!

A leányka elnevette magát: — Jó vicc! Mit gondolsz? — kérdezte. — Nem vagyok én pap!

Juszuf a missziós kalendáriumban Bözsike példájára hivatkozott. Dragica a katekizmussal érvelt vissza, mely szerint rendesen csak a felszentelt pap keresztelhet. Ezen aztán összevesztek. A legjobb percben nyitott rájuk Radilné.

— Kedves néni! — sietett Dragica feltárni a helyzetet — Juszuf azt akarja, hogy kereszteljem őt meg, és mert nem akartam rá hallgatni, meg akar verni.

A molnár neje a gondjaikra bízott fiúhoz lépett, végigsimított homlokán és az arcába nézett:

— Szeretnél keresztény lenni? — kérdezte.

— Szeretnék.

— Miért?

— Hogy szabadon a templomba jár hassak.

— Miért akarsz oda járni?

— Mert jó ott lenni.

— De mit szól majd hozzá édesapád?

— Semmit! Ő mindent megenged, amit én akarok!

— Igen, ha csekélységekről van szó. De ez fontos dolog.

— Tudom, hogy apám nem ellenezné. Mert anyám is keresztény volt és testvéreim is!

Az asszony megbeszélte a dolgot férjével, és abban állapodtak meg, hogy legjobb lesz az ügyet a plébános elé terjeszteni.

A községi lelkész nyugodt, megfontolt ember, alaposan kikérdezte a fiút otthoni viszonyait illetőleg. Amikor azt hallotta, hogy atyja és élő testvérei kivétel nélkül mohamedánok, hogy Nabojcén, de még az egész környéken sincsen katolikus pap, azt felelte, hogy őszinte sajnálatára sem teljesítheti kérését, mert katolikus életét, hitének szabad gyakorlását, nem látja biztosítva.

— De határozottan tudom, hogy apám megengedné! — erősködött Juszuf.

— Jól van! Ha atyád engedélyét írásban bemutatod, megkeresztellek.

— Nagyon sokáig tart, amíg apámtól válasz érkezik!

— Sajnálom, addig semmit sem tehetek!

— Tessék legalább megengedni, hogy szabadon jár hassak a templomba.

— Ha illedelmesen viselkedel?

Juszuf ez utóbbit készséggel megígérte, amire az engedélyt megkapta. Örömmel hagyta el a plébá-

niát. Tulajdonképen elérte célját: templomba járhatott.

Otthon nekiállt, hogy nagy ákom-bákom betűivel megírja kívánságát atyjának. Levelében azt is felpanaszolta, hogy ámbár ő ígéretéhez híven, minden vasárnap küldött levelezőlapot, atyjától már hat hete nem kapott egy sor írást sem. Nagyon kéri, hogy erre a levelére okvetlenül válaszoljon, és adja meg a kívánt engedélyt.

Radil tanácsára személyesen vitte levelét a postára, hogy ajánlottan feladja. Ott értesült róla, hogy a novibazári szandzsákkal a levélforgalom öt hete szünetel. Az okát is megtudta: a török kormány a forrongásokra való tekintettel adta ki ezt az intézkedést.

Sebaj, — gondolta — a fő, hogy templomba járhatok. Atyjáért, testvéreiért nem aggódott. Tizenhárom éves fejével még nem értette, hogy mi mindent pusztíthat el egy forradalom.

Attól kezdve mindennap ellátogatott a templomba. Lassan egészen otthonosan érezte abban magát. Megtanult szabályszerűen, katolikusán viselkedni. Különösen a ministránsfiúk tettek rá mély benyomást: nem győzte bámulni őket. Tetszett neki, hogy csengetnek, füstölőt lóbálnak, no meg a ruhájuk. Megismerkedett velük. Irigységgel, de tisztelettel nézett rájuk. Bár ő is magára ölthetné azt a szép piros-fehér ruhát.

Vágya a kereszténység után újabb táplálékot nyert Dragica első szentáldozása alkalmából. Ekkor értette meg a katolikus tanítást az Oltáriszentségről, a szentostyáról. Az ünnepség sajátos melegséggel töltötte el szívét. Mily szépen viselkedtek az elsőáldozók! Ő de kár, hogy ő ebben nem vehetett részt! Valósággal szerencsétlennek érezte magát. Egyre zárkózottabb, magának előbb lett. Slánóban egyetlen mohamedán kortársa sem élt. A keresztényekkel meg nem tudott úgy igazán barátkozni. Irigykedett

rájuk. Kiérezte belőlük, hogy nekik is idegenszerű az ő mohamedán mivolta.

Naphosszat Radil malmában üldögélt. Közeliében a tengerpartot is szerette. Ott halászott, olvasott, vagy éppen csak az eget nézte. Néha-néha, ha Nabojcére gondolt, bizonytalan érzés futott végig rajta. Egy éve volt már Slánóban és fél éve nem kapott hírt atyjáról. Ki tudja, mi lett vele? Talán megfelekezett róla. Elhagyottságának és egyedüllétének érzése egyre erősödött, néha akkora volt már, hogy könnyeket sajtol ki szeméből.

Egy szép júniusi napon a déli harangszó után a malomból hazafelé indult. Radil háza előtt kocsit talált, és amint az ajtón belépett Fermendzsinbe ütközött.

— Drága úrfi, csakhogy itt van! Éppen magát keressük mindenfelé.

— Hol az apám? — kérdezte a töröktől szinte ijedten.

— Crna-poljén! — kedves úrfi. — Tessék csak szaporán bemenni, Ahmed úrfi jött el, hogy meglátogassa.

Juszuf beszaladt. Szó nélkül csak a nyakába ugrott bátyjának. Vége-hossza nem volt a kérdezősködésnek. Megtudta, hogy atyja és két bátyja egészségesek, Nabojcén tartózkodnak; hogy Joszip, a juhászgazda meghalt, de a három bojtár meg a többi cseléd annál erősebb, egészségesebb; hogy Stevó lépett Joszip örökébe, mert Miroszláv, akit eredetileg erre az állásra kiszemeltek, nyomtalanul eltűnt; lehet, hogy titkos haragosa volt és vérbosszúnak lett áldozata; hogy a gazdaságban minden szép és jó, csak éppen a zavargások teszik felette bizonytalanná a helyzetet.

— Kik lázonganak?

— A macedónok. Bandákba verődve kóborolnak a vidéken, és hol itt, hol ott tűnnek fel, kirabolnak és felégetnek egy-egy gazdaságot. Éppen ez okból állandó készültségben vagyunk. Atyád és mi is, sőt

valamennyi férfi mind Nabojcén, mind Dolovón fegyverrel jár-ke, hogy bármely pillanatban megvédhessük azt, ami a miénk.

— A bej nem adott katonákat?

— Adott. Dolovón táboroznak. Úgy egy század. Atyánkat tette meg parancsnokukká. Eltartásuk igen sokba kerül. Hogy az ördög vinné el őket!

— Megkapta atyám a leveleimet?

— Meg. De már közel fél éve nem veszik fel a postán a neked szánt küldeményeket.

— Miért?

— A határt szigorúan őrzik, mert azt állítják, hogy a lázongások szítói kívülről szivárognak a szandzsák területére.

— Te hogy jöttél ide?

— Montenegrón keresztül szökve. Atyánk már igen aggódott miattad, és azért küldött engem mint legfiatalabbat, hogy neki felőled biztos hírt hozzak.

— Ismered az utat Montenegrón keresztül?

— Én nem, de Fermendzsín annál inkább. Ő vezetett.

Ahmed meggyőződhetett, hogy öccse jól néz ki, szépen fejlődik, erős és egészséges. Néhány napot ott töltött, aztán visszaindult. Előzőleg még beszélt Radillal, megköszönte atya nevében szeretetteljes gondoskodását öccséről, rendezte vele a kiadásokat és újabb előleget hagyott kezeinél.

Ez alkalommal említette előtte a molnár, hogy Juszuf szeretne kereszténnyé lenni.

— Hát még mit nem! — pattant fel egyszerre az addig oly nyugodtan viselkedő fiatalember. — Nem okozott elég bajt otthon, hogy anyja meg testvérei keresztények voltak? Erről szó sem lehet. Tesék ezt megmondani neki, atya nevében. Különben majd beszélek én a fiúval!

Másnap valóban beszélt vele. Alaposan összeszidta.

— Hát gyaur akarsz lenni? Nem tudod, hogy Allah büntetése éri utól azokat, akik hűtlenek lesz-

nek a Prófétához? Nem elég tanulság neked anyád meg három testvéred halála? A szultán haragját akarod apádra vonni? Tudd meg, hogy most is csak azért kaptunk a Crna-polje védelmére katonaságot, mert igazhitűek vagyunk. Ha hitetlenné, gyaurreá leszel, elveszítjük mindenünket. Crna-poljét a szultán egyszerűen másnak adományozza, és akkor mehetünk koldulni! Azért mondom neked, hagyj fel ezzel a szerencsétlen gondolattal!

Juszuf egy szót sem szólt. Lesütött szemmel hallgatta bátyja kirohanásait. Ahmedet ez csak jobban dühítette. A Názáreti Jézust kezdte ócsárolni. Tanítását, evangéliumát leszólni. Mohamedet mindenben magasan föléje emelte.

Juszufnak többször szájára tolult a tiltakozás szava, de mindannyiszor lenyelte. Ő még soha senkivel nem vitatkozott, félénk volt hozzá most is. Inkább hallgatott.

— Hát nem beszélsz? — kiáltott rá Ahmed.

— . . .

— Mért akarsz kereszténnyé lenni?

— . . .

— Megbolondultál? — ordította habzó szájjal.

— . . .

— Ebadta, haszontalan kölyke! Kinyitod azonnal a szádát?

— . . . Juszuf sarkon fordult, és szó nélkül kifelé indult a szobából.

— Itt maradsz!

Juszuf megfordult és bátyjára nézett. Könnyes szemeiben sok indulat, sértett önérzet, harag és dac csillogott.

— Beszélsz mindjárt, vagy nyakon ütlek!

— Hozzám ne nyúlj! — válaszolta úri öntudattal erőlesen a fiú.

— Mit? Ne nyúljak hozzád? Ezt talán te parancsolod meg nekem? Nesze! Nesze! Nesze! — és három jókora nyaklevest mért le öccsének, akit ez a

bánásmód annyira meglepett, hogy még a fejét sem kapta el. — Akarsz-e még kereszténnyé lenni?

— Akarok és leszek is!

Ahmed erre az ajtóhoz ugrott, bezárta, a kulcsot lehúzta, lecsatolta derekáról az övet, és sziszegve a haragtól azt mondta öccsének, hogy addig veri majd e szíjjal, amíg szándékától el nem áll.

Juszuf hallgatott. Összeszorította fogait meg két öklét, és várta, hogy mi lesz. Ahmed is ezt tette. Egy darabig farkasszemet néztek.

— Gondold meg magad! — sziszegte kis idő múlva Ahmed fogai között. — Hármat számolok! Ha addig el nem álltál szándékodtól, elverlek, mint egy kétfenekű dobót. Tehát: Egy!... Kettő!... Három!...

Juszuf csak hallgatott.

Ahmed végigvágott a hátán. A fiú fájdalmában felordított, de nem szólt. Bátyja gyorsan egymásután még kétszer vágott végig rajta. Juszuf a fájdalomtól térdre esett. Ahmed még egyet ütött rá. Öccse erre sírni és jajgatni kezdett:

— Jaj, jaj, jaj, ne bánts, inkább nem leszek kereszténnyé!

— Mondod mégegyszer!

— Nem leszek kereszténnyé!

— Kezet rá!

Juszuf remegve odanyujtotta kezét.

— Remélem tudod, hogy nálunk mit jelent a kézfogás?

— Tudom!

— De hogy el ne felejtsd, inkább a füledbe kiáltom mégegyszer: becstelen az a Mírdit, aki nem tartja meg szavát, és az első a családból, akivel találkozik, lelőheti, mint a kutyát! Tudod?

— Tudom!

— Tehát ehhez tartsd magad.

Ahmed egy órával később lóra ült és Fermendzsinnel eltávozott. Öt nappal később értek Nabojcére. Atyjának hosszan és színesen előadta, hogy

Juszuf milyen jól érzi magát, mekkorát fejlődött, és mennyi szépet meg jót üzen. Csak két bátyjának említette a fiú vágyát a kereszténység után, de azt is hozzátette, hogy alaposan ellátta a baját.

— Azt hiszem, — dicsekedett nagyhangon — örökre elment a kedve, hogy valaha is keresztvíz alá hajtsa a fejét.

Aladin meg Amurád nem kis kárörömmel hallgatták öccsük elbeszélését. Féltestvérük kiváltságos volta régen szálla volt szemükben, és nem egyszer szóbeszéd tárgyát képezte közöttük, hogy miképpen túrhatnak őt ki az örökségből.

— Allah tartson meg Ahmed, amiért oly nagy-szerűen kiporoltad annak a málészájúnak a hátát, — dicsérte testvérét Aladin — de azért, hogy szerény véleményemet kifejezzem, nem jól tetted, amit tettél!

— Már miért nem? — sietett Ahmed védelmére Amurád. — Én bizony még jobban elfenekeltem volna.

— Úgy van! Sajnálom is, hogy nem vertem agyon! — hencegett Ahmed.

— Régi közmondás, — folytatta abbamaradt gondolatát Aladin — tartalma életbölcsetség: Többet ésszel, mint erővel. Hagytad volna kereszténnyé lenni, akkor biztosan miénk lesz része. Én a te helyedben még biztattam volna, hogy így meg úgy, jól teszi, hiszen anyja meg testvérei is azok voltak! Azért csak bátran keresztelkedjék meg mielőbb!

— Igen, és ha e haszontalan fattyú miatt a szultán minket kiforgat Crna-poljéból?

— Ne féljetelek attól!

— Olyan biztos vagy a dologban?

— Hát mirevalók a macedón fejek? Lepuffantunk egypár macedón bandavezért, és nemcsak Crna-polje birtokában erősít meg a szultán, hanem még más adományokkal is elhalmoz!

— És mi történik, ha a macedónok erősebbek?

— Attól ne féljetelek. Amíg a bej katonáinak apánk a parancsnoka, nem érhet baj!

A kettős szerencse

Amint Ahmed és szolgálja lóháton eltűnt az utcá-sarkon, Radil meg felesége Juszuf szobájába sietett. Ott találták a szegény fiút félájultan egy széken ülve. A molnárné gyors elhatározással puha ágyat vetett neki és lefektette. Röviddel később megjött az orvos. Megvizsgálta a gyermeket. Szerencsére nem talált nála csonttörést, sem belső sérülést, csak külső zúzódásokat. Távozása után Radilné hozott be különféle frissítőket. Juszuf hálásan fogadta a szeretet és gondoskodás minden megnyilatkozását.

— Szegény úrfi! Szegény úrfi! — ismételte előtte a jószívű asszony, de többet, vigasztalóbbat nemigen mondhatott. A bajban, szenvedésben erkölcsi erőt adó keresztény hitigazságokra nem mert hivatkozni, mert ezzel csak növeli benne a vágyat a keresztség után, amittől helyzete kétségkívül nehezebbé válik.

Juszuf hallgatott. Csendesen, szótlanul feküdt az ágyban. Rendszertelenül, össze-vissza röpködtek gondolatai. Három napig nem mozdult ki a házból. Roppantul szégyelte a történeteket. Azt, hogy verést kapott. Még ha nem tudná senki? De hisz Ahmed úgy ordított, hogy az egész ház összefutott.

Radilék háza mögött, a meredek sziklás hegyoldalon pici kis kert volt, végében egy paddal. Ide vonult vissza szégyenével. Csupán néhány, már százszor végiglapozott könyvet meg folyóiratot vitt magával.

Itt érlelődött meg benne az elhatározás, hogy nem megy vissza Crna-poljéra. Mert milyen mások a keresztények! Mennyivel jobbak! Finomabbak! Ahmed neki féltestvére, Radilné pedig idegen asz-

szony, és hogy bánt vele ez meg az? Megírja atyjának, hogy itt marad. Tanul, és molnár vagy kereskedő lesz!

Úgy van! Tanul! Dragica könyveit már mind tudja. Őszre, mint hallotta, a kislány újabb könyveket kap. Azokat is megtanulja, és ha mindent tud, bizonyítványt kér. Mindjárt el is kezdi.

Még aznap elkérte Dragicától az éppen lezárodott iskolaévben használt könyveit, és olvasni kezdett belőlük. Tehetséges fiú volt, és tizenhárom éves. A harmadik elemi tananyaga felett hetek alatt úrrá lett. Különösen a katekizmust és a bibliát tanulta nagy örömmel. Az előbbi könyvecskében egy szép augusztusi délután felfedezte, hogy a vétkes dologra tett eskü érvénytelen és az erőszakkal kicsikart ígéret nem kötelez. Ez az! Ujjongott magában! Ahmed erőszakkal, veréssel kényszerítette ki belőle ígéretét. Ez őt nem köti! Homályosan eddig is érezte ugyan, de most biztossá vált felőle! Így tehát azért is kereszténnyé lesz, ministrálni fog, csengetni meg füstölőt lóbálni az oltár előtt piros-fehér ruhában, és áldozni!

Az iskolaév kezdetén a plébános úr előtt jelentkezett. Előadta elhatározását, hogy Crna-poljére nem tér többé vissza, hanem itt marad. Tanul, és valamilyen mesterséggel, molnársággal, halászattal vagy kereskedéssel keresi meg kenyerét. Arra kéri most a plébános urat, vizsgáltsassa meg őt. A katekizmust és a kis bibliát jól tudja, másszóval minden feltételt megteremtette annak, hogy a keresztséget felvehesse.

Az öreg pap nyugodtan, türelemmel végighallgatta a fiút, de aztán szeretettel tudomására hozta, hogy bár igen szépek és dícséretreméltók elhatározásai, Dalmáciában a törvények irányadók. Az állami rendelkezések szerint pedig ő mint kiskorú, atyjának hatalma alatt áll. Az tartozik róla gondoskodni és neveltetésének mikéntjét megszabni. Vállását sem változtathatja meg tetszése szerint, ennek

módját is az egyházi meg világi törvények szabják meg. Mindazonáltal, tekintve, hogy török alattvaló, megkereszteli, ha atyja írásos engedélyét felmutatja.

— Megjött apád engedélye?

— Nem!

— Akkor viseld megadással sorsodat, és ha majd nagykorú lettél, szabadon dönthetsz vallási hovatartozásod felől. Életed, ha a jóban kitarasz, Isten előtt kedves, mert a vágykeresztség máris megigazulttá tett.

Juszuf szomorú szívvel hagyta el a plébániát. Fiatal lelkében olyan fájdalmat érzett, aminőt csak tiszta és romlatlan gyermekek érezhetnek. Bánatával Radil malmába vonult vissza, és reggeltől estig ott segédkezett.

Ahmeddel történt találkozása óta többször felriadt álmából. Ilyenkor csak nehezen tudott elaludni, és amint nyitott szemmel feküdt, többször megfigyelte, hogy fénykévék suhannak végig ágya felett a falon. Mi lehet ez? — kérdezte magától. De mert nem tudott rá választ adni, legközelebb felkelt és az ablakhoz lépett.

Messze, bent az öbölben világított egy csónak. Fénykévéjét, amikor kinézett, a tengerre irányította. Elnézte egy darabig. Vajjon mit csinálnak? Talán kincset keresnek? Egyszer csak homlokára ütött. Hát persze! Éjjeli halászat! Hogy eddig nem gondolt rá? Sőt hogy közel másfélévi itt tartózkodása alatt még egyszer sem vett részt benne? Holnap első dolga lesz megkérni a mestert, hogy legközelebb, ha éjjeli halászatra megy, vigye őt magával.

Visszafeküdt ágyába. Örült elhatározásának. Valami új! Valami, amiben szórakozást talál. Csak most jutott eszébe, hogy ilyen lámpát is látott már. Amikor az Opacsica barlangjában jártak, azzal világította be a molnár az üreget. Úgy van! Szörnyű erősfényű lámpa az. Ezért is tud olyan messziről, ide a szobába, olyan éles fénykévét vetni.

Másnap valóban előadta Radilnak óhaját. A

mester készséggel ráállt. Attól kezdve Juszuf minden második, harmadik éjjel résztvett a halászaton.

Először csak mint néző. Lehetett tíz óra, amikor elindultak. Várniok kellett, míg a hold a nyugati szigetek mögé süllyed, hogy egészen sötét legyen. Ilyenkor a halak is elalszanak. A tenger, mintha meghalt volna, nem mozdult, legkisebb hullámráncot sem vetett tükrére. Temetői csend borult a vidékre.

— Jó időnk van! — szólt elismeréssel Radil.

— Mennyiben jó? — érdeklődött Juszuf.

— Sötét, szélcsendes és zajmentes. Ilyenkor minden alszik.

A csónak orrába szerelték a többezer gyertyafényű karbidlámpát. Fényszóró sapkáját úgy illesztették föléje, hogy a tengerbe vesse a sugarakat.

— Milyen mélyre világít a lámpa? — akarta tudni a fiú.

— Két-három ölnyire.

— Nem sok.

— Nincs szükségünk többre. Az éjjeli halászatnak az a módja, amit mi űzünk, a sekély vízben történik.

— Miért?

— Majd meg tetszik látni!

Iván, Radil fia evezett. Lassan, zajtalanul hajtotta a csónakot. A karbidlámpa fénye a fenéig hatolt. Amint haladtak, itt is, ott is megvilágítottak egy, a fenéknövények közé bújt, alvó halat. A tenger pikkelyes lakói nyitott szemmel alusznak. Azért, amint a fénykéve őket éri, felébrednek, és attól kezdve a megvilágított vízben maradnak, együtt úsznak a csónakkal. Juszuf a csónakból kihajolva figyelt. Egyre több hal gyűlt össze a fénykévében. Radil ekkor hosszú, négy-öt méteres bambusznád végére erősített éles, tízágú acélszigonyt vett a kezébe, és a karbidlámpa mellé a csónak orrába állt.

— Ott azt a nagyot! — biztatta Juszuf a mestert.

— Nem bántjuk szegényt, az nem ragadozó.

— Csak ragadozókat fogjuk a szigonnyal?

— Úgy van.

A halak valósággal nyüzsögtek a lámpafényben. Egyszer csak, mintha varázslat érte volna őket, szerteszét cikáztak.

— Mi történt? — kérde ijedten a fiú.

— Csak csendben! Majd mindjárt elválik!

A mélyből csigavonalban, lassú méltósággal egy, talán féloles kutyacápa úszott felfelé. Ő is ott aludt a vízinövények közé rejtőzve, közel a fenékhez; őt is érte a karbidfény; ő is felébredt; és mert ragadozó, maga felett pedig megterítve látta az asztalt száz meg ezer különféle hallal, lassan, kényelmesen elindult, örök éhes gyomrát megtölteni. Harapós ellenségük közeledtét látván a többiek, a szelídek, szétrebbentek a sötét vízbe, a kutyacápanak éppen csak egy aprócska maradt, de azt sem nyelhetette le békességgel, mert Radil mester kezében nagyot lendült a szigony, és egy perccel később a torkos ragadozó átszúrt testtel ott vonaglott a csónak fenékén.

— Nagyszerül — lelkenedezett Juszuf.

— Könnyen szigonyra került, mert elég nagytestű — magyarázta a mester. — A kisebbek fűgőbbek és mozgékonyabbak, azért jóval nehezebb tőlük megtisztítani a vizet.

— A kisebbek is szétzavarják a halakat?

— Azok is, ha nem is ennyire.

— Most mit csinálunk? Kezdhetjük előlről?

— Tessék csak a vízbe nézni!

Valóban ott nyüzsgött megint az egész raj.

— Amint a rájuk nézve veszélyes ragadozót kifogtuk, mindjárt visszajönnek a fényre, hogy abban kergetődzzenek, játsszanak, mulassanak.

Radil egymásután fogta ki szigonyával a kutya- és macskacápakat, a tengeri fogasokat meg harcsákat: a halak raja pedig egyre nőtt.

A fénykévében ficáncoló tengerlakók száma már sokezerre rúgott, amikor a partról egy másik csónak indult el, és felső szegélyén parafakockákkal ellátott fenékig érő hálót bocsátott maga mögött

a vízbe. Ezzel a kerítéssel megkerülte Radilék csónakját, és újra partot ért. Juszuf csak most értette meg az éjjeli halászat módját.

— Nagyszerű! — kiáltotta. — A fénnel összeszedtük a halakat, és amikor már sok van, akkor körülkerítik és a partra húzzák őket...

A következő alkalmak egyikén Juszuf is megkísérelte kifogni a szigonnyal az ártalmas halakat. A dolog azonban sokkal könnyebbnek látszott, mint amilyen valójában volt. Ötször, hatszor is a hal fölé dőött, egyszer olyan hévvel, hogy csaknem a vízbe esett.

— Mi az? Nem sikerül? — kérdezte nevetve a mester.

— Nem! Pedig olyan pontosan beirányítottam a szigonyt.

— Hová hibáz? Mellé vagy fölé?

— Fölé!

— Majd valamennyi kezdőnek ez a hibája.

— Miért?

— Nézzen végig a vízben lévő szigonyrúdon! Nemde törötnek látszik.

— Úgy van.

— A vízben közelebb látjuk a tárgyakat, mint ahol vannak. A halak is látszólag magasabban úsznak. Alájuk kell ezért irányítani a szigonyt.

Juszuf megpróbálta, de így sem sikerült. Oda akarta adni Radilnak.

— Csak tessék tovább próbálkozni. Gyakorlat teszi a mestert.

Még egy, két, három eredménytelen szúrás következett. Juszuf ingerült kezdett lenni. A legközelebbi halat hosszan célózta, aztán feléje lódította a szigonyt teljes erejével.

Nem talált. A dőfés ereje azonban levitte a szerzőt egészen a fenéig.

— Az ördög vinné el! — szólt hátra bosszúsan — megint nem sikerült!

— Kitartás! Majd ezután!... Mi az? Baj van?

— Nem tudom felhúzni a szigonyt.

— Bizonyosan belegabalyodott a fenéknövényekbe. Tessék rajta nagyot rántani.

Juszuf rántott, nem is egyet, de a szigony csak nem mozdult.

— Nem jön! — szólt hátra némi ijedtséggel.

Radil markolta meg a rúd végét. Húzta, csavarta, rángatta, taszigálta. Hiába. A szigony hegye végérvényesen beleakadt valamibe.

— Pedig ki kell jönni! — erősítette a mester, és két kézre fogva a szerszámot, felállt a csónak orrába, hogy erőnek-erejével megcsavarja a rúdját. A bambusznád erre nagyot nyekkent és felmerült a vízből, de acélszigony nélkül. Az lent maradt, mert beletört.

— Na, nézze meg az ember! — méltatlankodott a molnár. — Mi lehet itt a tenger fenekén? — Ezzel intett az evezős legénynek, hogy egy csapással mozgassa a csónakot hátrább. Ő meg kihajolt a víz fölé, és erősen belenézett a mélybe.

— Semmit sem látok — mondta némi kémlelés után. — Gondolkozott... Végigsimított a homlokán... — Hogy éppen ma nincs a fiam velünk!

— Miért, baj az? — érdeklődött Juszuf.

— Ő kitűnően úszik a víz alatt. Ha itt volna, egyszerre megmondaná, hogy mi van ott lent.

— Nem lehetne valami jelzést a fenéken hagyni?

— Mire való volna az?

— Hogy holnap ide jöjjünk utána nézni?

— Jelzés nélkül is visszatalálok én ide. A jelzésünket más is megtekinthetné, és — ki tudja? — tán utánanézne, hogy mi van a tengerben. Mire aztán mi visszajönnénk, már nem találánánk semmit.

— Mire gondol, mester?

— Még semmire. De már sok mindenfélét hallottam!

— Például?

— Mit tudom én? Egy elsüllyedt hajóroncs

vagy valami jóra való eszköz, vasmacska, harang, mozsár is lehet itt lent.

— Ebben a sekély vízben?

— Hiszen nem valószínű! De nincsen kizárva.

— Mégis, mi a legvalószínűbb?

— Az, hogy a fiatalúr a szigonyt a vízi növények alatt levő sziklák közé vágta, és azokba törött bele.

— Mit teszünk most?

— Szigony nélkül abbahagyjuk a halászatot, holnap azonban fiammal visszajövünk és utánanézzünk a dolognak.

Másnap valóban visszatértek. Radil maga evezett. A partot és a tengert nézte. Aztán megállt a csónakkal és kijelentette, hogy helyben vannak. Juszuf csóválta a fejét.

— Mi nem tetszik az úrfinak?

— Nem itt volt az.

— Hanem?

— Odébb!

— Jól van. Először itt nézzük meg, és ha nem találunk semmit, akkor keresünk odébb.

Iván nekikészült, hogy a vízbe merüljön. Aztán a csónak orrába állt, teleszívta a tüdejét levegővel, és fejest ugrott a mélybe. A tiszta vízben, a felvert hullámok ellenére elég jól megfigyelhették a csónakból, hogy mit tesz. Leúszott a fenekére és kezeivel széjjeltárta a növényeket. Aztán felbukott.

— Mi az? — kérdezte atyja.

— Semmi! — válaszolta nyugodtan. Kicsit pihent és újra lemerült. Megint nem talált semmit. A harmadik, negyedik, sőt a tizedik lemerülés sem járt eredménnyel. Már az egész környéket végignézte, és még mindig semmi.

Iván feljött a vízből és lepihent a csónak egyik padján.

— Mondtam én, hogy odébb történt! — diadal-maskodott Juszuf.

Radil azonban váltig erősítette, hogy itt kell

lenni a szigonyvégnek. Ő nem téveszti el a helyet. Ő biztosan tájékozódik. Iván, nyilván tapasztalatból, atyja pártján állt, és azt mondta, hogy még egyszer lemerül ott, ahol első ízben.

Lemerült. Valamivel tovább tartózkodott a mélyben. Amikor feljött, atyjától az éles halászkést kérte. A csónak farában lévő fiókból kiadta neki. Iván a víz alján a növények szárát vagdalta. Aztán felmerült és csak ennyit mondott:

— Megvan.

— Mi az? — kérde a molnár.

— Vaskarika.

— Mi kell?

— A horgonykötél.

Iván magával vitte a kötélvéget. Belehurkolta a vaskarikába. Aztán újra a késsel bukott alá. Tovább vagdalta a vízinövényeket. Négyszer megismételte ezt, de semmit sem mondott róla, hogy tulajdonképpen mit találtak. Amikor pihenni a csónakba szállt, megkérdezte tőle Juszuf, hogy mi van lent.

— Vasveretű ládika. Teljesen be volt növe. Az indák meg gyökerek minden oldalról körülfogták. De most már szabaddá tettem. Remélem, ha majd meghúzzuk a kötelet, sikerül kiemelni.

Ot-hat percig még szuszogott, aztán csak ennyit mondott:

— Kezdhetjük.

A csónak orrába erős vasvillába forgócsigát illesztettek. A csigán átfűzték a kötelet, aztán a csónak farába a fenékhez ültek, lábukat a hajócska bordáinak vetették és elkezdték húzni a kötelet.

Az első rántásra csak a csónak orra nyomódott mélyebben a vízbe. A másodiknak sem volt egyéb eredménye. A harmadikra elvált a fenéktől valami: érezték, hogy a kötél elszabadult súly lóg.

Juszuf a csónak orrába szaladt, hogy a tengerbe nézzen, azok ketten meg tovább húzták a kötelet. Még két-három markolás, és kiemelkedett a vízből

a ládika. Bevették a csónakba. Piszkos volt, iszapos, nyálás meg moszatos, a víz is csöpögött belőle.

— Ez a láda — szólt ünnepélyes hangon a molnár — Juszuf úrfié.

— Mért éppen az enyém? — csodálkozott a fiú.

— Országunk törvényei szerint a tengerben talált tárgy azé, aki megtalálta. Márpedig ezt a ládikát az úrfi találta meg. Még most is ott van karikájában a letört és beékelődött szigony hegye.

Juszuf elpirult, és nem tudta, mit szóljon.

— Tessék a ládikát birtokba venni! — szólt hozzá biztatólag Radil.

A fiú kérdően nézett rá.

— Tegye az úrfi a kezét rá. Ezzel elismeri, hogy a ládika az öné.

Juszuf félve rátette a kezét, közben azonban gyanakodva nézett a molnárakra.

— Mit teszünk most vele? — kérdezte.

— A malomba visszük és felbontjuk.

— Miért a malomba?

— Mert ott találunk hozzávaló szerszámot.

— Mit gondol, mester, mi lehet benne?

— Nem tudom. — Radil odalépett a ládikához, nézegette, majd megemelte. — Elég nehéz! — mondta. A vaspántokat vizsgálgatta. — Nagyon erősen van körülvasalva. Egészen hitvány, semmirevaló tárgyakat nem zárnak ilyen jól biztosított ládikába.

— Lehet benne valami kincs? — kíváncsiskodott izgatottan a fiú.

— Lehet. Talán arany, talán más. Ki tudja?

— Ha kincs van benne, akkor is az enyém?

— Természetesen az öné! — erősítette Radil és hangjából kicsengett Juszuf bizalmatlansága fölött érzett nemtetszése.

A fiún növekvő izgatottság lett úrrá. Leguggolt a ládika mellé, nézegette, tapogatta, a kötélvéggel dörzsölgette, fel akarta emelni, de az nemigen sikerült.

— Jó nehéz! — mondta.

— Lehet vagy ötven font. Sok vas van rajta, fája is teleszívta magát vízzel, meg ami benne van, az is bizonyosan súlyos.

— Rázzuk meg! Talán zörög, és a hangról következtethetünk tartalmára.

Radilnak tetszett Juszuf ajánlata. Két kézre fogta a ládát és megrázta. Csörgött, zörgött, mint a sörét. Közben Iván szaporán mártogatta az evezőket, és közelebb vitte a csónakot a malomhoz. Oda érve a műhelybe mentek, és feltették a ládikát a satúpadra. Két lakat tartotta csukva a fedelet. Iván az egyik fiókból régi, csorbafogú vasfűrészkerítést elő. Nekiesett az egyik lakatpántnak. Rozsdás volt. Ki tudja, mióta feküdt a vízben. Még a rossz fűrész is elég gyorsan fogta. Tíz percen belül végzett vele. A másik sem okozott nagyobb nehézséget. Juszuf a szerszámasztal másik oldalán állt és topogva, feszengve nézte. Amikor a másik lakat is lent volt, izgalmában a kezét dörzsölte. Iván a fedéllel próbálkozott.

— Nem nyílik — mondta.

— Bizonyára bedagadt! Nesze, itt a fesztővas.

— Kalapácsot is kérek.

Atyja odanyujtotta neki. Iván nagyot ütött a fesztőre.

— Óvatosan, fiam, hátha dinamit van benne! Még levegőbe röpítesz mindannyiunkat!

Juszuf szája elé tette két kezét és hátrább húzódott az asztaltól.

— Ifjú úr fél?

— Nem!

Iván még egyet ütött. Óvatosabbat. A fedél nyirkogott és engedett. Gyors egymásutánban több ütés következett. A láda felpattant. Mindhárman egyszerre dugták oda fejüket.

— Gyöngyök!

— Az ám, mégpedig igazgyöngy!

— Mily rengeteg sok!

— Valóságos kincs!

Juszufnak eszébe ötlött egy rég hallott mese. A szegény ember fiáról, az erősebb jogáról. Egyre messzebb húzódott az asztaltól és ijedt, csaknem kétségbeesett arcot vágott. A két Radil értelmetlenül nézett rá, majd egymásra, és ismét a kincsrre. Juszuf szemével az ajtóig terjedő távolságot méregette. A két molnár még mindig nem szólt, csak a gyöngyöket nézték meg Juszuf ijedt ábrázatát.

— Borítsuk ki! — javasolta Iván.

— Ne bánts, nem a miénk! — szólt rá atyja.

— De azért csak megnézhetjük? Nemde, fiatalúr?

Juszuf azonban válasz helyett az ajtóhoz ugrott, felrántotta és amilyen gyorsan bírt, futni kezdett.

— Hát ebbe mi ütött? — csodálkozott Iván.

— Sejtlemem sincs! Menj utána és hívd vissza.

Iván kiment, körülnézett, néhányszor kiáltott a fiú után, de annak nyoma veszett. Bosszúsán tért a házba.

— Mi az? — kérdezte atyja.

— Nem találom. A szó szoros értelmében elnyelte a föld.

— Lehetetlen! Nézz csak körül mégegyszer.

Iván meg atyja kimentek. Átkutatták a malom egész környékét, de a fiút nem lelték semerre.

— Mi történjék ezután? — kérde Iván.

— Leszögezzük a ládát, és úgy, ahogy van, hazavisszük. Ha Juszuf estig nem mutatkozik, jelentést tesz a rendőrségen.

Amikor Radil háza előtt a ládikával a csónakból kiszállt, felesége sietett eléje:

— Csakhogy itt vagy, drága Pavlóm! — mondta aggódó arccal — nem tudom, mi van azzal a fiúval?

— Miért? Itt van?

— Talán tíz perce, hogy hazajött. Futva érkezett a malom felől, egyenesen szobájába sietett. Ijedt arcot vág és kérdéseimre, hogy mi baja, nem

felel, csak jajgat és azért rimánkodik, hogy ne bánt-
suk.

— Különös! — válaszolta a molnár, és elmondta
az előzményeket. — Hol az a fiú?

— A szobájában.

Radil meg felesége a ládikával felmentek az
emeletre. Juszuf szobájában háttal az ablaknak állt
megrémült arccal.

— Elhoztuk a gyöngyöket! — szólt hozzá sze-
liden az asszony — hová tegyük?

— . . .

— Mitől ijedt úgy meg úrfi? — kérdezte rész-
vétteljes hangon a mester, miközben közelebb lépett
hozzá, hogy kuszált haját homlokáról hátrasimítsa.

Juszuf arcára valósággal a kétségbeesés ült ki.
Mindkét kezét kinyújtotta, hogy távol tartsa magától
Radilt.

— Ne féljen tőlem, drága úrfi! — szólt az sze-
retettel és végigsimított arcán. — Mondja meg szé-
pen, mi baja? Mitől fél? Bántotta valaki?

— Ne bántson! — szólt könnyörögve.

— Ki ne bántsa magát?

— Radil úr!

— Én?

— Igen!

— Hát miért bántanám magát? Elég régen ismer-
jük már egymást és még semmiért sem veszünk
össze. Mondja meg szépen, mitől fél? Talán valami
rosszat tett? Vagy eszébe jutott valami?

Juszuf tagadólag csóválta fejét.

— Akkor hát mitől fél?

— Magától.

— Helyes! Tőlem fél! De miért?

— A gyöngy miatt!

— A gyöngy az úrfié! Ime itt van! Elhoztuk!
Miért kell e miatt félni?

— Hogy megöl!

— Hogy megöl? Ki?

— Maga!

— Kit?

— Engem!

— Drága úrfi! Ne beszéljen bolondokat! Hogy gondolhat ilyet? Hogy én e hitvány gyöngy miatt magának életére törjek? De ilyet? Miért követnék el ekkora bűnt?

— Hát, hogy a gyöngy a magáé legyen.

— Oktalan beszéd! A gyöngyöt az úrfi találta: a gyöngy az úrfié. Mi joga kívánhatnám én azt magamnak?

— *Az erősebb jogán!*

— Az erősebb jogán? Ne haragudjék meg rám, kedves úrfi, de az erősebb jogára csak a pogányok hivatkoznak. Mi katolikus keresztények vagyunk, mi nem ismerjük el az erőszakot jogforrásnak. Én boldog, megelégedett ember vagyok. Nekem, hála legyen érte a jó Istennek, megvan a mindennapi kenyerem. Van házam, van malmom, ha nem is vagyok gazdag ember, annyim van, amennyiből szerényen megélek. Ez boldogságomnak alapja. Több nekem nem kell. Mit is kezdenék e kincssel? A sírba csak nem vihetem magammal? Azért csak tartsa meg a gyöngyöket magának és legyen velük boldog.

— Magának igazán nem kell? — kérdezte a fiú kételkedő hangon.

— Mondom, hogy nem! Vagy azt akarja, hogy elveszítsem miatta lelki békémet és nyugalmamat? A kincs Isten előtt nagy felelősséggel jár. Örülök, hogy nem kell ezt a nagy számadást az örök Bíró előtt elvégeznem. Itt van a ládika érintetlenül. Amikor az úrfi elszaladt, mindjárt leszögeztem. Tessék, itt van! Mondja meg kérem, hogy mi történjék vele?

— ...

— Maradjon itt?

— ...

— Nem tetszik szólni? Tessék, itt egy harapófogó. Ezzel könnyedén kihúzhatja azt a két szöveget, melyet fedelébe vertem.

Juszuf még egyre remegett a félelemtől. Alig merte a feléje nyújtott fogót a kezébe venni.

— Hát ilyen gyávák az albán ifjak? — szólt Radil, hogy ezzel lelket verjen bele. — Vegyen erőt magán! Mutassa meg inkább feleségemnek, hogy mit talált.

— Nem mutatom meg! — szólt halkan, némi daccal.

— Akkor hát jöjjön ebédelni.

A fiú az asztalnál csendesen, zavartan, szótlanul viselkedett. Ebéd után szobájába vonult és magára zárta az ajtót. Radilné többször felosont, hogy hallgatódzzék. Halk motoszkálás szűrődött ki.

— Csodálatos! — mondta urának. — Vajjon mi lehet ennek a fiúnak lelkében?

— Látszik szegényen, hogy pogány táplálékon nőtt fel.

— Őszintén szólva, sajnálom.

— Magam nem kevésbbé.

— Szeretnék rajta segíteni.

— Azt hiszem, hogy Juszufon csak a keresztény igazságok átélése segítene.

A fiú e közben nagy kinnal felnyitotta a ládikát. Először csak elgyönyörködött a kincsen. Huzamosan nézte. Aztán az asztalra rakta. 109 hosszú gyöngyfűzért emelt ki, valamennyiben száznál több igazgyönggyel. A felfűzött gyöngyök közül a legkisebb borsónyi volt, a legnagyobbak a mogyoró méretét is elérték. A láda fenekén még vagy tíz marokra való apró, felfűzetlen gyöngyöt talált. Atyjától ismételten hallott az igazgyöngyök értékéről, ezért hozzávetőleg kiszámíthatta, hogy a kincs, mely előtte fekszik sokezer, sőt több tízezer angol fontot ér.

Különféle érzések keltek fel benne. Amikor atyja mesélt, amikor az „Ezeregyéjszaka” regéit hallgatta, átélt már ilyeneket. Most íme, itt a valóság. Kincsre tett szert. Gazdag ember lett. Hosszan

átadta magát érzelmeinek. Már sötétedett, amikor feleszmélt.

A ládikában volt még némi tengervíz. Ezt a vödörbe öntötte. Egy zsebkendővel szárazra törölte a belsejét és visszarakta tartalmát. Aztán a szekrénybe zárta az egészet.

Az ablakhoz állt. Belebámult az alkonyatba. Tovább szötte ábrándjait. Az a mese járt az eszében, melyet atyjától betegségében hallott. A szegény emberről szólt meg a fiáról, bizonyos Juszufról. Sokszor előfordult benne az erősebb jogán...

Később a mesevilágot összefonta a valósággal... Radil szavát hallotta: Mi katolikus keresztények vagyunk, mi nem ismerjük el az erősebb jogát... Fermendzsintől az erdőben elvették a lovakat... a komitácsikat egyszerűen agyonlőtték, és mindez az erősebb jogán történt... Házigazdájának nem kell ez a rettentő kincs, mert mint mondja, ő keresztény katolikus... Pedig ha őt ott a malomban megragadja és a tengerbe fojtja és atyjának azt mondja, hogy szerencsétlenség folytán a vízbe fúlt, — a gyöngyöt megtarthatta volna minden további baj nélkül... Vagy ha ott a csónakban egyszerűen azt mondja, hogy a gyöngy azé, aki a tengerből kihúzta, akkor is az övé volna!... Ők húzták ki ketten, a maga részéről mégcsak hozzá sem nyúlt a kötélhez... Radil meg fia azonban másképp cselekedtek. Másképen, mint ő gondolta. Szebben. Nemebben. Ünzetlenebbül... Miért?... Mert ők, mint a molnár mondta, katolikus keresztények... Ó, hogy én nem lehetek az!... Gyöngyöm, kincsem van!... és mégsem ministrálhatok... nem áldozhatok... De borzasztó!... Bezzeg Dragica áldozhat... Igaz!... Dragica!... Mit szólna vajjon, ha meglátná a gyöngyöket? Úgy beszélne, mint a mester?... Tényleg? Mit szólna?

Másnap alig várta, hogy a leányka az iskolából hazatérjen. Amint meglátta, intett neki, hogy jöjjön fel a szobájába.

— Miért?

— Gyere! — szólt hozzá sejtelmes fontoskodással — mutatok neked valamit.

Dragica még nem tudott az előzményekről és azért gyanútlanul lépett Juszuf szobájába. Ez kinyitotta a szekrényt, nagy ügyel-bajjal kiráncigálta a súlyos ládát, felnyitotta és egymásután kirakta a meglepett kislány elé a gyöngyfüzérekét.

— Jaj de szép! — ujjongott a kislány. — Hol szerezted?

— Találtam a tengerben.

— Mit csinálsz vele?

— Megtartom.

— Minek az neked? Te nem vagy leány!

Juszuf kérdőleg nézett Dragicára: — Miért? A gyöngy talán csak lányoknak való?

— Hát csak nem akarod a nyakadra tenni? Kinevetnének! — Közben a legnagyobb szakértelemmel összehajtogatott egy hosszú füzért és a nyakára illesztette.

— Szép? — kérdezte a fiútól. Az nem felelt. Nyilván nem tudta, hogy szép-e.

— Hol a tükör? — kíváncsiskodott Dragica. Körülnézett és a mosdó fölé függesztett tükör elé lépett. A nyakára simuló gyöngyöket nézte.

— Jól áll! — dicsérte magát tetszelegve. — Hadd látom a többit. — És Dragica egymásután mind a százkilenc gyöngysort felpróbálta. Különösen egyik tetszett neki. Egy hétsoros. Mert a középefelé nagyobbodtak benne a szemek. Többször is felrakta. Végül megkérte a fiút, hogy hátul, a nyakán, csatolja össze.

Aztán odaállt a tükör elé és hosszan nézegette magát.

— Ez a legszebb — mondta meggyőződéssel — és rajtam is legjobban áll! Ezt nekem adhatnád!

— Hát még mit nem?

— De irigy vagy! Hát azért adtam oda annyi-

szor a könyveimet? Add nekem ezt a gyöngysort!
— szólt könyörögve.

— Nem adom!

— Csúnya fiú vagy! Tőlem sem kapsz többé semmit! Egyetlenegy könyvet sem! — Ezzel lecsatolta az ékszer a nyakáról és odadobta az asztalra.

— Nesze! — mondta vállat vonva. — Nem kell!
— De azért nem ment ki a szobából. Ottmaradt az asztal mellett és legeltette szemét a rengeteg kincsen.

Juszuf hozzákezdett, hogy a gyöngyöket a ládikába visszarakja. Egyszer csak Dragicára nézett és így szólt:

— Hát nem bánom! Legyen tiéd az a füzér. De csak egy feltétel mellett.

— Melyik az?

— Ha megkeresztelsz!

— Mondtam már neked, hogy nem vagyok pap!
— válaszolta vontatottan és kényeskedve.

— Igen, de a pap nem akar megkeresztelni. Hogy lehessen így kereszténnyé? — és amint ezt mondta, két nagy könnycsepp gördült végig arcán és ráesett a gyöngyökre. A leányka megsajnálta őt. Egy darabig szótlánul nézte, aztán halkan kijelentette:

— Jól van! Nem bánom! Megkeresztellek!

— Igazán megkeresztelsz?

— Igazán!

— Úgyhogy érvényes katolikus legyen belőlem?

— Az leszel.

— Mikor?

— Akár mindjárt!

— Jó! Hol?

— Itt! Van a kancsódban víz?

— Van!

— Milyen nevet választasz?

— Juszuf.

— Az nem szép név. Az török név. Nem szép!

— De igenis szép! Nálatok is sokan viselik.

— Egyet sem ismerek!

— Juszuf annyi, mint József! József vagyok és az akarok maradni! Szent József legyen a védőszentem!

— Nekem mindegy! Ha neked Juszuf tetszik, légy Juszuf.

— Akkor keresztelj meg!

— Térdelj le... Úgy!... Tedd össze a kezedet!... Hajtsd le a fejedet!

Dragica a kancsóból vizet öntött egy pohárba, Juszuf elé a padlóra helyezte a mosdótálat, a keresztelési szertartásból valamire emlékezett és ezért megkérdezte:

— Ellene mondasz az ördögnek? Mondd azt, hogy ellene!

— Ellene!

— Akarsz megkeresztelkedni?

Juszuf határozottan felelte: — Akarok!

A leányka erre a fejére öntötte a vizet és közben szépen, tisztán mondta:

— Juszuf, én megkeresztellek téged, az Atya, Fiú és Szentlélek nevében!

Minden egészen úgy történt, amint azt a miszsiós naptárban olvasták: Juszufból keresztény fiú lett.

Valami sajátos, előbb soha nem érzett öröm hullámozott végig rajta, és édes mosolyt varázsolt arcára. Hálásan nézett Dragicára, és csak ennyit mondott:

— Köszönöm! Jóságodat sohasem fogom elfelejteni! — Ezzel felkelt, az asztalhoz lépett és a hét-soros gyöngyfűzért a kislánynak adta.

— Itt van! Szeretettel adom! Tedd el emlékül! — Aztán sebbel-lobbal a szekrénybe tette a gyöngyöket és Radilnéhoz sietett:

— Néné, kérem! — kiáltotta diadallal — kereszténnyé lettem! Dragica megkeresztelt! Ne tessék reá e miatt haragudni!

Az asszony ijedten nézett a fiú mögött belépő kislányra:

— De leánykám! Mit csináltál?

— Juszuf nem hagyott békét! Azt akarta, hogy megkereszteljem, hát megkereszteltem! — szólt könnyedén és vállát vont.

A molnárné csak most vette észre nyakában a gyöngyöket.

— Jusuftól kaptad? — kérdezte komolyan.

— Tőle!

— Amiért megkeresztelted?

— Azért!

A jó asszony összecsapta a kezét:

— Hát nem megmondta a fiatalúrnak a plébános úr, hogy nem lehet kereszténnyé atyjának beleegyezése nélkül?! Te is Dragica! Hogy lehettél ilyen ostoba! Jól tudod, hogy a keresztség szentség, szent dolog, és nem játék! Rosszat tettél! Ebből bizonyosan baj lesz! Szaladok, hogy megmondjam az uramnak.

Radilnak az volt a véleménye, hogy nem kell a dolgot túlságos komolyan venni. A gyerekek játszottak. Ez az egész. Az ilyen keresztség pedig nem érvényes. Az asszonynak más volt a véleménye. Végre abban állapodtak meg, hogy legjobb lesz, ha a plébániára megy, és bejelenti az esetet a lelkésznek.

Az öreg pap csendben, nyugodtan meghallgatta az asszonyt, aztán végigsimított ősz fején.

— Hozza ide a gyerekeket, — mondta neki — amíg őket ki nem kérdeztem, nem mondhatok véleményt!

Másnap megtörtént a nagy kihallgatás. Ennek végeztével kimondta az ítéletet:

— Tilos dolgot műveltetek. Bűnötök csak azért nincs, mert a tilalmat nem ismertétek és ezért nem cselekedtetek tudatosan rosszat. A keresztség pedig, bár tilos módon történt, érvényes.

— Mi történjen mármost Juszuffal? — kérdezte ijedt képpel az asszony.

— Kereszténnyé lett, keresztény módon kell élnie!

— De ha ebből kifolyólag atyja részéről kellemtelenségünk támad?

— Lásza ő! Maguk nem hibásak! — Aztán a fiúhoz fordult:

— Mi lesz, ha apád ezért megharagszik rád?

— Édesapámat jól ismerem. Ő nem haragszik meg. Testvéreimtől pedig nem félek. Mert úgysem megyek vissza Crna-poljéra. Most már gazdag lettem, a gyöngy árából akár munka nélkül is megélek halálomig!

— A gyöngy árából?

Radilné elbeszélte a gyöngyhistóriát.

— Értem! — mondta elgondolkozva a lelkész.

— A gyöngy vitt rá, hogy vágyadat elérd és kereszténnyé légy. Igaz?

— Igaz!

— Másszóval a tengerben találtad meg a szerencsédet?

— Ott!

— Jól van! Holnaptól kezdve eljársz hozzám és oktatást nyersz a katolikus hitben!

Juszuf az öreg paphoz lépett és szeretettel megcsókolta a kezét. Aztán hazasietett és hosszú levélben megírta atyjának kettős szerencsáját: a keresztiséget és a tömérdek gyöngyöt. A levelet maga vitte el a postára azzal a kérelemmel, hogy bármibe kerüljön is, juttassák el a címzettnek. A postás ezt két korona portó ellenében megígérte.

Kiegyezés papíron

Négy héttel később magános lovas közeledett Dolovó felől Nabojcéhez. Kucsmáján a komitácsik jelvénye, a fehér gypjúfürt. Hosszúszőrű, borzas lova fáradtan emelgette lábait. Meglátzott járásán az éjtszakai út. A felkelő nap ködből előtörő sugarai éppen bearanyozták a környező hegyek ormát, fent a magasban egy pacsirta trillázta bele az égbe az újra megjött kikelet fölött érzett örömét.

A Crna-voda hídja előtt leszállt az ember. Levezette lovát a vízhez, hogy megitassa. A híd alatti homályban levette fejéről báránybőr kucsmáját, mellénye bélése alól kikotorászta a kormányhű szabadcsapatok jelét: a hármás fekete kecskeszakállt. Aztán leszedte a felkelőket jelző fehér gypjút, gondosan elrejtette a bélés alá, és feltűzte helyébe a kecskeszőrt. Visszavezette lovát az útra és tovább poroszkált Nabojce felé.

A sztarjesina váránál leugrott a lóról, két kézre fogta a nehéz zörgetőt és három jókorát ütött vele a tölgyfakapura. A kémlőrács mögül érces férfihang szólt:

— Ki van kint?

— Fermendzsín Mehmed alhadnagy.

— Csakhogy megjöttél, öreg vitéz! Gazdánk parancsolta, hogy amint itt vagy, vezesselek eléje. Kösd lovadat a karikához és gyere beljebb.

Fermendzsín megfogadta a szót és odahurkolta lova kantárát a kaputól jobbra-balra a várfalba ékelt vaskarikák egyikéhez. Aztán leverte csizmájáról a port és belépett. Dragutin három fia társaságában, a fegyvertárban fogadta.

— Mi hírt hoztál? — kérdezte közönyös hangon.

Mehmed katonásan tisztelgett és jelentette:

— A rám bízott feladatot megoldottam. Felderítettem a felkelők táborának helyét és legközelebbi céljait.

— Beszélj!

— Kuveli, a monasztiri pasa egy dandárral Uszküb felé közeledik. Risztics Urosnak tudomása van erről és háromezer embere közül a legjobbakat, kétezer lövészt jelölt ki, hogy a pasát, amint Uszkübön túljutott megtámadják.

— Nyílt csatában?

— Nem, hanem komitácsi módra, lesből. Azt hiszi, hogy a mitsem sejtő pasa csapatai zárt oszlopban vonulnak majd az úton, és a házak padlásain, magas fákon meg egyéb búvóhelyeken elrejtőzött lövészeknek könnyű lesz a dolga.

— Risztics tervéről értesíteni kellene Kuvelit — vélte Aladin.

— Igen, de van-e még ehhez időnk? — kérdezte Ahmed.

— Mikorra várja Risztics a pasát? — érdeklődött Dragutin.

— Április huszonnegyedikére.

— Ma tizenhetediké van. Hét napunk van tehát.

— Untig elég! — jegyezte meg Amurád.

— Úgy van! — hagyta rá a sztarjesina. — Ki vállalkozik közületek, hogy a pasának a hírt elvigye?

Mind a három fiú késznek mutatkozott. Dragutin Aladint jelölte ki. Hogy mindenről tájékozva légy, — szólt hozzá — meghallgatod még Ferrendzsín jelentését, és aztán Ipek felé kerülve eléje lovagolsz a pasának.

— Úgy lesz atyám!

— Halljuk tovább!

— A megmaradó ezer emberét Risztics két részre osztja. Hétszázat az ipeki és háromszázat a novibazári bej, illetőleg ellenünk küld.

— Szép tőle. És mikor szándékszik támadni?
— Mindkét irányban huszonhetedikén.
— Három nappal a tervezett Üszkübi csata után?
— Úgy van! Mert Risztics biztosra akar menni.
Az üszkübi csatához az ipeki és novibazári támadás
ezer emberét szánta tartaléknak, az utóbbiak ellen
irányuló támadáshoz viszont az üszkübieket.

— Minket e szerint háromszáz emberrel tíz nap
mulva akar megtámadni.

— Így értesültem.

— És melyik irányból?

— Ribarc felől.

— Ó, hisz ez nagyszerű!

— Igen! Arról támad, amerről legerősebbek va-
gyunk! Hát csak jöjjön.

— Hol szerezted értesüléseidet?

— A felkelők táborában.

— Hogyan jutottál oda?

— Hatodikán indultam innét. Egyenesen Vruji-
cára mentem. Régi emberem nekem ott a kocsmáros,
valami Sarabdsi nevű török. Betértem hozzá, hogy a
felkelők tábora felől érdeklődjem. Jó helyre nyitot-
tam be. Megsúgta nekem, hogy a komitácsik főtábora
Crkoles és Cupril között az erdő mélyén fekszik.

Ebbe a táborba szeretnék eljutni — mondtam
neki. Ő ajánlotta, hogy álcázzam magam komitácsi-
nak. Minden este megfordulnak csapszékében né-
hányan Risztics emberei közül, ígérte, hogy majd be-
ajánl engem, és akkor azok magukkal visznek.

Sarabdsi ravasz ember és előrelátó. Azt taná-
csolta, hogy vegyek fel álnevet. Így lettem Gyorgye-
vics Milivoj. Kucsmámra feltűzte a fehér gypjút és
leültetett az egyik asztal mellé. Bort tett elém és
bízott, hogy várjak.

Alig sötétedett, máris beállított öt komitácsi.
Szóba ereszkedtek a kocsmárossal, aki rám terelte fi-
gyelmüket. Égre-földre dicsért előttük, és azt magya-
rázta, hogy annakidején a katonaságnál alhadnagyi
rangig vittem.

— Ez az ember jó fogás, — mondta a felkelők egyike — vezérünk úgyis híjával van a tiszteknek.

Odajöttek asztalomhoz. Bemutakoztam és kezefogtunk. Honnan jövök? — kérdezték. — Mondom nekik, Dolovóról.

Dolovó hallatán meglepődtek. A Crna-poljén? — tudakolták.

Eltaláltatok! — feleltem.

Tudni akarták, hogy ismerék-e ott valami Fer-mendzsin Mehmed nevű embert?

Dolovón, mondom, nem lakik ilyen nevű.

Nem is Dolovón, hanem a szomszéd faluban, Na-bojcén.

Valóban, — vallottam be — abban a községben én is hallottam ezt a nevet. Van talán ennek az embernek valami a rovásán? — kérdeztem ártatlan képpel.

Hogy van-e? — ismételték a kérdést sokat sejtető hangon.

Ugyan mi? — érdeklődtem most már igazán kíváncsian.

Hallod-e!? — szóltak hozzám — te komitácsinak mondod magad és nem tudod annak a gaz Fer-mendzsinnek viselt dolgait?

Több dolgot hallottam róla, — feleltem közönyösen — de most nem tudom, mire gondoltok.

A budjevói mérszárlásra — vágta oda nagy hangon.

Ó, — intettem a kezemmel — ilyen régi nótát fújtok ti! Hiszen az már közel két éve történt.

Elég piszokság, — pattogta közülük az egyik és öklével rávágott az asztalra — hogy ennyi idő óta nem akadt legény, aki leszámolt volna ezzel a mihasznával! De kerüljünk csak egyszer arra a vidékre, Fer-mendzsin barátunk nem eszik többé zsigericát.

Istók úgyse szeretném elkapni azt a betyárt, — szólt egy másik — ötszáz para ütné a markom.

Hogyhogy? — kérdem tőle.

Azt felelte, hogy ekkora összeget tűzött ki Risztics a fejemre.

Na akkor osztozunk, — állapítottam meg nagy biztonsággal — mert én könnyűszerrel kezetekre juttathatom azt az embert.

Ezzel a kijelentésemmel egészen megnyertem őket. Kifizették borszámlámat és sürgették, hogy jöjjek velük a táborba. Természetesen nem kértem magam soká. Éjfélre járhatott az idő, amikor megérkeztünk.

Másnap kissé bizonytalanabban éreztem magam, mert arról értesültem, hogy a mi Miroslávunk is a táborban van. „Jó cimborá, — szóltam magamhoz — a te temetésedre sem húzzák meg a harangot, ha ezzel az emberrel találkozol, mert éppen csak arra van szükséged, hogy eltitkolt neveden szólítsanak.” Szerencsémre azonban Risztics éppen őt küldte ki, hogy Kuveli pasáról híreket szerezzen, visszaérkezését pedig legjobb esetben két nappal későbbre várták.

Félnap alatt tájékozódtam a táborban. Megtudtam, hogy a vezérek tárgyalásaikat egy szénacsűrben tartják, mégpedig éjszakánként. Ebbe a faházba is sikerült bejutnom és alaposan szétnéznem. Egyetlen helyiség van benne, melynek mennyezetét közönséges deszkából ácsolták. Padlásán szénát gyűjtöttek össze.

Kész volt az elhatározásom. Feljutok erre a padlásra és kihallgatom a tanácskozásokat. Igen, de hogyan? Másnap sikerült a vezérrel találkoznom és szolgálataimat személyesen felajánlanom. Megtudta tőlem, hogy jól ismerem Uszküböt. Oda küldött hírszerzőnek. Este tehát elhagytam a tábort, de Uszküb helyett a csűr közelébe lopódtam és egy óvatlan pillanatban felmásztam a padlására. Egy darabon félretoltam a szénát és egy deszkarepedésen lekémleltem az alsó helyiségbe. Egy szál mécses égett az asztalon.

Nem soká kellett várnom. Egymásután érkeztek a komitácsi főemberek. Értesüléseimet tanácskozá-

sukból szereztem. Itt tudtam meg azt is, hogy az ellenünk irányított háromszáz felkelő élére egy Neli-pics Szvetozár nevű embert állítottak és vezetőül melléje a mi Miroszlávunkat.

— Miroszláv vállalta ezt a megbízást? — pattant fel Dragutin.

— Semmit sem hallottam, amiből az ellenkezőjére következtethetnék.

— Beszélj világosan! — ordított Fermendzsinnre a sztarjesína. — Olyan gyalázatosnak hiszed te Miroszlávot, hogy képes legyen ellenem vezetni a felkelőket?

— Bocsásson meg efendi! — szólt alázattal a török és mélyen meghajtotta magát Mirdit előtt — én csak azt közöltem, amiről értesültem. Ott a tanácskozáson pedig ismételten arról volt szó, hogy Neli-pics embereit Miroszláv vezeti Dolovó ellen, mert ő ezen a vidéken ismerős, és minden ösvényről tudja, hogy hová-merre visz.

— Majd meglátjuk, — morogta fogai közt a sztarjesína — hogy olyan nagyon ismeri-e? — Aztán hangosan Fermendzsinnhez fordult: — Más mondani-valód nincs?

— Parancsára, mindent közöltem.

— Akkor elmehetsz! Aludd ki magad! Két óra múlva Novibazárba mész a bejhez és átadod neki üzenetemet.

Fermendzsinn összeütötte bokáját és kifelé tartott. Az ajtóból azonban hirtelen visszafordult:

— Ezer bocsánat, — szólt — majd elfelejtettem: levelet is hoztam. — Ezzel mellénye belső zsebéből eléggé meggyűrődött borítékot húzott elő és gazdája elé az asztalra helyezte.

Dragutin rátekintett és első pillantásra megismerte az írását.

— Hogy került ez a levél hozzád? — kérdezte módfelett elcsodálkozva.

— A komitácsik táborából hazafelé Mitrovicának lovagoltam.

— Miért kerültél arra?

— Egyedül a jó út miatt. Tudtam már, ami érdekelt, és ezért siettem, hogy mielőbb meghozzam a híreket.

— És Mitrovicán?

— Benéztem a postahivatalba, hogy van-e valami, amit magammal vihetnék. — Megkérdezték tőlem, hogy melyik irányba megyek. — Mondtam, hogy Dolovó és Nabojsce felé. Erre ideadták ezt a levelet azzal, hogy vagy egy hete Konstantinápoly felől érkezett, és csak az alkalomra vártak, hogy elküdjék.

— Mást nem mondtak?

— Nem!

— Elmehetsz!

Miután Mehmed kiment, Aladin megkérdezte: — Kitől jött a levél?

— Juszuf öcsétek írta Slánóból.

A három fiú összenézett. Dragutin észrevette ezt.

— Mi az? — kérdezte.

— Csodálkozunk, — felelt a többi helyett Ahmed — hogy ennyi idő után megint írt.

Dragutin válasz helyett felbontotta a levelet.

— Olvasd fel nekünk! — kérlelték a fiúk.

A sztarjesína nem sejtette, hogy mit ír neki kisebbik fia, és ezért eleget tett a nagyok kérésének. A szerencsés gyöngyhalászatról volt szó. Juszuf szakszerűen elsorolta a talált gyöngyök nagyságát meg számát és hozzáadta a magavélte becsértéküket is. Dragutin helyeslőleg bólintott fejével. Szívében nem közönséges büszkeséget érzett fia tudásán. Juszuf azt is megírta, hogy a helyi törvények értelmében a talált kincs az övé. Így tehát ő a gyöngyök révén dúsgazdag ember lett.

Aladin, Amurád és Ahmed szeme összevillant.

Dragutin folytatólag olvasta fia írását, aki a tavábbiakban — tekintve szerencsését — arra kéri atyját, hogy mindazt, amit halála után neki szánt, juttassa

három bátyjának. Ő a maga részéről minden atyai, sőt ha van, anyai örökségéről is ezennel lemond. Annál inkább teszi ezt, mert a fentiekben említett szerencsén kívül egy még nagyobbban is volt része: megismerte az igazságot, — anyja vallását érti — és bár nem egészen szabályszerűen, de mégis örökérvényes módon magáévá tette azt: katolikus lett. Végül erős elhatározását közli: hogy nem tér többé vissza Nabojcére, hanem Slánóban marad és valami mesterséget tanul, amiből tisztességgel megél. Szeretettel köszönti atyját, akit már nagyon szeretne látni, és testvéreit, akikhez továbbra is őszinte szeretettel ragaszkodik stb. stb.

A sztarjesína letette a levelet.

— Mit szóltok hozzá? — kérdezte hűledezve.

A három fiú egymást nézte és vállát vonogatta. Nagysokára szólalt meg Aladin:

— Tudnám, hogy mit mondjak, ha nem volna nyakunkon az ellenség. A jelen körülmények között azonban azt hiszem, tegye el apánk ezt az írást, és ha majd újra rend meg béke lett, beszélünk még róla.

— De ha addig ellopják tőle a kincset? — kérde félvállról Amurád.

— Miért lopnák? — védte magát Aladin.

— Mert bizonyára Slánóban is vannak tolvajok. Azt meg nem hiszem, hogy öcsénk mindenki előtt eltitkolta szerencséjét.

— Igazad van! — erősítette bátyja véleményét Ahmed. — Slánó semmivel sem különb falu a többinél, és Radil házában nem láttam vasrácsot az ablakon, sem egyéb biztonsági berendezést. Azért a magam részéről azt ajánlom atyámnak, hogy sürgősen küldjön valakit öcsénkhez, aki a talált kincset biztonságba helyezze.

Dragutin az asztalra könyökölve két tenyerébe temette arcát. Hallgatta fiai vitáját, de nem szólt.

— Miért nem beszél, atyánk? — nógatták őt.

a fiúk. Ő azonban továbbra is néma maradt. Aladin törte meg a csendet.

— Atyám, az idő sürget. Fermendzsint Fuad bejhez kell küldened, nekem pedig Kuveli pasa elé kell lovagolnom.

— Igazad van, fiam — szólt végre. — A haza ügye Juszufénál előbbrevaló.

Hosszas tanácskozás kezdődött. Részletesen megbeszélték a ribarci szoros fekvését és földrajzi alakját. A rajta keresztül folyó patak szélességét és mélységét, a sziklafalak meredekségét és magasságát, az erdő sűrűségét, a rendelkezésükre álló százötven katonát és száz szabadharcost.

Úgy találták, hogy a szorost könnyedén megvédenék, akár ötszáz ember ellenében is, ha nem volna az ellenséggel Miroszláv. Ez az ember azonban ismeri az átjárót Jablanica felé, és ha arról akár csak száz komitácsit is a hátukba vezet: veszett ügyük van.

— Küldjön atya Jablanicához ötven embert — vélte Ahmed.

— Kevés! Annak a széles átjárónak hatásos megszállása legkevesebb száz lövést igényel.

— Menjenek akkor oda százan.

— Ha oda százat küldök, nem tudom megvédeni a ribarci szorost. Ribarchoz kétszázötven ember úgy kell, mint egy.

— Kevesen vagyunk! — szólt bele Amurád.

— Kevesen!

— Kérjen atyánk a bejtől sürgős segítséget.

— Nem marad más hátra.

— Százötven embert — javasolta Ahmed.

— Kétszázat kérek.

— Kérjen háromszázat, akkor százötvenet biztosan küld.

Ebben állapodtak meg. Aladin tehát Kuveli pasa elé megy, Amurád százötven emberrel elállja a jablanicai hágót és Ahmed atyja oldalán marad a ribarci szoros védelmében. Az egész haditervet gyorsan

papírra vetették, felolvasták Ferrendzsinnak és lepecsételve átadták neki, hogy lovagoljon azzal tüstént Novibazárba, és még naplemente előtt adja át személyesen Fuad Musztafa bejnek.

Mehmed a legjobb lovak közül választott egyet és elnyargalt Novibazár felé. Három órai fárasztó út után Fuad Musztafa háza előtt állott.

— Mi hírt hoztál? — kérdezte tőle a bej.

Ferrendzsinn átadta a levelet.

— Tudod, mi van benne?

— Tudom!

Fuad Musztafa az irás olvasásába mélyedt. Egy darabig gondolkozott. Aztán felnézett. Szeme megakadt Mehmed gallérján.

— Nézze meg az ember! Alhadnagy lettél?

— Parancsára!

— A sztarjesína léptetett elő?

— Ő.

— Ugyan minő hőstettet vittél végbe?

— Még két év előtt felkutattam a komitácsik budjevói táborát és visszaszereztem onnan gazdám paripáját.

— Ahá!... Azért?... Emlékszem!... 20 komitácsit lőttünk ott agyon!

— Úgy van!

— Tehát annál jobb!... Gazdád háromszáz gyalogost kér.

— Tudom!

— Csak kétszázat adhatok.

— Elég lesz.

— Elég kell hogy legyen! Mivel azonban a kétszáz emberhez csak egy hadnagyom van, száznak, tekintve, hogy alhadnagy lettél, te leszel a parancsnoka.

Ferrendzsinn mélyen meghajtotta magát.

— A sztarjesína huszonhetedikére várja a támadást.

— Huszonhetedikére! Engedje meg azonban bej, hogy beszéljek.

— Csak rajta!

— Külön megbízásomnak is eleget tettem!

A bej rádüllesztette szemét. — Szerencsétlen!
— morogta. — Ezzel kellett volna kezdened! . . .
Hallom! Hallom!

— Risztics nem huszonhetedikére, hanem huszonnegyedikére tervezi a támadást.

— Hogy tudod?

— Kihallgattam a komitácsi vezérek tanácskozását. — És Fermendzsин megismételte a bejnek táborbajutása történetét.

— Szép tőled! De a sztارjesína levelében huszonhetediké áll!

— Tőlem szerezte ezt az értesülést.

— Valótlanságot mondtál neki?

— Igen! Hogy megbízatásomnak eleget tegyek.

— Nem értem!

— A sztарjesína huszonhetedikére kér segítséget. A felkelők azonban három nappal előbb támadnak. Mire tehát a kért segítség megérkezik, a sztарjesína már elvesztette a csatát.

— Olyan biztos ez?

— Biztos, mert a felkelők táborában van egy ember, aki rejtett ösvényeken a hátába vezeti az ellenséget. Risztics emberei így könnyű győzelemhez jutnak. Utána bizonyára pihennek és mulatnak néhány napig. Ha akkor az ön katonái váratlanul megrohanják táborukat, nem lesz különös feladat szétverni őket, és ön kívánságához híven, megszabadult mindkét ellenségétől.

Fuad Musztafa a térkép fölé hajolt és gondolkozott. Aztán mégegyszer elmagyaráztatta magának Fermendzsинnel a sztарjesína ribarci felállását, és az ettől jobbra eső jablanicai hágót. Újra mérlegelte az erőviszonyokat. A sztарjesínának van kétszázötven embere, százötven katona és száz szabadharcos. Risztics, illetőleg Nelipics háromszázzal támad. Másszóval csak valamivel erősebb. A katonák vi-

szont jobb harcosok! Nem olyan biztos ezért, hogy győz!

— Egészen bizonyos!

— Hogy tudod ezt állítani?

— A sztjarjesína kénytelen seregét megosztani, Nélipics ellenben egy oldalról támad majd, és egy másután megveri Mirdit kétfelé osztott embereit. Ahhoz azonban már nem lesz elég ereje, hogy egy harmadik csatát is megnyerjen, különösen akkor nem, ha túlérővel találja magát szemközt. Éppen ezért, ha szabad valamit mondanom, a magam részéről azt tanácsolnám, hogy teljesítse a bej a sztjarjesína kérését és küldjön háromszáz embert a Crnapoljére.

— Miért oda és nem Ribarc-hoz?

— Mert bizonyos, hogy Nélipics a győzelem után Dolovó és Nabojsce kifosztására indul. Óriási meglepetés lesz számára, ha ott háromszáz sorkatonával találja magát szemközt.

Fuad Musztafa megint a térképet nézte és az előbbinél tovább elgondolkozott. Végül csak ennyit mondott:

— Derék ember vagy, Mehmed, ha minden úgy történt, amint mondod, gondom lesz rád.

Fermezsin mélyen meghajtotta magát.

— Az udvaron várd be intézkedésemet! Elmehetsz!

A bej szárnysegédét hívatta. Megbeszélte vele legújabb értesüléseit meg tervét.

— Mirdit Dragutin kegyvesztett lett? — kérdezte végül a jüzbasi csodálkozva.

— Nem éppen kegyvesztett, csak nem bízunk benne már annyira, és éppen azért nem árt majd, ha valamivel csökken a hatalma és befolyása.

— Mi adott okot a bizalmatlanságra? — érdeklődött tovább a jüzbasi.

A bej legyintett kezével. — Régi keletű dolog — szólt és cigarettára gyujtott. — Ott kezdődött, amikor keresztény nőt vett feleségül. Kellemetlen-

nebbé vált a helyzet, amikor tőle való gyermekeit keresztényekké neveltette, és még nagyobb rontott a dolgán, amikor mintegy két évvel ezelőtt esküvel megfogadta, hogy községeiben, mind Nabojcén, mind Dolovón keresztény templomot építtet. Az ilyen ember, ha mégúgy hangoztatja is hűségét irányunkban, cselekedeteivel rácsafol szavaira.

Nos, tehát utasítom a hadnagyot, hogy tartózkodjék a harctól, amíg az a bizonyos Nelipics a sztjarjesina vezérlete alatt álló sereget szétverte. Akkor támadja meg, és kímélet nélkül semmisítse meg a felkelőket, hogy végre nyugalomhoz jussunk, mert igazán elég volt ebből a már második éve tartó forrongásból.

A jüzbbasi nem mozdult. A bej megkérdezte:

— Akar még valamit?

— Éppen csak emlékeztetni óhajtom uramat arra, hogy Ferrendzsin is gyaur, ő görögkeleti keresztény.

— Tudom. De török származású, és hazánk ellenségei ellen jó pénzért mindenre kapható.

— A bej e szerint teljesen megbízik benne?

Fuad Musztafa megint csak legyintett kezével.

— Ne állítsuk élére a dolgot. Bízom benne, addig, ameddig. A jelen esetben nincs okom a bizalmatlanságra.

— Mikor induljon a háromszáz ember?

— Ma már késő. Holnap, tizennyolcadika; az út a Crna-poljéig két napi járás. Úgy induljanak, hogy huszonnegyedikére Nabojcén, illetőleg Dolovón legyenek.

— És Ferrendzsin?

— Ő addig itt marad és egy percre se téveszszék szem elől.

— A sztjarjesinának mit válaszolunk?

— Semmit.

— Bocsásson meg uram, de nem hagyhatjuk őt bizonytalanságban. Ha választ nem kap, joggal azt

hiheti, hogy küldöncét útközben valami baj érte, és . . .

— Igaza van! Erre nem gondoltam. Mit tanácsol?

— Nézetem szerint legcélszerűbb volna magát Fermendzsint a válasszal visszaküldeni.

— Ezt az embert nem engedhetjük futni, amíg az események így vagy úgy le nem játszódtak. Ha győzünk, megjutalmazom, ha veszünk, életével lakol.

— Uram úgy rendelkezett, hogy Fermendzsint száz ember fölé emeljem.

— Valóban, ezt parancsoltam.

— Menjen Fermendzsин ennek a száz embernek élén vissza Nabojcére, azzal az üzenettel, hogy a további kétszáz négy nappal később követi őt.

— És ha nem úgy sikerül a dolog, ahogyan tervezzük?

— A másodparancsnokot bizzuk meg, hogy árulás esetén első dolga legyen Fermendzsinnel végezni.

— Jól van! Tegye meg ilyen értelemben az intézkedéseket.

A jüzbasi másnap a sztarjesina címére levelet adott át Mehmednek, és ugyanakkor jelentkezett előtte egy őrmester azzal, hogy a Nabojce megsegítésére szánt és az ő rendelkezése alá helyezett száz gyalogos katona útra készen a ház előtt áll.

Fermendzsин Mohamed alhadnagy, századparancsnok, száz emberrel és Fuad Musztafa levelével elindult Nabojcére. Huszadikán este helyben voltak.

Dragutin örömmel olvasta, hogy kérését a bej meghallgatta és háromszáz embert küld segítségére. Azt ajánlotta azonban neki, hogy mielőbb helyezkedjék el a ribarci szorosban, illetőleg a jablanicai hágón, nehogy az ellenfél megelőzze. A sztarjesina megfogadta e tanácsot, és huszonkettedikén útnak indult.

Amurádot Fermendzsин fölé nevezte ki, és rájuk

bizta a hágó védelmét, maga pedig valamennyi emberével Ribarc-hoz fordult. Fermendzsinnak nem tetszett a dolog. Nem így gondolta el az eseményeket. Nelipics háromszáz emberével szemben ők háromszázötvenen vannak, Dragutin tehát a legjobb kilátással bír a győzelemre. Azonban nem szólhatott, bármit mondana is, elárulná magát.

A sztarjesína huszonhetedikére várta a támadást, huszonnegyedikén tehát emberei nagyrészt aludtak: kipihenték az előző napi hosszú és fárasztó utat. Fermendzsín ebben bízott. Nelipics rájuk ront majd, miközben alusznak. Huszonnegyide azonban minden zavaró körülmény nélkül, szépen, csendesén elmúlt, sőt a következő nap sem hozott harci eseményt. Dragutin katonái ráérték maguknak fedezőket készíteni, ami ellenálló erejüket lényegesen megnövelte. Fermendzsín nem lelte a helyét. Jól tudta, hogy másnap további kétszáz jól felszerelt katona érkezik Dolovóra. A sztarjesína Ahmedet küldte eléjük az üzenettel, hogy azonnal folytassák útjukat Ribarc felé. Százan jöjjenek magába a községbe, százan pedig siessenek a hágóra.

Huszonhatodikán este Amurád egy járőr élén előre küldte Fermendzsint, hogy szerezzen biztos értesülést a felkelők helyzetéről és közeledtéről. Mehmed örömmel teljesítette a megbízást, mert nem tudta elképzelni, hogy az eredetileg huszonnegyedikére tervezett támadás miért késik ennyire. Óvatosan haladt katonái élén lefelé a szűk és sziklás erdei ösvényen. Alig tett meg ezerötszáz lépést, amikor váratlanul szembe találta magát a felkelőkkel. Emberei a sötétben fegyverüket sem használhatták. Pillanatok alatt lefogták, megkötözték, szájukat betömtek és a komitácsi csoport parancsnoka elé hurcolták őket.

Lent a völgyben, az erdő sűrűjében, tábori tűz pislákol. Körülötte négy-öt ember üldögélt: a jablanicai hágóhoz küldött komitácsik főbbjei. Eléjük állították Fermendzsint és a vele elfogott hét kato-

nát. Az egyik felkelő egy nyaláb rőzsét dobott a parázsra, hogy felszítsa a tüzet. Amint a világosabb láng felcsapott, egymás szemébe néztek a harcosok. Néma csendben villant össze tekintetük, mint párbajozók kardja a támadás előtt. Az egyik felkelővezér különösen belefúrta nézését a másik arcába, aztán lassú mozdulatokkal felkelt, eléje állt, és fojtott hangon így szólt:

— Nyomban vágják le a fejem, ha ez az ember nem Fermezsin Mohamed.

— Az vagyok! Nem tagadom! De hogy még nagyobb legyen meglepetésed, vedd tudomásul, hogy éppen téged kerestelek, mert beszélnivalóm van veled, kedves Miroszláv barátom! — vágta ki magát Fermezsin hirtelen ijedtségéből.

— Neked? Velem? Ugyan mi?

— Haladéktalanul megmondom, amint négyszemközt leszünk.

— Hallotta vezér, hogy mit mondott a fogoly?

— Hallottam.

— Teljesítsük kívánságát?

— Teljesítsd!

Miroszláv megragadta Fermezsin kötelékét és maga után vonta a fák közé. Jó darabot botorkáltak a sötétben. Fermezsin lázasan gondolkozott, hogy mit is mondjon? Amikor a tűz pattogását már nem hallották, jelezte neki a macedón:

— Beszélhetsz!

— Kerestelek, mert figyelmeztetni akartalak, hogy ne támadjatok a hágó felől — mondta tétovázva.

— Majd éppen tőled kérünk tanácsot!

— Én elmondom, amit tudok, neked szabadságodban áll cselekedned. De a vereségetekért te leszel felelős!

— Mit tudsz?

— A katonáktól meggyőződhetsz, hogy a sztarjesina nem várt segítséget kapott Novibazárból. A jablanicai hágót és a ribarci szorost annyira meg-

erősítették, hogy rajtuk áthatolni emberileg lehetetlen. Azért idehallgass! Intézzetek a mondott két irányból a sztarjesína ellen látszattámadást, én a derékhadat Ribarc-tól keletre, a hegygerincen át, a csempészek egy rejtett ösvényén a hátukba vezetem. Ha aztán győztetek, tehetsz velem, amit akarsz.

— Hallod-e, Fermendzsin! Régen ismerlek. Tudom, hogy milyen csavarosan jár az eszed! Magam is e vidéki vagyok. Csak mesékben hallottam a gorci sziklák közt átvezető csempészösvényről.

— Elmondtam, amit megmondtam. Neked szabadságodban áll cselekvésed. Mindazonáltal ha meg akarsz győződni szavaim igazáról, elvezethetek arra az ösvényre.

— Más mondanivalód nincs?

— Nincs!

Mirosláv visszavezette a foglyot a tűzhöz, ahol közben a katonákat vallatták. Amikor a felkelők vezére Miroslávot a sötétből előtűnni látta, intett a kezével. Emberei ismerték ezt a mozdulatát, mert szó nélkül elvezették a foglyokat. Csak a komitácsik maradtak a tűz körül. Mirosláv leadta Fermendzsin közléseit. Hosszas tanácskozás következett.

— Amondó vagyok, — szólt a sötétből egy hang — hogy ne higgyünk neki. A budjevói mészárlás miatt ötszáz parát tűzött ki fejére a vezér.

— Feje az enyém, — válaszolta Mirosláv — és holnap is enyém marad. Közlését azonban könnyelműség volna figyelmen kívül hagyni. Biztosra kell mennünk, nem szabad kockáztatni a győzelmet!

— Magam is ezt vallom — bólíntott fejével a mellette ülő.

— És te? — kérdezte a vezér.

— Én is! Egy nap ide vagy oda nem számít. Fő a győzelem!

— Ennélfogva — zárta be a vitát a komitácsik vezére — határozatba megy, hogy várunk a támadással holnap estig. Ezalatt Mirosláv Fermendzsinnel végigjárja azt a bizonyos csempészösvényt. A

többit illetőleg megmaradnak az eddigi elhatározások. Miroszláv közölje döntésünket Fermendzsinné.

Nevezett felkelt a tűz mellől, hogy a foglyokhoz menjen. Álló helyzetben fákhöz kötözve találta őket. Holnap úgysis lefektetünk benneteket a világ végéig, gúnyolódtak velük az örök. Miroszláv félhangon szólt:

— Fermendzsín!

— Itt vagyok!

Oda ment hozzá: — Vezérünk elfogadta ajánlatodat. Holnap hajnalban indulunk és megmutatod nekem azt az átjárót.

— Ki a vezérek? Hadd áldom a nevét!

— Nelipics Szvetozár!

— Bölcsen határozott. Áldott legyen ezért a neve. Egyre azonban kérlek.

— Mi az?

— Engedjetelek lefeküdni, hogy kialhassam magam, mert hosszú és fárasztó út áll előttünk.

Mehmed kívánsága teljesült. Az éjszaka hátralévő részét két komitácsi között fekve tölthette. Olyan jóízűt aludt, mint akinek nyugodt a lelkiismerete. Biztos volt a dolgában. Ha sikerül a felkelők erejét megosztani, Dragutin biztosan elveri őket, ő pedig majd csak talál alkalmat a szökésre.

Alig derengett. Itt is, ott is félve fütttyentett egy-egy rigó. Fermendzsint felverték álmából. Körülnézett a félhomályban. Több száz alvó felkelőt látott maga körül. Nelipicsék — gondolta magában — a jablanicai hágó felől tervezték a főtámadást. Röviddel később indultak. Áthaladtak a tábori őrség vonalán. Miroszláv meg ő mentek az élen. Negyven komitácsi követte őket. Útjuk a völgyben, végig erdőben vitt. Még a ribarci szoroson áttörő patak medrét is a legkevésbé járható helyen lépték át. Egy darabig még a völgy mentén haladtak, aztán intett Fermendzsín, hogy forduljanak északra. Meredeken kapaszkodtak felfelé. Három órai fárasztó hegymászás után ritkult az erdő. Egy további óra

mulva kietlen sziklák közt találták magukat. Fer-
mendzsин biztosan érezte magát e puszta vidéken.
Két óriási sziklakúpra mutatott:

— Közöttük vezet az átjáról — mondta nyugodtan.

— Végigmegyünk rajta! — válaszolta keményen Miroszláv.

Mehmednek már előzőleg feltűnt, hogy a komitácsik közül el-el maradozik egy-egy. Szokatlan-
nak találta a dolgot és felette gyanúsnaк. Végre is megkérdezte Miroszlávtól:

— Észrevetted, hogy katonáid elmaradoznak?

— Tudomásom van róla.

— Nem volna jobb együtt tartani az embereket?

— Nem a te dolgod!

Fermendzsин hallgatott. Fogoly volt ellenségei táborában.

Megmászhatatlannak látszó sziklaszorosba jutot-
tak. Miroszláv meghökkent.

— Életeddel játszol, — szólt baljóslatú hangon — ha kelepcebe vezetsz!

— Kezedben vagyok. Tehetsz velem kedved szerint.

Mehmed tétovázás nélkül járt a sziklák között. Némán lába alá mutatott. Szeges cipők karcólása látszott a köveken: biztos nyoma az előttük járóknak.

A nap már delelőjére emelkedett, amikor a gerincet elérték. Megpihentek. Fermendzsин visszaneézett. Végigtekintett a mögöttük maradt úton. Itt is, ott is meglátott egy tőlük elmaradt komitácsit állni. Megvillant elméjében egy gondolat, de nem szólt. Útjuk nehezebbik része ezután következett. Háttal előre, arccal a sziklafal felé fordulva, mindkét kézzel kapaszkodva tapogatództak lefelé. Késő délután érték el az erdőt. Az alkonyat is leszállt, mire mintegy három kilométeres távolságban Ribarc-tól északra, a völgybe jutottak.

— Helyben vagyunk! — jelentette ki Fermend-

zsin. — Ebből az irányból senki sem vár titeket. Ha támadtok, nyert ügyetek van.

Miroszláv szájához emelt egy sípot és egymásután három éleset fűtlyentett. A jelet valaki a távolból ismételte, aztán még messzebből hangzott a sípszó. Fermendzsin most már bizonyos volt az elmaradozott felkelők szerepéről: Hosszú jelzőláncot alkotnak, tőlük egészen a táborig.

— Mi következik ezután? — kérdezte Miroszlávtól.

— Várunk, míg embereink megérkeznek.

Letelepedtek. Hamar kiürültek a tarisnyák: elfogyott a harapnivaló. Csak a közelben csörgedező patak adta kifogyás nélkül a vizet. Heten voltak. Fermendzsin, Miroszláv és öt komitácsi. Az elsőnek kezét lábát összekötözték, és azt mondták neki, hogy lefekhet és alhat tetszése szerint. A többi hat felosztotta maga közt az éjszakát: kettő-kettő felváltva őrködik, míg a többi alszik. Álom azonban egyiknek sem jött a szemére: a közelgő vérontás izgalma elűzte azt.

Körülöttük néma csendben pihent az erdő, még a szellő sem rezegtette a lombot. Fejük felett kicsiny háromszög látszott a csillagos égből. Fermendzsin ennek lassú forgását figyelte. Elmúlt az éjfél, majd egy és két óra. Három óra körül lent a községben kukorékolni kezdtek a kakasok. Először csak egy. Majd válaszolt rá egy másik és harmadik. Félóra múlva száznál is több köszöntötte a közeledő hajnalt. A Fermendzsin mellett guggoló komitácsi a fák közé, a távolba nézett. A szürkületbe kémlelt. Majd kezét emelte füléhez. Aztán meglökte a harasztos fekvő Miroszlávot és a hegy irányába mutatott.

— Mit látsz? — kérdezte a meglökött.

— Jönnek!

Valóban jöttek. Hosszú libasorban. Miroszláv és emberei felugráltak. Fermendzsint, háttal Ribarc felé, szorosan egy fához kötözték. Ha fejét erősen oldalt fordította, félszemmel láthatta a hegyről jövő fel-

kelőket. Igyekezett megszámolni őket. Ha nem tévedett, négyszáznolcvan ember. Nem tudta, mire vélje. Bizonyosra vette, hogy délfelől is támad Nelipics. Hány embere lehet azonban, ha északra ennyi jutott?

A komitácsik rajvonalba fejlődtek. Aztán vártak. A legmagasabb hegycsúcsokat aranyozni kezdte a felkelő nap. Miroszláv Ferrendzsín mellé állt. Valami hosszú, hengeres tárgyat tartott a kezében. Puskája csövéhez kötötte és meggyújtotta a belőle kiálló kanócvéget. Mehmed az ég urához folyamodott. Biztosra vette, hogy ütött életének utolsó perce. Miroszláv azonban a magasba célzott. Azon a háromszögű nyíláson keresztül, melyen át a csillagokat nézte, az ég felé. A következő pillanatban elsült az a valami és hosszú tűzkígyó szállt a levegőbe. Mesz-sze a fák fölé emelkedett és széjjelpattant, piros fehér meg kék csillagok hullottak belőle, hogy egy-egy pukkanással elenyésszenek. Miroszláv még két hasonló tűzjelet adott az égre. Amikor a harmadik pukkanása is elhangzott, ordítás verte fel az erdő csendjét: száz meg száz ember vad üvöltése. Ferrendzsín tudta, hogy megkezdődött a haláltánc. Percekkel később a lármát puskák ropogása erősítette. Mehmed minden erejét megfeszítve Ribarc irányába figyelt. Azt szeretne volna megtudni, hogy mi történik dél felől. Mert ha északról támad Nelipics főereje, akkor biztos a veresége. Négyszáznolcvan gyengén felszerelt ember nem elég a három század katonával erősített sztartjesina legyőzéséhez.

Több mint egy órája tartott már a harci láрма. Sebesültek vánszorogtak a fák közé. Aztán halottakat is hoztak hátra. Jobban figyelt. Valóban észak felől némi szünet állott be. Délre fülelt. Vad kiáltozást, sűrű puskaropogást, sőt gépfegyverek pergését vélte hallani. Nem soká figyelhetett a távolba, mert az északi részen újult erővel megkezdődött az öldöklés. Ő meg ott állt a fához kötve. Figyelmét annyira

igénybe vette a mögötte tomboló csata, hogy béklyókba vert tagjain végigszántó fájdalmát sem érezte és az idő múlását sem vette észre, pedig már a delelőn is túljutott a nap.

Huszonöt-harminc sebesültet kötöztek mögötte, és majd ugyanannyi halott feküdt szerte-szét a harasztan. Mindenkit egészen lefoglalt a maga baja. Vele senki sem törődött. A harci zaj távolodott. Ferrendzsin ezt rossz jelnek vélte, mert ha a sztarjesina győz, akkor Nelipics embereit hátraszorítja, közelebb az erdőhöz vagy éppen be a fák közé, másszóval feléje. Újabb sebesült sántikált a táborhelyre.

- Mi ujság? — kérdezték tőle az ott lévők.
- Átszorítottuk a törököt a patakon.
- Ribarc fele e szerint a mienk?
- Jól mondd.
- Szívósan védekeznek!
- Vitézül! De már nem bírják soká.
- Hogyhogy?
- Amint a patakot elértem, láttam, hogy Jablanica felől Ribarc irányába szalad a török.
- Azt hiszed, Jablanica elesett?
- Azt! Nem hiába maga Nelipics harcolt ott.
- A legjobb embereket vette maga köré!
- De a legjobbakat ám! Ötszáz kitűnő lövészt.

Ferrendzsin körül forogni kezdett a világ. Nelipics — ha igaz, amit ez a sebesült beszél — ötszáz emberrel támadt Jablanica felől, Miroszlávnak négyszáznyolcvan harcosa volt; mennyi lehetett akkor a derékhad, mely egyenesen Ribarcnak ment? De még ha egyetlen komitácsi sem támadott délről, akkor is vége mindennek, mert a sztarjesina ötszázötven katonája ekkora túlerővel szemben még jobb felszerelése mellett sem tud megállni. Kiült homlokára a hideg veríték, biztosra vette halálát. A macedónok megölik őt a budjevói mézszárlás miatt. A novibazári bej, mert a csata elveszett; volt gazdája pedig, mert árulónak nézi. Mit tegyen? Az életösztön mozdult

meg benne. Szerette szülőföldjét, nem akart még meghalni! Összeszedte minden erejét és úgy gondolkozott.

Hirtelen elült a harcizaj. Mindenki felfigyelt. Aztán futva érkezett egy komitácsi és már messziről kiáltotta:

— Győztünk! Győztünk! A török megadta magát!

Diadalordítózás következett. Két könnyebben sebesült azonnal a kólót kezdte járni. Hatalmas tábortűzet raktak. Hamarosan hoztak a ribarci zsákmányból. Húst, kenyeret és bort. Elkezdődött a mulatozás. Fermendzsин csak most eszmélt rá, hogy egész nap nem evett, hogy keze, lába kegyetlenül fáj. Kiáltozni kezdett. Nagysokára felfigyelt rá az egyik sebesült: Odajött hozzá, nézegette, aztán megkérdezte:

— Mi bajod, jómadár?

— Eressz el, repülni szeretnék!

— Ki kötözött ide?

— Miroszláv!

— Tán az ő foglya vagy?

— Eltaláltad!

— Akkor csak rángasd továbbra is köteleidet. Nem teszem kockára miattad a fejem!

— Legalább üzenjétek meg Miroszlávnak, hogy fontos beszélnivalóm van vele.

— Hogy hívnak?

— Fermendzsин Mohamed!

— Ne viccelj cimborá! Csak nem tartasz olyan ostobának, hogy ezt a nevet neked elhiggyem? Ki tudja, merre jár az a vén gazember? Nem jön az a közelünkbe!

— Hát akkor mond neki, hogy az az ember, akinek a győzelmet köszönhetitek, az akar vele okvetlenül beszélni.

— Melyik győzelmet?

— Nem is a tegnapi!

— Látom, hogy megbolondultál! — szólt végül

a sebesült, ezzel sarkonfordult és otthagya. Fer-
mendzsín egy darabig még kiabált, de mikor senki
sem törődött vele, belenyugodott a sorsába: hogy
reggelig elszáll belőle a lélek. Sötét éjszaka volt
már, amikor a tábortűz körül élénkebb mozgás
támadt. Harsány hangon azt kiáltotta valaki, hogy
csend legyen! Fojtott morgássá halkult a zaj.

— Valahol itt a közelben a fához kötöztem egy
embert. Ki tud róla?

Fermendzsín jobban figyelt. Ha nem csalódik,
úgy őt keresik. Minden erejét összeszedve kiáltott
egyet:

— Itt vagyok!

— Vezessétek ide! — rendelkezett az isme-
retlen.

Roppant hosszúnak tűnt fel előtte az a néhány
perc, amíg hozzájöttek, eloldozták és a tűzhöz hur-
colták, mert a maga lábán állni nem tudott, annyira
elkínózták tagjait a kötelek. Miroszláv gyanús
szemmel nézett rá. Csak nehezen hitte el, hogy nem
színeli siralmas állapotát. Két emberrel felmarkol-
tatta és a ribarci községhezán egybegyűlt vezérek
elő vitette. Leültették egy székre, de azon is csak
erőlködve bírt megmaradni.

Risztics maga foglalta el az asztalnál a főhelyet.
Tőle jobbra Nelipicset, balra Miroszlávot látta, a
másik négyet nem ismerte. Kikérdezték a nevét,
korát, foglalkozását, nemzetiségét és vallását, majd
felsorolták ellene a vádpontokat.

— A vezérünk, Risztics Uros elnöklete alatt fel-
állított véstörvényszék azzal vádol, hogy te vagy
a budjevói mézszárlás okozója.

— Én vagyok! Nem tagadom. De nekem köszön-
hetitek a mai nap folyamán kivívott győzelmet is.

— Neked? Miért?

— Mert én vezettelek el az ellenség hátába.

— Budjevónál húsz bajtársunk miattad vesz-
tette el életét.

— Igaz! De Ribarcnál módot adtam, hogy tízszeresen bosszút álljatok értük.

— Legádázabb ellenségünk, a félhold és csillag hatalmát szolgálod.

— Sokkal nagyobb szolgálatot tettem nektek, amikor Miroszlávot a gorci átjárón végigvezettem.

— A népünket elnyomó török fajhoz tartozol.

— Igaz! De a keresztények Istenét imádom.

A vádló elakadt. Fermendzsin válaszaira nem tudott mit mondani. Risztics és társai zavarodottan összenéztek. Miroszláv mentette ki őket, amikor Mehmedhez fordult:

— Tudsz még valamit mentségedre felhozni?

— Kezetekben vagyok. Tehettek velem tetszésük szerint. Azzal vádoltok, hogy népeteknek ártottam. Nem tagadom. De ítéljétek meg, hogy ezt a kárt nem tettem-e tízszeresen jóvá? Most pedig kérдем: Halált érdemel-e az, aki tartozását tízszeresen visszafizeti? Feleljetek!

— Nem is multad, hanem a jövőd miatt érdemled meg a halált!

— A jövőm miatt?

— Igen! Mert ha futni hagyunk, sokat ártasz majd még nekünk.

— Valóban csodálkozom rajtatok — szólt Fermendzsin. — Meg akartok ölni valakit, aki eddig is nektek szolgált, igaz, hogy titkon, de a jövőben nyíltan kíván mellettetek kiállni?

— Közibénk állsz? — kérdezte kétkedve Risztics.

— Már közétek álltam, amikor ellenségek háta vezettelek!

— Felesküdsz a macedón szabadság zászlajára?

— Hol az a zászló, hogy felesküdjek rá? — Risztics behozatott egy zászlót, és Fermendzsin této-vázás nélkül letette az esküt. Utána kivezették és enni adtak neki. Közben ézerszeresen áldotta az eget, hogy sem Risztics, sem a komitácsik nem ismer-

ték fel benne Gyorgyevics Milivojt, a Crkoles és Cuprill közti tábor éjjeli vendégét.

Élénken foglalkoztatta a komitácsi vezéreket, hogy hová lettek az albánok. Sem Dragutin, sem fiai, de egyetlen albán közember sem akadt a foglyok között, és az elesetteket is hiába vizsgálták, albánt nem találtak köztük. Másnap a fogságba esett török tisztnek vallatása derített fényt e kérdésre.

Dragutint a tőle kiállított őrszemek figyelmeztették, hogy a Ribarctól északra fekvő erdőből sípjeleket adtak le. Átkutattatta az erdőt, és hajnalban arról értesült, hogy a gorci átjáró felől erős ellenséges csoport ereszkedik alá. Hirtelen összeszedte legmegbízhatóbb embereit, természetesen fiait és az albánokat, hogy az erdőben lévőket megkerülje és hátba támadja. Ribarc védelmét az egyik török tisztre bízta, ő pedig elsietett. Többet nem tudtak mondani.

A törökök kihallgatása még javában folyt, amikor küldöttség érkezését jelezték. Nem kisebb ember, mint Fuad Musztafa novibazári bej jött el, hogy Riszticcsel tárgyalásokat kezdjen. A bej felmutatta írásait, hogy mint a kormány teljhatalmú megbízottja jelent meg. Célja az ellenségeskedések megszüntetése.

Risztics, mint első feltételt, a maga felekezetének, a görög keleti vallásnak elismerését kívánta, és a macedón községek részére művelődési intézményeket: templomot meg iskolát. A bej valamennyi feltételt szó nélkül elfogadta és kormánya nevében megígérte, hogy hamarosan megvalósítják azokat.

— Melyek ennek az ígéretnek biztosítékai? — kérdezte gyanakvó hangon Risztics.

— Terjessze kérem elő, hogy a felkelők milyen biztosítékokat kívánnak — válaszolta legnagyobb nyugalommal a bej.

— Magam és vezéreim részére politikai befolyást, és mint ennek előfeltételét, megfelelő földbirtokot.

— Megelégszik ön, ha az ipeki vilajett bajrak-

dar-ja lesz és vezértársai egy-egy községben sztarjesínák?

— Meg!

Fuad Musztafa szavát adta a felkelőknek, hogy kívánságaik teljesülnek. Így történt, hogy a békekötés egyik pontja Mirdit Dragutin crna-poljei birtokát kétfelé osztotta. Nabojcét meghagyta az ő kezén, Dolovónak azonban Nelipics lett a földesura és sztarjesinája. Mint határt a Crna-vodát állapították meg. Az ellenségeskedések ezzel végetértek. A megegyezést valamennyi érdekelt fél aláírta. A papír megvolt, de a kedélyeket ez nem nyugtatta meg. Ellenkezőleg!

A csukott várkapu

A macedón győzelem napjának hajnalán, még a vérontás megkezdése előtt, Mirdit Dragutin saját személyében vezette szabadharcosait az erdőbe. A macedónok háta mögé került. A legsűrűbb bozótokat kereste. Egy ilyen helyen állapodott meg, hogy támadás előtt az ellenség erejét kikémlelje. Ő maga, két fia és még hat halálraszánt albán vállalták e kockázatos feladatot. Három csoportban, hasoncsúszva közelítették meg Miroszláv embereit. Délre tértek vissza a hírrel, hogy több száz komitácsi jött át a gorci ösvényen. Dragutin világosan átlátta a helyzetet.

Ribarcot északról mintegy négy-ötszáz harcos támadja. Délről, még előzőleg szerzett értesülései szerint Risztics jön, legkevesebb ötszáz emberrel. Jablanica irányából, mondja Amurád, várják Nelicset, akinek vezetése alatt körülbelül háromszáz komitácsi áll. Összesen tehát ezerháromszáz vagy még több főre rúg ellenségeinek serege, akikkel szembe ő csak négyszáz katonát és százötven szabadharcost küldhet. Egy percig sem kételkedett a várható eredményen: Risztics győzelmén. Még ha minden embere albán volna! Akkor felvenné a harcot! Egy-egy albán, mint meggyőződéssel vallotta, legalább három macedónnal felér. De a törökök? Igaz, hogy jobb puskáik, sőt gépfegyvereik vannak, azonban mit használ mindez, ha nincs meg bennük az igazi bátorság, a harci szellem? Azonkívül nem is albán ügyről van szó! Mert ha erről volna? Ha például azt remélhetné, hogy végérvényesen kiveri a szandzsák területéről a macedónokat, akkor igen, akkor még tízszeres túlerőt is megtámadna, mert erőt

adna neki meg harcosainak az albán szabadság reménye. Most azonban a törökök oldalán áll. Azoknak gyúlt meg a bajuk a komitácsikkal. Hát csak intézzék el ügyüket egymás között. Ő bizony egyetlen albánjának vérét sem áldozza oda!

Mirdit Dragutin elrendelte a visszavonulást. Csendben, zajtalanul lopta hátra embereit. Mindig a sűrűt keresve. Roppant fáradságok között, éjfél után érték Nabojcére.

Harcosainak engedélyt adott az éjjeli pihenésre, — tudta, hogy még nincs mitől tartania — maga ellenben, meg két fia a várban tanácskozni kezdett a legközelebbi tennivalókról.

Nem értette, hogy hol és miért várat magára Aladin. Hogy miképen támadhatta meg őt Nelipics mellett még maga Risztics is? És hogy honnan volt a komitácsiknak egyszerre annyi embere?

— Akármibe fogadok, — jelentette ki szenvedélyesen Amurád — hogy Fermezsin az oka mindennek!

— Mennyiben? — kérdezte tőle Ahmed.

— Valótlanságokat mondott nekünk a macedónok erejéről meg terveiről!

— Mi célja lett volna ezzel? — szólt közbe Dragutin.

— Mit tudom én? Elég az hozzá, hogy török! Én meg nem tudok bízni a törökökben! — szólt és nagyot ütött az asztalra.

— Hányszor mondtam már neked fiam, hogy harcban, háborúban, bajban és veszélyben nyugalomra van szükségünk. Azért ne izgasd magad. Fermezsin több mint húsz éve ismerem. Egyszer sem csalódtam benne. Különben sem mondtad meg, hogy mi adott okot jelen esetben gyanakvásodra.

— Amikor a macedónok kikémlelésére küldtem, a legnagyobb készséggel vállalkozott, mintha csak kívánná e küldetést. Elment és nem jött vissza. Szinte gyanítottam, hogy így teszi!

— Hát a katonák, akik vele voltak, visszatértek?

És Aladin bátyád visszatért? Lehet, hogy agyonlőtték. Felkelésben számolni kell azzal, hogy az ember golyót kap a hátába vagy a fejébe.

— Egész viselkedése gyanús volt. Két nappal előbb már nem lelte a helyét.

— Fölösleges beszéd! A tényeken töprengéseid mit sem változtatnak.

— Szóval apám még most is bízik abban a törökben?

— Nincs okom az ellenkezőre!

— Csodálom, hogy albán és öregember létere úgy tud hinni a törököknek!

— Hagyd abba fiam, mert megharagszom. Legfőbb ideje, hogy várunk védelmét előkészítsük. Az utolsó ostrom óta majd kilencven esztendő telt el. Gyertek a pincébe! Nézzünk utána!

— Minek? — kérdezték a fiúk, de atyjuk válasz helyett kezébe vette a mécsest és előre ment. Fiai követték. A zöltséges pince mögött következett a boros. Mindegyik széles, tágas, magas, erős boltozatú, a középsőben mélyen leásott frissvizű kúttal. A borospince mögött üres pincék sora következett. Az utolsónak egyik sarkában nagy rakás homok. Dragutin körülvilágított az üregben. Mécsének fénye a tulsó sarkok egyikében két-három ócska, rozsdás ásót, kapát, lapátot világított meg.

— Hozzátok ide azokat a szerszámokat! — szólt fiaikhoz.

— Mire való lesz az?

— Majd meglátjátok!

Amurád meg Ahmed kelletlenül teljesítették a parancsot.

— Hányjátok el a homokot! — szólt, miközben egy, a falból kiálló szegvégre akasztotta a mécsest, aztán maga is hozzáfogott a homok elkotrásához. Félórai izzadtságos munka után jókora kőlap tűnt elő, közepében durván kovácsolt vaskarikával. Belefeszítették két kapának a nyelét, hogy elmozdítsák

a helyéből, ami csak minden erejük összeszedésével sikerült. Sötét üreg tátongott lábuk előtt.

Dragutin több régi levelet vett elő zsebéből. Az egyiknek levette borítékját, meggyújtotta a mécses lángjainál és ledobta az üregbe. Az égő papíros alászállt és nyugodt lánggal égve megvilágította az üreg alját.

A két fiú egymásra nézett.

— Tudtad te, hogy itt egy titkos üreg van? — kérde bátyjától Ahmed.

— Sejtelmem sem volt! Atyám, — fordult hozzá — miért nem beszélt sohasem róla?

— Nem tartottam szükségesnek, hogy várunk vészkijáratának létezését ismerjétek. Az ilyesminek titokban kell maradni.

— Nem mély! — jegyezte meg Ahmed.

— Egy öl! — felelte atyja.

— Hová vezet?

— Majd mindjárt meglátjátok. Én előre ugrom, ti pedig jertek utánam. — Mondta és az utolsót lobbanó papírláng fényénél leugrott, kezében az égő mécsessel. A két fiú követte. Akkor látták, hogy az üreg balkézfelé lejt. Dragutin óvatosan lépdelt benne. A folyosó hirtelen emelkedni kezdett. Elég meredeken vitt felfelé. Jó félórája mentek már, amikor egy cseppkőbarlangba jutottak, melynek folyandárral, bozóttal benőtt szája a szabadba nyílt.

— Hol vagyunk? — kérde fojtott hangon Amurád.

— A Mokra-planina őserdőjében. Innen keletfelé haladva egy óra alatt elérhető a novibazári út, nyugatfelé pedig az az ösvény, mely a Fekete-hegységbe és azon át a tengerpartra visz — szólt Dragutin és visszafelé indult. Amikor a pincébe visszaértek, kölcsönösen felsegítették egymást, helyére tették a kőlapot és újra ráhányták a homokot.

— Adjátok becsületszavakat, hogy családunknak ezt az egyik legféltettebb titkát el nem áruljátok!

A két fiú nem ellenkezett. Hajnalodott, mire visszatértek a fegyvertárba. Éppen arról tanácskoztak, hogy miképen osszák el a várban a rendelkezésükre álló százötven fegyverest, hogy hol helyezék el az asszonyokat meg a gyermekeket, hogy mennyi élelmet halmozhatnak nagy hirtelen össze, amikor a kapuőr jelentette, hogy Aladin úrfi megérkezett.

— Szaladsz mindjárt, és vezeted ide! — kiáltott rá gazdája.

Percekkel később ott állt atyja előtt legidősebb fia, rongyosan, piszkosan, megviselt, kimerült ábrázattal.

Dragutin némán nézte, Aladin meg szónéklül lerogyott egy székre.

— Csakhogy itthon vagyok újra! — szólt és hangjából tíznapos útjának minden borzalma kicsendült. Aztán lassan, nagy szüneteket tartva, elbeszélte viszontagságait. Hogy menet is, jövet is kilótték alóla a lovat, hogy háromszor esett a komitácsik fogásába, hogy mindhárom esetben csodával határos módon bírt csak megszökni, hogy útközben legalább egy tucát komitácsit küldött a másvilágra és hogy mindez a rengeteg fáradság hiábavaló, mert az egész vonalon a felkelők győztek.

Elmondta, hogy Üszkübon túl hasztalan kereste Kuveli pasát. Kérdezősködésére Monasztírba utasították. Ötödik nap ért oda. A pasa szívesen fogadta, és közölte vele, hogy a harc elmarad, mert az Osztrák-Magyar Monarchia uralkodója és az orosz cár megfenyegették a szultánt. Azt követelték tőle egy jegyzéken, hogy vessen rövidesen véget a vérontásnak, ellenkező esetben bevonulnak országába és a maguk fegyveres erejével csinálnak ott rendet. A szultán ezért utasította valamennyi érdekelt szandzsák-bejt, hogy bármilyen feltételek mellett állítsák helyre a békét. Fuad Musztafa is hasonló értelmű parancsot kapott.

Megköszöntem az értesítést és visszafelé igye-

keztem. Azt reméltem, hogy még Ribarcnál találom atyámat. Arra felé lovagoltam tehát. Mitrovicánál tudtam meg, hogy Risztics három napig várta Kuvelit. Amikor elmaradásának okáról értesült, kétfelé osztotta embereit. Ezerötszázzal Ipeknek ment és ugyanannyival indult ellenünk. Siettem, hogy még a harc előtt atyámnál legyek, de az erdőben másodszor lőtték ki a lovat alólam, gyalog pedig alig bírtam haza szökni.

— Nem tudod, hogy a novibazári bej kezdett-e tárgyalásokat Riszticcsel?

— Dolovón hallottam, hogy tárgyalnak.

— Ismered a macedónok követeléseit?

— Erre vonatkozólag semmit sem hallottam!

— E szerint vége a felkelésnek?

— Ha megegyeznek, akkor vége!

— Mit gondolsz, előkészüljünk az ostromra?

— Talán nem... Talán mégis!... Biztos, ami biztos!

A kapuőr gyorsfutár érkezését jelentette.

— Honnan jött? — kérde zord tekintettel a sztarjesína.

— Novibazárból.

— Vezesd fel!

A küldönc szépen írott nagy fehér papírt hozott, három pecséttel. Kivette tarsolyából és átnyujtotta a vár urának.

Dragutin feltörte a pecsétet és az okmány olvasásába mélyedt. Amint olvasta, arca mindinkább elváltozott. Szája, bajusza remegett, szemei szikráztak, keze ökölbe szorult. Aztán a küldönc elé vágta az írást.

— Takarodj innét és vidd vissza ezt a rongyot oda, ohannan hoztad. Nem veszem tudomásul tartalmát.

A futár szó nélkül felvette az okmányt a földről, sarkonfordult és kiment a szobából. Zörögve csapódott be mögötte a nehéz várkapu. Az udvaron azonban megállt, szeget és kalapácsot vett elő zsebé-

ből és az okmányt a várkapura szegezte. Aztán, mint aki jól végezte dolgát, felkapott lovára és elvágtatott.

— Mi volt az írásban? — kérdezték a fiúk felindulástól remegő atyjukat.

— Dolovót a szultán Nelipicsnek adta!

— A mi községünket?

— Azt! Crna-polje felével.

— Tehát földünket is?

— Egészen a Crna-vodáig.

— Nem lehet!

— Nem állítanám, ha nem látom saját szememmel.

— A szultántól jött a levél?

— Az ő neve állt alatta.

A fiúk ijedten néztek össze, majd atyjukra:

— Ezt az írást vágtad a padlóhoz?

— Ez felségsértés!

— Ebből baj lesz!

Dragutin pillanatok alatt visszanyerte higgadt-ságát:

— Első felindulásomban tettem! — mondta zavartan. — Most már magam is bánom. Szaladj Amurád és nézz a futár után. Ha elment, érjétek utól, és mindenáron vegyétek el tőle az okmányt.

Amurád kisietett, de néhány perccel később nagy örömmel tért vissza és jelentette, hogy az az irat, hirdetmények módjára a várkapura van függesztve.

— Szaladj vissza még egyszer és hozd fel hamar. Talán még nem látta ott senki. Ha így volna, nem lesz rá tanú, és letagadjuk a felségsértést, azt, hogy nem fogadtam el.

Amurád sietve teljesítette atyja parancsát. Felhozta az okiratot és az asztalra terítette. Két testvére nagy mohósággal hajolt föléje. Olvasták, tanulmányozták, nézegették, forgatták, minden szavát megvitaták. Végre is megegyeztek abban, hogy bár a szultán kézjegye van rajta, mégsem származhatott

tőle, mert csak tegnapról kelt. Huszonnégy óra alatt pedig nincs az a gyorsfutár, aki Konstantinápolyból Novibazáron át Nabojcére eljutna. Nagyon valószínű tehát, hogy Novibazárban készült hamisítvánnyal van dolguk.

— Kinek állhatott érdekében ilyen hamisítványt kiadni? — kérdezte mintegy önmagától Dragutin.

— Kinek? — vette fel a kérdést Amurád. — Magának Nelipicsnek!

— Nelipicsnek? Novibazárban? Nem valószínű!

— Talán csak hazudta a futár, hogy onnan jött. Az irat Konstantinápolyban kelt.

— Mit érhet el Nelipics ezzel?

— Elég, ha zavart kelt. Tanácsalanságot és kapkodást, hogy amíg ő Nabojsce megrohanását tervezi, mi ne készüljünk fel a védelemre. Ha pedig egyszer községünk és várunk birtokába jutott, kényszeríthet a megalkuvásra, Dolovó átadására ennek a hamisítványnak értelme szerint.

— Hm!... Nem lehetetlen!... Mit tegyünk?

— Helyezzük várunkat mielőbb védhető állapotba!

Ebben maradtak. Aladint atyja pihenni küldte, maga meg két fia hozzálátott a vár gyors felszereléséhez. A Nabojcén található összes lisztet, cukrot, zsírt, szárított és füstölt húst, egyszerűen a könnyen tárolható élelmiszert a várba hordatta. A kecske- és birkanyájakat a Fekete-hegység irányába elhajtatta, a nőket és gyermekeket a várba szállásoltatta. Aztán várta, hogy mi lesz.

Harmadnap vonult keresztül Nabojcén a ribarci csatából Novibazárba hazatérő három török század. Sebesültjeiket szekereken magukkal szállították. Dragutin albánjainak azt kiáltották fel a várfalakra: Tegyétek le a fegyvert! Vége a lázadásnak! Megköttették az egyességet!

— Mi történik Dolovón? — tudakolták az albánok.

— Ott már Nelipics az úr! — felelték a katonák.

Három albán önként vállalkozott, hogy átnéz oda és sztarjesínájuknak biztos hírt hoz. Macedón felkelőknek álcázták magukat és Ipek felé eltávoztak, hogy Ribarc irányából érkezzenek Dolovóra. Amint közeledtek, a dudák egyhangú, mélabús dünyögését, szilaj legények vad kurjantásait, sípok és dobok összevissza-hangját hozta feléjük az északi szél. Az egész község süttött-főzött, énekelt és táncolt: mert új, izig-vérig macedón sztarjesinát választottak maguknak Nelipics Szvetozár személyében.

Maga Nelipics is járta a kólót. Dolovó ezentúl az ő birtoka. Mégpedig megfellebbezhetetlen szultáni adománylevél alapján. A Mirditeknek a község főterén álló úri házát egész felszerelésével egyszerűen lefoglalta magának mint a birtok természetes tartozékát. Felesége meg gyermekei éppen akkor hurcolkodtak be.

A három macedónnak öltözött albán fesztelenül járt-kelt a községben. Sok komitácsi fordult ott meg e napokban, jelenlétükkel senki gyanúját sem keltették fel. Többbízben még a kólót táncolókkal is összefogódzkodtak, hogy annál jobban tájékozódhassanak a helyzetről. Este a kocsmába hirdetett népgyűlésre is elmentek.

Nelipics beszélt. A macedónok ősi jogáról. Mert ez a föld, mint szentül állította, ősi jogon az övék. Betolakodott idegenek itt az albánok és rabló népesség a török.

Röplapokat is osztogatott. Dragutin albánjainak is jutott néhány példány. Zsebrevágták és hazavitték.

Az irat a törökkel szemben lázadásra, az albánok ellen harcra szólítja fel a macedónokat, mert mint mondja, ez a föld az övék. Karanos király szerezte meg nekik még Krisztus születése előtt 814 évvel. Karanos pedig nem valami rabló lovag volt, hanem a nagy világjáró hősnek, Heraklesnek a leszármazottja. Herakles pedig félisten. Éppen ezért ez a föld isteni jogon az övék. Nem is lesz addig békesség itt, míg a Szávától és Dunától délre, egé-

szen az Égei- és Földközi-tengerig és a Fekete-tengertől az Adriáig, egyszóval az egész balkáni térségben macedónok uralkodnak.

Valamennyi igaz macedón álma Nagy Sándor birodalma kell hogy legyen, és ennek a világrészeket átfogó országnak a balkáni Nagy-Macedóniából kell kiindulni. Pusztuljon azért mindenki a Balkánról, aki nem hódol be a nagy-macedón eszmének. Ebben a térségben nincs másnak létjoga.

Minket, macedónokat, írja végül a röplap, közel háromezeréves multunk folyamán a történelmi erők avattak magasabb rendű néppé, katonanemzetté, uralkodásra és nem szolgasorsra hivatott fajjá. Fejünk tiszta: államalkotásra képes; szívünk bátor: hazaszeretetre szomjas; izmaink acélosak: harcra, munkára termettek. Utótt a cselekvés órája. A szent bosszúnak, a szabadságharcnak órája. Le a zsarnoksággal! Ide nézzen a világ! Most jövünk mi! Aki ellenáll, aki meg nem hódol, azt letapossuk, azt kiirtjuk, népiségünk jogán, az erősebb nép jogán!

Eljen Herakles! A mi nemzeti istenségünk!

Dragutin és fiai többszörösen végigolvasták az iratot.

— Disznóság! — fakadt ki végül Aladin, és nagyot vágott öklével az asztalra. — Disznóság, hogy ilyen irat napvilágot láthatott. Hát ki ennek az országnak az ura? És mit akarnak a Balkánon a macedónok. Elfelejtik, hogy itt rajtuk kívül albánok, bosnyákok, szerbek, bolgárok, görögök, törökök és a jó ég tudja, még hány nép lakik? Ez a rengeteg nép az ő szemükben mind semmi? Azt kívánják, hogy valahányan, akik itt élünk, úgy táncoljunk, ahogy nekik fütyülni tetszik? Azt képzelik, hogy ezt a több milliónyi népet ők csak úgy egyszerűen, könnyűszerrel zsebrevághatják? Hogy mi majd szó nélkül kiirtatjuk magunkat? Hát még mit nem?! Az erősebb jogára hivatkoznak? Jól van! Csak azt ne higgyék, hogy az erősebb joga egyedül őket illeti! Másnak is tiszta a feje. Másnak is helyén van a szíve. Másnak

is van erő a karjában. Mást is életképes néppé avattak a történelmi erők. Harcot hirdetnek. Hát legyen harc! . . .

Dragutin meg két fia bámulva néztek Aladinra. Amint beszélt, valóságos hőssé magasztosult előttük. Szeme csillogott, arcát elöntötte a fiatalos hév pírja. Termete daliásabbá nyúlt, tekintete, a hódítókéhoz hasonlóan a távlatokat kereste.

— Nem nyugszom bele, — mondta keményen — hogy Dolovót és Crna-poljét egészen a Crna-vodáig a szultán, megkérdezésünk nélkül, egyszerűen csak úgy annak a sehonnai Nelipicsnek adta. Nem nyugszom bele! Mert a Crna-polje osztatlanul a Mirditekél Konstantinápolyba megyek. Egyenesen a szultánnal fogok beszélni és visszaszerzem, ami évszázadok óta a miénk! Mit szólsz hozzá, apám?

Mirdit Dragutin helyeslőleg bólintott. A szultán ítéletét ő is igazságtalannak találta, a macedónok követeléseit nevetséges túlzásoknak, de azt az életiramat, melyet az előbb fiában megcsodált, már nem bírta. Abból kiöregedett.

— Jól teszed fiam, — szólt kimerően — hogy Konstantinápolyba mész. Jogunk érvényesítésének magam sem látom más módját. Biztosítsd a szultánt örök hűségünkről. Értesd meg vele, hogy ítélete éppen akkor sujtott minket, amikor a török ügyért harcoltunk. Mondd meg neki, hogy bizonyára ellenségeink téves tájékoztatása alapján határozott Nelipics javára, és azért esedezve kérd, hogy amit évszázadok óta bírtunk, és ezereggy ellenséggel szemben őneki megvédelmeztünk, azt továbbra is legyen kegyes gondjainkra bízni.

— Te pedig fiam, Amurád, eredj Novibazárba és beszélj hasonló értelemben Fuad Musztafa bejjel. Kérd őt, hogy hatalmas pártfogásában részesítsen minket továbbra is, és járjon közben ügyünkben a szultánnál.

Én pedig majd Slánóba megyek, hogy elhozzam Juszuf fiamat.

— És mi lesz? — kérde ijedten Ahmed — ha amíg ti odavagytok, a macedónok megrohanják Nabojcét?

— Ettől egyelőre nem kell félnünk. Ők most részegek a győzelmüktől. Ennek a mámornak kivásához pedig némi időre lesz szükségük. Egy-két hónapra minden bizonnyal, de lehet, hogy egy vagy több évre is. Addigra pedig itt leszünk megint valamenynyien, és . . . és . . . reméljük, hogy másképp alakíthatjuk jövőnket, sorsunkat.

A várat sebtében leszerelték: Dragutin albánjai visszatértek napi munkájukhoz. Nabojcén a rendes kerékvágásba zökkent az élet. Néhány nappal később végrehajtották az utazási tervet: Aladin a szultánhoz Konstantinápolyba, Amurád a bejhez Novibazárba, atyjuk öccsükért Slánóba utazott. Távollétük idejére Ahmed lett az úr. Előtte jelentkezett egy szép napon a kisírtszemű Fermendzsinné és nagy örömmel elbeszélte, hogy holtnak hitt urától levelet kapott. Mehmednek Istennek hála, semmi baja, sőt új gazdájánál igen jól érzi magát. Levelében felszólítja feleségét, hogy mielőbb költözzék hozzá. Ő tehát most azért jött, hogy távozását bejelentse.

— Szép tőled! És hová mész? — kérdezte gyanakvó kíváncsisággal Ahmed.

— Nem messzire! Csak Dolovóra — vallotta be szégyenlős tekintettel az asszony.

— Dolovóra? Hát kinek szolgálatába szegődött urad?

— Nelipics sztarjesina fogadta fel kocsisának.

— Ű-ú-ügy? Hát csak menj minél gyorsabban urad után, és ha találkozol vele, add át üzenetemet neki: Szívből kívánom, hogy macedón gazdáját is olyan hűséggel szolgálja, mint az albánokat.

Az asszony ígérte, hogy szószerint átadja az üzenetet, aztán nagy alázattal szekereket kért, hogy kevés holmiját elvihesse.

— Hány szekér kell? — kérde nyersen Ahmed.

— Elég lesz kettő.

Ahmed intézkedett. Szigorúan meghagyta, hogy vigyék Fermendzsinnét gyermekeivel és valamennyi cók-mókjával mielőbb Dolovóra. De csak a tőlük elszakított dolovói birtok határáig, a Crna-voda hídjáig. Ott rakjanak le mindent és térjenek vissza. Ugyanekkor menjen oda még tíz albán, és bontsa le a hidat, hogy Nabojce és Dolovó között megszakadjon a közlekedés.

Ahmed nagyra volt intézkedésével. Volna csak ő itt az úr, — mondogatta magának — ellátná ő a macedónok baját. Kifüstölné őket. Rájuk gyujtaná az erdőt. Nyakuk közé vezetné a Crna-voda vizét. Kiszabadítaná ellenük a pokol minden veszedelmét. Hadd érezzék, hogy mit jelent az a Mirditekkal újjat húzni!

Fiatalos túlzással szőtt képzelődéseiből és valószínűtlen ábrándozásaiból Amurád érkezése zökentette vissza az életbe.

Bátyja szitkozódva jött be. Kelletlenül dobta le magáról kabátját és hajította egy sarokba kardját. Végigdől az egyik kereveten, aztán elkeseregte eredménytelen útját.

Fuad Musztafa nem fogadta. Szóba sem állt vele. Csak szárnysegédjével, a századossal üzent ki neki.

— Atyánk kegyvesztett lett és még örülhetünk, hogy Nabojcét birtokunkban hagyták.

— Mivel rontotta el dolgunkat? — kérdezte Ahmed?

— Már második házassága sem tetszett a szultánnak, meg hogy féltestvéreinket keresztényekké neveltette, hogy Juszuf gyógyulásakor templomot ígért a népnek, de leginkább felróják neki a Ribarcnál elszenvedett vereséget.

— A ribarci vereséget?

— Igen! Azt állítja a jüzbaszi, hogy árulást követünk el. Hogy valami módon tudomásunkra jutott az ellenfél túlereje, és akkor egyszerűen cserben hagytuk a törököket.

— Nem igaz! — vágta oda dühösen Ahmed. —

De tegyük fel, hogy így történt, mi jobbat tehettünk volna?

— Én is ezt kérdeztem.

— És mit felelt?

— Hátba kellett volna támadnunk a macedónokat, átvágni ostromgyűrűjüket és e résen át visszavonulni a török sereggel Dolovó irányába. Ebben az esetben még, állítja a jüzbasi, megmenthettük volna birtokunkat. Jelen helyzetünkben azonban azt ajánlja, hogy maradjunk nyugton, és ne ingereljük a szultánt fellebbezéseinkkel mégjobban magunk ellen.

— Szépen vagyunk!

— Még csak az kell, hogy Juszuf ide jöjjön!

— Tudják róla, hogy kereszténnyé lett?

— Még nem! Legalább nem említették! De előbb-utóbb megtudják, és akkor talán még azt is elveszítjük, ami birtokunkból megmaradt!

Négy nappal később Aladin is visszaérkezett. Ugyanaz történt vele Konstantinápolyban, ami öccsével Novibazárban. A szultán nem fogadta, az alárendelt tisztviselő pedig közölte vele az okokat, melyek miatt atyja kegyvesztett lett.

Ingerülten, elkeseredett lélekkel tárgyalták a tényállást.

— Allahra mondom, — erősködött Aladin, miközben ökolbeszorított jobbát az égre emelte — hogy Juszuf öcsénk ide be nem teszi a lábát!

— Nagyszerű! Te is ezen a véleményen vagy? Ahmednek magam is ezt mondtam!

— Tehát egyetértünk?

— Egyet!

— Akkor egyezzünk meg, hogy a kaput lezárjuk és öcsénket nem eresztjük be.

— Így lesz! Ő úgymint lemondott örökségéről. Menjen hát dolgára! Amerre lát!

— Siess Ahmed és közöld elhatározásunkat a kapuőrrel!

— Elmegyek, de döntsünk előbb atyánkról is! Mi történjék övele? Őt sem eresztjük be?

— Igaz! Mi legyen atyánkkal?

— Nabojce és a vár ezidőszerint még az övé.

— Az atyai hatalom ellen nem lázadhatunk fel, a Mirditeknél ennek büntetése a vérbosszú, a halál!

— Nem sokat törjük a fejünket, — vágta el a vitát Aladin — atyát beeresztjük, Juszufot nem!

— Mi lesz azonban, ha őt atyánk behozza?

— Ettől ne félj! Ha egyszer itt van, elmondom neki, amit a szultán udvarában felőle hallottam! Biztosítlak, hogy ő lesz az, aki Juszufot elűzi a háztól.

— Mit mondjak e szerint a kapuőrnek?

— A sztarjesínát beengedheti, Juszuf úrfit nem. Ha az a gyaur ide belép, használni fogjuk ellene fegyvereinket!

Aladin a nabojcei legények közül tízet a várba rendelt, és megeskette őket, hogy minden parancsát gondolkodás nélkül végrehajtják. Felfegyverezte őket, és kijelölte helyüket a várfalon a mellvéd lőrései mellett. Aztán atyjuk érkezését várták.

Nyolc nappal később valóban megérkezett a sztarjesína. Nehéz útibátárja a déli órákban gördült a kapu elé. Az őr készségesen megnyitotta előtte a bejárat. Dragutin felment és fiait kereste. A fegyvertárban talált rájuk. Amint őt belépni látták, a megdöbbenés vonásai merevedtek arcukra. Dragutin észrevette ijedelmüket.

— Mi bajotok van? — kérdezte meglepetten. — Nem kellek nektek?

— Hogy tudott bejönni? — hebegte zavartan Aladin.

— Miért? Tán nem a saját váramba jöttem?

— Oda jött! De Juszuf?

— Ő nincs itt!

— Hát ne is jöjjön, ha kedves az élete!

— Miféle beszéd ez? — pattant fel Dragutin. — Fellázadtatok apátok ellen?

— Legkevésebbé! Csak meg akarjuk menteni, hogy egészen kiessék a szultán kegyéből.

Aladin meg két öccse a következőkben nem éppen szeretetteljes modorban szemére hányta Dragutinnak kegyvesztettségének okait, és hozzáfűzte, hogy teljessé válnék a szerencsétlenség, ha Juszuf visszatérne.

A sztarjesinát mélyen lesujtotta fiainak közlése. A vagyon és gazdagság, tekintély, hatalom és befolyás, a szultán kegye, fiainak szeretete volt az ő mindene. Dolovót, birtokának felét csak úgy egyszerűen elvették tőle, a szultán megneheztelt rá, mert a világ egyik legkiválóbb asszonyába beleszeretett... Miért nincsenek a mohamedán nők közt is Jelena Drakicsok? Hogy Jelena gyermekeit keresztényekké nevelte? Csak magához akarta őket hasonlókká tenni. Finomakká, szépekké, kedvesekké... A visszaemlékezés feltépte szívének nehezen gyógyult sebeit, és belőle, a kemény albán harcosból könnyeket fakasztott... És most végül azt az egyet is el akarják rabolni tőle, azt, aki még megmaradt? Mert már csak Juszuf az övé. Három nagy fia, íme hogy bánik vele? Majd hogy saját házából ki nem dobják! Juszuf igazán, keresetlenül, természetes őszinteséggel szereti őt. És Juszuf ne lehessen többé vele?

Felkelt a székről és fiai elé állt. Hátraszegte fejét és kidüllesztette mellét. Feszés, magas termete tiszteletet parancsolt. Arcvonásairól eltűnt az érzékenyülés minden jele. Szemei csillogtak, hosszú bajuszát egyenesre pödörte. E pillanatban nem látzott meg rajta, hogy túlvan az ötvenen. Fiatal, tennivágyó ifjúnak tartotta volna őt az idegen. Néhány másodpercig némán néztek farkasszemet. Aztán keményen, ellentmondást nem tűrő hangon beszélni kezdett:

— Jól van, fiaim! — mondta — Juszuf nem jön vissza a várba, de akkor engem sem láttok többé. Kincsem, drágaköveim az enyéme! Visszatérek dél-

re, a miriditák törzséhez és hozzájuk hasonlóan magam is katolikussá leszek. Juszufot magammal viszem. Ketten boldogan megélünk majd az ékkö-kereskedésből. De bevallom törzsünk fiainak, hogy miért jöttem közéjük vissza. Megmondom, hogy saját gyermekeim üldöztek ki családi fészkemből. Hogy ennek aztán mi lesz a következménye, azt nem kell elöttetek magyaráznom . . . Válasszatok!

Aladin meg két öccse zavartan néztek egymásra. Nem tudták, mit feleljenek. Ilyen fejleményekre nem számítottak. Ha elvonulhatnak tanácskozni . . .

— Mi lesz! — dörgött rájuk a sztarjesina, — Nem kapok választ?

— Nézd, atya! — szólt Amurád, és hangjából kiértett, hogy egyezkedni szeretne, — ne állítsuk élére a dolgot. Fontoljuk meg nyugodtan, hogy merre vezet a kiút. Juszuf visszatér. Keresztény volta újabb tápot ad a lakosságnak, hogy pópát, templomot kíváncson. A szultán kémei útján rövidesen értesül erről és elveszi tőlünk Nabojcét is. Akkor aztán mind az öten mehetünk vándorolni és kezünkbe vehetjük a koldusbotot.

— Igaza van bátyámnak, — tette hozzá Ahmed — éppen azért gondoljuk, hogy legkisebb akkor lesz a szerencsétlenség, ha a legkisebb fia egyedül megy világgá.

— Szépen kiterveztétek! — válaszolta gúnyos mosollyal Dragutin. — Azt hiszitek talán, hogy ha Juszuf öcséteket elűztétek, már visszaszereztük a szultán kezgyét?

A három fiú megint nem tudta, mit feleljen. Igaz! A szultán jóindulatát kell újra kiérdemelni! Ehhez pedig Juszuf elűzése talán mégsem elég . . . Csend következett . . .

— Atyám, mint véli a dolgot? — kérdezte végre szerényen Aladin.

— A szultán előtt csak hőstettek meg kincsek érdemszerzők. Az elsőt a katonák, a másodikat a

kereskedők szerzik meg. Ki lenne közületek szívesebben katona?

— Én! — kiáltották egyszerre lelkesen Aladin meg Amurád.

— Helyes! — Dragutin Aladinra szegezte tekintetét. — Te, fiam, jól lősz és kitűnően megülöd a lovat. Neked ezért azt tanácsolom, hogy mielőbb keresd fel Kuveli pasát Monasztírban, és kérd meg őt, hogy vegyen be az aszkarik ezredébe. Ma háborús világban élünk. Hamarosan alkalmad lesz kitüntetni magadat, és ha a becsületrendre szert tetél, felemelt fejvel állhatsz a szultán elé azzal a kéréssel, hogy Dolovót neked visszaadja!

Te meg, fiam, Amurád, melyik fegyvernemet választanád magadnak szívesebben?

— Legszívesebben a tengerészethez mennék!

— Nagyon jól Neked majd Enver pasához írok ajánló sorokat. Jeles tengerésztisztekre hazánknak igen nagy szüksége van. Számos nemzet versenyez, hogy megszerezze magának a Földközi-tenger uralmát, ebbe a küzdelembe előbb-utóbb nekünk is bele kell szólnunk. Tüntesd ki magad! Szerezd meg a bej vagy pasa címet, és senki sem vitathatja el tőled Nabojce örökös jogát. Mirdit Amurád nabojcei pasa! Milyen szépen hangzik majd!

Ahmedből pedig kereskedő lesz. Négy-öt év múlva meglesz hozzá a korod. Addig megtanítlak a drágakövek ismeretére és ezer különféle csínjára-bínjára. Aztán kezdő tőkét adok neked és egy csomó címet a leghíresebb keleti kereskedőkhöz meg lelőhelyeken bányászokhoz. Ha néhány éven át ügyeskedel, szerezhetsz két-három óriás rubint vagy gyémántot. Ezek közül egyet-kettőt a szultánnak ajánlékozol majd, és örökre biztosítottad magadnak kegyét. Halálom után pedig tied lesz, kincsem, amit ékkövekből gyűjtöttem.

— És Juszuf? — kockáztatta meg gyanakvó tekintettel Ahmed.

— Juszufot délre küldöm. Vissza a törzsünkhöz.

Meghagyom neki, hogy halálom után keresse fel a miriditákat. Azok katolikusok, éljen ezért közöttük.

— Mi lesz a foglalkozása?

— Ő félénk, szelídlelkű fiú. Legjobban megfelel majd neki, ha molnármesterséget kezd vagy halászatot.

— És a gyöngyök?

— Ő, az csak egy szép álom volt.

— Mennyiben? — kérdezték egyszerre mind a hárman.

— Hamisítványok. Tökéletes utánzatok. Nem csodálom, hogy fiam nem ismerte fel ezt rajtuk.

— Mit csináltatok velük?

— Otthagytuk Slánóban. Mit is kezdhethetnénk azokkal itt? Halálom után Juszuf majd értük mehet. Ha sikerül eladnia őket jó áron, talán kap értük annyit, hogy szerény keretek közt valami mesterséget kezdhet: kis malmot vehet, esetleg csónakot meg néhány hálót...

— Kárl Nagy kárl

— Miért?

— Mennyivel egyszerűbb lett volna e gyöngyök közül a legszebbeket kiválogatni és a szultánnak felajánlani. Hamarabb...

A község felől egyre erősödő morajlás hangzott be a nyitott ablakon. Sok ember hangos beszéde, sőt kiáltozás, éljenzés, szitkozódás, össze-vissza...

— Nézzetek már kil Miféle zaj ez?

Aladin meg öccsei egy-egy lőrészhez ugrottak és azokon keresztül kémleltek le az udvarra. Nagy csődület tolongott a várkapu előtt és hangosan követelődött. De hogy miről van szó, vagy hogy mit akarnak, azt nem tudták a magasból megállapítani.

Ahmed leszaladt a kapuhoz, hogy utánanézzon. Percekkel később erőltetett nyugalommal tért vissza.

— Nabojce egész lakossága a vár elé csődült. Juszufot éltetik és szidják a törököt. Azonkívül vedled akarnak beszélni.

— Mi a kívánságuk?

— Kérdeztem tőlük, de azt kiáltották vissza, hogy nem tárgyalnak az ablakon keresztül.

— Vajjon mit akarnak? Gyertek velem a fogadóba!

A sztarjesína lement és leült a nagy karoszékbe. Fiai tőle jobbra-balra foglaltak helyet. Dragutin utasította a kapuőrt, hogy eressze be a népet. Férfiak, nők, fiatalok meg öregek, felnőttek és gyermekek keveréke préselődött be az ajtón. A sztarjesína szóltanul, meglepetten nézte. Ilyen küldöttség huszonhét éves törzsfőnöksége alatt még nem jelent meg előtte. Az egész terem megtelt velük. Nabojcének minden épkezláb embere ott lehetett.

— Miért jöttetek? — kérdezte tőlük harsány hangon.

— Éljen Juszuf úrfi! Le a törökkel! — zúgott a tömeg.

— Beszéljetek okosan! — kiáltott rájuk. — Mit akartok?

Egy hajlotthátú, őszhajú albánt lökdöstek előre a tömegből, hogy ő beszéljen.

— Mi kell, öreg? — szólt hozzá Dragutin, egy fokkal szelídebb hangon.

Az öreg sok hajlongás és még több szóvirággal díszes beszéddel előadta, hogy nagy örömeire valamennyiüknek módjában állt meggyőződni Juszuf úrfi teljes felgyógyulásáról. Szemüknek jólesett látni, hogy milyen szép és egészséges ifjú fejlődött belőle.

Dragutin fiai kérdőleg néztek egymásra.

Juszuf egészségén túl azonban még nagyobb öröm is érte őket: megtudták tőle, hogy kereszténnyé lett!

A három Mirdit fiú tekintete ismét összevillant.

Ez a két körülmény — folytatta a szónok — felbátorította őket, hogy igen szeretett sztarjesínájukat emlékeztessék arra a szent esküvésre, melyet két év előtt nekik tett.

Dragutin fáradtan legyintett kezével.

Nagyon kéri tisztelt és nagyrabecsült urukat meg gazdájukat, hogy váltsa végre valóra szavát, és építsen templomot, állítson iskolát, hozzon papot, tanítót a faluba.

— Nem megmondtam, hogy ez lesz a vége! — morogta félhangosan Amurád.

Kérésüket annál is inkább elő merik adni, mert hiszen úgyszólván Juszuf lesz egykor sztarjesinájuk...

— Még mit nem! — kiáltotta bele Aladin. A szónok azonban nem zavartatta magát, hanem tovább fejtegette a maga módján, hogy milyen szép lesz, ha a keresztény népet keresztény sztarjesína kormányozza, és mostani jóságos gazdájuknak keresztény emléket állít...

— Hát még mit nem! Disznóság! Majd megtanítunk titeket! — morogták elég hangosan Dragutin fiai. Atyjuk felállt, hogy válaszoljon:

— Legjobb akarata megvolt, — mondta nekik, és szavaiból kicsendült teljes őszintesége — hogy a forrongások elmúltával a templomot meg iskolát felépítse. Sajnos, azonban másképp alakultak a körülmények. Ki hitte volna, mégcsak három hónap előtt is, hogy egységes és szép birtokát egy igazságtalan ítélet kétfelé osztja. A fegyverkezés, a lőszer sokba került. Utolsó megtakarított fillérje is elfogyott. Csaknem koldus lett belőle. Valamennyi baj között pedig a legnagyobb, hogy kiesett a szultán kegyéből. Jól tudják ők, hogy ez mit jelent. Mindezért ugyanazzal a szeretettel, mellyel népe most hozzá fordult, ő viszont arra kéri a népet, hogy legalább két-három évre álljon el kívánságától és mentse fel őt esküje alól. Amint teheti, teljesíti ígéretét, sőt annál többet is tesz, mert jól tudja, hogy esküjével népe irányában vállalt tartozásának kamatai is vannak. Szeretettel kéri a népet, maradjon nyugodt, és térjen vissza rendes napi munkájához.

Az albánok nem ellenkeztek. Csendben, rendben kimentek az ajtón. Dragutin is visszaindult emeleti helyiségeibe. Nem vette észre, hogy fiai elma-

radtak mögötte. Leült egy kerevetre és elővette hosszúszerű pipáját. Gondolkozni akart a napi eseményeken. Az első füstfelhőket fújta az égfelé, amikor fiai beléptek. Keményen, dacosan, harcra készen.

— Hát ez nem lesz! — kezdte Aladin éles hangon.

— Mi bajod van megint — kérdezte tőle atyja és felállt.

— Ne hidd, hogy olyan ostobák vagyunk! Átlátjuk tervedet! Engem elküldesz aszkarinak, Amurádót hajósnak, Ahmedet keletre, és az egész örökséget átjátszod Juszufnak, bálványodnak kezére! Hát ez nem lesz! Ebbe a játszmába mi is benevezünk! Utóvégre a mi bőrünkéről van szó!

Dragutin meghökkenve nézett fiaira! Hirtelenében nem tudta, mit válaszoljon. Tisztában volt vele, hogy félreértették. Őszinte szavait rosszra magyarázták. Csak azt nem tudta, hogy miképpen mossa ki magát úgy, hogy a gyanúnak még árnyéka se maradjon meg fiai lelkében. Nagysokára szólalt meg. Hangja a felindulástól bizonytalanul remegett.

— Tévedtek! Soha ilyesmire nem gondoltam. Milyen biztosítékot adjak nektek, hogy szavam őszinteségében bízhatok.

— Add ki nekünk Juszuf levelét, melyben örökségéről lemond.

Dragutin előhúzott zsebéből egy csomó féltve őrzött levelet. Sokáig keresgélt köztük, míg egyet kiemelt. Kivette borítékjából és hosszan végigolvasta. Aztán Aladinnak adta:

— Itt van! — mondta. — Tedd el és őrizd meg gondoddal! Azt hiszem, most már meggyőződted róla, hogy őszintén beszéltem.

— Hogy valóban őszintén beszélt atyám, azt majd csak ezután látom. Uljön le, vegyen tollat a kezébe és írjon Juszuf leveléhez záradékot, amivel lemondását a maga részéről elismeri, és őt az örökségből kizárja.

Dragutin egy pillanatig vonakodott. De aztán késedelem nélkül teljesítette fiainak ezt a kérését is.

— Kívántok még valamit? — kérdezte szomorú gúnnyal.

— Hol van Juszuf?

— Mit akarsz tőle?

— Tíz tanú előtt nyilatkoznia kell, hogy fenn tartja lemondását, és tudomásul veszi meg elismeri atyám kizáró rendelkezését.

A szomszéd szobából lépések zaja hangzott. A sztarjesína visszafordult. Aladin várba rendelt fegyveres legényei közül ment arra három.

— Ki vagy te? — kiáltott Dragutin az elsőre.

— Percsics Pavló.

— Mit kerestek itt?

— Aladin úrfi rendelt ide kilenc társammal.

— Miért?

— Megesketett, hogy minden parancsát teljesítjük.

Dragutin Aladinhoz fordult:

— Meg-es-ke-tett? Mit jelentsen ez? — kérdezte keményen.

A megszólított lesütötte a szemét.

— Feelsz mindjárt! — ordított a sztarjesína és kivonta kardját.

Aladin egy lépést hátrált, de nem felelt.

— Feleljetek nekem azonnal vagy kettéhasítom a fejetekeket!

Ahmed lépett közbe:

— Ne izgassa magát, atyám. Meggondolatlanság volt az egész.

— Micsoda? Meggondolatlanság? Orvgyilkosokat esketnek meg ily módon! Beszélj vagy keresztül-szúrlak!

— Mondom, hogy tréfa az egész!

— Tréfa? Fegyveres tréfa? Beszélsz mindjárt!

— Megegyeztünk, hogy azt a gyaurt nem engedjük be a városba.

— Gyaurt? Miféle gyaurt?

— Ejnye no! Hát Juszuf öcsénket.
— Minek erre tiz megesketett fegyveres?
— Hogy elhatározásunknak nagyobb nyoma-
téka legyen.

— Értem! Osszeesküdtetek öcsétek, másszóval apátok ellen? Ám vegyétek tudomásul, hogy ebben a várban még én vagyok az úr! Ennélfogva azt vezetem be ide, akit én akarok!

Dragutin némileg megnyugodott. Visszatolta kardját hüvelyébe és így folytatta:

— Tudtam, hogy Juszuf nem rokonszenves előtetek, és amióta kereszténnyé lett, csak a gyűlölet hangján tudtok róla beszélni. Ezért nem akartam őt hazahozni, mielőtt veletek beszéltem. Tudjátok, mennyire szeretem a békét, és hogy egész életemen át mindig nyugalmat kerestem. Házamban is békét és nyugalmat akartam teremteni, és azt hittem, hogy öregségemre való tekintettel lesz bennetek annyi lovagiasság, amennyi a béke biztosításához kell.

De nem volt. Csalódtam bennetek. Ezért kimondom határozatomat: Tiz napon belül eltakarodjatok a szíнем elől, ellenkező esetben élek törzsfőnöki hatalmammal és börtönre vetlek titeket. A várkaput pedig kinyitom Juszuf előtt. Ő ide jön, és itt lesz velem, amíg élek. Szóltam! És amit mondtam, az ebben a házban törvény! Végeztünk. Elmehettek!

Dragutin hátat fordított fiainak és a még ott álló halálra rémült három fegyvereshez szólt:

— Menjetek le kocsisomhoz, Nikolájhoz, és vezessétek ide Juszuf fiamat. De jól vigyázzatok rá, nehogy a haja szála meggörbüljön! Mert valamenyiőtöket nyársba húzatlak, hacsak körme feketéjét is bántódás éri! Indulj!

Egy félórával később vidáman, fürgén szökdelt felfelé a vár lépcsőjén Juszuf. Atyját, testvéreit kereste. A kereszttségben fehérremosott és a szentségek gyakori vételétől kiegyensúlyozott lelkének minden derűjét hozta el nekik.

— Halló, atyám! Merre vagytok? — kiáltotta még változatlan fiús hangján. De mert kérdésére nem kapott választ, végigszaladt a vár szobáin. Végre az egyik saroktorony második emeleti helyiségében megtalálta, akiket keresett. Ott ültek az előző szenvedélyes jelenet helyén, még feldúlt arccal, némán, háttal egymásnak.

Juszuf megállt az ajtóban, és egy pillanat alatt átlátta a helyzetet:

— Ó! — szólt csodálkozó arccal és összecsapta tenyerét — itt keserűmandulát ettek! Van ám nálam orvosság erre! — Ezzel előhúzott a zsebéből egy dobozt, telve ragúzai cukorkával, amit még Slánóban testvéreinek vett. Hirtelen felbontotta és sorra kínálta vele atyját, Aladint, Amurádot meg Ahmedet.

— Gyorsan egyétek meg, — mondta tréfás mosollyal — akkor jóízű és búfelejtől!

Atyja elmosolyogta magát. Féltestvérei azonban továbbra is fanyar arcot vágtak. Juszufot az nem zavarta. Lesietett a kapuhoz, és az időközben behordott málhájából kiragadott egy csomagot. Felhozta, felbontotta és kirakott belőle az asztalra egy sereg ízléses emléktárgyat, csigákat, kagylókat, gyöngyházból faragott szobrocskákat, apró festményeket, és valamennyit elajándékozta bátyjai közt.

A modor, ahogy beszélt, és a kiosztott tárgyak szépsége feloldotta a kedélyeket. Amikor Juszuf ezt látta, átkarolta atyja nyakát.

— Nem tudom, atya, hogy mi történt köztetek, — mondta kedves hanglejtéssel — nem is vagyok rá kíváncsi. Azt hiszem azonban, hogy valamin összevesztetek. De szépen kérlek, a mai nap örömeire, bocsátsatok meg egymásnak és feledjétek el azt, ami történt! Szépen kérlek, apám! Ugye megteszed az én kedvemért?

— Nehéz dolgot kívánsz, de érted mindent megteszek. — Aztán nagy fiaihoz fordult: — Mit szölköttek öcsétek kérelméhez?

Némi csend következett. Aladin volt az első, aki felkelt és atyjához lépett.

— Felejtsük el! — mondta kesernyésen. Példáját vontatottan két öccse is követte, de Juszufnak egyikük sem nyújtotta kezét. Lelkük kapuja a fiú előtt továbbra is csukva maradt.

Az első fácán

Aladin és Amurád nem sokáig bírták ki Nabojcén. Egy héttel Juszuf hazaérkezése után elbúcsúztak atyjuktól és önként távoztak. Az első Monasztírba ment, hogy Kuveli pasától felvételét kérje a lovasezredbe, a másik Konstantinápolyba utazott, hogy tengerésztisztté legyen. Ahmed otthon maradt. De csak keveset mutatkozott a várban. Naphosszat az erdőket, mezőket járta: vadászott és pásztoraikat ellenőrizte. Juszuf Dragutin oldalán töltötte idejét. Ha az öreg pipázott, akkor mindama könyvekből, melyeket Slánóban magának összevásárolt, felolvastott neki, ha ellenben a gazdaságot járta, követte őt, mint testét az árnyék. A két fiú alig váltott egymással egy-két szót.

Ahmed megvetette öccsét: jobban, mint általában a mohamedánok a keresztényeket. Nem bírt a fejébe menni, hogy miképen válhat Mohamed követője Krisztus tanítványává, mikor a próféta nagyobb volt a Názáretinél. El is határozta, hogy odadörzsöli ezt egyszer öccse orra alá. Csak az alkalomra várt.

Búcsúzott az október. Hideg fuvallatok simították végig az erdőborította hegyoldalakat és barnára, vörösre csípték a fák lombját. A Crna-voda forrásától a várig hallatszott egy-egy szarvas bőgése. Ahmed szarvaslesre indult. A fegyvertárban válogatott a puskák közt, amikor Juszuf ott keresztülment.

— Jer ide! — szólta rá. A fiú közelebb lépett.

— Feltéve, hogy a vadászatra magammal vinnék, e kettő közül melyiket választanád? — és Ahmed egy régi, elavult elöltöltőre meg egy finom ismétlőpuskára mutatott.

Juszuf gondolkodás nélkül az újrendszerű fegyvert kívánta.

— Látod, számárkám! — fordult hozzá bátyja, és gúnyos mosolyra biggyesztette ajkát. — A puszkák közül helyesen választasz, a vallások terén azonban butának bizonyultál.

Juszuf elpirult. Csak félve kérdezte, hogy miért?

— Mert bár a kezekben volt Mohamed újabb keletű tanítása, mégis az ócskábbat, Krisztusét választottad.

— Ami újabb, az feltétlenül jobb is? — tudakolta ártatlan képpel a fiú.

— Talán nem?

— Akkor miért nem leszel óhitűvé. Phocius és Mihály pátriárka később éltek Mohamednél.

— Jal Barátocskám, azok csak papok voltak, Mohamed azonban próféta!

— És Jézus Krisztus?

— Az is csak próféta!

— Tévedsz, mert ő Istenember volt!

Ahmed nyelt egy nagyot és belenézett a kezében tartott puska csövébe, aztán csendesen csak ennyit kérdett:

— Engem akarsz tanítani?

Juszuf azonban már kint volt a szobából. Bátyja morogva nézett utána.

Juszuf a slánói plébános útján előfizetett egy horvát hitbuzgalmi folyóíratra. Hétről-hétre meghozta neki a posta ennek füzeteit. Lapjairól értesült az egyházi év küszöbén álló és elmúlt ünnepeiről, eseményeiről. Közeledett az ádvent. Feléledtek lelkeiben a Slánóban kitörölhetetlenül szerzett karácsonyi emlékek. A hajnali miséknek, a rorátéknak imádságos hangulata; a karácsonyi énekek kedvessége, bája; a gyertyákkal díszített fa illata, csillogása; az ünnepélyes szentmisének lélekemelő szertartásai; meghatottsága, amikor az oltárnál először lóbálhatta a füstölőt, amikor az úrfelmutatásra csengethetett... És most, itt a távolban, mindebből semmi. Nagy

vágyat érzett a templom után, igazi, fájó sóvárgást az Oltáriszentség, a katolikus környezet után.

Kérdőzködött atyjától, hogy elutazhatna-e Slánóba, legalább egy-két hétre. De a sztarjesína ezelől kereken elzárkózott. A kemény télre, farkasokra meg rablókra, az utak járhatatlanságára hivatkozott. Ahmednek is füléhez jutott öccse kívánsága.

— Ugye? Nem jól érzed magad Nabojcén, te elfajzott Mirdit!

— Miért nevezel engem elfajzottnak?

— Miért? Nevetséges kérdés! Mert valamennyi tisztafajú Mirdit mohamedán.

— Akkor, sajnos, te sem vagy tisztafajú!

— Hogyan?

— Mert valamikor régen, amikor még a miriditák között lakott családunk, a katolikus hitet vallotta.

— Nem értem bölcseségedet.

— Őseink katolikusok voltak, nemde?

— Meg is tagadom őket!

— Azt megteheted, de elfajzott ősöknek lehet-e tisztafajú leszármazottja?

Ahmed bambán nézett öccsére és kiment a szobából. Juszuffal nem bírt együtt lenni. Útálta, lenézte, megvetette, gyűlölte. Elhatározta, hogy kikerüli, mint a poklosokat, és soha többé egy szót sem szól hozzá. Nem vette észre, hogy ha Juszuffal beszél, nem a fiú, hanem az igazság diadalmaskodik rajta, és ez csak azért oly kibírhatatlanul ellenszenves előtte, mert ő mereven elzárkózik az igazság elől.

A bőjti szelek füttyültek a vár kéményeiben, de a kandallókban még pattogtak az izzó, sziporkázó fahasábok. Juszufnak csomagot hozott a posta: a slánói plébános küldött szobájába hatalmas feszületet, hogy Krisztus Urunk keserves kinszenvedésére emlékeztesse.

Ahmed meglátta a keresztet. A gyalázat fája, sziszegte fogai között. Becstelen rabszolgákat végeztek ki rajta és becstelen, aki megbecstelenített embereket tisztel.

Nagyszerű gondolat villant meg fejében. Szinte bosszankodott, hogy előbb nem jutott eszébe. Kéreste az alkalmat, hogy öccséhez vágja. Úgy érezte, hogy most majd alul marad, mégpedig véglegesen.

— Honnan kaptad ezt a keresztet? — kérdezte, nem mintha nem tudná, hanem hogy belekössön.

— Slánóból! — felelte szerényen a kérdezt.

— Slánóból, Slánóból . . . Mi is beszélgettünk egyszer Slánóban. Emlékszel-e?

— Beszélgettünk, nem is egyszer!

— De én most utolsó beszélgetésünkre gondolok! Emlékszel rá?

— Emlékszem!

— Mit ígértél akkor nekem?

— Érvényesen semmit!

— Ohó, barátocskám! Nagyon is érvényesen beszéltél. És becsületszavadat adtad nekem, hogy nem leszel kereszténnyé.

— Becsületszavamat nem adtam neked!

— Csak nem akarod letagadni?

— Becsületszó csak becsületes körülmények közt hagyhatja el a férfi száját.

— Na és?

— Te azonban Mirdithez nem illő módon, becsútelően kiereszszakoltad belőlem azt az ígéretet.

— Ures fecsegés! A fő az, hogy nem tartottad meg szavad, amivel becsútelenné tetted magad, és jogot adtál bármelyik Mirditnek, hogy lelőjjön, mint veszett ebet!

— Én nem érzem magam becsútelennek, de te néked van okod, hogy a vérbosszútól félj, mert a Mirditek esküje a gyengébbek védelmére is kötelez, te pedig megvertél engem, erősebb a gyengébbet, amivel megszegted az esküdet. Mit szólnál hozzá, ha a sztarjesinának előadnám a közöttünk Slánóban lejátszódott jelenetet? Volna-e bátorságod bevallani az igazságot?

— Egyszerűen letagadnám! És te számárcám, mit tehetnél ellenem tovább?

— Tanúimra hivatkoznék! Radil meg családja az ajtó mögül fültanúja volt a jelenetnek, és az orvos látélete kezem között van még!

Ahmed összeszorította öklét és ajkába harapott.

— Azért azt ajánlom, — szólt keményen Juszuf — ne hivatkozzál ellenem arra a kierőszakolt és magában érvénytelen ígéretre, mert nekem ellened hatalmasabb fegyver van a kezemben.

— Az ördög vinné el mielőbb ezt a kölyköt a pokol fenekére! — sziszegte Ahmed és kiment a szobából.

Közeledett a mitrovicai tavaszi vásár. Ott adatta el Dragutin a bárány- és kecskebőröket. Mirovicára Dolovón keresztül vitt az út. Ezt a községet azonban elkerülték a nabojsceiek, amióta Nelipics volt ott az úr. Különben is lebontatta a Crna-vodán átvezető hidat Ahmed. Dragutin szekerei a Mokra-planina rengetegein keresztül, járhatatlan, komisz ösvényeken, nagy kerülővel bírtak csak az országos vásárra eljutni. Nehéz elsorolni, hogy hány átkozódás meg káromkodás esett e miatt Nabojcén: a macedónokkal, nevezetesen Nelipiccsel kapcsolatban.

A rossz erdei úton már odamenet felborult az egyik szekér. Szerencsére sem emberben, sem állatban, de még az áruban sem esett kár. Visszajövet azonban az egyik szekér kereke eltörött és az egyik ló a lábát törte, oly súlyosan, hogy a helyszínen agyon kellett lőni. Mindez újabb átkokat vont le Nelipics fejére, aki az egész bajnak oka, mert oda-fészkelte Dolovóra.

Esküdöztek is füre-fára az albánok, hogy így meg úgy, de ki kellene füstölni azt az urat bitorolt házából, álnokul szerzett családi fészkeből.

Nyáron a gypját vitték a vásárra. Ez alkalommal kocsiban, lóban nem esett kár, csak az egyik albán törte lábát, mert egy kellemetlen zökkenőnél szerencsétlenül a szekér alá esett. Valóságos csoda, hogy az ekkor kitörő átokközön el nem sepepte egész Dolovót.

Ősszel meg télen a sajtokat vitték Novibazárba. Oda viszont a dolovóiaknak kellett jókorát kerülni, nem kevésbé rossz utakon, a lebontott crna-vodai híd miatt. Ilyenkor Nabojcének jutott ki bőven az átokból, mert hogy így meg úgy, ott még ma is albánok laknak. Fogadkozott is nem egy macedón, hogy addig nem lesz rend a szandzsákban, míg albánok rontják annak levegőjét.

Az önkéntesi év elteltével meglátogatták atyjukat Aladin meg Amurád. Mitrovicáig vasúton jöttek. Onnan könnyű lett volna Ribarc meg Dolovó felől Nabojcére jutni, de az utóbbi községeket ők is elkerülték. Hogy e kényelmetlenség miatt a sztarjesína várában micsoda szitkozódás kezdődött, azt még elképzelni is nehéz.

Lassankint valóságos divat lett Nabojcén Nelipicset szidni. Ha a farkas elrabolt egy bárányt, Nelipics volt a hibás, mert a dolovói karámok biztonságosabbak. Ha valami miatt megbetegedett egy állat, Nelipicset okolták, mert a Crna-voda túlsó partján jobbak a legelők. Ha az aratás nem úgy ütött ki, ahogy várták, megint a dolovói sztarjesinát szidták, mert a neki jutott földek bővebben termők.

Végül már azért is Nelipics volt a hibás, ha nem esett elég bőséges eső vagy levitte valamelyik ház tetejét a bóra, ha kiáradt a Crna-voda vagy lángbaborult egy szénakazal, mert Nelipics miatt veri az ég Nabojcét, sőt az egész Crna-poljét.

Egészen hasonló volt a hangulat Dolovón, azzal a különbséggel, hogy ott mindenért a Mirditeket, az albánokat, egyszóval Nabojcét szidták meg okolták.

Átkokkal, szitkokkal, káromkodásokkal telített két év telt el: Juszuf tizenhat éves lett: a legénysorba lépett. A Mirditeknél ősi családi szokás volt a legényavatás. A szokásba nem egy pogány elem is vegyült, éppen ezért Juszuf nem túlságos örömmel nézett a közelgő ünnep elé, de nem vonhatta ki magát alóla. Sem atyja, sem bátyja, de még a nép

sem értette volna meg ezt a tettet, azonkívül az okosság is tanácsolta, hogy ne öntsön ezzel is olajat a tűzre. Megfogadta tehát a slánói plébános tanácsát, akinek levélben az egész ügyet előadta, és alávette magát a családi szokásnak, sőt igyekezett jó arcot vágni a nem szíve szerint való játékhoz.

Dragutin kedvenc fia avatását emlékezetessé akarta tenni Nabojcén, és azért népünnepélyt rendeztetett. Hogy azonban Dolovónak még látványosság se jusson a mulatságból, nem a szokásos helyen, a Crna-voda partján, hanem a vár előtti téren tartották azt. Oda gyülekezett a kora délelőtti órákban a község apraja-nagyja. A tér közepén hatalmas máglyát raktak, hogy jelképezze az albán élniakarást. Közvetlenül a vár előtti téren terítették fel az asztalokat, egyet a legényeknek, egyet a férfiaknak, egyet az asszonyoknak és egyet a hajadonoknak. Az öregek maradtak a gyermekekkel. Nekik a távolban, a tér másik oldalán jutott hely.

Az ünnepelt atyja oldalán jelent meg, és ez alkalommal viselte először az albán férfiak nemzeti viseletét, a híressé vált albán inget, a fusztanellát, mely az öv alatt megszorítva csaknem a térdig ér, és ezért rövid szoknyához hasonlít.

Dragutin gazdagon hímzett fusztanellát készíttetett fiának, és az a széles bőrv, mellyel leszorította, valóságos remeke volt a szíjgyártásnak. A fusztanella fölé rövid, ujjatlan, ugyancsak kihímzett sötét mellényt adtak Juszufra; nadrágja igen bő, sűrű ráncokat vető, könnyű fekete szövethől készült, és térde alatt csat szorította lábához, melyen fekete gyapjúharisnyát és hegyesorrú, puha talpú félcipőt viselt. Fejét, mert keresztény volt, nem fedte fez, hanem fehér báránybőr kucsma.

Amint fiatalos járással, kipirult arccal a kapun kilépett, megnyerte az összegyűlt ifjak és férfiak tetszését, amit önként kezdeményezett tapssal fejezték ki előtte.

Dragutin a legények asztalánál az utolsó hely-

hez vezette fiát, maga pedig a férfiak asztalánál az első helyet foglalta el. Azután hosszú beszédbe kezdett, hogy előadja az albán nép és a Mírdit-család eredetét, úgy, amint ő gondolta.

Nóéval kezdte. Mert, mint mondta, bizonyos, hogy az albánok még nem éltek a vízözön előtt. Noé három fia közül Jáfet volt az, akitől népük származott. Jáfetnek is egyik ükunokája: Arbok. Ezt a fiút, kisgyermek korában, gondatlanságból húgocskájával a mezőn hagyták szülei. A két csöppség egy kosárba aludt. Az Ararát-hegy szikláiról pedig felszállt egy óriás sas, valóságos grifmadár, és elrabolta a két alvó gyermeket kosarastól. Felszállt velük oly magasra, míg a felhők eltakarták őt a siránkozó és jajgató szülők szeme elől.

A grifmadár szétnézett a magasban, hogy zsákmányát biztos helyre hova vigye. Amint keringett és nézelődött, meglátott egy egészen lakatlan félszigetet. Ezt a mi szép országunkat, paradicsomunkat, a Balkánt látta, és ideszállt a gyermekekkel a Smiljevica-planina legmagasabb csúcsára.

A kis Arbok még a levegőben felébredt, de nem mert mozdulni, nehogy a grif leejtse őket és a tengerbe vagy a sziklák közé zuhanjanak. Jól tudta, hogy majd csak leszáll velük egyszer a madár, és erre az alkalomra tartogatta minden erejét. Amint a sas a nevezett hegy sziklájára lepihent, a kis Arbok felugrott a kosárban, övéből kirántotta piciny kését és tövig a sas szívébe szúrta. A nagy madár meghalt, ők pedig ketten szabadokká lettek, és beleszerettek a szabadságba, melybe népünk azóta is szerelmes. Óvatosan lemásztak a szikláról, le a termékeny völgybe, ahol málnán, szamócán, édes gombán, fűgén meg olajbogyón felnövekedtek.

Lassan elfelejtették szüleiket, csak a nagy madárnak, az óriás sasnak emléke élt lelkükben. El is nevezték magukat szküptaroknak, mai nyelven sasok fiainak.

Amikor megnőttek, házasságot kötöttek és ős-

szüleik lettek a Balkán őslakóinak, az albánoknak.

Úgy van! Mi vagyunk a Balkán őslakói. A Szávától meg Dunától egészen a Földközi-tengerig, a Fekete-tengertől az Adriáig miénk ez a terület. Mert amikor a kis Arbok és testvérkéje a sas szárnyain iderepült, még nem élt itt ember. Minden egyéb nép és nemzet később tolakodott be ide. Ide jöhettek, mert mi kedvesek és jók voltunk, mert gazdagok lévén, bőségünkből nekik is juttatunk. De azt már nem tűrhetjük, hogy tulajdonunkból kiforgassanak, hogy ami az ősszerzés jogán a miénk, azt tőlünk elrabolják.

Régi időkben is szolgasorsra akartak vetni bennünket. A macedón császárok azt hitték, hogy azért, mert az ő népük nagyobb számú, könnyűszerrel elbánnak a vitéz albán néppel. De hiszen hiába voltak többen! Egy-egy albán három, sőt öt meg tíz macedónnal is elbánt. Még az a híres Nagy Sándor, akire pedig odatúl, Dolovón annyira szeretnek hivatkozni, sem bírt el velünk. Régen a sírba vitte őt a halál, mi meg még ma is itt élünk és vagyunk.

A törökök sem tudták legyőzni népünket. Emlekezzetek nagy hősünkre, a dicsó Szkander bégre. Sok csatában szenvedett a félhold meg a csillag vereséget tőle. Végre is belátták Konstantinápolyban, hogy ránk szorulnak. Baráti jobbot nyújtottak nekünk, és ezért megszámlálhatatlan vitézt, közkatontát meg vezért adtunk nekik. Gondoljatok például a két Köprülire, hogy másokat ne is említsek.

— Nekünk, Mirditeknak is sokat köszönhet a török. Amikor úgy, vagy ötszáz év előtt, családunk őse, Nüszred, törzsét, a miriditákat elhagyta, katolikus volt ugyan, de olyan szegény, mint a sivatagi egér. Novibazárba jött koldulni. Itt támadt az a jó gondolata, hogy elhagyja hitét és beáll janicsárnak. Katona lett és hős. Hamarosan felemelkedett a bajrakdar, majd jüzbasi, aztán bég és végül a basa rangjára. Vitézségeért meg hűségéért kapta ajándékba a szultántól Crna-poljét, melyet családunk azóta bir-

tokol. Ezt az erős várat is ő emeltette keresztény rabszolgákkal, kiket Magyarországon magának összefogdosott.

— Ne feledd családunk dicső multját, édes fiam . . . hanem erős, férfias léptekkel kövesd nagy őseid nyomát! . . .

Ahmed könyökével oldalba lökte a mellette ülő legényt: — Ugyan jónak beszél! — súgta. — Ahogy megtagadta hitét, úgy lesz családi hagyományainknak is lábbaltiprója!

A sztarjesína a következőkben felszólította legifjabb fiát, hogy forgassa bátran ellenségei ellen azt a kardot, melyet ma köthet először oldalára, kezelje biztosan azt a fegyvert, melyet ma adnak először a kezébe. Legyen vitéz, mint minden albán; hős, mint a Mirditek valamennyien; csapjon le, miként a sas, kímélet nélkül a prédára, ellenségeink fejére, mert ne feledje, hogy ő szküptár, másszóval a sasok fia.

Amint Dragutin beszédét befejezte, előlépett a legidősebb albán férfi és drágakövekkel kirakott, damaszkusi acélból kovácsolt, finom művű görbe kardot nyújtott át Juszufnak, melyet a legidősebb legény segítségével mindjárt oldalára csatolt. Ugyanilyen szertartással nyújtották át neki a hosszúcsövű albán puskát.

Juszufnak ezután négy kardvágást kellett tennie a világ négy tája felé, és hármat lőni a levegőbe, amivel azt jelezte, hogy elfogadja a fegyvereket és becsülettel kívánja használni őket.

Következett az eskütétel, az, amitől a keresztény lelkületű fiú leginkább félt. A máglya körül félkörben álltak fel a férfiak, mögöttük egy második sorban a legények. Juszufot középre, háttal a máglya felé állították. Jobbjára állt az öreg, baljára a sztarjesína. Aztán elsorolták előtte azon bűntényeket, melyek vérbosszúval való megtorlására esküvel kellett köteleznie magát.

Ha családjának, rokonságának, törzsének vagy

fajának valamelyik tagja gyilkosság áldozata lesz, és ő az, aki a holthoz családi, rokonsági, vagy törzsbeli köteléke folytán legközelebb áll; követeljen életet az életért, és álljon véres bosszút a gyilkoson vagy annak legközelebbi rokonán.

Következett az eskü: Allahra, a család becsületére, a törzs életére, és mindenre, ami szemében szent. Juszuf a néma csendben remegő hangon ismételte az eléje mondott szavakat, az összes nabojcei férfi meg legény mint tanú előtt.

Hasonló módon kellett megesküdnie, hogy bosszút áll a lovagi erény megsértőin, azokon, akik erőszakoskodnak szegényekkel és özvegyekkel, árvákkal, gyermekekkel vagy védtelenekkel, de természetesen csak abban az esetben, ha a bántalmazott egyén rokona vagy törzséhez tartozik.

Az eskü letétele után megtapsolták és megéljenezték az újonnan felavatott legényt, majd lóra ültették és körüllovagolták vele a községet.

Aztán megvendégelte a sztarjesina az egész falut, hasonlóan más népünnepélyhez. A lakoma után előálltak a dudások, és megkezdődött a kóló, melyben első alkalommal Juszuf is résztvehetett.

A szép nap, minden egyéb szép naphoz hasonlóan lassan jött és hamar elmúlt, utána pedig közönséges nyár következett, olyan, mint más években. Azaz mégsem, mert amióta Juszuf kezébe puskát kapott, mint a földesúr fia, birtokukon szabadon vadászhatott. Ki is használta ezt az új lehetőséget és félnapokat eltöltött az erdőkben, mezőkön, vad után leskelődve.

Eleinte ugyan elfutottak előle a nyulak és a fácánokban sem tudott kárt tenni, — ami miatt Ahmed nem egyszer gúnyolódott vele — de aztán mégis csak sikerült. Lövésére felbukfencezett az első nyúl, és napokkal később lebukott a magasból az első fácán, sajnos azonban a Crna-voda túlsó partjára, Nelipicsék birtokára.

Juszuf a patak partjára szaladt, hogy zsákmányá-

nak utánanézzem. Abban reménykedett, hogy észrevétlenül valami módon majd csak átszökik és megmenti magának a szép madarat. Amint a bokrok és füzek között a túlsó partra kémlelt, tekintete egy leányra esett. Ott állott a magas, virágokkal teli fűben, a ligetszerűen nőtt cserjék és fák között, kezében a lelőtt fácánnal, ennek tollát simogatva, ebben gyönyörködve.

— Halló! — kiáltott rá a fiú — dobja át a zsákmányomat!

A leány összerezsent és oldalt nézett. Aztán félve, óvatosan a Crna-voda partjához közeledett. Odajött egészen a víz szélére, lábánál fogta a fácánt és szemével a távolságot, a patak szélességét méregette... Aztán Juszufra nézett... Csak egy pillanatig és az előbbinél jobban megijedt. Elejtette a madarat és szájához kapta kezét.

Juszuf is zavarba jött, de hamarabb talált magára.

— Hogy kerültél ide? — kérdezte csodálkozva.

— Ugyanezt én is kérdezhetném! — válaszolta a leány.

— Talán mégsem! Mert én itt lakom Nabojcén születésem óta! De te?

— Igaz! Mi csak nemrégem költözködtünk Dolovóra.

— Nemrégem? . . . Ki az apád?

— A sztarjesina.

— Csak nem Nelipics Szvetozár?

— De az!

Juszuf meghökkent és akaratlanul is körülnézett.

— Mitől ijedtél meg? — kérdezte a leány.

Juszuf adós maradt a felelettel. Egy darabig az ajkát rágta, aztán bevallotta zavara okát:

— Mi nem szeretünk titeket!

— Ti minket?

— Úgy van!

A leány ismét a szájához kapott: Mirdit Juszuf! — mondta mintegy maga elé, aztán félve kérdezte:

— Csak nem vagy te a sztarjesína fia?

— Az vagyok!

A leány otthagya a madarat és futásnak eredt.

— Ne félj tőlem! — kiáltotta utána a fiú. — Szépen kérlek! Jer vissza még egy szóral — és a hangjában volt valami kedves, valami bátorító. A leány megállt és visszaneézett.

— Ne félj tőlem! — ismételte Juszuf. — Én nem haragszom rád! Mi régen ismerjük egymást ugye? Én meg nem felejtettem el azt a jót, amit nekem tettél.

A leány a nyakához nyúlt, és előhúzta ruhája alól a gyöngyöt.

— Látom! — szólt hozzá megnyerően a fiú — te is viseled még a gyöngyöt.

A leány lassan, gondolkozva közeledett. Oda-jött a fácánhoz és újra felemelte.

— Dobd át, kérlek az első fácánomat!

— Nem merem. A patak széles és mély, ha beleesik, elsodorja az ár ezt a szép madarat. Kár volna érte! De ott feljebb tudok egy átjárót. Menjünk oda, ott majd áthozom. — Szólt és kezében a fácánnal eltűnt a bokrok között. Juszuf az innenső part mentén követte.

Jó darabot mentek, ezer lépésnél is többet, míg a leány gondolta helyet elértek. A Crna-voda széles mederben kanyarog ott, nagy kövek, valóságos sziklák között. Kis ügyességgel körül-köre lépve át lehet ott kelni a vízben. Mire Juszuf odaért, a leány már várt reá.

— Nagyszerű! — szólt hozzá a fiú. — Én idevaló vagyok és nem tudtam, hogy itt átjáró van. Honnan ismered ezt a helyet?

— Honnan ismerem? Majd éppen megmondom! Itt a fácánod. Neszel! Sajnálom, hogy lelőtted! Isten veled! — szólt és hirtelen mozdulattal Juszuf kezébe nyomta zsákmányát, sarkonfordult, hogy ügyes mozdulatokkal, körül-köre ugrálva, igyekezzék a túlsó partra.

— Ne siess! ... Maradj még! ... Beszéljessünk egy kicsit! ... Oly régen láttuk egymást!

A leány megállt a patak közepén egy jókora sziklán és visszanézett.

— Gyere te a mi oldalunkra! — szólt és tovább szökdelt. — Ha átjössz, megvárlak a parton!

Juszuf sem mondatta ezt magának kétszer. Úgy amint volt, madárral és puskával kezében, körölköre lépve átkelt a patakon. Odatúl óvatosan körül nézett!

— Ne félj! Nem lát meg senki!

— De jó, hogy találkoztunk!

— Nem tudtad, hogy Dolovón lakom?

— Nem!

— Hát nem jutott eszedbe a nevem?

— Nelipics! Nelipics! Gyakori név! Sokszor halottam és kimondtam ezt a nevet, de sohasem gondoltam közben rád. Ha reád visszaemlékeztem, mindig Slánó jutott az eszembe, vagy messze délre, Strugára, az Ohrida-tó partjára gondoltam, oda, ahonnan Slánóba jöttél. Álmomban sem mertem feltenni, hogy ti onnan ide költöztetek!

— Pedig, amint látod, mégis csak idejöttünk!

— Tudtad, hogy itt vagyok?

— Hogy őszinte legyek, nem!

— Nem jutott eszedbe Nabojsce meg a vár, a Crna-voda és Dolovó, amiről annyit beszéltem?

— Eszembe jutott, de azt hittem, hogy az valamerre másfelé, innen nagyon messze fekszik. Amiről te meséltél, azt szebbnek képzeltem. Nem hittem, hogy a te vidéked ilyen közönséges.

— De most már tudod, hogy ti a mi birtokunknak egy részét kaptátok!

— Tudom! — mondta alig hallhatóan. — De én erről nem tehetek!

— Nem is azért mondom!

— Haragszol rám?

— Miért haragudnék?

— A birtok miatt!

— Tudom, hogy nem rajtad múlt!
 — Szüleimre sem haragszol?
 — Szüleidet nem ismerem!
 — Ha ismernéd őket?
 — Miattad reájuk sem haragudnék!
 — És testvéreimre?
 — Vannak testvéreid?
 — Két bátyám van. Dusán és Vladiszláv.
 — Milyen idősök?
 — Dusán huszonegy éves, Vladiszláv meg tizen-
 hét.

— Én senkire sem haragszom, mert mindig
 eszemben jár az Úr imádsága: Bocsásd meg a mi
 vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk
 vétetteknek . . . Márpedig én tartok rá, hogy Isten
 nekem megbocsásson: nem haragszom ezért senkire.

— Én sem haragszom rád meg anyám sem.
 Tudod, hogy mi katolikusok vagyunk, és elítéljük
 a haragot, gyűlölködést meg vérbosszút.

— De atyád, meg bátyáid annál inkább harag-
 szanak! Nemde?

— Ne vedd nekik rossznéven. Ők görög kelet-
 tiek és ezért csak kevésbé ismerik az Istent! De
 remélem, hogy fáradozásunk, kettesben anyámmal,
 idővel sikerrel jár és a jóságos mennyei Atyához
 hajlíthatjuk az ő szívüket. A te családod mohame-
 dán?

— Sajnos! És különösen három bátyám olyan
 elvakult, hogy nem remélhetem megtérésüket!

— Ne légy bizalmatlan! Istennél semmi sem
 lehetetlen!

— Imádkozzál értünk!

— Szívesen!

— Tartsunk össze!

— Miben?

— Az imádságban.

— Hogyan?

— Találkozunk máskor is. Olyankor elmond-

juk egymásnak a magunk baját és tudni fogjuk, hogy miért imádkozzunk.

— Ez jó lesz. De hol találkozunk?

— Itt! Úgy látom, erre senki sem jár.

— Egyetlen gyalogösvény sincsen a közelben.

— Honnan ismered ezt a helyet?

— Ha megmondom, megharagszol rám.

— Ne beszélj ilyeneket.

— Mégis félek!

— Hát olyan kevésre becsülöd szavaim őszinteségét?

— Itt jártam át tavasszal a ti partotokra nárciszt szedni. Nárcisz az én kedvenc virágom és nálatok több és szebb nő, mint a mi oldalunkon.

— Ennyi az egész?

— Ennyi! Haragszol?

— Miért haragudnék?

— Hát hogy a tilosban jártam és tőletek lop-tam virágot.

— Ha tehetném, egész kocsira való nárciszt adnék neked.

— Tavasszal, ha ismét nyílnak, újra átjöhetek?

— Gyere bátran! Csak egyre vigyázz, hogy észre ne vegyenek.

— Kora hajnalban járok erre, amikor még nem dolgoznak a réteken.

— Jó, hogy tudom. Majd én is ide nézek. Remélem jelenlétem nem riaszt vissza?

— Most már igazán nem félek tőled!

— De aztán el ne áruld ám, hogy ismerjük egymást és találkoztunk!

— Anyának se szóljak?

— Nem tudja meg akkor más is?

— Anyával sok közös titkunk van. Olyan, amiről más senki sem tud. Ha megmondom neki, hogy te vagy az a slánói fiú, akit megkereszteltem, csak örülni fog, de nem szól majd rólad senkinek.

— Akkor beszélhetsz előtte! Most pedig Isten

veled! Már későre jár az idő. Sötét lesz, mire haza-
érünk.

— Mikor találkozunk újra?

— Mához egy hétre.

— Olyan soká?

— Ne feledd, hogy Nabojsce és Dolovó gyűlöli egymást, és hogy ezért nálunk meg nálatok is minden fűnek-fának rossz szeme van! Óvatosan kerül-
nünk kell azt, ami feltűnő. Márpedig hamarosan észrevevénék, ha akár te, akár én gyakran járunk egy irányba. Akkor bizonyosan meglesnek minket. Ha pedig egyszer híre ment, hogy találkoztunk, soha többé nem láthatjuk egymást és pokollá válik életünk. Isten veled! Tehát mához egy hétre!

— Isten áldjon! Nem adsz valami emléket?

— Mit adjak?

— A fácán legszebb tollát.

Juszuf kitepte a fácánkakas két leghosszabb farktollát és a leányka homloka fölött, koszorúba fonott hajába tűzte.

— Hogy áll?

— Jól! Úgy nézel ki vele, mintha csápjaid vol-
nának, hasonlóan a hőscincérhez. — Ezen aztán elnevetgéltek egy darabig. — Mit felelsz, ha kérdik, hogy honnan van a tollad?

Dragica vállat vont. — Azt, hogy úgy találtam!

— Jó lesz! Én meg farkatlan fácánt lőttem! De most siessünk!

Kezet fogtak. Juszuf a patak partjáról vissza-
nézett. Még integettek egymásnak. Aztán átszökdelt a vízen. A leszálló estéli ködben pedig eltűntek egy-
más szeme elől.

Szemet szemért

Juszuf és Dragica négy-ötször találkoztak még a Crna-voda átjárójánál, aztán lehullottak a lombok. A szél letépte a fák milliónyi levélből szőtt függönyét: a nagy természet bevonta kulisszáit. Lehetetlenné váltak a találkák.

Egy októberi estén, amikor már csak szórványosan fityegett néhány elsárgult levél az égnek meredező ágakon, sok időre búcsúztak el egymástól.

A hosszú téli estéken Juszuf többször lenézett a fonóba. Nabojce albánjai gyűltek ott össze. Az asszonyok, leányok szóttek, fontak; a férfiak, legények nyergeket, bocskort, bőrvet, papucsot készítettek. Az öregek vagy akinek éppen ihlete volt hozzá, mesélt. Juszuf a Slánóból kapott hitbuzgalmi folyóiratokat hozta ide. Felolvasott belőlük, és ha megunták hallgatni, körüladták a számokat, hogy a képeket nézegessék: más falvak templomát, iskoláját, egyesületi életét, művelődési mozzanatait. Mivel a képek aláírását nem tudták elolvasni, Juszufnak kellett a megfelelő magyarázatot megadni.

— Milyen kár, — mondogatták ilyenkor fiatalok, öregek egyaránt, hogy nálunk mindebből semmi sincsen.

— Mikor lesz papunk, mikor lesz iskolánk, hogy a mi fiaink is tudjanak olvasni, hogy nálunk is alakulhasson egyesület, hogy hozzánk is járhasson ilyen szép ujság.

Az emberek erről beszélgettek, sugdolóztak egymásközt, és szüntelen erjedt-gerjedt közöttük az elégedetlenség: mert hogy országuk urai mohamedánok, a pogány pedig meg nem érti a szegény ember lelkét, óhaját, vágyát az Isten után.

Egyízben a megszokottnál nehezebben vártak Juszufra. Amint a fonó ajtaját maga mögött betette, odagyűltek köréje és előadták óhajukat. Az egykori juhászgazdának, Joszipnak három bojtára, az időközben megnősült Stevó, Dragutinnak ezidőszerinti juhászgazdája és Nikoláj a kocsis, meg Jován, a bojtár vitték a főszót.

Hogy így meg úgy, — mondták — Juszufnak adják elő kérésüket, mert ő hozzájuk hasonlóan keresztény, míg földesurunk mohamedán. Nem is azért beszélnek, mintha valami kifogásuk volna szeretett sztarjesínájuk ellen, de hát mi tagadás, az meg nem érti őket. Legalább erre kell visszavezetniük azt a szomorú tényt, hogy ezideig nem áll templom a községükben és gyermekeiket sem küldhetik iskolába. Uruknak, gazdájuknak nem mernek többé szólni, mert úgyis tudják, hogy mi lesz a válasza: Dolovót elvették, a gyapjúnak, sajtnak, túrónak, bőrnek, fának viszont nincs jó ára. Azonban bizalommal fordulnak az úrfihoz, mert tudják, hogy az ő kérésének atyja nem tud ellenállni. Mondjon a családi tanácsban érdekükben néhány jó szót! Örök hálára kötelezi őket, és ha közbenjárására szívük vágya teljesülne, tűzbe-vízbe mennek majd érdekében, életének védelmében.

— Szegény emberek! — válaszolta nekik Juszuf — nem tudjátok, kihez fordultatok bajotokban, — és közölte velük, hogy lemondott örökségéről, hogy csak addig maradhat Nabojcén, míg atyja él, és amint lehunyta szemét, neki innen mennie kell: három bátyja a hite miatt elüldözi, a családi tanácsban pedig már most sincs szava. Mindazonáltal beszél atyjával, és amíg Nabojcén maradhat, szíven viseli a jó emberek kívánságát.

Juszuf valóban megemlítette atyja előtt a nép általános óhaját. Dragutin, mint előre várta, teljes pénztelenségére hivatkozott. Juszuf válaszul megajánlotta a tengerből kihalászott gyöngyeit.

— Ugyan fiam, — szólt kedvetlenül a sztarje-

sína — mondtam már neked nem is egyszer, hogy hamisítványokat húztál ki a vízből. Örülhetsz, ha árukból majdan valami szerény kis ipart elkezdhetsz.

— Elhiszem, atyám, hogy azok a gyöngyök olcsó portékák. Valamit azonban mégiscsak érnek! És ezt a valamit is felajánlom a templom céljaira.

— Jó szíved van! De jegyezd meg magadnak, hogy jó szívből nem lehet megélni. A jó szív csak arra való, hogy tőle éhen vesszen az ember. Te is a koldusbotnak nézel eléje. Könnyelműen lemondta örökségedről, most még azt a keveset is, amid van, el akarod ajándékozni? Jobb lenne, ha családunk alapítójának, Nüszrednek példájára emlékeznél.

Juszufot azonban nem hatotta meg a hitehagyott Nüszred példája, hanem tovább kértelt. Az irgalmasság cselekedeteire hivatkozott. Dragutin egy darabig hallgatta és a maga módja szerint felelt is neki, de végre megharagudott.

— Elég volt nekem ebből! — mordult dühösen fiára. — Előttem többé elő ne hozd a templom és iskola ügyét. Hogy halálom után mit teszel a pénzzel, ahhoz semmi közöm. De amíg élek, nem engedhetem, hogy azt a száz fontot, amit gyöngyeidért nagynehezen majd kapsz, ha ugyan kapsz, fölösleges célokra könnyelműen elherdáld.

Juszuf elhallgatott. Érezte, hogy most hosszú időre vége ennek a kérdésnek. Amikor legközelebb a fonóba ment, előadta az embereknek az ügy állását.

— Éljen Juszuf úrfi! — kiáltotta mindazonáltal a fonó legsötétebb sarkából valaki. Kiáltását ösztönyszerűleg átvették a többiek és — Éljen! Éljen! — visszhangzott az egész helyiségben. — Bárcsak megérhetnők, hogy kedves úrfi lenne a mi sztarjesínánk! — mondták többen körülötte.

— Bízatok az Istenben! — válaszolta meghatottan Juszuf és sietve távozott.

A nép lelkesedése hogy hogynem, Ahmed fülé-

hez jutott, és még jobban felszította benne öccse iránt érzett ellenszenvét, gyűlöletét.

— Fiad, Juszuf — szólt atyjához — ellenünk izgatja az embereket. Még megérjük, hogy miatta lángba borul a Crna-polje.

Dragutin hallgatott. Neki sem tetszett a dolgok folyása, és mind gyakrabban, mind behatóbban foglalkozott egy titkos gondolatával. Slánóban vetődött fel az először lelkében. Akkor üres ábrándnak, szép álomnak minősítette, mostanában már kezdte hinni, hogy egyszer még valósággá válik. De nem szólt róla senkinek.

Visszatért a völgybe a hegyek mögül a nap-sugár és hangtalanul lehántotta erdőkről, mezőkről a téli kérget, a hótakarót. Kizöldültek a rétek, kisarjadtak a fák, megjöttek a dalos madarak. A tavasz öröme díszbe öltözött az egész természet és a sokféle illatos virág között előbújtak a nárciszok is.

A Nelipics-kúria egyik asztalán nagy csokor ilyen virág vonta magára a család figyelmét.

— De szépek ezek a virágok! — szólt elismeréssel a ház feje. — Ki hozta őket?

— A leányod! — adta tudtára a felesége.

A következő napokban ebben és abban a szobában is illatozott egy-egy hasonló csokor.

— Hol szeded ezeket a remek virágokat? — érdeklődött hűgánál Dusán.

— Crna-voda partján — felelte neki a leányka.

— Mutasd meg nekem azt a helyet, — kérlelte őt ifjabbik bátyja, Vladiszláv — hogy én is szedhessek magamnak!

— Hozok neked holnapra egy csokorral, jó lesz?

— Mondd meg inkább, hogy hol szeded!

— Ismerhetnéd már a lányokat, — válaszolta neki huncutkodva Dragica — hogy mi nem áruljuk el titkainkat.

— Hát csak tartsd meg a titkodat magadnak! —
dünnyögte látszólag közömbösen Vladiszláv és
bátyjával kiment a szobából.

— Mit gondolsz, honnan hozza? — kérdezte az
udvaron Dusántól.

— Igazán nem törődöm vele.

— Engem pedig érdekel, mert akármibe fogadok, hogy a mi birtokunkon nem nőnek ilyen virágok.

— Már hogyan nőnének!

— Nőnek, de jóval silányabbak. E gyönyörű nárciszokat Dragica valakitől kapja.

— Ne beszélj bolondokat, hiszen még csak tizenhárom éves!

— Mibe fogadsz?

— Nem fogadok! De ha annyira érdekel, hát menj utána és lesd meg.

— Ha nem mondod is, ezt fogom tenni! —
válaszolta kamaszos daccal és a maga útjára ment.

Ezidőtájt egy este Juszuf fáradtan jött haza az erdőből. Amint az udvaron keresztülment, nagy alázattal eléje állt Jován. Kucsmáját illendően kezében szorongatta.

— Látom, hogy mondani akarsz valamit — szólt hozzá biztatólag Juszuf. — Csak bátran ki velem!

— Instálom alázattal, tolvajok járnak a réten!

— Jól tudod, Jován, hogy nem törődöm a gazdaság ügyeivel. Ha tolvajok járnak, szólj róla a bátyámnak. Bizonyára megjutalmaz éberségedért.

A bojtár hajlongott, jó erőt, egészséget kívánt, és legközelebb előadta Ahmednek, amit látott. A kora hajnali órákban a kis birkákat a Felsővégre szokta hajtani. Ismételten megfigyelte már, hogy olyankor a patak partján egy fehérnép járkal.

— Mit csinál ott? — firtatta Ahmed.

— Nem tudtam kivenni a távolság miatt.

— Talán fürdik valaki a nabojei lányok közül.

— Nem fürdik az kérem, hanem a réteket járja és ide-oda nézeget.

— Vár talán valakit?

— Hogy vár-e, nem tudom. Nem hiszem. Inkább a fűvet nézi.

— Biztos, hogy nem nabojscei?

— Egészen bizonyos, mert nem tér a községünkhöz vissza.

— Jól van, Jován. Holnap lesd meg újra, és azt is tudd meg, hogy mit tesz ott. Estére aztán elmondod nekem.

Másnap fontoskodva ujságolta Jován, hogy megleste ám azt a bizonyos fehérnépet. A tulsó partról jött át virágot szedni.

— Nézze meg az ember! — pattogott Ahmed. — Hát nincs a dolovóiaknak elég virágjuk a saját részükön? Majd elintézem én annak a leányzónak a baját!

A következő reggel Ahmed magához fűtyülte farkaskutyáját. Büszkesége volt ez az állat, nemcsak szépsége miatt, hanem azért is, mert ritkaságszámba ment. A kutya szívesen követte fiatal gazdáját; szeretett eljárni vele.

Ahmed a Felvégre tartott és meghúzódott egy bokor mögött. Körülötte zengett a madárdal, fűtyültek a rigók, csattogtak a fülemülék: örültek a felkelő napnak. A fűszálak végében egy-egy harmatcsepp csillogott, tisztábban és sokszínűbben a legdrágább gyémántnál. A Crna-voda mentén könnyű ködfátyol úszott a levegőben, közvetlenül a bokrok felett, mintha tündéri kéz vonná le róluk az éjjeli leplet.

— De szép is vagy te, Crna-poljel! — szakadt fel Ahmed lelkéből a csodálkozás. Egy pillanatig elgondolkozott saját elragadtatásán, aztán hozzáfűzte: — Milyen kár, hogy macedónok is élnek rajta!

Emberi hang foszlányait sodorta feléje a hajnali szellő. Felfigyelt. Való igaz. Nem csalódott. Halkan, bájosan énekelt a tulsó parton valaki. Szoprán leányhangja tisztán kicsengett a madarak dalából. Ahmed mélyebben bújt a bokrok közé és nyugtot pisszé-

gett kutyájának. Leste, hogy mi lesz? A Jovántól észrevett leány jött elő a bokrok közül. Hogy hol kelt át a patakon, azt nem látta. Óvatosan, mint a tolvaj, lépett ki a rétre és szétnézett. Nyilván nem látott senkit, mert kijebb merészkedett, és kecsesen, fürgén nárcisztól nárciszhoz osont, hogy a legszebbeket kezébe gyűjtse.

Ahmed csak nézte. Messzebb volt tőle, semhogy arcvonásait felismerhette volna, de azt határozottan látta, hogy jobbmódú és még gyermek.

— Ki lehet ez a leányka? — kérdezte magától. — Kétségkívül dolovói. De vajjon ki?... Mit tegyen?... Ha kilép, észreveszi, és mielőtt elfoghatná, átszökik a vízen... Hagyja zavartalanul szedni?... Az a pár szál virág csakugyan nem károsítja meg őket... A virág nem, hanem hogy összetapossa a fűvet... Hopp! Megvan! Hiszen itt a kutyája!... Halkan füttyentett neki... Amikor az ráfigyelt, kimutatott a mezőre:

— Uccu! Fogd meg! — biztatta az ebet.

A farkaskutya csaholt egyet, aztán kiugrott a bokrok közül és mély hangján ugatva a leány felé iramodott. Ez hirtelen felkapta fejét és az ugatás irányába nézett. Aztán elszórva a már szedett virágot, sikoltozva eltűnt a bokrok között. A kutya utána. A leányka egyre kétségbeesettebben kiáltozott segítségért, a kutya dühösebben ugatott a nyomában. Aztán eldőrdült egy lövés, és utána csend következett.

Ahmedet meglepte a durranás. Egy darabig várt. De semmi sem mozdult körülötte. Füttyült a kutyájának. Hiába. — Mi történt? Csak nem lőtték agyon a kutyámat? — Körülnézett. Nem látott senkit. Megerőltette a szemét. Így sem tudott valami gyanúsat észrevenni. Óvatosan előjött a bokrok mögül... Semmi nesz... A patakhoz közeledett... Elérte a helyet, ahol a leányka a virágot szedte. Jól látszottak léptei a friss fűben... Tovább ment... Ott feküdtek az elszórt virágok... Követte léptei

nyomát... A patakpartra jutott... Felfelé haladt a víz mentén... Senki, semmi. Minden csendes... Még vagy húsz lépést tett előre, aztán megállt. Drága kutyája, büszkesége ott feküdt a fűvön, életetlenül, átlőtt fejjel... Kétségtelen: a túlsó partról hatolt bele a golyó. Aki kilőtte, mestere lehet a fegyvernek, hogy a szaladó ebet így eltalálta! Vajjon ki volt?... Dolovói macedón vagy idegen?... Hogy tudhatná ezt meg?... Mert ha megtudja, irtózatosan visszafizetl

Bosszútervekkel foglalkozva tért vissza a községbe, csak a vár kapujában jutott eszébe, hogy meg se nézte azt a helyet, ahol az a leány ájtott.

Egy órával később Nabojcén mindenki tudta, hogy mi történt. Nikoláj önként ajánlkozott, hogy végére jár a tettesnek. Azt állította, hogy ismer Dolovón egy embert, aki bizonyosan megtudja és elárulja neki az illetőt, feltéve, hogy dolovói volt. Ahmednek tetszett az ajánlat. Nevetett hozzá és atyáskodva megjegyezte:

— De nehogy kockára tedd e miatt az életedet! Egy albán mégiscsak többet ér a kutyámnál!

— Ne féltsen engem a fiatalúr! Nem vagyok egészen mai csirke!

Juszuf az eset hírére megijedt. Biztosra vette, hogy Dragica volt az a leány. De hogy ki lőtte le a kutyát, azt nem tudta elgondolni. Nehezen várta a következő találka napját. Még a szokottnál is óvatosabban igyekezett a Felvégre. Nagy kerülővel, az erdő felől közelítette meg azt a helyet. Valamennyi érzékét megfeszítve figyelt minden legkisebb neszre. Amikor már biztosra vette, hogy nincs a közelben senki, néhány gyors ugrással a parton termett, átfutott a köveken a túlsó oldalra és elrejtőzött a bokrok között. Mintegy félórát várt feszült idegekkel. A háta mögött megrezzent egy cserje. Megfordult. Dragica kémlelte a túlsó partot.

— Dragical — szólt csendesen. — Itt vagyok!

— Csakhogy itt vagy! — válaszolta megkönyebbülten a leány. — Jaj, de félttem idejönni!

Juszuf már tudta ebből, ami leginkább érdekelte. Azért nem kérdezte, hanem felszólította őt, hogy beszélje el a történeteket.

— Ide jöttem virágot szedni, mint annyiszor előtte. Egyszer csak rám rontott egy farkas. Sikoltozva menekültem. A dühös állat már majdnem beért, amikor szerencsére Vladiszláv itt termett és agyonlőtte.

— Hogy került ide a bátyád?

— Utánam lesett. Ő kíváncsi és mindent tudni akar. Kérdezte tőlem, hogy honnan hozom a virágot. És mert nem mondtam meg neki, hát utánam lesett. Szerencsémre!

— Bizony szerencsédre, mert Ahmed kutyája, ha utolér, megharap.

— Hát igazán kutya volt?

— Az. Bátyám farkaskutyája.

— Vladiszláv is azt mondta, hogy kutya, de én nem hittem el neki. Én azt gondoltam, hogy farkas.

— Bátyám büszkesége volt ez a kutya. Azért nagyon haragszik és bosszút akar állni. Hiába kérleltem. Kinevetett. Azt mondta, hogy a mi vallásunk nem a Balkánra való. Szelídségből, megbocsátásból itt nem lehet megélni. Itt a „szemet szemért” járja!

— Jaj, borzasztó! Mit tegyünk?... Van egy szép, fiatal kecskebakom, átküldöm neki. Jó lesz?

— Ha ajándékot küldesz, megtudja, ki volt a tettes, és majd még jobban gyűlöl benneteket. Azért azt hiszem, legjobb lesz, ha egyelőre semmit sem teszünk. Várjuk meg, hogy hová fejlődik a dolog. Talán elalszik az ügy magától. Egyre azonban meg kell, hogy kérjelek.

— Mit kívánsz?

— Itt többé nem találkozhatunk. Ezt a helyet a jövőben figyelemmel kísérik és előbb-utóbb észreveszik, hogy itt találkozunk. Abból pedig nagy baj lesz. Azért másvalamit kell kitalálni.

— Igen, de mit?
 — Irjunk levelet.
 — Postán?
 — Az nem lesz jó, mert egykönnyen szüleink kezébe kerülhet.
 — Akkor hogyan?
 — Küldönc útján. Nem ismersz valami legényt vagy fiút, akire leveleidet bízhatnád.
 — ... De igen. A Dúró.
 — Ki az?
 — Atyám bizalmasának a fia.
 — Megbízol benne?
 — Tökéletesen. Jó fiú és ragaszkodik hozzám. Minden kérésemet híven teljesíti.
 — Hány éves?
 — Lehet úgy tizenkettő, tizennégy.
 — Helyes. Akkor ő jöjjön el helyetted. Ird meg a leveleidet és add át neki. Ő majd idehozza nekem. Egy hét múlva ilyenkor várjon itt rám.
 — Te idejöhetsz? — kérdezte gyanakodva a leány.
 — Igen, mert majd vadászok erre. Az nem lesz feltűnő. A levelek kicserélése pedig mindössze néhány pillanat. Az megtörténhetik észrevétlenül is.
 — Akkor soha többé nem találkozhatunk? — érdeklődött szomorúan Dragica.
 — De igen, csak nem itt.
 — Hanem hol?
 — Majd megírom az egyik levélben.
 Érzékenyen búcsúztak el egymástól; mint a leányka mondta, ki tudja, mennyi időre?

Öt nappal később este diadallal jelentette atyjának Ahmed, hogy tudja már ki volt kutyájának gyilkosa. Senki más, mint az a gaz Nelipics Vladiszláv. Nikoláj titokban Dolovón járt és ott, mint mondja, minden veréb azt csiripeli, miként lőtte agyon sztarjesinájuk ifjabbik fia az én kutyámat.

— Tudják, hogy a tied volt? — kérdezte homlokát ráncolva Dragutin.

— Azt, hogy éppen az enyém volt, nem tudják, de azt könnyen kitalálhatják, hogy a mienk volt. Kinek volna különben Nabojcén ilyen értékes kutyája? Na de megállj, Nelipics Vladiszláv. Megtanítlak én téged kutyát lőni!

— Csak arra vigyázz, hogy emberhalál ne legyen belőle, mert ha megindul a vérbosszú, akkor mindannyian sorra kerülhetünk!

— Hogy ők belepusztulnak, annak csak örülni fogok. Mit tolakodtak ide. Nem igaz? Mi pedig majd vigyázunk a bőrünkre. Ugye Juszuf öcsém?!

Az utóbbi szavakat olyan különös hanglegjtéssel mondta, hogy Dragutinnak és kedvencének egyszerre futott végig hátán a hideg.

Rémesen hosszú két napja következett Juszufnak. A Dragicának szánt levélben megírta, hogy Ahmed tudja már, ki lőtte agyon kutyáját, és most bosszút forral Vladiszláv ellen. Azt is megírta, hogy kocsisuk, a Nikoláj titokban átjár Dolovóra kémkedni. Kérte őt, hogy beszéljen anyjával és egyesült erővel akadályozzák meg, hogy a dolog elmérgesedjék. A maga részéről megtesz minden tőle telhetőt. Neki azonban jóval nehezebb a helyzete, mert senki segítségére sem támaszkodhatik: a keresztény megbocsátást sem atyja, sem bátyja nem érti, sőt gyengeségnek, gyávaságnak minősíti.

Végre elmúlt az a hét, amióta Dragicát látta. Vállára akasztotta puskáját és vadászni indult a Felvégre. Érdemesebb vad hiján két varjút és egy menyétet lőtt. Ezeket is csak azért, hogy komoly vadászszándékát igazolhassa. Közben többször is átnézett a túlsó partra, hogy Dúró ott settenkedik-e már. A második varjú lelövése után meglátott egy fiút a bokor tövében heverészni. Átsietett hozzá.

— Ki vagy te? — kérdezte tőle.

— He-he-he! — vigyorgott a fiú. — Az úrfi nem ismer?

- Honnan ismernélek?
- Pedig már sokszor látott, sőt beszélt is velem.
- Én veled? Hol?
- Nabojcén.
- Mikor jártál te Nabojcén?
- Nemrégén még ott laktunk!

Juszuf figyelmesebben az arcába nézett a gyermeknek. Valóban ismerőseknek tűntek vonásai. De nem emlékezett már rá, hogy ki. Vagy mégis?

- Csak nem vagy te a Fermendzsin fia?
- De az vagyok, a Fermendzsin Dúró.
- Szép tőled! Mit csinál apád?
- Szolgálja a sztarjesinát.
- Jobban érzi magát Dolovón, mint Nabojcén?
- Apám azt mondja, hogy ott jobb, ahol többet

fizetnek.

- Szép! És te miért jöttél ide?

— Dragica kisasszony küldött, hogy hozzak neki Juszuf úrfitól üzenetet.

— Helyes! Itt az üzenet. — Juszuf átadta a levelet. — Aztán el ne veszítsd!

- Nem veszítem el!

— És másnak ne add! Mert leharapom a fejedet! Értetted?

- Értettem!

- Tehát kinek adod?

- Dragica kisasszonynak.

- És kinek még?

- Más senkinek!

- Jól van! Hát nekem nem hoztál semmit?

- De hoztam!

- Miért nem adtad ide, te hosszúfűlű!

- Mert nem tetszett kérni.

- No, add ide!

— Tessék! — és Dúró előhúzott nadrágja zsebéből egy eléggé meggyűrt levélkét. Juszuf átvette a fiútól, megnézte, hogy nincs-e feltépve, és mivel nem látott rajta semmi gyanúsat, megveregette a gyerek vállát.

— Derék fickó vagy, Dúró. Most eredj! Ha legközelebb találkozunk, kapsz tőlem jutalmul valamit.

Dúró elrohant, Juszuf pedig visszatért a várba. Útközben elolvasta, hogy mit ír neki a leányka. Nehezen várta a mai napot. Olyan rossz, hogy személyesen nem jöhetett el. Reméli, Juszuf leveléből majd megtudja, hogy legközelebb hol találkozhatnak. Sok örömet, jó erőt, egészséget kíván a viszontlátásig.

Juszuf bosszankodott a maga ügyetlenségén, mert megígérte Dragicának, hogy közli vele a találkák helyét és leveléből éppen ez maradt ki. Legközelebb pedig csak egy hét múlva írhat... Hol is találkozhatnak biztonságosan?... Az elmúlt hét izgalmaiban elfelejtett erre gondolni. Úgy van. Ahmed miatt!... Ez az Ahmed!... Ő az oka mindennek... Miért is úszította arra a kislányra kutyáját?... Ez lovagiasság?... Persze mohamedán... A mohamedánok nem ismerik a lovagi erényt... Ők a nőben a férfi cselédjét, sőt rabszolgáját látják... Ahmed is... Ő kezdte a kutyával... És most még neki áll feljebb és bosszút akar állni... Mit tegyen, hogy ezt megakadályozza?... Mert ha bosszút áll, bizonyos, hogy a macedónok nem hagyják abba... Mit tegyen? Mit tegyen?... Legjobb lesz talán, ha beszél a Nikolájjal... Beszél vele és szigorúan megparancsolja neki, hogy hagyja abba az egészset!... Úgy lesz!... Ezt teszi.

Juszuf az istállóba ment. Ott találta Nikolájt. A lovakat csutakolta. — Beszelnék veled! — mondta neki.

— Igaz az, hogy te átjársz titokban Dolovóra?

— Ahmed úrfi szolgálatában kétszer odaát voltam.

— Kétszer?

— Igenis! Egyszer, hogy megtudjam, ki lőtte agyon a kutyáját és másodszor tegnap éjjel, azért, hogy melyik jószágát szereti Vladisláv úrfi legjobban.

— Melyiket?
— A hosszúszőrű kost.
— Megmondtad ezt Ahmed úrfinak?
— Megmondtam!
— Elég számár voltál! És kivel beszélsz te oda-
túl?

— Mehmeddel.
— Csak nem a Ferrendzsín Mehmeddel?
— De azzal.
— Nem szégyelled magad? Albán létedre szóba-
állsz azzal a törökkel. Családunk ügyének áruló-
jával?

— Bocsássa meg nekem az úrfi, ha gonoszat
cselekedtem, de azt gondoltam, hogy ha ártott
nekünk az a török, segítsen most, hogy a macedó-
nokon megbosszuljuk magunkat!

— Elhiszem, hogy jót akartál. De azért hallgass
rám, és ne járj tovább Dolovóra.

— Mit tegyek, ha Ahmed úrfi átküld?

— Légy ügyes, és gondolj ki valamit!...

Ebben az órában Ferrendzsín Fuad Musztafa
előtt állt.

— Élsz még te, gazember? — rivallt rá a bej.

— Nem tudtam meghalni! — válaszolta szem-
forgatással.

— És ide mertél jönni?

— Mertem, mert tudom, hogy ha elmondom,
amit tudok, nem ütteti le a fejem!

— Mit tudsz?

— Hamarosan újra elkezdődik a zenebona.

— Hol?

— Nabojce és Dolovó között. — És Ferrendzsín
elbeszélte az utóbbi napok eseményeit. Közben túl-
zottan kihangsúlyozta a maga szerepét, mintha ő
lett volna az, aki a lavinát megindította. Végül a
bejtől csak egyet kért, hogy fogadja őt ismét jó-
indulatába. A maga részéről ő Ribarcnál is megtett

mindent, hogy az albán meg macedón egymást irtsa, és igazán nem rajta múlt, hogy a monasztíri pasa megváltoztatta tervét, és nem támadott Uszkübnél Riszticsre.

— Elhiggyem, amit nekem kelepelsz?

— Húzasson a bitófára, ha nem igaz, amit tudtára adtam.

— Szavadnál foglak, te vén gazember, ha egy éven belül ki nem pusztult az a két község!

— Mit kapok, ha kipusztul?

— Arról majd akkor beszélünk.

— Nem jó lesz így az üzlet. Az alku mindig megelőzi az árucserét.

— Mit akarsz, te zshivány?

— Adja nekem a szultán a Crna-poljét.

— Hát még mit nem?

— Nagy szolgálatnak nagy az ára!

— Takarodsz a színem elől!

— Jobb lesz talán, ha kibékítem egymással azt a két falut?

— Azt a viláért se tedd, te szerencsétlen!

— Válasszon a bej! Vagy kiirtom Dolovó és Nabojce lakosságát vénembertől csecsemőig, és akkor az enyém a Crna-polje, vagy kibékítem és összeházásítom őket, de akkor ön a szultánnál kegyvesztett lesz és számkivetésbe mehet.

— Betyár! — sziszegte megvetéssel a bej. — De mi történik, ha most mindjárt karóba húzatlak?

— Akkor kibékülnek macedón és albán ellenségeink. A szultán pedig megtudja, hogy ennek a nemzeti csapásnak a bej fukarsága volt a megindítója.

— Honnan tudja meg ezt a szultán?

— Nem árulom el titkaimat!

Fuad Musztafa nem jól érezte magát. Titkon azt remélte, hogy a gyönyörű Crna-poljét idővel magának szerezheti meg, és most íme, idejön ez a semmiházi és nyíltan követeli azt, amit ő, a bej, csak titkon remélt. Mit tegyen? Erős szivarra gyújtott.

A nikotin majd izgatja gondolatait... Fel-alá járkált. — Szemével csaknem felpékelte azt a cudar viszályszítót... Aztán megállt előtte. Tudta már, hogy mit tesz. Utóvégre nem rajta áll, hogy kié lesz a Crna-polje. Országukban birtokot csak a szultán adományozhat.

— Jól van! — szólta Fermendzsinhez. — Részemről a tied lesz, amit kérsz.

— Csak írásban alkuszom.

— Tőlem akár írást is kaphatsz! — válaszolta könnyedén a bej, és asztalához ült, hogy ígéretét papírra vesse.

— Nesze! — mondta neki, és szeme elé tartotta az iratot. — Többet tőlem nem kaphatsz.

— Nekem ennyi is elég. Tudni fogom, hogy annakidején hol és miképpen értékesítem.

— Allah óvjon az utadon!

— Vigyázok én is magamra!

Fermendzsin visszatért Dolovóra. Ott értesült a legújabb fejleményről: Ahmed visszaadta a kölcsönt. Zeljkó volt a nap hőse, mint az esemény egyedüli tanúja. Mehmed ismételten és részletesen elbeszélte vele magának a dolgot.

— Tegnap délben történt. A patak partjára hajtottam a nyáját, hogy megitassam. Meleg volt. A bárányoknak kellett a friss víz. Némelyik kétszer, háromszor is ivott. Éppen noszogattam az állatokat, hogy árnyékos helyre hajtsam őket, amikor a túlsó parton lövés dördült. Átnéztem. Nem láttam senkit. Ki tudja, mi az? — gondoltam és tovább biztattam bárányaimat, hogy menjünk már innen. Az egész nyáj elment a víztől, csak a hosszúszőrű kos maradt a parton.

Szólok neki. Csak nem mozdul. Közeledem feléje, hogy elzavarjam. Ekkor még egyet durran a puszka odatúl. Odanézek. Azt kiáltja felém valaki: — Nesztek a kutyamért! Megijedtem és a kos után néztem. Nem láttam sehol. Odafutok, ahol állt. Akkor látom, hogy belefordult a vízbe.

- Nem láttad Ahmedet a parton állni?
- Nem láttam én senkit.
- Honnét lőtt?
- Azt hiszem, hogy egy bokor alatt feküdt a fűben.
- Onnan kiáltott?
- Amikor kiáltott, akkor már láttam, mert előjött.
- Mit tett tovább?
- Hátat fordított nekem és elment. Én meg azt kiáltottam utána: Ezt megkeserülitek. Aztán kihúztam a kost a vízből. Már nem volt benne élet. Az első golyó a homlokát horzsolta és vérbe borította mindkét szemét. Ezért állt a víz szélén. Nem látott, nem tudott elmozdulni. A másik golyó a szívét járta át.
- Elmondtad Vladiszláv úrfinak?
- Még az este.
- Mit felelt?
- Bosszúra bosszú következik.

Napokon keresztül volt miről beszélni! A dolo-vóiak fel voltak háborodva. Nabojcén azt mondták, hogy nagyon helyesen történt. Annak a zsidó kufár-nak is részletesen elbeszélték az egészet, aki e héten Nabojcén keresztülment. Ábrahám szakállas fia Novibazárból jött és az ipeki vásárra igyekezett. Szekerén sok minden egyéb között kis hordó Vlaho-vot is vitt. Olcsó pénzen vesztegette a méregerős, dalmát módra főzött pálinkát. Vettek is tőle jócskán, különösen a pásztorok. Este aztán körülülték a tüzet, főzték a zsigericát és kortyoltak a Vlahovóból, mi-közben dicsérték a zsidót, amiért mindenben nekik adott igazat. Elismételték a tőle hallott rémesebbnél-rémesebb történeteket, melyekben mindig az albá-nok álltak véres bosszút a jogtalanul támadó mace-dónokon. Csak arra nem gondolt közülük senki, hogy macedón falvakban fordított szereposztással ugyanezeket a históriákat beszéli el az élelmes izraelita, mert szemében az igazságnál jóval fonto-

sabb az emberek rokonszenve. Ha ezt megnyerte, szívesebben és többet vásárolnak tőle. Még a magasabb árakat is inkább megfizetik. Neki pedig csak egy a fontos: a pénz.

Mikor aztán az alkony pírja sötétséggé változott, és a Mokra-planina gerincéről leszállott a völgybe a hűvös éji szél: szétrúgták a még izzó zsarátnokot, majd meglocsolgatták egy kis vízzel, vállukra vették subájukat és elvonult kiki a maga vackába, hogy nyugalomra hajtsa fejét.

Jovánnak a kecske-birka karám mellé tákolt félszerben volt a nyughelye. Eligazította a szalmát, ráterítette a pokrócot, feje mellé állította fütykösét, odafütyülte a kutyáját, húzott még egy utolsót a zsidótól vett pálinkából, azután végigdőlt az ágyon és mélyen elaludt.

Valamikor éjfél táján álmodni kezdett. Sündisznót látott a karámhoz közeledni és kutyája megérezte a szagát. Nem is bírta ki tovább lábánál az ágya végében, hanem leszökött onnan és nagy csaholással a karám mögé nyargalt. Majd visszatért hozzá és vonyított, csaholt, ugatott: dühösen, kétségbeesetten. Ez több volt az álomnál. Felébredt.

— Kus te! — kiáltott rá kelletlenül. De a kis borzas csak vakogott, nyivákolt.

— Vigyen el az ördög sündisznóddal együtt! — mordult rá még erősebben. Kutyáját azonban ez sem hatotta meg. Kiszaladt a félszer alól, gyors iramban kanyarított a karám mögé és tovább ugatott harapós méreggel. Neki-neki ugrott, dühös csaholással, berohant Jovánnhoz és újra ki, — megint be, hogy a fülébe lármázzon.

Jován megdörgölte a szemét és felült fektéből. — Mi a csuda bújt beléd, hogy ennyire megvadultál? — kérdezte ingerülten és a botja után nyúlt. Felakart állni, hogy agyoncsapja a sündisznót. De feje kóválygott és olyan nehéznek mutatkozott, mint egy a nyaka végébe nőtt tök: túlságosan sok volt benne az álom. Annyira sok, hogy a kutya ugatásán túl nem

jutott el öntudatáig a kecskék keserves bégetése, nyugtalan topogása, zörgése. — De fáradt vagyok! — gondolta félálmban.

A kutya látva, hogy gazdája mégis csak felmozdult, kiiramodott a karám mögé és ott folytatta becsülettel feladatát: morgott, ugatott dühösen.

Amikor a kis eb eltárgult Jován mellől, ez vissza-dült az ágyra, nagyot ásított és tovább húzta az igazak álmát. A kutya ott kint még ugatott egyideig. De végül is látva, hogy hasztalan erőlködik, gazdáját úgysem bírja kicsalni a helyszínre, abbahagyta fáradozását, visszasompolygott a félszer alá, néhányat még vakkantott, most azonban inkább, hogy rekedtre ugatott torkát köszörülje, semhogy őrszolgálatát folytassa, azután félkörbe görbítve bozontos testét, lába közé dugva orrát maga is szuszogni, aludni kezdett.

Kivilágosodott. A nap már jócskán fent járt, amikor Jován magára ébredt. Feje szédült, zúgott, gyomra émelygett, kóválygott, mintha csak fejbeverték volna. Támolyogva ment a kúthoz. Vizet húzott a vályúba, megmosdott, aztán felnyitotta a karám ajtaját, hogy a kecskéket, birkákat a vályúhoz engedje. Miután az utolsó is kijött, szokás szerint benézett az ajtón, hogy rendben van-e minden. A bárányoknál nem talált rendkívülit, hanem a kecskék helyére nézve elakadt a lélekzete. Szinte nem akart hinni szemének. Bement, hogy a dolgot alaposabban szemügyre vegye. Valóban. Nem tévedett. Kecskék heverték abban a sarokban, sem több, sem kevesebb egy kerek tucatnál. Nyakukat vágta el gyilkosuk, hosszú, éles késsel.

Jován azon pillanatban kijózanodott. A Vlahov minden kábultsága kitisztult fejéből. Zsidó, Vlahov, sündisznós álom meg kutyaugatás egyszerre rendbe sorakozott agyában. Utána meg egy hosszú cifrát mondott, olyat, hogy még a ... melyben mindenkinek, akit a dologban ludasnak vélt, kijutott a maga része.

Aztán odakiáltotta a Stévót, a Nikolájt meg a többieket. Nagy hévvel magyarázta, mutogatta nekik, hogy mi történt. Azok sebbel-lobbal szaladtak a sztarjesinához, Ahmedhez, Juszufhoz és valamennyinek töviről-hegyire elbeszéltek a látottakat, hallottakat.

— Vladiszláv bosszúja! — mondogatták. — Bosszút állt a kos miatt.

Egyre több bámészkodó verődött össze a karám körül. Végre ott tolongott Nabojce apraja-nagyja. Nézelődtek, sok taglejtéssel magyaráztak, megrémült és ijedt, haragos, dacos és bosszút kívánó arckifejezéssel. Valamennyi tudott mit mondani, fontosat, okosat, legalább a maga hite szerint. A nap pedig következetes lassúsággal felfelé kúszott égi pályáján a delelő pont felé és fokozatosan melegebb sugarakat szórt a Crna-poljére, a levágott kecskékre is.

Dragutin kapott először észbe. Ha már leölték ezt a sok drága állatot, legalább a húruk ne vesszen kárba!

— Vigyétek innét a kecskehúst és készítsétek el magatoknak! — parancsolta bosszús eréllyel.

A bámészkodók hada egyszerre mozgásba jött. Hirtelen gyorsasággal felmarkolták, lábánál, fülénél, szarvánál, farkánál fogva húzták, ráncigálták a levágott jószágot; csakhogy össze nem verekedtek rajta. Egy perccel később üres volt a karám, és elszéledtek az albánok. Úgy elvitték az ingyenhúst, mintha soha ott sem lett volna.

Amikor az utolsó hivatlan néző is eltűnt a házak között, Dragutin meg a két fia elővették Jovánt, hogy alaposabban kikérdezzék. Ez előadta élményeit, de többet, határozottat, nyomravezetőt mondani nem tudott. Pedig ez kellett volna! A puszta gyanú semmihez sem elég.

Jován vallatása közben a karámajtóhoz lézengett néhány suhanc.

— Mit kerestek itt? — rivallt rájuk a sztarjesína.

Azok előre lökdöstek maguk közül egyet és Dragutinra néztek. Lerítt a képükről, hogy ez a le-
gény tud valamit.

— Mi szél hordott ide benneteket? — ismételte
kérdését Dragutin.

— Az Iván hallotta — felelték többen.

— Bökd ki mán te kajlafülű, hogy mit hallott?

— Apám kérdezte a zsidótól, hogy hol vette a
pálinkát.

— Szép. És az mit felelt rá?

— Hogy Dolovón. — Dragutin és fiai össze-
néztek.

— Vette vagy úgy adták neki? — kérdezte
Ahmed.

— Azt mondta, hogy vette.

— Kitől?

— Valami töröktől.

— Nem mondta a nevét?

— Azt mondta, a nevit nem tudja, csak hogy
török.

— Tudsz még valamit?

— Mást nem.

— Akkor menjetek a dolgotokra!

A suhancok visszahúzódtak. Dragutin meg azt
találgatta két fiával, hogy ki lehet Dolovón az a
török, aki zsidónak Vlahovot ad el? Miközben ezen
tanakodtak, Jován több fadarabot szedett fel a trá-
gyás földről. Felszedte, mert gyanúsnak találta, és
fejcsóválva nézegette.

— Mit találtál? — szólt rá Ahmed.

Jován csak odamutatta a két apró lécecskét.

— Furulyának darabjai! — állapította meg
Ahmed. — Hol találtad?

Jován oda mutatott.

Ahmed botjával felpiszkálta a szalmás, trágyás
földet. Még két furulyadarab került elő.

— Tied volt a furulya? — fordult a bojtárhoz.

Jován szó nélkül előmutatta mellényéből a
magáét.

— Tehát furulyás ember volt a gyilkos! —
következtette nagy határozottsággal Ahmed. — Vé-
res tettének végrehajtása közben kiesett zsebéből a
furulya, ő ezt nem vette észre, hanem a sötétben
akaratlanul is rátaposott, összetörte és belekeverte
a szemébe.

Kézzől-kézre adták a darabokat, nézegették,
vizsgálgatták. Jován az egyiket Ahmed elé tartotta,
miközben ujjával egyik végére mutatott. Az tüze-
tesebben odanézett és kikapta a bojtár kezéből.

— Mi az? — kérdezte atyja.

— Irás.

— El tudod olvasni?

— Nem.

— Add ide!

A sztárjesína nézi, nézegeti a kezdetlegesen ki-
vésett betűket, nézi közelebből, messziről, napon és
árnyékban, törülgeti ujjával, ruhájával, míg végre
nagynehezen kibetűzi, hogy az első betű Z.

— A másodikat nem ismerem fel — mondja. —
A harmadik talán L. A negyedik J. Az ötödiknek
pedig csak a fele maradt meg.

Ahmed odahajolt és megerőltetve szemét ő is
nézi.

— A második betűt, — mondja kis idő után —
E-nek nézem. Nézd csak meg jól. Így vannak a
vonásai.

— Lehet, hogy igazad van. Juszuf fiam, te mit
látsz?

— Én is E-nek nézem.

— Akkor meg is van a név — kiáltotta diadal-
masan Ahmed. — ZELJKÓ . . . Űgy van. Ő járt
itt! Az ő műve az egész. Most jut csak eszembe,
hogy amikor azt a ronda kost lelöttem, felém kiál-
totta: Ezt megkeserülitek! . . . Na, megállj Zeljkól
. . . Visszafizetek én neked ezért! — szólt elfojtott
haraggal és kifelé indult a karámból. Dragutin meg
Juszuf követték.

— Mondd, apám! Helyesled a bosszút?

- Az Ahmed dolga.
- Juszuf bátyjához fordult:
- Komolyan bosszút akarsz állni?
- Nem is tréfálok!
- Meggondoltad, hogy a kölcsönös bosszú hová vezet?
- A jogomhoz!
- Ellenfeled hasonlóan beszél.
- Hát aztán?
- A vége az lesz, hogy kiirtjátok egymás jószágát.
- Ne főjön e miatt a te fejed. Nekem is van magamhoz való eszem. Tudom én, hogy mit csinálok.
- Jobb lesz akkor, ha semmid sem lesz?
- Már mint nekem?
- Igen. Veled beszélek.
- Mér ne lenne?
- Mert oktalan bosszúból elpusztítják.
- Előbb fognak ők elpusztulni!
- Nelipicsék bizonyosan éppen így beszélnek rólad!
- Ugyan, hagyd már abba. Nekem van még önérzetem!
- Nekem talán nincs?
- Bizony nincs! Legalább, amióta gyaurlak lettél. Te csak megbocsátani, megalázkodni tudsz. Szolgalelked van. Én ellenben odaütök, és legázolom azt, aki ellenem támad! Ez a férfias. Nem pedig a gyáva meghunyászkodás!
- A te férfiasságod, a bosszú, az odavágás csak pusztít, öl és rombol, az enyém ellenben, a lovagiaság, bár lesujtólag nyilatkozol róla, megóv és felemel. Melyik ér többet?
- Igen! Meg akarod óvni és erősíteni az alávalót, a hitványt és silányt! Pusztuljon a férges! A macedón pedig az!
- Mondtam már neked, hogy Dolovón ugyanígy beszélnek rólunk! És ki dönti el, hogy kinek van igaza?

- Az az erősebb jogal! Ez a döntőbíró!
- Az az erősebb, aki erőit az oktan harcban el nem pocskolja. Az albán és macedón pusztítja, irtja egymást, és aki ebből fáradság nélkül hasznot húz, az a török!
- A török a mi pártunkon van!
- Azért adta Dolovót Nelipicsnek!
- Csak ezt ne említsd, mert akkor dühbe jövök. Dolovóban a te hitehagyásod is szerepet játszott!
- Ugyan, hagyjátok már abba! — kiáltott fiaira ingerülten Dragutin. Juszuf azonban folytatta:
- Micsoda becsület? Pusztá gyanú alapján valakin bosszút állni?
- Neked ez pusztá gyanú? Saját fülemmel hallottam Zeljkó fenyegetését. Dolovóról mérgezett pálinkát hoz ide egy zsidó. A trágyában furulyát találunk Zeljkó nevével, és te pusztá gyanúról beszélsz. Ha még egy szót szólsz, biztosra veszem, hogy összejátszol Nelipiccsel, és ha ez igaz, akkor még apád sem ment meg a haláltól.
- Elég volt! — ordította dühösen a sztarjesína.
- Aki még egy szót szól, azt tíz napra lecsukatom! Ez hatott.

. . . Ahol biztosabb

Vladiszláv izgatottan töltötte az éjszakát. Nem tudott álom jönni a szemére. A virradatot várta. Tízszer is felkelt az ablakhoz, hogy a keleti égboltot figyelje: pirkad-e már? Ilyenkor szeme elé tartotta kezét, közel és messzebb, és azt vizsgálta, hogy a szürkületben mennyit lát belőle. Amikor a derengésben meg tudta különböztetni körmét a feketéjétől, lesietett az istállókhöz. Zeljkót kereste. A cselédház tornácán akadt rá.

— Mi ujság? — kérdezte tőle.

— Sikerült!

— Mind a tizenkettő?

— Az egész tucat!

— Nem zavart senki?

— Senki!

— Kutya sem?

— A Jován pulija erősen ugatott. Majd megszakadt bele a szegény, de gazdája nem mutatkozott. A Vlahov megtette a magáét. Mégis csak van esze annak a vén Ferrendzsinnnek.

— És a furulya?

— Beletapostam a trágába.

— De vajjon megtalálják-e?

— Azt hiszem, elég feltűnő helyen hagytam.

— Derék legény vagy! Mikor mész?

— Talán holnap, talán csak holnapután.

— Miért vársz addig?

— Meg szeretném tudni, hogy milyen arcot vágnak odátúl a dologhoz.

— Azt utóvégre Ribarcon is megtudhatod.

— Meg, de csak jóval később. Így meg már

magammal viszem a hírt és Miroszlávnak szép napja lesz!

— De mi történik, ha Ahmed már az éjjel keres? Jól tudod, hogy az az ember milyen gyorsan cselekszik.

— Nálam nem gyorsabb! És mégha itt maradok is, sem kap meg egykönnyen.

— Hát csak vigyázz magadra!

Néhány napig mindazonáltal eltartott, míg kerülőúton, más községeken keresztül Dolovóra átszivárogtak a hírek: Ahmed haragja, no meg, hogy Zeljkót gyanúsítják. Előbb még Dragica sem kapott levelet Juszuftól. A megbeszélte időben szakadt az eső, sem Dúró, sem Juszuf nem mehetett ki a patakpartra.

Nelipics fegyveres emberekkel és nyolc-tíz kutyával őriztette nyáját. Ahmednek az is füléhez jutott, hogy Zeljkót azóta nem látták a báránnyal. Első felindulásától fűtött vad bosszúvágya idővel lelohadt. Helyébe lépett természetes igazságérzete, mely jogos megtorlást kívánt. Bűnhődjék, aki vétke! Zeljkó eltűnt Dolovóról, bizonyára azért, mert félti a bőrét. Tehát ő a tettes. Kérdés azonban, hogy hová lett?

— Menj át Dolovóra, — szólt parancsolólag Nikolájhoz — és tudd meg nekem, hogy mi történt Zeljkóval.

— Nem lesz az jó, könyörgöm alázattal.

— Mit beszélsz?

— Azt gondolom, hogy nem virággal fogadják Dolovón a nabojsi legényt.

— Tán félsz?

— Csak egy az életem!

— Oda adom a puskámat és a töltényes övet. Jó lesz?

— Jobb lesz!

Ahmed lecsatolta derekáról az övet és fegyverével együtt Nikoláj felé tartotta. Az azonban nem nyúlt utána.

- Hát mi az? Nem kell?
- Küldjön az úrfi más valakit!
- Beszélj világosan! Mi ütött beléd?
- Ne haragudjék meg az úrfi, de valaki megtiltotta nekem, hogy átjárjak.
- Ki volt az a valaki? Atyám?
- Nem.
- Hát akkor?
- . . . Juszuf úrfi!
- Szerencsétlen! Ki parancsol neked? Juszuf vagy én? Még mindig nem ment a fejedbe, hogy Juszufnak semmi köze Nabojcéhez? Fogd a puskámat és a töltényeket, késed, pisztolyod van, aztán eredjl reggelre biztos hírt akarok tudni Zeljkóról.
- De ha Juszuf úrfi megharagszik?
- Te csak az én haragomtól féljl!

Nikoláj vérbeli albán legény volt. Szerette az izgalmakat, a legényvirtust. Szívesebben hallgatott Ahmedre, bár Juszufot jobban szerette. A sötétséggel útrakelt. Jó két órai gyaloglás után, az erdő felől közelített Fermendzsin lakásához. Az ablakon zörgetett.

— Ki van kint? — hallatszott belülről Mehmed hangja.

— Nikoláj.

— Mit akarsz?

— Beszélni veled. Eressz bel!

A török kinyitotta az ajtót. — Mi ujság nálatok? — kérdezte.

— Ujság? Az nincs. Hacsak az nem, hogy szegényebbek lettünk tizenkét kecskével.

— Annyi baj legyen. Van a sztarjesinátoknak még vagy száz! Haragszik?

— Hová gondolsz? Tréfára veszi a dolgot. Mi meg finom ebédhez jutottunk!

— Kire gyanakszik?

— Hát hogy igazat beszéljek, terád!

— Na, ne vicceljl! Minden veréb azt csiripeli, hogy Zeljko furulyáját találtátok meg a karámban.

— Igazi! Az a vlahovos zsidó azonban elkotyogta, hogy tőled vette a mérgezett pálinkát, és gazdám ezért meg mer esküdni, hogy te főzted ki az egészet! Zeljkó nevét pedig csak megtévesztésül vésted bele az otthagyt furulyába.

— Hm? Én? Nem rossz! — Ferrendzsin megvakarta tarkóját. — Szerencse még, hogy gazdád, mint mondd, tréfára veszi a dolgot.

— Tréfára, tréfára, olyan albános tréfára. Csupa viccből kiakarja lyukasztani az oldaladat.

— Nekem?

— Nem is a fiadnak!

— Barátom, ne komádiázz! Ma éppen nem vagyok nevetős kedvemben.

— Becsületemre mondom, hogy igazat beszéltem. Éppen azért szöktem át nagy titokban, hogy neked, mint régi jó barátomnak, ezt hírül hozzam. Hallgass rám Mehmed és tágulj innét vagy egy évvel!

— Azt nem tehetem! Ez az állásomba kerülne. Öregedő fejjel pedig hová szegődjek? De azért mondd neked valamit. Persze csak úgy, ha becsület-szavadat adod, hogy nem árulsz el engem.

— Itt a kezem!

— Hát, ide hallgass! Egyedül Zeljkó a tettes! Ő főzte a Vlahovot, ő adta el a zsidónak, ő járt oda-át, ő vágta el a kecskének nyakát, ő veszítette el a furulyáját, egyszóval elejétől végig mindent ő csinált.

— Nézd, Mehmed! Ne tarts bolonddát! Zeljkó nem török.

— Tudom, hogy nem az! Miért mondd ezt?

— Az a zsidó határozottan állította, hogy töröktől vette a Vlahovot.

— Azt mondta, mert Zeljkó magát Ali Ben Kandinak nevezte előtte.

— Tehát erősíted, hogy Zeljkó a tettes?

— Ne nőjön többé szakállam, ha nem igaz, amit mondok.

— Jól van. Hiszek neked. Megmondom a gaz-

dámnak, hogy kímélje meg a bőrödet. De egyet még mondj meg!

— Mit?

— Hogy hol található legkönnyebben Zeljkó?

— Hogy hol? Azt bizony nem tudom. — Fer-mendzsин ismét a tarkóját vakarta. — A napokban úgy hallottam, hogy oda ment, ahol biztosabb.

— Ahol biztosabb? Hol van az?

— Nem tudom!

— Úgy körülbelül sem?

— Mondják, hogy a jablanicai hágó és a gorci átjáró között valahol egy faluban.

— Értem... Nálunk azt a falut, ha nem csaló-dom, Ribarcnak nevezik. Tehát ott van?

— Lehet. Nem tudom!

— Jó erőt, egészséget Mehmed barátom!

Kezet fogtak. Nikoláj kilépett az ajtón és eltűnt a sötétben. Az erdőben jót nevetett saját furfang-ján, mellyel Mehmedből az igazságot kivette. Hajna-lodott, mire hazaért. Ahmed már várt reá.

— Mi hírt hoztál? — kérdezte tőle. A kocsis előadta útját és Fermentzsintől szerzett értesüléseit.

— Na 'iszen! — gondolta magában Ahmed. — Majd előbb beszélek én Zeljkóval. Természetes, hogy egyik a másikra tolja! De Allahra mondom, hogy nem bűnhődik az ártatlan! Hol rejtőzik Zeljkó? — kér-dezte aztán hangosan.

— A török nem árulta el a helyet. Csak azt mondta, hogy valahol a jablanicai hágó és a gorci átjáró között egy faluban, ahol biztosabb.

— Értem! Ez annyit jelent, hogy Ribarcra ment, Talán éppen Miroslávhoz? Sebj! Ha bűnös, ott is utóléri végzete... Nyergeld meg a hátaslovamat!

Ahmed a várba sietett. Közben végighúzta ujját az övében lévő két kés élén. Szobájában két forgó-pisztolyt dugott melléjük. A hozzájuk való tölténye-keket zsebre vágta. A nélkül, hogy útjáról vagy annak céljáról bárkinek szólt volna, visszatért az istállók-hoz. Visszavette Nikolájtól hosszúcsövű puskáját a

töltényesövvél, nyeregbe vetette magát és Novibazár irányában elvágatott. Este volt már, amikor Mitrovica felől Ribarcra ért. A vendégfogadó előtt állt meg. Lovát bekötötte az istállóba, maga meg több napra szállást bérelt. Aztán lement a csapszékbe és helyet foglalt egy asztalnál.

A füstös helyiséget egyetlen, a mestergerendáról lógó petróleumlámpa világította. Kicsorbult kor mos üvegén gyéren sugárzott keresztül a fény. Több asztalnál borozgattak férfiak, legények. Ahmed feketekávét és szlivovicát rendelt. Mint újonnan érkezett idegennek, minden mozdulatát figyelemmel kísérték. Ruhájáról látták, hogy albán efendi. Ő is éles szemmel mustrálta végig a kocsmában lévőket. Nem látott ismerős arcot. Igaz ugyan, hogy többen háttal ültek feléje.

Valahonnan előkerült egy dudás és macedón dalokat kezdett játszani. A kocsmázók szeme ismét Ahmed felé irányult. Kíváncsiak voltak, hogy hat nemzeti muzsikájuk az albán úrra? Ahmed nem mozdult. Egészen közönyös arcot vágott. Egymásután szívta a finom egyiptomi szivarkákat és szürcsölte hozzá a forró feketét, melybe kevés szlivovicát öntött. Amikor a legtüzesebb albánverő macedón népdalok sem váltottak ki Ahmedből semmiféle izgalmat, az egyik asztaltól felállt egy jobban öltözött macedón férfi és odajött hozzá. Egy pillanatig mereven az arcába nézett, aztán meglepetésében összecapta a kezét. Ahmed is ráismert, de minden erejét összeszedve nyugodtságot kényszerített magára.

— Ahmed úrfi! — szólta a macedón és hangjában némi öröm is csengett. — Csak most ismerem meg!

— Rossz a világítás! — Én sem ismertelek meg, Miroslávi!

— Mi járatban van, ha szabad érdeklődnöm?

— Egy kis beszél-nivalóm volna valakivel.

— Titkos magánügy?

— Magánügynek magánügy, de nem éppen titkos. Nemsokára minden veréb azt csiripeli majd.

— Szolgálatára állhatnék?

— Miroszláv, te macedón vagy, én meg albán.

— Ez igaz! De régi gazdám fiának szívesen segítek, ha tehetem.

— Ám legyen! Ha felkínálsz segítségedet, — nem utasítom vissza.

Miroszláv Ahmed mellé ült a padra: — Miről van szó? — kérdezte.

— Emlékszel Zeljkóra, atyám egykori bojtárjára?

— Hogyne emlékeznék. Elég sokáig szolgáltuk együtt az uraságot.

— Zeljkó néhány napja Ribarcon tartózkodik. Igaz?

— Nem tagadom. Jelenleg éppen itt van a csap-székben.

— Itt van? Hol?

— Annál az asztalnál ott! Az, aki háttal ül. Ide hívjam?

— Hívjad.

— Zeljkól

A megszólított hátrafordult: — Mi kell? — kérdezte nyersen.

— Jer csak ide! Ahmed úrfi beszélne veled.

Zeljkó felkelt és tétova léptekkel Ahmed asztalához jött.

— Mit akar? — kérdezte.

— Ha igaz, te nemrégén, éjjel, Nabojcén voltál.

— Voltam.

— A kecskeólban?

— Ott.

— Tizenkét kecskének elvágták a nyakát.

— Tudom.

— Téged gyanúsítanak.

— Nem tagadom.

— Ki bérelt fel?

— Senki. Magamtól mentem.

— Miért?

— A kos miatt.

— A tied volt?

— Nem.

— Mit avatkozol más dolgába?

— Úgy szerettem azt az állatot, mint a magamét.

— Van nyájad?

— Nincs!

— Akkor védjed magad! — szólt a legtermészetesebb hangon Ahmed, miközben övéből az egyik hatlövetű pisztolyt Zeljkó elé az asztalra vágta és zsebéből melléje szórt vagy két tucát töltényt.

— Holnap, hajnalban, a Mitrovica-dolovói út-elágazásnál várok reád. — Ezzel felkelt és minden további szó nélkül elhagyta az ivót. Szobájába ment és végigdőlt az ágyon. Nem sokat aludt. A másnapi párbaj izgatta. Mert bár biztos volt a maga dolgában, ki tudhatja a jövőt? Hátha mégis?

Az első kakasszóra lement az istállóba. Felkelte lovát. Megnyergelte, megzaboltatta, megitta, a nyeregbe ült és elindult a megjelölt helyre. Elsőnek érkezett. Szétnézett. Kiszemelte a párbaj helyét. Egyre világosabb lett, de csak nem jött senki. Várt. Az járt az eszében, hogy ő lovagiasan cselekedett. Ha Zeljkó nem jön, szabadkezet nyer ellene.

A nap felemelkedett a hegyek mögül. Első sugarait szórta le a völgybe. Ahmed még várt. — Amíg élessé lesz az árnyék! — mondogatta magának. Éppen lovához indult, amikor Ribarc felől egy ember közeledett. Figyelte. Valóban ő volt az.

— Kipróbálad a forgópisztolyt? — kérdezte tőle, amint közelébe ért.

— Ki.

— Megfelel?

— Meg.

— Akkor állj oda a fa mellé.

Zeljkó odaállt.

— Te tartozol nekem a kecskék árával, azért én lövök először.

Zeljko nem felelt.

Ahmed egy másik fa mellé állt, húsz lépésre a bojtártól. Aztán lassan felemelte pisztolyát, hosszan célzott és lőtt.

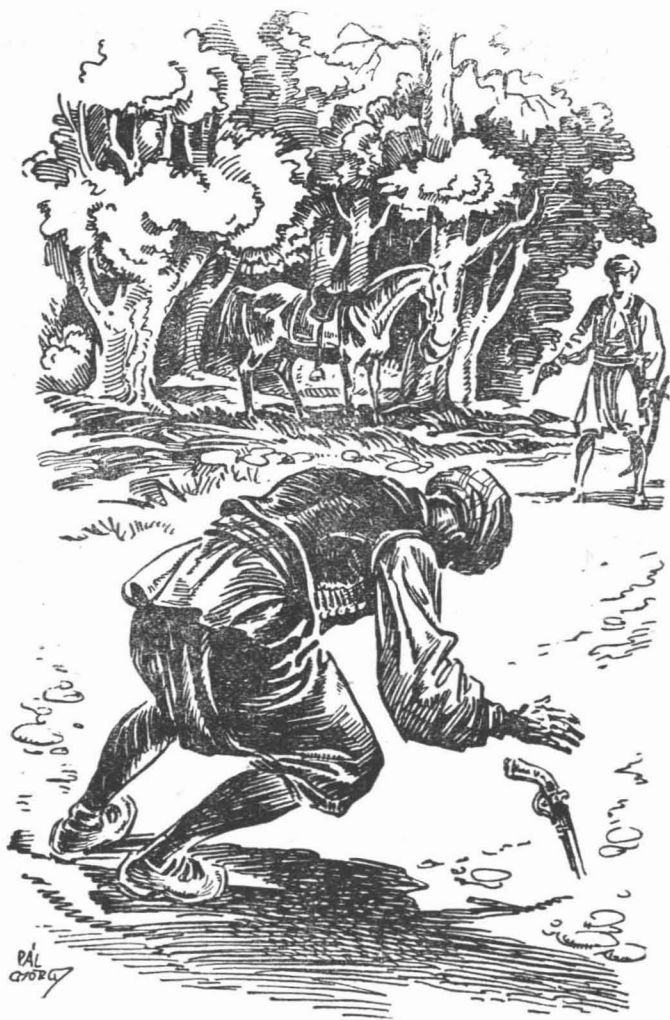
Zeljko mellére kapta kezét és szó nélkül összeesett.

Ahmed odament hozzá. Már nem volt benne élet. A golyó a szívért járta át. Revolverét a kezében hagyta. Hadd lássák az esetleg arra menők, hogy nem védtelen embert lőttek agyon. Felszállt a lovára és Mitrovica irányában elvágtatott. Késő este érkezett Nabojcére. Atyjának csak annyit mondott, hogy valóban Zeljko volt a kecskeólban, de többé nem jön oda.

Miroszlávnak, Ribarc sztarjesínájának már a kora délelőtti órákban hírül hozták a Dolovó felől érkezők, hogy a mitrovicai útelágazás közelében, az erdő szélén, egy fa alatt holt ember fekszik. Miroszláv elment a jelzett helyre. Megismerte a halottat. Tudta, hogy miről volt szó és hogy mi történt. Megüzente tehát Nelipicsnek, hogy Zeljkit Ahmed rendszeres párbajban a kecskék miatt agyonlőtte. Nelipicsék vakarták a fejüket. Erre nem számítottak. Azt várták, hogy Ahmed nyájaik ellen támad majd vagy igyekszik Zeljkit titokban elveretni. Az első eshetőség ellen megvédték magukat a pásztorok felfegyverzésével, a második ellen távoli macedón faluba — véleményük szerint egészen biztos helyre — küldték bojtárjukat. Ahmed másképp cselekedett. Valami árulás révén megtudta Zeljko tartózkodási helyét, oda merészkedett és saját életének kockáztatásával nyíltan támadt rá, miután Zeljko ismeretlen okból, talán gazdái iránt érzett hűségéből és ragaszkodásból, magára vállalta az egész felelősséget.

— Zeljko becsületből miattad halt meg, — jelentette ki Vladisláv előtt atyja — tartozol tehát megbosszulni életét.

— Párbajban?

— Az a te dolgod. A vérbosszút nyiltan és titokban is végrehajthatod. Hogy melyik módját választod, az teljesen a te belátásodtól függ.

Nelipicsné mindent elkövetett, hogy urát és fiait a vérbosszútól visszatartsa. Kért, könyörgött, sírt, fenyegetődzött. A legsötétebb színben festette eléjük a jövőt, de hasztalan. Azt felelték neki, hogy ne avatkozzék a férfiak dolgába, hogy becsületbeli ügyről van szó, hogy Zeljkó emlékének és családjának tartoznak ezzel. Ha pedig fél, és egészen reménytelennek látja a jövőt, nem kívánják tőle, hogy Dolovón maradjon. Térjen vissza Strugába, az Ohrida-tó mellé vagy menjen Slánóba, nekik mindegy. Ők nem állhatnak el szándékuktól, mert a Nelipicsek becsületéről van szó.

Nelipicsné még egy napig kért és könyörgött. Mikor látta, hogy hiába beszél, hogy szavai inkább elmérgesítik, semhogy enyhítenék a dolgot: kijelentette, hogy leánykáját elküldi, de ő a bajban és veszélyben kitart férje meg fiai oldalán.

Dragica szomorú szívvel hallotta, hogy néhány napon belül el kell távoznia Dolovóról. Gyorsan feltepte a levelet, melyet éppen Juszufnak írt, és utóiratot fűzött hozzá, melyben elmondja, hogy hamarosan elutazik, sajnos, nem tudja, hogy hová, mert anyja csak annyit árult el előtte, hogy olyan helyre küldi, ahol biztosabb. Igéri, hogy amint megérkezett, hírt ad magáról, ha lehet, levélben. Kéri Juszufot, hogy írjon ő is, és mondja el leveleiben, mi történt Nabojcén meg Dolovón. Végül még arra inti, hogy hite mellett tartson ki, bármilyen nehéz volna is az, mert az örök üdvösséget csak azok nyerik el, akik végig kitartanak. Imádkozzanak egymásért! Száz és ezer üdvözzellet . . .

A levelet Dúróra bízta és nagyon a lelkére kötötte, hogy holnap, a megbeszélt órában, legyen a patak partján. Ha Juszuftól választ hoz, jutalmat helyezett neki kilátásba.

A legényke híven teljesítette a postás feladatát. Atadta és átvette Juszuftól a levelet.

— Levelemet csak Dragica kisasszonynak adod! Értetted?

— Értettem.

— Isten veled!

Dúró azonban nem mozdult, hanem várakozó és kérdő tekintettel Juszufra nézett.

— Akarsz még valamit mondani?

— Nem.

— Hát akkor mire vársz?

— A jutalomra.

— Miféle jutalomra?

— Amit ígérni tetszett.

— Igaz isl... Bocsáss meg, Dúró, egészen megfeledkeztem ígéretemről és nem hoztam részedre semmit.

— Mégis tessék valamit adni — szólt könyörgő hangon.

— Mit adjak neked?

Dúró gondolkozott és figyelemmel végignézett néhányszor Juszufon. Egyszerre felcsillant a szeme:

— Adja nekem a kését.

— Melyik késemet?

— Azt, amelyik ott van az övében.

Juszuf kihúzta a jelzett kést. Vadáskése volt. Egy darabig szótlanul nézte, aztán erőt vett magán és odaadta: — Nesze. De meg ne vágd magad vele!

Dúró látható örömmel vette át vágjai netovábbját, megköszönte, erősködött, hogy majd vigyáz rá, és eliramodott a bokrok közt.

Juszuf felbontotta Dragica levelét. — Elutazik! — ismételte magában. Oda, ahol biztosabb! — Nem sokat kellett gondolkoznia, hogy ennek okát gyanítsa: Szülei félnek, akárcsak az ő atyja, hogy megindul a vérbosszúk lavinája. Ilyenkor, aki csak teheti, biztosabb helyre menekül. Dragicát féltik és ezért küldi el Dolovóról. Saját levele e szerint tárgytalan. Hiába írta meg a leánykának, hogy ezentúl hol

találkozzanak . . . De kár, hogy többé nem láthatja! . . . Utána megy! . . . Először nevetett ezen a kép-
telen gondolon, később úgy találta, hogy az nem is
olyan kivihetetlen . . . Neki Nabojcéhez úgy sincs
semmi köze, miért is él akkor itt? . . . De eszébe
jutott atyja. Igaz! Az tartja őt vissza . . . Ő miatta
nem mehet . . . E pillanatban pedig nem érzett ma-
gában elég erkölcsi erőt ahhoz, hogy tőle elszakad-
jon . . . Bosszankodni kezdett . . . Mindennek Ah-
med az oka! . . . Kezével az övéhez nyúlt . . . Nem
érezte megszokott helyén a kését . . . Hová lett a
kése? . . . Igaz is! Dúrónak adta . . . Na, annak a
kis csirkefogónak is búsásan megfizette, amiért köz-
vetítette a leveleket. Ha tudja, hogy Dragicát többé
nem láthatja, olcsóbb ajándékot adott volna neki . . .

Dúró szélesre húzta képét, amikor Dragicának
a levelet átadta.

— Miért van olyan nagyszerű kedved? — kér-
dezte tőle a leány.

Dúró előmutatta a kést: — Ezt kaptam!

— Kitől?

— Juszuf úrfitól . . . Maga mit ad nekem?

— Mit akarsz?

— Nekem mindegy.

Dragica kiment az éléstárba és egy mézeskalá-
csot hozott neki. A fiú még szélesebben mosolygott,
és jókedvében hazaszaladt. Házuk ajtajában egye-
nesen atyjába ütközött. Ez meglátta kezében a kést
meg a kalácsot.

— Kitől loptad ezeket, te semmirevaló? —
rivalt rá keményen.

— Nem loptam. Kaptam.

— Kitől tel?

Dúró hallgatott. Ösztönszerűleg úgy érezte, hogy
hallgatnia kell. Ámde atyja nem hagyta abban a
dolgát.

— Mondod meg mindjárt, hogy kitől kaptad? —
kiáltott rá erősen.

Dúró megjéjt. Legjobban szeretett volna el-

futni, de sehogy sem kínálkozott rá alkalom. Ő került belül az ajtón, és atyja volt az, aki kívülről állt. Hátrább húzódott és hallgatott. Ferrendzsín harmadszor is rákiáltott: Mondod vagy nem mondod? — Dúró mégsem bírta rászánni magát, hogy titkát elárulja. A kisasszonyka és az úrfi is nem egyszer meghagyták neki, hogy hallgasson. Fenyegetésüktől félt. Mehmedet kihozta sodrából fiának vélt csökönyössége. Durván megragadta karjánál és megrázta.

- Beszélsz, vagy kirázom belőled a lelket!
- Jaj, jaj, jaj, ne bántson.
- Megmondod hát, hogy kitől kaptad ezt a kalácsot?
- Dragica kisasszonykától.
- És azt a kést?
- Juszuf úrfitól.
- Kitől?
- Juszuf úrfitól.
- Mit mondtál? — kérdezte Mehmed módfelett csodálkozva. — Hol találkozol te Juszuf úrfival?
- A patak partján.
- Mit keresel te ott?
- Levelet vittem neki — vallotta be Dúró sirva.
- Levele-e-e-et? Kitől vitted a levelet?
- Dragica kisasszonytól.
- Úgy?! Talán Juszuf úrfi is küldött levelet?
- Küldött!
- Hát most ide vigyázz!
- Dúró abbahagyta a sírást és apjára nézett.
- El ne kotyogd valakinek, hogy leveleket hordtál, mert ha meghallom, hogy ezt valakinek elárultad, kitaposom a zsigericát belőled! Értetted?
- Értettem! — szipogta a gyerek.
- Tehát, mit mondtam?
- Azt, amit Juszuf úrfi és Dragica kisasszony is megparancsolt, hogy ne mondjam el senkinek.
- Úgy van!
- Nem veszi el tőlem a kést meg a kalácsot?

— Nem veszem, ha becsületesen megtartod, amit parancsoltam!

— Megtartom.

— Akkor hát, lódulj a dolgozóra!

Dúró boldogan elszaladt. Az előbb még attól félt, hogy nagy baj szakad a nyaka közé. De hála Istennek, nem történt semmi. Atyja csak azt parancsolta meg neki, amit úgylis megtett volna!

Még porzott az udvar a fiú lábaitól, amikor Vladiszláv Fermendzsínhez belépett. A törököt meglepte, hogy az uraság fárad el hozzá, a helyett, hogy őt rendelte volna magához. Gyanította, hogy valami egészen rendkívüli dologról lehet szó.

— Szükségem van a segítségedre! — kezdte Vladiszláv, és ide-oda járkált a kis szobában.

— Készséggel szolgálom az uraságot!

— Ide hallgass! Zeljkó életét nem hagyhatom megbosszúlatlanul!

Kezdődik már! — gondolta lelke mélyén a török.

— Természetesen! — felelte fennhangon.

— Örülök, hogy egy véleményen vagyunk! — Vladiszláv idegesen járkált idestova. — Bosszúmat azonban titokban akarnám végrehajtani. Lehetőleg úgy, hogy se személyemre, se családomra ne terelődjen gyanú... Gondolják odátúl, hogy a bojtárt saját családja bosszulta meg, vagy még jobb volna, ha pusztá szerencsétlenséget gyanítanak.

— Értem!

— Azért jöttem most hozzád, hogy nekem ebben segítségemre légy!... Mit tanácsolsz?

— ... Fogadjon fel az úrfi orvgyilkost.

— Nem jól... Elfoghatják, kivallatják, és az elárul mindent.

— ... Lője le lesből!

— Ez is orvgyilkosság. Nem jó tanács.

— ... Küldjön névtelenül valami mérgezett ételt neki.

— Nem biztos, hogy a kezéhez jut.

— ... Küldjön pokolgépet a címére!

— Mindjárt tudni fogják, hogy bosszú műve. Olyan módozatot ajánlj, mely nem látszik szándékosnak.

— Értem! Az úrfi mindenáron azt a látszatot szeretné kelteni, hogy véletlen szerencsétlenség történt.

— Ez az! Ilyesmit találj ki!

— ... Véletlen szerencsétlenség! ... Hm! ... Mi lehetne az?

— Mit tudom én? ... Mondjuk, hogy egyszer csak úgy magától szétrobbanna vadászaton kezében a fegyver! ...

— ... A fegyver? ... ezt talán előidézhetném.

— Hogyan?

— ... Ismételten átcsaltam ide kocsisukat, a Nikolájt.

— Mit csináltál? ... Csak nem játszol össze az albánokkal?

— Minden jó katonának vannak titkos megbízottai az ellenség táborában. Nekünk is tudnunk kell, hogy mi történik odaát.

— Tudnunk kell? Igaz! De hogy éppen az ő emberüktől?

— Hallgassa meg az úrfi tervemet és utána ítélje meg, hogy szükség van-e az ő emberükre?

— Beszélj!

— Nikoláj, mint mondtam, ismételten nálam járt. A fickó, bár igen vakmerő, mégsem merészkedik ide fegyver nélkül. Ami pedig nekünk ez alkalommal kapóra jön: Ahmed úrfi puskáját és töltényes-övét szokta magával hozni. Mármost, azt hiszem, hogy úgy rendezhetem a dolgot, hogy puskáját és a töltényes övet a szobámban valahová letegye, ahol én egy óvatlan pillanatban puskaapor helyett dinamittal töltött töltényeket csempészhetek a szabályosan készített patronok helyébe.

— Nagyszerű eszme! Mégiscsak jó helyre jöttem! Mondom én mindig, hogy nincsen nálad furfangosabb ember széles e világon!

— Az úrfi csak akkor dícsérjen, ha a merénylet sikerült...

— Máris sikerült, ha megteszed, amit mondtál. Mert nem kell hozzá más, mint hogy Ahmed mitsem sejtve dinamittal töltött patronokat tegyen a fegyverébe. Ha ezzel lő, holtbizonyos, hogy puskája szétrobban kezében és letépi nyakáról a fejét. Azt pedig már nem derítik ki, hogy mi volt az oka a robbanásnak. Nagyszerű! Drága Fermendzsinem, hajtsd végre ezt a tervet!

— Van az úrfinak dinamitja?

— Sajnos, az nincs.

— Akkor venni kell.

— Hol kapni?

— Novibazárban van egy emberem, aki jó pénzért bizonyosan ad.

— Menj hozzá és végy! Mennyi pénzre van szükséged?

— Ötszáz para remélem, megteszi.

— Mennyi, te? — kérdé ijedten Vladiszláv.

— Ötszáz para.

— Megbolondultál?

— Dehogy bolondultam. Gondolja meg az úrfi, hogy vérbosszúról van szó! A vérdíj pedig drága! Azért örülök, ha a mondott összegért megkapom a kívánt mennyiséget.

Vladiszláv vakarta a fejét. Túlságosan soknak tűnt fel neki, amit a török kért. De mit tehetett? Ha saját családjában és a vérrokon macedónok között emberéletet nem akart kockáztatni, mélyebben kellett nyúlni a zsebébe. Azért rövid megfontolás után, nyomottan ugyan, de megigérte, hogy kifizeti a töröknek az ötszáz parát.

Három nappal később beállított Fermendzsin a

novibazári fegyverkereskedőhöz. Ez láthatóan megörült jöttének.

— Allah vezérelte jövedeledet! — mondta neki.

— Magamtól is igyekeztem!

— Mi ujság a Crna-poljén?

— Ujság az nincs! De lehet, hogy ezután lesz!

A kereskedő figyelmét elkerülte Mehmed sokat sejtető kijelentése. Ismételten biztosította, hogy mennyire örvend látásának, és abban a hiszemben, hogy még mindig a Mirditek szolgálatában áll, megmutatta neki Ahmed ezer darab vadászfegyvertöltényre szóló rendelését.

— A csomagot éppen elkészítettem, — fűzte hozzá — igen megköszönném, ha magaddal vinnéd... megtakarítanám a küldönc díját.

Mehmed először meglepődött, és kevésen múlt, hogy el nem árulta magát. De hamar szerepére talált és készséggel vállalkozott a kérés teljesítésére. Aztán előadta jövetelének célját: dinamitot akar venni.

— Dinamitot? Az tiltott áru!

— Tudom. Hiszen azért nem ír róla rendelésében az úrfi! Személyesen küldött hozzád, mert bízik benned! — és kezével jelezte a fekete üzletet.

— Értem! Mennyi kell?

— Úgy két-három töltéshez való.

— Megjegyzem azonban, hogy rövid idő óta van a dinamitnál is hatásosabb robbanószerem.

— A dinamitnál hatásosabb? Mi az?

— Ekrazit!

— Drága?

— Ahmed úrfi megfizetheti. Mire kell?

— Gazdám fel szeretne robbantani egy, az útjában álló sziklát.

A kereskedő megmagyarázta az ekrazit használatát, gyutacsot és gyújtózsínórt is adott hozzá és száz parát számított az áruért.

Fermendzsín szó nélkül fizetett és elkészönt. Ahmed csomagját a vállára vette, aztán elhagyta a

kereskedést. Egy vendégfogadóba ment. Ott szobát bérelt. Abban minden oldalról körülvizsgálta a magával hozott csomagot, majd óvatosan, igazi hozzáértéssel felbontotta.

Hús doboz volt benne, ötven-ötven tölténnyel. Az egyikről égő gyertyán megtüzesített bicskájával lefejtette a reáenyvezett cégjelző zárólapot. A doboz kinyílt. A legfelső sorban fekvő töltények közül egyet kiemelt, zsebkésével ügyesen kivette a tömítést és kiöntötte a söréteket. Aztán a lőpor fojtását is kihúzta, hogy a puskaport is kiönthesse. Ennek a helyébe tette az ekrazitot a megfelelően alkalmazott gyutaccsal. Ezután visszanyomta a tömítést és berakta a söréteket. Ezeket annak rendjelmódja szerint lefojtotta, és az ekképen helyreállított töltényt visszatette a többi közé. Leragasztotta a dobozt és végül az egész csomagot is összeigazította úgy, amint volt. Igyekevése tökéletesen sikerült. Még a szakértő sem egykönnyen vette volna észre, hogy azzal mi történt.

A késő délutáni órákban visszatért a kereskedőhöz a csomaggal.

— Sajnos, — mondta kitűnően utánczolt őszinteséggel — nem vihetem magammal ezt a csomagot, mert időközben jó alkalmam nyílt, hogy gazdám egy másik megbízását is elintézzem, mégpedig Mitrovicán. Onnan pedig csak egy hét múlva térek vissza. Ahmed úrfi sajnos nem várhat. Azért kérlek, küldd csak el küldöncöddel ezt a rendelést, lesz még módom ez életben, hogy más szívességet tegyek neked.

A kereskedő sajnálkozott, hogy nem sikerült megtakarítania a futár díját, Fermendzsin is váltig hajtogatta, mennyire fájlalja, hogy így történt, de jelenleg nem tehet egyebet.

Ahmed csomagját a kereskedő küldönce vitte Nabojcéra, Mehmed pedig, akinek természetesen eszeágában sem volt Mitrovicára menni, egyenesen Dolovóra sietett és elbeszélte Vladislávnak, milyen nem várt alkalmá nyílt a merénylet előkészítéséhez.

Egy héttel később kétheti szabadságra érkeztek Aladin meg Amurád. Megbeszélten együtt jöttek, hogy közösen néhány érdemes vadászatot rendezhessenek. Ahmed erre az alkalomra rendelte meg a töltényeket.

A három testvér úgy határozott, hogy a Crnavoda mentén húzódó füzeseket cserkészik végig: abban mindig akad nyúl, róka, fácán, sőt szerencsés esetben nagyobb vad is, úgymint farkas, őz, sőt néha szarvas.

A vadászat az alvégen kezdődött, közel a Crnapatak elbúvásához. Aladin ment a víz partján, Amurád a bokrok között és Ahmed a mezőn. Hol egyiknek, hol másiknak a puskája dörrent. Itt is, ott is felbukfencezett egy nyúl, leesett egy fogoly vagy fácán. Aladinnak sikerült egy rókát is megkapni. Amurád elől megugrott egy őz, Ahmedre nem jött ki semmi rendkívüli. Az elejtett vadat nabojcei legények szedték össze és rakták a mögöttük haladó szekérre.

A patak középfolyásánál, közel az Ahmed rendeletére lebontott hídhoz, kis fűzfaliget áll. Ennek magasabb fái sok vércse fészkel. A testvéreknek kedve kerekedett vércsézni. A tojásból kikelt fiókáknak az öreg madarak szaporán hordták a táplálékot. Nem sokat kellett várniok; erről is, arról is megérkezett egy-egy vércse és alkalmul szolgált a lövésre. Aladinnak már három volt, Ahmednek kettő, Amurádnak egy sem. Pedig ő állt a legjobb helyen, a liget közepén. De most!... Közvetlenül a feje fölé... igen... leereszkedett a fára. Lassan, óvatosan, hogy el ne riassza, felemelte puskáját. Célzott és lőtt. Aztán fekete lett körülötte minden,

A két testvére felfigyelt. — De különösen szólt ez a lövés! Oda is kiáltottak neki:

— Mi az Amurád? Sikerült? — de nem kaptak választ. Ahmed abba az irányba nézett. Nem látta bátyját. Néhány lépést tett feléje... Mi az?..

Mintha a magas fűben feküdnék valaki... Kéthárom jókora ugrást tett:

— Aladin! — kiáltotta — jer ide gyorsan.

Bátyja odasietett. Ott feküdt előttük testvérük vérében, borzalmasan szétroncsolt felsőtesttel. Fegyverének csak az agya volt mellette.

— Szétrobbant kezében a fegyver! — törte meg a csendet Aladin.

— Észrevetted, hogy milyen különösen szólt?

— Észrevettem!

— Hogy történhetett ez?

— Nem tudom!

A vadászat abbamaradt. Amurád holttestét felrakták a szekérre, és megindultak vele a vár felé. A legények közül kettő előrefutott és fellármázta a községet. A sztarjesínának is jelentették a szomorú hírt. Lesietett az udvarra. Ott várta a szekeret. Sápadtan, némán, összeszorított ajkakkal nézte a holtat. Két felesége és négy gyermeke halt meg. Így volt megírva a sors könyvében, — szólt csendesen. Amikor a várba lépett, mégis felsóhajtott:

— Mit vétettem én Allah előtt, hogy engem a sors annyira ver?

Juszuf igyekezett atyját vigasztalni. Beszért neki az örök szempontokról, melyek Istent szerető gondviselésében irányítják, a szenvedés értékéről, a mennyei Atya iránt tartozó nagylelkűségünkről, de mohamedán szívről minden szava lepergett, mint a kátrányos hordóról a víz.

Szomorú hét következett. Tízszor és százszor megbeszélték a szerencsétlenség minden körülményét, és igyekeztek magyarázatot találni rá.

— Előzőleg őzre lőtt! — hozta fel Ahmed. — Lehet, hogy az a golyó valami oknál fogva bennszorult a fegyver csövében, és Amurád ezt nem vette észre, hanem másodszor is lőtt. Ez volt a robbanás oka.

— Én inkább azt hiszem, hogy valami szabály-

talánul töltött patron keveredett a többi közél — vélekedett Aladin.

Juszuf azt gondolta, hogy a puskacső lehetett túlságosan rozsdás.

— Biztos vagy benne, — tudakolta egy más alkalommal Aladin Ahmedtől — hogy kifogástalan töltényeket adott a kereskedő?

— Valamennyi dobozt megnéztem, mielőtt felbontottam volna. Kivétel nélkül szabályszerűen le voltak ragasztva és a kereskedő cégjelzésével ellátva.

— Nem vett Amurád máshonnan töltényt magához?

— Kizárt dolog, mivel vadászfegyveréhez csak ez az űrméretű töltény való.

— Én nem tudok megbarátkozni a véletlen baleset gondolatával.

— Mit gondolsz?

— Vérbosszút gyanítok... Zeljkó miatt!

— És ki követte volna el?

— Mit tudom én?... A dolovóiak!

— Átküldjem Nikolájt?

— Mi végett?

— Van ott egy megbízható embere, aki neki minden dolovói titkot besűg.

— Ha gondolod, hogy megtud valamit, küldd át!

Igy történt, hogy a következő éjjel Nikoláj megint kopogott Fermendzsin ablakán. A török késedelem nélkül beengedte. Nikoláj előadta jövelele célját. De Fermendzsin, mint állította, ez alkalommal semmit sem tud mondani. Egész Dolovót gyászba borította Amurád úrfi szomorú vége. Őszinte sajnálkozással hallotta mindenki a történeteket.

— E szerint nem vérbosszú?

— Miért volna? Amurád tengerésztiszt volt. Alig fordult meg Nabojcén. Senkivel semmi dolga sem volt. Azelőtt, még a régi világban, kedvelték őt Dolovón. Biztosíthatlak, hogy szerencsétlenség történt. De ha éppen akarsz valami újságot hallani,

mondhatok neked újat. Helyesebben nem is én, hanem a fiacskám: a Dúró.

— A Dúró? Ugyan mit mondhat ő nekem?

— Ugye kíváncsi vagy rá?

— Mi tagadás, az vagyok.

— Felköltsem?

— Ne zavard álmában a szegény gyermeket. Mondd el inkább magad!

— De bíz én felkeltem. Hadd halld a saját szájából.

Fermendzsín szelíden felrázta a fiút. Amikor egészen magához tért, odaállította Nikoláj elé és megkérdezte:

— Mondd csak el ennek a legénynek, hogy kitől kaptad a szép vadászkést?

— Juszuf úrfitól.

Egyik kérdés követte a másikat, és két perc sem telt el, Nikoláj megtudta, hogy Dúró nagy titokban leveleket közvetített Juszuf meg Dragica között, és ezért mindkettőtől jutalmat kapott.

Nikoláj nem akart hinni a beszédnek. De amikor megmutatták neki Juszuf kését, melyet első tekintetre felismert, tovább nem kételkedhetett.

— Látod, milyen oktanok vagyunk!? — mondta végül Mehmed. — Mi éjjel, rettegve, sok vigyázatossági rendszabály közt találkozunk, gazdáink gyermekei pedig egymással leveleznek! Mondd ezt el gazdának! Kíváncsi vagyok, hogy milyen arcot vág hozzá.

Másnap Nikoláj mindenkinél előbb Dragutinnal kívánt beszélni. Mégpedig négy szemközt. A sztarjesina a fegyvertárba vezette és bezárta maga mögött az ajtót. Nikoláj előadta, amit az előző éjjel Dolovón hallott.

— Ide hallgass! — szólt rá gazdája. — Senki-nek sem szólsz egy árva szót sem, mert különben kitaposom a lelkedet. Hanem lemész az istállóba és azonnal befogod a négy lovat az útibatárba.

— Szénát, zabot hány napra vigyek?

— Háromra. Siess!

Nikoláj leszaladt, hogy a kapott parancsot teljesítse. Dragutin pedig Juszuf szobájába ment. Kedvence még aludt. Felköltötte és meghagyta neki, hogy gyorsan öltözzék fel és csomagolja össze ruháit.

— Miért? — kérdezte meglepetten a fiú.

— Mert elutazunk! Siess!

Juszuf engedelmeskedett. Egy órával később előállt az útibatár. Dragutin levitette fia és a maga csomagjait. Aztán a mitsem sejtő Ahmedhez szólt be:

— Hosszabb időre elutazom. Visszatérésemig te légy a gazda.

E közben a csomagokat felrakták. Juszuf is felszállt. Atyja hamarosan követte őt. Amikor az ülésben elhelyezkedett, intett Nikolájnak, hogy mehetnek. A batár elrobogott. Félórával később a Mokraplanina erdőjében haladtak. Juszuf ekkor megkérdezte:

— Hová megyünk, atyám?

— Hová? ... Ahol biztosabbi!

Az utolsó puskalövés

Késő este volt már, mikor a sztarjesína úti-batárja a mitrovicai pályaudvar előtt megállott. Még ilyen későn is lézengett az állomás körül egy sereg semmittevő, akik a négylovas hintó láttára köréje gyűltek könnyű pénzszerzési alkalom reményében. Dragutin azonban nem mozdult, és mint az egész úton, most is szokatlanul komor meg szótalán volt. Az indóház előtt keletkezett csoportosulás kicsalt onnan egy egyenruhás embert, a gallérjára varrt szárnyaskerek elárulta róla, hogy vasutas.

— Mikor indul a legközelebbi vonat Szaloniki felé? — szólította meg őt Dragutin.

— Egy rövid óra múlva... Utazni tetszik?

Dragutin igenlően felelt és intézkedett, hogy csomagjait Szalonikibe adják fel. Fia meg a maga részére pedig jegyet váltatott. Nikolájt a kocsival visszaküldte Nabojcére. A kocsis nem győzött csodálkozni gazdáján.

— Valami rendkívüli történhetett vele, — gondolta magában — hogy vonatra száll. Soha még nem ült fel rá, mert mint mondani szokta, a gépet az ördög mozgatja! És most mégis azzal utazik! Vajjon miért?

Juszufot éppen így meglepte atyja elhatározása. Meg is kérdezte tőle:

— Miért utazunk vonaton?

— Mert igen messzire megyünk. Olyan messze, ahová kocsin soha el nem érnénk!

— Hol van az a messze?

— Majd meglátod, ha elértünk oda.

— Atyám! Miért titkolódzol annyira előttem?

— Mert itt még a falnak is fülei lehetnek.
 — Baj az?
 — Igen! Nekünk most nyomtalanul kell eltűnnünk erről a vidékről, ha kedves az életünk.
 — Ugyan miért?
 — Miért? ... Ezt te nem érted!
 — Mikor térünk vissza Nabojcére?
 — Azt hiszem, soha többé.
 — Miből élünk majd az idegenben?
 — Kincseimből ... meg a te gyöngyödből.
 — Az én gyöngyömből? ... De hiszen arról azt állítottad, hogy hamisítványok.

— Azt állítottam, amíg félnem kellett, hogy három bátyád ráteheti a kezét. Most azonban ettől nem kell többé tartanom.

— Tehát mégis valódi gyöngyök?

— Valódiak. És ezért dúsgazdag ember vagy. Ha egész életedben egyebet sem csinálsz, mint hogy évente eladsz egy-egy füzért, akkor is gazdagon élhetsz!

Beszélgetésüket megzavarta három idegen, akik a váróteremben melléjük ültek a deszkapadra. Dragutin intett a fiának, aki elérgette, hogy hallgatnia kell. Röviddel később beszállást kiáltottak. A sztarjesína meg fia felkapaszkodtak az egyik III. osztályú kocsira. Röviddel később fűtült a gőzös, és a szerelvény zörögve, döcögve mozgásba jött. Az állomásépület végében egy kormos üvegű kőolaj lámpa közelében még ott állt Nikoláj kocsijával. A vonatot nézte. Remélte, hogy megláthatja gazdáját. Juszuf észrevette őt és könnyes szemmel búcsút intett neki.

Sztarjesínájuk váratlan elutazása általános csodálkozást váltott ki Nabojce albánjai között. Dragutint nem úgy ismerték, mint gyáva embert. Az előző évek folyamán nem egy példáját adta bátorságának, sőt egy-két ízben vakmerőségének. Mégis hirtelen távozása kedvencével a futás látszatát keltette. Csóválták is e miatt fejüket.

Határozottan növelte a csodálkozást harmadnap Nikoláj, aki elbeszélte, hogy Dragutin vonaton utazott el Szaloniki irányába.

Nem akartak hinni neki. Újra meg újra gazdájuk maradiságára hivatkoztak, aki inkább ülne fel a sístergő mennykőre, mint a gépvontatta vas-kocsikra. A kétkedők csak akkor némultak el, amikor Nikoláj megesküdött, hogy saját szemével látta őket az egyik kocsí ablakában, még integettek is neki.

Aladin meg öccse sem tudták mire vélni atyjuk gyors elhatározását. Ismételten kikérdezték Nikolájt az utazás előzményeiről. Egy ilyen alkalommal említette a kocsis, hogy Dolovóról visszajövet felkereste a sztárjesínát, mert fontos közlést akart neki tenni.

— Mi volt az a fontos közlés? — kérdezte egyszerre a két testvér.

Nikoláj megijedt. Jól emlékezett, hogy gazdája mily szigorúan megparancsolta, hogy erről egy árva szót se szóljon senkinek, mégcsak ne is sejttesse, hogy valami történt, vagy hogy ő ilyesmiről tud. Azért kitérő válasszal igyekezett segíteni magán. Aladin és Ahmed azonban nem engedtek. És minél inkább törekedett Nikoláj az igazságot eltitkolni, annál erőszakosabban faggatták. A kocsis végre is kijelentette, hogy a sztárjesína parancsa miatt nem szólhat.

— Most én vagyok a sztárjesínál — vágta oda neki ingerülten Ahmed.

— Félek! — felelte Nikoláj. — Ha az úrfi atyja visszatér és meghallja, hogy elárultam a titkot, végrehajtja fenyegetését és kerékbe töret.

— Ha pedig azonnal nem felelsz, mi töretünk kerékbe!

— Atyámtól pedig ne félj, — szolt közbe biztatólag Aladin — mi nem árulunk el. Más meg sohasem tudja meg, hogy nekünk elmondtad titkodat.

— Gondold meg jól bátyám szavait. Semmi

bántódásod sem lesz, ha beszélsz, míg ha tovább makacskodol, nem látod meg a napnyugtát.

Nikoláj lehorgasztott fejével gondolkozott. Többször is kinézett az égre. A napot kereste. Aztán nagyot sóhajtott és elbeszélte, amit Fermendzsinnél Dúrótól hallott.

— Ennyi a titok! — fejezte be vallomását.

— Többet nem tudsz?

— Egy szóval sem.

— Ide vigyázz! Mi most utánajárunk annak, amit mondtál. De ha rájövünk, hogy hazudtál vagy hogy valamit eltitkoltál, ütött életed utolsó órája.

Nikoláj égre-földre esküdözött, hogy az utolsó szóig mindent híven előadott, és hogy azonnal szálljon ki belőle a lélek, ha nem igaz, amit mond!

— Elmehetsz! — szólt hozzá röviden Ahmed és az ajtóra mutatott. Amikor bátyjával egyedül maradt, felháborodott arccal nézett testvéreire:

— Mit szólsz ehhez? . . . Mindig állítottam, hogy atyánk ki akar minket semmizni az örökségből, hogy mindent kedvencének akar a kezére játszani. Akármibe fogadok, hogy az egész históriának — kezdve a kutyámtól egészen Amurád haláláig — Juszuf az oka.

— Osztom a véleményedet. Fogadni mernék, hogy azt a macedón leányt is ő csalta át virágot szedni!

— Persze hogy ő! Ott indult el a fergeteg. És most ki tudja, hová rejtőztek? Elmentek, de bizonyosan csak azért, hogy a titkos távolból tovább keverjék ellenünk a kártyát.

— Őcsém uram! — szólt kevélyen Aladin — erről bizonyosságot szerzünk magunknak! És ha valóban úgy van, amint gyanítod, akkor pusztulniok kell!

— Együtt dolgozunk! — válaszolta Ahmed és belecsapott bátyja tenyerébe. — Megbosszuljuk Amurád halálát!

Hosszas megbeszélés következett. Végül abban

állapodtak meg, hogy Aladin Novibazárba megy a fegyverkereskedőhöz, és annál igyekszik kideríteni, hogy tud-e valamit szabálytalanul készített töltényekről, vagy más felhasználható adattal szolgálhat-e. Ahmed pedig kipuhatolja, hogy Zeljkó rokonai bosszulták-e meg magukat Amurádon vagy sem?

Aladin másnap lóháton Novibazárba ment. Behívta a kereskedőt üzletének egyik hátsó helyiségébe és ott előadta neki jövőtele célját. A bazirgján megrémült. Füre-fára esküdözött, hogy kitűnő és kifogástalan árut adott, és Allah minden átkát magára kívánta, ha nem igaz, amit mond! Aztán méltatlankodott, hogy miképpen is tud róla a tiszt úr ilyen gonoszságot feltételezni. Hogy őt még soha senki merényletre fel nem használta, hogy ő soha senkinek szabálytalanul árut ki nem adott stb. stb. Közben egyre forgatta szemét, és a szoba minden sarkába nézett, csak éppen Aladin arcába nem.

— Hiszek neked! — nyugtatta a felizgatott embert Aladin. — Elhiszem, hogy szabályosan készített töltényeket adtál el öcsémnek. Elhiszem, hogy tudtoddal senki sem rontotta meg a nekünk szánt árut. De emlékezzél vissza, nem vásárolt valaki nálad röviddel előbb vagy utóbb például dinamitot?

— Azt éppen vásároltak. Majd naponta vesznek boltomban nitroglicerint, sőt pikrinsavat is. De ebből semmi sem következik az igen becsült Amurád úr halálára.

— Hiszek neked! És mondtam már, hogy teljesen megbízom becsületességében. Mégis, el tudnád nekem sorolni, hogy kik vettek nálad az utóbbi időben ekrazitot vagy dinamitot? Nem kívánom, hogy szolgálatomra ingyen fáradj. Ha nyomára jövök öcsém halála okának, te is jutalomban részesülsz!

— Mit kapok?

— Ezer parát! Elég lesz?

A pénz hallatára egyszerre készségesebb lett a kereskedő.

— Azt tetszik kérdezni, hogy az utolsó hónapban kik vettek boltomban ekrazitot meg dinamitot? Hm? Kivülről persze nem tudom, de van erre vonatkozólag egy titkos naplóm, talán eligazodunk abból?

Aladin megörült. Csaknem biztosra vette, hogy használható adat birtokába jut. — Vedd csak hamar elő ezt a titkos naplót.

A kereskedő kis noteszt húzott ki zsebéből. Lapozgatta, forgatta. Látszott rajta, hogy azon tűnődik, mit valljon be adataiból.

— Add ide! Én majd végiglapozom.

— Efendi nem tudja elolvasni. Titkos írással jegyzek bele. De tessék idefigyelni! Felolvasom a vevők nevét.

Egész sor nevet sorolt el, köztük Ferrendzsinét is.

— Kit mondtál? Ismételd csak ezt az utolsó nevet!

— Igen! Határozottan emlékszem, hogy az önök szolgálója, a Ferrendzsin Mehmed, kedves atyja részére ekrazitot vásárolt. Valami követ akart felrobbantani, ami útjában áll.

— Ferrendzsin? A mi szolgálók? Atyám részére?

— Igen, igen! Sőt most jut eszembe, hogy éppen akkor volt készen boltomban az Ahmed úrfi címére összecsomagolt megrendelés, az a bizonyos ezer darab töltény, melyet Ferrendzsin magával vitt Nabojcére.

— Tévedsz, jó ember. A töltényeket küldönc hozta.

— Küldönc? ... Vagy igen! ... Ferrendzsin csak akarta magával vinni a csomagot. Este azonban visszahozta azzal, hogy valami sürgős ügyben, amit talán éppen ön bízott rá, Mitrovicára kell utaznia.

— Hm? ... Tehát ide figyelj! Ferrendzsin ekra-

zítot vásárolt atyám részére, és a töltenyeket magával vitte?

— Úgy van!

— De este visszahozta?

— Úgy beszél, efendi, mint a legokosabb vizsgálóbíró!

— Ferمندزsin után ki vett még nálad rob-bantószert?

A kereskedő tovább olvasott naplójából ismeretlen neveket, egyszer aztán becsukta a noteszt azzal, hogy nincs több.

Aladin úgy tett, mintha bosszankodnék.

— Egyetlen érdemes nevet sem tudtál nekem felsorolni!

— Sajnálom, pedig őszintén felolvastam valamennyi vevőmet.

— Én is sajnálom. Azt hittem, nyomra vezetsz, de látom, hogy tévedtem. Allah vezéreljen!

— Jó erőt, egészséget!

Aladin felpattant lovára, és amint kiért a városból, vágatva igyekezett Nabojsce felé. Biztos volt benne, hogy nyomra jutott.

Magasan járt a hold, amikor a vár előtt leszállt a nyeregből. Öccsét a fegyvertárban találta. Egy szál mécs mellett várt rá. Aladin először röviden, aztán kiegészítőleg elbeszélte neki Novibazárban szerzett értesüléseit, és hogy a kereskedőt meghagyta abban a tévedésében, mintha Ferمندزsin ma is az ő szolgálatukban állna.

— Nem rossz! A kereskedő azt állítja, hogy Ferمندزsin atyámnak vett ekrazitot. — A dolog világos! Ferمندزsin és atyánk között Juszuf meg Dúró az összekötő kapocs!

— Úgy van! Egészen így látom én is!

— Na megállj, Juszuf, te fattyú albán, te szégyene a Mirditeknek, te hitehagyott alávaló gyaurl!

— Mi ujság itthon? — érdeklődött később Aladin.

— Még semmi, de remélem, hogy reggelre már lesz.

— Hogyhogy?

— Nikoláj Dolovón jár. Meghagytam neki, hogy addig ne kerüljön a szemem elé, míg valami érdemlegeset meg nem tud.

Két napig hiába várták Nikolájt. Nem jelentkezett. Aladin idegeskedett. Szabadsága lejár, és nem tud meg semmit. Nyugtalansága azonban nem gyorsította meg az eseményeket. Elmúlt a harmadik nap is eredménytelenül. Negyednap hajnalban Aladinak vissza kellett térnie Üszkübbe, ezredéhez. Boszszúsan ment. Nikoláj még mindig nem került elő.

— Ki tudja, mi lett vele? — gondolta a nyeregben. — Talán eltették láb alól. Szerencse még, hogy megfogadtattam öcsémmel, hogy amint valami használható adatot megtud, azonnal értesít.

Hatodik nap végre, a kora délelőtti órákban, megjelent Nikoláj a várban. Ahmed rátámadt:

— Hol csavarogtál annyi ideig?

A kocsis mentegetődzött. Tegnap estig — állította — nem tudott meg semmit. Hír nélkül meg nem mert Ahmed előtt megjelenni. Magában a községben csak éjjel mutatkozhatott. A dolovóiak óvatosak. Legalább tízszer kockáztatta életét. Senkivel sem beszélt. Amit megtudott, azt úgy hallgatta ki, nagy titokban.

— Valld be, hogy ügyetlen csavargó vagy! — rivallt rá Ahmed.

— Becsületemre mondom, hogy nem csavarogtam. Hat napig az erdőkben rejtőztem . . .

— Beszélj már érdemlegeset és ne lefetyelj anynyt!

— Zeljkó családjának nem bírtam a közelébe jutni. Három napig hiába próbálkoztam. Amint közeledtem, a kutyák ugattak. Fermendzsint is hiába kerestem. Nem volt otthon. Legalább a Dúró azt mondta. Tegnap este megint Mehmedhez igyekez-

tem. Már sötét volt. Amikor háza közelébe érek, azt látom, hogy másvalaki is ólálkodik ott. Visszahúzódtam egy halom rőzse mögé és onnan lestem, hogy mi lesz. Az az idegen Fermendzsin ajtaján kopogott. Mehmed beengedte. Akkor felmáshztam a padlásra és lehasalva hallgattam, hogy mit beszélnek. Egy deszka repedésén át valami keveset láttam is. Sőt a jövevényt is megismertem: a Matija volt.

— Ki az?

— A Zeljkó bátyja. Valamikor együtt szolgálták az úrfi atyját. Juhászbojtárok voltak mind a ketten.

— Jól van! Mondd tovább!

— Matija a felől kérdezősködött, hogy miképen bosszulhatná meg öccsét a legkönnyebben.

— Melyik öcsédet akarod megbosszulni? — kérdezte Mehmed.

— A Zeljkót.

— Azt már megbosszulták!

— Kicsoda?

— Az uraság!

— Kin?

— Amurádon.

Matija nem akarta ezt elhinni. A török erre elbeszélte, hogy Vladisláv úrfi megbízásából Novibazárban járt és még a dinamitnál is erősebb robbantószert vásárolt. Azt belerakta egy tölténybe és elcsomagolta az Ahmed úrfinak szánt töltények közé.

Matija mégse hitt.

Mehmed erre a szekrényéből előmutatta a megmaradt robbantóanyagot. Jól megnéztem. Úgy nézett ki, mint a kén. Megmutatta a hozzávaló gyutacsokat is és elmagyarázta, hogy miképen rakta bele ezeket a tölténybe. Vagy egy óráig beszélt, míg Matija elhitte neki, amit mond.

— Többet nem tudsz?

— Mindent elbeszéltem!

— Ide figyelj! Azt állította a török, hogy Vladisláv megbízásából vette az ekrazitot?

— Azt!

— Nem apámnak vette?

— Hová tetszik gondolni? — kérdezte Nikoláj megrémülve.

— Nem hazudtál?

— Istenben boldogult apám lelkére mondom, hogy nem!

— Jól van! Elmehetsz! Pihend jól ki magad. Holnap reggel Uszkübbe lovagolsz és elmondod mindezt bátyámnak.

Nikoláj eltávozott. Ahmed pedig izgatottan járkált a szobában. Aladin és Nikoláj értesülése bámulatosan egyezett. Éppen csak a megbízók nevében volt különbség. Lehet azonban, hogy atyja nevét csak a kereskedő keverte bele a dologba. Abból kiindulva feltételezhette ezt, hogy az illető Fermendzsint még most is az ő szolgálatukban állónak tekinti. Ez a gondolat megnyugtatólag hatott rá! Szívének sokkal kedvesebb volt az a változat, mely Amurád halálát Nelipicsék rovására írta. Atyjáról józanul mégsem tudott ekkora gonoszságot feltételezni.

Estig forgatta magában ezeket a gondolatokat. Gyilkosság, ismételtette. Közönséges gyilkosság! Ő Ribarcon szabályszerű párbajban végzett Zeljkóval. Nelipicsék, ha igaza van Nikolájnak, orvtámadást intéztek hármuk ellen. Mert azzal is tisztában volt, hogy a Fermendzsintől készített ekrazitos patron éppen úgy megölhette volna őt vagy Aladint, amint széjjeltépte Amurádot. Ez a gyalázatos eljárás bosszút kíván. Mégpedig rettenetes bosszút. Nem egy ember ellen irányulót, hanem olyat, mely az egész Nelipics-családot éri.

Mire megnyugodott, Aladinnak papírra vetette gondolatait, és kérte őt, hogy írja meg ő is álláspontját. Két nappal később kezei közt volt a válasz.

Bátyja egészen úgy gondolkozott, mint ő. Ez pedig a Nelipicsék halálát jelentette.

Még abban az órában összehívta a nabojcei legények közül legbizalmasabbjait, hogy megbeszélje velük a bosszútervet. A legények fűtve a kalandvágytól meg az elkövetkező izgalmak reményétől, készséggel, sőt örömmel gyűltek össze.

Ahmed először részletesen előadta nekik bátyja halálának körülményeit. Aztán hivatkozott az albánok ősi jogára, mellyel ezt a földet bírják. Szidalmazta a jövevény macedónokat, ezt az alávaló, orvgyilkos, csak szolgaságra való és semmiképen sem uralkodásra termett népet, mely azonban erőszakosan idetolakodott és most az ő elvitathatatlan jogait fenyegeti. Felhívta a legényeket, hogy bosszulják meg a szeretett sztarjesínájuk fián elkövetett gyalázatos gyilkosságot és oltsák ki annak a bűnös családnak életét. Végül megkérdezte, hogy ki tart vele.

Valamennyien melléje álltak. Megszámolta, hogy hányan vannak. Magát is beleszámítva tizenhatan. Bőségesen elég! — állapította meg elégedetten.

— Nos, akkor hallgassátok meg tervemet!

— Halljuk! Halljuk!

— Tervünket birkanyírásakor hajtjuk végre. Ilyenkor, mint tudjátok, Nelipicsék kint laknak a karám mellé épített házban. Ott támadjuk meg őket.

A legények durva kiáltozással fejezték ki tetszésüket.

— Hogy azonban sikerünk teljes legyen és egyetlen Nelipics se élje túl a bosszú éjtszakáját, okos és ravasz terv szerint kell eljárnunk.

Támadásunkat éjjel hajtjuk végre, amikor valamennyien alszanak.

— A kutyák ugatnak majd! — vetette közbe valaki.

— Úgy van, a kutyák! Ezekkel lesz legtöbb

bajunk. Azaz hogy semmi bajunk sem lesz, ha pontosan úgy tesztek mindent, amint megparancsolom.

— Megtesszük! Megtesszük!

— Akkor ide vigyázzatok! Kimentek az erdőre és fogtok három-négy rókát. Ezekkel csaljuk majd el a kutyákat. A rókákat ládába csukjuk, és közületek a négy legügyesebb fickó a szél irányából a karám felé közelít velük. A kutyák hamar megérzik a rókák szagát és felétek szaladnak majd nagy ugatással. Ekkor a ládákat leteszitek és kieresztitek a rókákat. Ezek menekülnek, a kutyák kergetik őket, ti pedig biztassátok a kutyákat.

— De mi lesz, ha a komondorok a rókák helyett ránk támadnak?

— Attól ne féljete. A kutyának sokkal kedvezőbb falat a róka, mint az ember. Azért ha választhat róka meg ember között, sohasem támad az utóbbira. Ha azonban mégis úgy fordulna a dolog, hogy a kutyák rátok rontanának, fussatok az erdő felé, és közben löjete. Értsétek meg, az a fő, hogy a kutyákat jó messzire elcsaljátok. Mert amíg ti a kutyákat foglalkoztatjátok, addig mi a másik oldalról megközelítjük a karámot, illetőleg a melléje épített házat. Annak minden ajtaját, ablakát betámasztjuk és beszögezzük, aztán pedig felgyújtjuk, hogy akik bent vannak, mindenestül bentégjenek.

— Jó terv! Bizonyosan sikerül!

— Magam is azon a nézeten vagyok, hogy sikerül. Éppen csak azt kell kilesnünk, hogy mikor tartják Nelipicsék a birkanyírást.

— Tavaly június második felében tartották.

— Azt hiszem, az idén is abban az időben tartják. Ha igen, akkor még több mint két hetünk van. Ennyi idő alatt kell a négy rókát összefognotok.

Élénk eszmecsere indult meg a legények között a rókák legkönnyebb fogását illetőleg. Többen jelentkeztek, hogy tudnak rókalyukat. Mindjárt el

is határozták, hogy másnap hozzálátnak. A két legügyesebbet azzal bízta meg Ahmed, hogy a birkanyírás idejét **pontosan** tudja meg. Öt nappal később minden együtt volt. Négy jól fejlett róka; a betámasztáshoz szükséges rudak meg deszkák, szegek és kalapács; a tűzhöz kőolaj, szalma meg kóc. Ahmed valamennyi legényét felfegyverezte. Mind-egyik kapott egy-egy puskát, pisztolyt meg tört. Kése ügyis volt valamennyinek. A birkanyírás idejét is megtudták: a következő hét elején kezdődik és mintegy két hétig tart.

Ahmed az első hét végét választotta. Akkor újhold lesz. Egészen sötét éjszakák. A legényekre rá parancsolt, hogy hallgassanak, mert akinek eljár a szája, az maga is tudja, hogy mekkora veszedelmet zúdít rájuk.

A megbeszélt éjjel gyenge nyugati szél fújt és befelhősítette az amúgyis sötét égboltot. A rókás legények nyugat felől közelítették meg Nelipicsék birkástanyáját: Ahmed a többiekkel keletről jött. Előre kiosztotta szerepét mindenkinek. Kik támasztják be a két ajtót, kik a hat ablakot. Mivel a házat fából építették, legcélszerűbbnek látszott mind a négy sarkán egyszerre felgyújtani.

Óvatosan közeledtek. Csak hébe-hóba vakkantott egy-egy kutya.

Ahmed megállította embereit. Amíg a kutyák a rókák szagát meg nem érzik és feléjük nem futnak, ők tovább nem közelíthetnek.

Kinos negyedóra következett. Semmi nesz. Az egyik legény arra vállalkozott, hogy nagy kerülővel utánanéz a rókásoknak. Ahmed azonban nem akarta maga mellől elengedni. A legveszélyesebb ilyenkor — mint mondta — az elszóródás. Várni kell! Ki tudja, milyen akadályba ütköztek ebben a vak sötétben azzal a két elég nehéz ládával.

További negyedóra múlt el és továbbra is néma csend borult a mezőre. Ahmed komolyan nyugta-

lankodni kezdett. Hátha baj érte embereit? Már azon volt, hogy visszafordul, amikor az egyik juhászkutya vonítani kezdett.

— Végre — súgta a fűben mellette hasaló legénynek!

— Érzi már a rókaszagot.

Valóban. A kutya vonítására felfigyelt a többi és egyszerre valamennyi dühös csaholásba kezdett. A juhászok felébredtek, de a kutyák hangján megismerték, hogy nem embert, hanem vadat, mégpedig rókát vagy arra kóborló farkast ugatnak. Ezért nem mozdultak ki a házból.

Ahmed és legényei készülődtek. A kutyaugatás távolodott. Utött az ó órájuk. Felugrottak és megrohanták a házat. Pillanatok alatt betámasztották a magukkal hozott deszkákkal, rudakkal az ajtókat meg az ablakokat és leszögezték az utóbbiak már eléggé rozoga fatábláit.

Bent a házban percek alatt talpon volt mindenki. Izgatott szaladgálás kezdődött. Rázták az ajtókat, az ablakokat. Hiába. Baltával, fejszével ütötték, vágták, döngették. Eredménytelenül.

Ahmed és legényei körülállták a házat, lövésre kész fegyverrel. Aki kitör, azt irgalom nélkül agyon kell löni, parancsolta.

A ház mind a négy sarkán felcsaptak a lángok. Belekaptak a tetőbe. A padláson felhalmozott széna egyszerre lángbaborult. A lakószobák pillanatok alatt megteltek sűrű, fojtó füsttel. A mennyezet itt is, ott is átégett. Belülről vad dühvel rázták az egyik ajtót. A rozoga tákolmány végre engedett. Hárman ugrottak ki rajta. Kettőt azonnal leterítették az albánok lövései. A harmadik azonban mélyen lehajolva futott. A füst mentén kétszer is utána lőttek, de nem találták el. Ahmed eredt a nyomába. Roppant fontos volt neki, hogy ne maradjon ellene tanúja a történteknek. A menekülőt azonban

nem bírta utolérni, lövései pedig a vak sötétben kivétel nélkül célt tévesztettek.

Szitkozódva tért vissza a tűzhöz. Az ég minden átkát lekívánta az illetőre. De haragja a tényeken mitsem változtatott.

Indokolt félelmét ki is fejezte a legények előtt:

— Megfutott a betyár! Most aztán résen legyünk! Mert bármibe fogadok, hogy rövidesen a nyakunkra hozza Dolovó valamennyi macedón gyilkosát.

Az albánok a két agyonlőtt juhászt az égő házba vetették, a birkákat szétzavarták, aztán mint akik jól végezték dolgukat, hazatértek. Ahmednek aggodalmaira csak azt felelték, hogy hadd jöjjenek a macedónok, egyik sem viszi el Nabojcéről épen az irháját.

Másnap Ahmed az egész községet harci készenlétbe helyezte. Állandó őrségeket szervezett. Ami fegyverrel rendelkezett, azt az utolsó darabig kiosztotta. A házakhoz hordókban vizet tároltatott. Szigorúan meghagyta, hogy minden udvaron készen tartsanak néhány vízben áztatott pokrócot, illetőleg zsákot, létrákat, vedreket, egyszóval mindent, amire tűzvész alkalmával szükség lehet. Azonban nem történt semmi.

Elmúlt a nyár, sárgultak a lombok, és még mindig nem fizették vissza a bosszút. Ahmed nem tudta mire vélje a dolgot. Egyre jobban megerősödött a gyanúja, hogy az, aki a Nelipicsék birkástanyájából elmenekült, idegen vagy jelentéktelen alak, valamelyik fiatal bojtár lehetett. Pedig ismételten hallotta, hogy Dusán, Nelipics idősebbik fia volt az, akinek sikerült a füsttől és sötétségtől fedezve égerutat nyerni.

Beállt az őszi esős idő. Ahmed beszüntette a készenlétet. Annál is inkább tehette ezt, mert Dolovó csendesen viselkedett, és az állítólag megmenekült Dusánnak nyomaveszett. Bármint kémke-

dett utána, egyetlen megbízható adatot életét vagy tartózkodási helyét illetőleg nem tudott szerezni.

Pedig mégis Dusán volt a szerencsés, akinek azonban a tavasz és önző Ferrendzsin állt az oldalán. Dolovón igen jól ismerték az albánok készenlétét és elővigyázatossági intézkedéseit. Nem támadtak tehát. Várták az alkalmasabb időt: azt, amikor Nabojcén a gyujtogatástól már nem féltek.

Dusán, Ferrendzsin tanácsára vagy harminc emberét nagy titokban megtanította nyíllal löni. A nyílvevők végébe olajba mártott égő kanócot vagy görögtüzet erősítettek. Egy csendes, sötét őszi éjtszakán megrohanták az albán falut, és bár nyirkos volt a házak fedele, mégis percek alatt felgyújtották azt, s a náddal, szalmával fedett házak könnyen tüzet fogtak egymástól. Mire a község felébredt, már csaknem valamennyi ház égett.

Fejvesztett kiáltozás, futkosás, kapkodás kezdődött. Az általános zajba belevegyült a megrémült állatok bőgése, bégetése, visítása, a megvadult kutyák ugatása, vonítása.

Sokan az albánok közül látva a tűzoltás reménytelenségét, családotul az erdők felé menekültek. A község kijáróit azonban elállták Dusán emberei és agyonlőtték, akit értek. Sok férfi, asszony és gyermek vesztette életét.

Ahmed a várban felriadt a zajra. Az ablakhoz ugrott és egyszerre átlátta a helyzetet. Mit tehetett ő népe érdekében? Semmit! Pedig tenni akart! Mégpedig gyorsan! Magára kapkodta ruháit, oldalára csatolta kardját, övét teletüzdelte forgópisztolyokkal, két puskát is akasztott vállára és lerohant a lépcsőn, hogy albánjai védelmében legalább harcoljon és valamennyi eléje kerülő macedónt agyonlője.

Amikor az első emeletről lefelé sietett, felrohanó szolgálba ütközött, akik izgatottan közölték vele, hogy Dusán és emberei ostromolják a vár kapuját.

Tüzet gyújtottak előtte, és az már-már belekapott az ajtó fájába.

— Fogja mindenki a maga fegyverét, és utánam a várfalra! — kiáltotta.

Percékkal később a mellvédnél álltak és onnan lövöldöztek a kapu közelében tartózkodókra. Hasztalan, mert Dusán emberei az első lövés eldördülése után szétugrottak és fedezéket kerestek a vár sarkai, falai mögött.

— Hamar hozzatok vizet! — ordított Ahmed.

Három szolgálja leszaladt, hogy gazdájuk parancsát teljesítsék. Hat veder víz zúdult a tűzre, azonban hiába, mert nagyrészt a szél elfújta, kisebb része pedig a várfalra ömlött.

Ahmed a haját tépte.

— Le a kapuhoz! — vezényelte. — Védeni fogjuk a bejáratot.

A lépcsőházba siettek. Bútorokból hirtelen torlaszt emeltek: a mögül várták a kapu beégését. Nem sok időbe telt, és átégett a tölgyfaajtó. Ahmed és szolgálai lövésre kész fegyverrel álltak a torlasz mögött, eltökélten, hogy aki a kiégett kapuban mutatkozik, azt irgalom nélkül agyonlőjék. A macedónok azonban óvatosabbak voltak.

Amikor a kapu átégett, a fal mellé húzódva vizet locsoltak a parázsra, hogy sötét legyen. Aztán egymásután három nyilat lőttek be, égő görögtűzzel. Ahmedék hirtelen nem tudtak ez ellen mit tenni és e néhány pillanat elég volt hozzá, hogy reájuk a macedónok eredménnyel lőjenek. Három albán holtan esett össze, a másik három könnyebben megsebesült. Éppen csak Ahmed maradt, szerencsés véletlen folytán, sértetlen.

— Utánam! — kiáltotta és a pincék felé menekült. Futtában lekapott egy, a folyosó falán égő mécszet és tovább sietett. A macedónok a menekülő után vetették magukat. Annak a mécsnek fénye,

melyet Ahmed magával vitt, árulta el visszavonulásuk irányát.

Az üldözőket legfeljebb egy-egy ajtó vagy helyiség választotta el a menekülöktől, mígnem a pinceajtó előtt megtorpantak. Ezt a nehéz tölgyfa-ajtót, amint albánjai mögötte voltak, Ahmed a megfelelő berendezéssel, vaspántokkal, reteszekkel belülről eltorlaszolta, aztán tovább futott. A második és harmadik pince ajtaját hasonló biztosításokkal ugyancsak elzárta, majd a falra erősítve a mécszet, a sarokban felhányt homokhoz ugrott, hogy az ott fekvő lapátok egyikével a titkos kijárót feltárja. Három sebesült embere csak félerővel lehetett ebben segítségére.

A macedónok fáklyáik fényénél látták, hogy a pincék ajtaja a szokottnál erősebb, azért nem kísérelték meg, hogy azt erőszakkal benyomják. Velük volt Fermendzsin, aki jóelőre számított rá, hogy a várban harcra kerül a sor, és azért a nála levő ekrazitból féltucat robbantó töltést készített. Az egyiket itt mindjárt az ajtó alá helyezte, tüzet adott a gyújtózsinórjába, és visszahúzódva hasrafeküdt. Dusan a többi macedónnal szó nélkül követte példáját.

Tompa dörrenés reszkettette meg a levegőt. Ahmed és albánjai ijedten néztek hátra. Nem tudták mire vélni a dolgot. Megfeszített munkával hányták, lapátolták el a homokot.

Mintegy tíz perccel később ismétlődött a dörrenés. Élesebben és közelebből. Percekkel később a harmadik pince ajtaja mögött kotort és zörgött valami. Ahmednek eszébe villant, hogy mi történik.

— Ekrazittal robbantják fel az ajtókat! — kiáltotta elkeseredetten. — Fiúk! Még csak két-három percünk van. Ha addig kijutunk ezen az aknán, akkor megmenekülünk, ha nem, életünk nem a miénk!

Szavait éppen hogy befejezte, amikor harmadik

dörrenéstől zengett a pinceüreg. Vakító láng csapott ki az ajtó alól és bedöntötte a nehéz kaput. Egyes szilánkjai Ahmedig repültek.

— Végünk van! — sóhajtotta fájdalmasan az egyik albán.

— Még nincs! — válaszolta Ahmed. — Gyorsan hasra, a homok mögé! — vezényelte.

A második pincéből fáklya fénye világított.

— Tűz! — kiáltotta Ahmed. A négy albán puska eldördült.

— Jaj nekem! — ordította valaki, és három fáklya a porba hullott.

— Oltsd el azt az átkozott mécsest! — parancsolta Ahmed az egyik albánnak. Ez kevésbé felemelkedett, hogy fegyverével a falon égő világosság felé suhintson. Ebben a helyzetben érte halálos lövés.

Ahmed és a még élő két albán kétségbeesett lövöldözésbe kezdett. Valami kő esett a hátuk mögé. Ahmed fekvő helyzetében odanézett. Észrevette, hogy füstöl.

— Fermendzsin ekrazitja! — szólt és villámgyors mozdulattal odakapott, hogy a macedónok közé visszadobja. E pillanatban vakítót villant, nagyot dörrent, és utána koromsötétség meg csend következett.

Jó időbe telt, míg a legkülső pince fala mellé húzódott macedónok megmozdultak. Meggyújtottak egy görögtűzet és benyilazták a legbelső pincébe. Semmi sem mozdult. Bekémleltek. A vörös fény földön fekvő embereket világított meg. Fermendzsin fáklyát gyújtatott. Óvatosan hatolt előre. A második pincében három macedón holttestét találta és egy sebesültet. A harmadik pincébe ment: Ahmedet és három szolgáját halálra tépte az elrobbanó ekrazit.

Visszatért a sebesülthöz.

— Vigasztalódjék, drága gazdám! — szólt hozzá. — Ezek ott bent már nem lőnek!

— És a község?

— Majd mindjárt utána nézek!

Fermezsin a várkapuhoz igyekezett. A kapualján kívülről jövő macedónokkal találkozott.

— Mi hír? — tudakolta tőlük.

— Most omlott be az utolsó ház.

Mehmed visszasietett Dusánhoz és jelentette neki, hogy Nabojsce már csak izzó parázs meg zsarátnok.

— Akkor vigyetek vissza Dolovóra, remélem, hogy még meggyógyulok.

— Bizonyosan meggyógyul, kedves gazdám! Ne is gondoljon a halálra. Kocsit hozatok és hazaszállítjuk. Otthon pedig lesz orvos és patika!

Hajnalodott. A Crna-poljét elborította a Nabojsce-ről felszálló kékes színű, savanyú szagú füst. A macedónok szekérre rakták a sebesült Dusánt, kifosztották a várat, összetertették és maguk előtt hajtották a mezőre menekült néhány birkát, tehenet meg lovat — a jöszág túlnyomó része bentégett — és visszaindultak falujukba. Úgy érezték, hogy visszafizettek sztarjesinájuk családjáért: Nabojsce nincs többé.

Két napig tartott, míg az erdő sűrűjébe menekült albánok előmerészkedtek. Az éhség hajtotta vissza őket. Az elégett házak között kóboroltak, ácsorogtak, keresgéltek. Itt találkoztak a pincékből, kutakból előjövőkkal. Valamennyien együttvéve alig voltak ötvenen. A többi, közel háromszazan, a lángok martaléka lett vagy a macedónok golyóinak áldozata. A megmenekültek között volt Nikoláj, Dragutin kocsisa meg Jován, az egyik bojtár. Most mindannyian élelmet kerestek, de az elhullott állatok megszennedett maradványainál nem találtak egyebet. A várat is végigkutatták. Az utolsó zugáig feldúlva és kirabolva hagyták hátra a macedónok.

— Mi következék ezután? — ez volt az albánok ajkán a leggyakrabban megismétlődő kérdés.

Ősz volt. Hideg éjszakákkal. Valamennyi készletük elpusztult. A megfagyás és éhhalál fenyegette az embereket. Szerencsére a megmenekült férfiak és

legényeknél néhány fegyver és többszáz töltény maradt. Az erdő vadján még csak eltengetik életüket. Az időjárás viszontagságai elől pedig mindannyian behúzódtak a várba.

A következő napon a holtakat temették el. Ahmedet az erdőben Amurád mellé. Aztán összeültek tanácskozni. Tudták, hogy sztarjesinájuk, Aladin és Juszuf úrfi még élnek. A legelső feladatnak azt tartották, hogy őket a történekekről értesítsék.

Ismeretes volt előttük, hogy Aladin Uszkübben szolgálja a szultánt, mint az aszkarik hadnagya, de hogy Dragutin és Juszuf merre lehetnek, ezt senki sem sejtette.

Hosszas vitatkozás után, melyben a döntő érvet a macedónoktól való félelem játszotta, elhatározták, hogy délre vándorolnak, a miriditák törzséhez, Jovánt ellenben Uszkübbe küldték, hogy Aladinnak hírt vigyen. Nikoláj önként vállalkozott, hogy Slánóba megy Dragutin felől érdeklődni.

Eszükbe jutott ugyanis, hogy Juszuf levelezett a slánói plébánossal, — emlékeztek a szép képes folyóiratokra — és feltételezték, hogy továbbra is összeköttetésben maradt vele. Nikoláj már járt Slánóban, Dragutint ő vitte kocsin oda, hogy Juszufot visszahozza. Ismeri tehát az utat.

A következő napokban alaposabban átkutatták a romokat. Itt-ott találtak még némi élelmiszert, megpörkölt húst, kevés kukoricalisztet, néhány rongyos pokrócot és félig elégett ruhaneműt. Amit csak használhatónak véltek, azt összecsomagolták, és aztán korán reggel útrakeltek délre, rég elhagyott törzsük felé.

A Nabojsce pusztulását követő tizenötödik napon érkezett Jován Uszkübbe. Fáradtan, rongyosan, piszkosan. Úgy nézett ki, mint valami koldus vagy naplopó. A kaszárnnyába nem eresztették be, sem Aladint nem voltak hajlandók hozzá hívni. Órákig várt, míg Aladin az utcára kijött. Akkor odament hozzá. A finoman öltözött tiszt azonban nem akart a top-

rongyos koldussal szóbaállni. De Jován nem tágitott mellőle.

— Aladin úrfi! Nabojcéről jövök! Hallgasson meg! — ismételte szerényen. A büszke tiszt végre is ráförmedt:

— Szemtelen koldusa! Menj a pokolba!

— Nem ismer? Kedves úrfi?

— Mondtam már, hogy takarodj!

— Én vagyok a Jován! Nabojce leégett! Ahmed úrfi is meghalt!

— Mit mondasz?

Jován ismételte a rémes híreket. Aladin erre jobban szemébe nézett a koldusnak, és ekkor felismerte. Tiszti becsülete miatt nem tehette, hogy az utcán a lezüllött kinézésű emberrel szóbaálljon, azért visszaküldte őt a kaszárnyához azzal, hogy ő is hamarosan odajön.

Aladin előbb ért a kaszárnya elé, mint a bojtár. A kapuőrségnek meghagyta, hogy ha az a rongyos ember visszatér, azonnal eresszék eléje, mert fontos katonai híreket hoz.

Jován részletesen elbeszélte mindent. Aladin lelke mélyéig megrendült. Három napig töprengett a fölött, hogy mitévő legyen. Két albán tisztársával meg is beszélte a dolgot és azt határozták, hogy megbosszulják magukat a macedónokon.

A további napok tervezgetéssel teltek. Megtálták a módját, melyben a pénz is szerepet játszott, hogy az egyik aszkari századot éles tőltényekkel meg öt napi élelemmel ellássák. A következő hét egy szép napján, kora reggel, öt napi hadgyakorlatra kivonultak. A kaszárnyában úgy tudták, hogy a hadgyakorlat színtere a Crna-polje lesz.

A második nap délutánján értek Ribarcra. Alapos pihenőt tartottak. A tisztek csak itt közölték az altisztekkel, hogy tulajdonképpen miről van szó. Másnap hajnalban megrohanták Dolovót. A macedónokat meglepte a támadás. Nabojcétől nem kellett többé félniök, a környéken pedig nem volt más albán falu.

Hogy százötven kilométer messzeségből egy török lovasszázad támadjon rájuk, azt senki sem várta.

Az aszkarik körülállták a községet. A tisztek azt mondták, hogy gonosz, alávaló, lázongó népségről van szó, mely nem érdemli meg, hogy levegőt szivjon, mely a környék békéjét állandóan veszélyezteti, melynek minden tagja rabló meg gyilkos. Ezért elrendelték, hogy gyujtsák fel a falut, és aki menekülni próbál, azt irgalom nélkül lőjék agyon, akár férfi vagy nő, felnőtt vagy gyermek.

Az egyik altiszt lelkiismerete megmozdult a kegyetlen parancs hallatára, és azért megkérdezte, hogy valóban ki kell-e irtani a nőket és a gyermekeket is? Ki! — válaszolták neki a tisztek — mert azok is tagjai ennek a gyilkos fajzatnak.

— Én katolikus vagyok! — jelentette ki öntudattal az őrmester — hitem pedig tiltja az ártatlanok megölését.

— Katolikus vagy? — kérdezte Aladin, és ajkai körül könnyed gúnyos mosoly vibrált. — Szép! Én viszont Mohamedet követem! Őcsémet megölte Dólovó népe, pusztuljon ezért! Szemet szemért!

— Engedje meg, hadnagy úr, hogy távoltartsam magam a vérontástól! Az iskolában azt tanultam, hogy a cél nem szentesíti az eszközöket!

— Hol jártál iskolába? — kérdezte ingerülten a tiszt.

— Durazzóban a jezsuitáknál!

— Semmi közöm hozzá! Itt most én parancsok! Szót fogadsz vagy főbe lövöttek!

— Hadnagy urat hűségesen szolgáltam! Alázattal kérem, kímélje meg az életemet!

— Menj és hajtsd végre parancsodat!

— Megyek! Kinyomozom a vétkeket! De esedezve kérem, bocsásson meg az asszonyoknak és gyermekeknek!

— Mit beszélsz? Takarodsz mindjárt! Mégis itt vagy?

— Isten ellen vétenék, ha parancsát végrehajtanám!

— Egyszóval megtagadod az engedelmességet? ... Mít vesződünk itt vele? ... Vezessétek a ház mögé és lőjétek föbe!

Igy esett, hogy megkezdődött a mészárlás.

A falu szélső házait köröskörül felgyújtották. A felriadt lakosság fegyvert ragadott és tüzelt a katonákra. Nem egy golyó talált. A veszteségek még jobban feldühítették a törököket. Kerítések és fák mögött kerestek fedezéket. Onnan lőttek a falusiakra.

A macedónok a lángban álló falu széléről a község közepébe szorultak. A tűz pedig terjedt: a beljebb fekvő házakat is elérte. Délre egész Dolovó egyetlen lángtengerré változott. Csak akinek sikerült mély pincébe vagy kútba rejtőzni, maradt életben.

A dolovói úriház egyik szobájában az ágyon feküdt a Nabojcén megsebesült Dusán. Állapota lassan javult. Ha ugyan javult. A betegágyon gyanakvó lett, és ezért nem tűrt meg maga mellett mást, mint Fermendzsint meg ennek családját.

Ezen a reggelen, nem éppen kiméletes módon, rázta fel a török gazdáját.

— Ég a falul — jelentette ki ijedten.

— Mi történt? — kérdezte rémülten Dusán és felült az ágyon.

— Aszkarik felgyújtották a községet és mindenkit agyonlőnek, aki menekülni próbál.

— Aszkarik? Akkor ez Aladin bosszúja! Meneküljünk!

Dusán felkelt, hogy felöltözzék. De gyengesége meg az izgalom következtében elájult és nekiesett az asztalnak. Amikor magához tért, Fermendzsinek ott álltak körülötte.

— Eloltották már a tüzet? — kérdezte a beteg.

— Dehogy oltották! — válaszolta lemondással a török. — Az egész község ég, és félős, hogy hamarosan a mi házunkra is átcsapnak a lángok.

— Vigyetek le a pincébe! — könyörgött Dusán.

Ferrendzsín és felesége teljesítette kérését, már a maguk életének érdekében is. Dusán azonban nehéz ember volt, és ezért a pincelépcsőn elestek vele.

Lent a sötét, nedves üregben egy rakás homokra fektették a beteget. Nagy hirtelenében aztán lehordtak a házból, ami éppen kezük ügyébe akadt. Teknőt, nyújtódeszkát, vedret meg locsolót. A szobából széket meg párnát, szőnyeget meg papucsot. Az élestartóból kenyeret meg szalonnát, egy szakajtót meg köménymagot. Mindezt a sokféle holmit siettükben nagy össze-visszaságban halmozták egymásra.

A házra pedig átcaptak a lángok. A tető hamar beomlott és a szobákban lángot fogott, ami éghet. Ferrendzsinné belülről vizes zsákokkal igyekezett eltömni a pinceajtót, hogy a fojtó füstöt távoltartsa. Dúró meg két testvére sirdogált. Mehmed a beteg mellett tartózkodott.

Dusán szédült. Fokozatosan sötétbe borult körülötte a világ. Mehmed azzal vigasztalta, hogy az a sötétség a pince homálya. De Dusán jól érezte, hogy vége közeledik.

— Mielőtt elájultam és amikor elejtettetek, — mondta elhaló hangon — éreztem, hogy felszakadt bennem a seb. Végem van! Meghalok! Kabátom belső zsebében van egy levél. Húgomnak, Dragicának írtam. Gondoskodjál róla, hogy megkapja.

Ferrendzsín nem merte bevallani, hogy a kabátrol mitsem tud, azt talán fent felejtették, és ezért valószínűleg porráégett. Mégis megkérdezte:

— Hol rejtőzik a kisasszonyka?

— Miért kérded?

— Személyesen akarom neki a levelet átadni.

— A borítékra írtam a címet.

— Sajnos, a boríték bepiszkolódott — felelte szemrebbenés nélkül.

— Irjad fel magadnak!

Mehmed papírt vett elő zsebéből és úgy tett, mintha írni akarna.

— Slánó, Dalmácia. Slánóban keresd fel anyai nagybátyámat, Radil Pavló molnármestert, őnála lakik.

Ferrendzsín megtudta, amit akart. Dehogyan kellett neki ezt a címet felírni! Ismeri ő azt a várost, sőt Radilt is. Hiszen járt ő már ott.

— Mondd meg Dragicának, — folytatta Dusan — hogy csókolom, és kérem, hogy ne feledje el bátyját, aki őt annyira szerette! ... Miroszlávnak pedig azt üzenem, hogy bosszulja meg községünk és családunk pusztulását.

A beteg szavai elhalkultak, az utolsó mondatot már alig érthetően ejtette ki. Aztán még sóhajtott egyet és meghalt.

Mehmed kikémlelt a pincelyukon. Sötétedett. A kormos falakon apró lánggal égett még itt-ott egy-egy gerenda. Éjfél körül előmerészkedett a pincéből. Az izzó zsarátnok kísérteties, szinte pokoli világítással sötétvörös fényt borított a romokra. Borzálmasan összeégett, megszenesedett holttestek heverték szanaszét. A község széle felé igyekezett. Erről is, arról is lövöldöztek. Megértette ebből, hogy a falu támadói még nem hagyták el gyáva tettük színterét. Mélyen lehajolva, majdnem hasoncsúszva lopakodott előre. Fegyvert keresett. Abban bízott, hogy a falu szélén elesett macedónok mellett talál majd. Jól számított. A ribarci országúton, az utolsó házak között, több agyonlőtt férfi feküdt keresztben az úton. Mellettük ott hevert a puská. Mehmed hasoncsúszva közelített az egyik felé. A földön fekve lecsatolta róla a töltényesövet, kihúzta alóla fegyverét, és éppen visszafelé indult, amikor lövés dördült. A golyó feje mellett csapott a földbe. — Észrevettek! — morogta magában és káromkodott hozzá. Aztán mozdulatlanul maradt

egy darabig. Kisvártatva négy-öt lépést csúszott hátrafelé, mint a rák és maga után húzta a fegyvert a töltényesövvvel. Aztán megint várt, majd ismét kúszott. Így, fokozatosan tette meg az utat a legközelebbi házig. Ennek kormos fala mellett végre fel mert emelkedni, hogy mélyen lehajolva visszajusson a pincéhez, melyben felesége meg gyermekei rejtőztek.

Ezek nagy örömmel fogadták. Mert igen féltek, hogy nem látják viszont. A hajnali szürkület előtt Mehmed ismét kiosont. Feleségének azt mondta, hogy hosszabb ideig lesz távol, de azért ne aggódjék! miatta. Nem eshetik baja, mert még az ördög is vigyáz rá.

A falu vége felé surrant, de most az ellenkező irányban. Egyetlen aszkarival sem találkozott. Akadálytalanul kijutott az erdőbe. Puskáját görcsösen szorongatva, mélyen a fák között került a falu alsó végére. Aztán az országúttal párhuzamosan haladt. Azt a jól ismert, magas tölgyfát kereste, melyet előzőleg annyiszor megbámult. Bár sötét volt még, mégis rátalált. Nem éppen könnyen, felmászott rá. Magasan a koronájában helyezkedett el, úgy hogy a ribarci országutat szemmelarthassa. Magasan járt a nap, amikor végre jöttek. Az aszkarik. Akikre várt.

Ott lovagoltak az országúton, jó kétszáz lépésnyire tőle. Megerőltette a szemét. Nem látta, akit keresett. Az a két tiszt, ott az élen, nem ő. Azok jóval alacsonyabb termetűek az illetőnél.

— Hát hogyan? — kérdezte magától. — Ő nincs a támadók között? Nem volt, aki feleletet adjon neki. Már azon volt, hogy leszáll a fáról és visszatér övéihez, amikor magános lovas ügetésére lett figyelmes. Gyorsan visszakapaszkodott. Valóban egy elmaradt katona sietett a többi után. Tenyerét szeméhez emelte. Aztán megdörgölte az álmatlan éjszaka és füstmarta szemét. Nem csalódott. Arcához kapta a fegyvert, célzott és lőtt.

Tompán, visszhangtalanul nyelte el a fák lombja ezt az utolsó lövést. A lovasok ide-oda kapkodták fejüket. A hang irányát keresték. Messziről is jött, váratlanul is érte őket. Nem tudták irányát megállapítani. Az utolsó katonák hátranéztek. Éppen akkor fordult le lováról a megkésett lovas. Odasiettek hozzá: Aladinban már nem volt élet.

Ébren az álmok országában

Ferrendzsin az ágak, a sűrű lomb közé húzódott. Jól megfigyelhette onnan, hogy Aladint az aszkarik körülállják, hogy fejüket csóválják, hogy lehanyatlott karjait emelgetik, előre csuklott fejét támogatják, de hiába: az élet már nem tért vissza belé. Egy darabig tanácskoztak, hogy mitévők legyenek, jobbra-balra nézelődtek, végre is felkötözték agyonlőtt tisztjüket lovára és Mitrovica irányában ellovagoltak vele.

Mehmed nem mozdult. Csak miután egy óra eltelt azóta, hogy az utolsó katona is eltűnt a láthatárról, merészkedett le a fáról. Hazasietett. A leégett községen áthaladva, az innen is, onnan is előbújó, remegő, félő macedónokat biztatta, hogy bátran előjöhetnek már, mert elmúlt a veszedelem.

Feleségét és gyermekeit ott találta a pincében. Felhívta őket a helyenkint még izzó, füstölgő házba, hogy az üszkök, zsarátnok, hamu meg romok között értéktárgyakat keressenek. Pontosan emlékezett, hogy egykori gazdái hol, melyik szekrényben tartották arany- és ezüstműüket. Elsősorban ott keresték.

Fáradtságukat rövidesen nem remélt siker koronázta. Több aranyórát, karperecet, nyakláncot, gyűrűt és fülbevalót találtak, ezenkívül sok evőeszközt, kancsót, tálat, gyertyatartót ezüstből.

Az egész együtt több volt, semhogy Mehmed egymaga elvihette volna. Ot csomagba osztotta ezért, hogy feleségének és minden gyermekének is jusson. Azután magukhoz vették azt az élelmiszert, amit a pincébe lementettek. Mialatt itt rakosgattak, találta meg Ferrendzsin felesége, a hirtelen összekapkodott

ruhák között Dusán kabátját és benne a Dragicához írt levelet. Mehmednek öröme szolgált a lelet. Gondolta magában, egyszer még jó hasznát veszi.

Roskadásig felpakkolva indultak el Novibazár felé. Az első faluban, amelybe értek, kocsit béreltek és azon folytatták útjukat.

Novibazárban Fermentzsin mint régiségkereskedő és kucséber kezdett új életet. Egy héttel később felkereste Fuad Musztafa bejt és elbeszélte neki a Crna-poljén lejátszódott eseményeket. A maga szerepét természetesen módfelett túlozta, úgy tüntetve fel a dolgot, mintha minden egyedül az ő cselszövényeinek eredménye volna. Végül előmutatta a bej írásban elnyert ígérését, és kérte, hogy ezek után valósítsa is meg azt.

— Nem mondtál nekem újat — válaszolta neki hidegen a bej. — Már mindenről értesültem. Sőt azt is tudom, amit elhallgattál, hogy Mirdit Dragutin meg legifjabb fia, Juszuf még élnek, és a Nelipics-családból is megmaradt egy örökös: Dragica.

Fermentzsint kellemetlenül érintették a bej szavai. Sehogy sem illett bele elgondolásaiba, hogy Dragutin és Dragica életbenmaradásáról ez a nagyúr tudomást szerzett. Néhány pillanatig zavartan állott ezért és némán bámult maga elé, aztán legyintett a kezével:

— Nem tesz semmit, hogy élnek. Külföldre menekültek, és ezért jogaikat volt birtokaikra nem tudják érvényesíteni.

— Hogy tudod ezt?

— Nincs náluk írás! — vágta ki nagymerészen Mehmed.

— Azt hiszed? — válaszolta gúnyosan a bej. — Hát tudd meg, hogy én az ellenkezőről értesültem. És éppen azért nem állok veled addig szóba, míg a három közül csak egy is él.

— A bej azt kívánja, hogy folytatódjék a vérbosszú?

— Azt!

— Folytatódni fog, ha közli velem a Mirditek rejtkehelyét.

— Mondtam már, hogy nem állok veled tovább szóba! — felelte dühösen, hogy erre vonatkozó tudatlanságát leplezze.

— A bej vérbosszút kíván, és nem közli velem, hogy hol él a vétkes?

— Amit tudok, azt magamnak tudom! Takarodj a színem elől!

Fermendzsin alázatosan meghajtotta magát és távozott. De az utcán visszafordult és megrázta a bej háza felé öklét. — Azt hiszed, nem látok át terveiden? — morogta fogai között. — Átlátok biz én. Jól tudom, hogy a Crna-poljét magadnak szeretnéd. Azt kívánnád, hogy én kaparjam ki neked a sült gesztenyét? Hát csak várjad! Engem többé nem látsz! A Crna-polje pedig nélküled is az enyém!

Fermendzsin napokig törte a fejét azon, hogy mitévő legyen? Mit kezdhetett a török birodalomban a maga erejéből: ő, a szegény ördög? Ahhoz, hogy vágyai tárgyát, azt a gyönyörű birtokot megszerezze, befolyásos pártfogókra lenne szüksége, mégpedig nem kisebb helyen, mint a szultán udvaránál. Hogy tehetne ilyenekre szert? ... Nem talált megoldást ...

Más kiút nincsen? ... Talán van? ... Egy gondolat megragadta. Több hétig foglalkozott vele. Úgy találta, hogy megvalósítható ... Elhatározta, hogy véghezviszi.

Elbúcsúzott feleségétől. Az időközben eladott arany- meg ezüsttárgyak árából nagyobb összeget vett magához és eltávozott.

Ribarca ment, Miroszlávhoz. Meghatóan ecseeltelte előtte Dusán betegségét, hosszas halódását és utolsó kívánságát. A macedón becsületre utalt aztán, és egyre azt hangoztatta, hogy a macedón szabadság egy ártatlan hősének gonoszul kiontott vére nem maradhat megbosszulatlanul.

Miroszláv eleinte nem akart hallgatni rá. Arra hivatkozott, hogy neki a Mirditek és Nelipicsek csa-

ládi perpatvarához semmi köze, hogy neki családja van, és nem teheti ki gyermekeit az elárulás veszélyének.

— Ez a veszély így is, úgy is fenyeget. Mert ha nem teljesítéd Dusán kívánságát, elhíresztelek a környéken, hogy gyáva ember vagy, nem méltó, hogy ennek a szép községnek sztarjesínája légy, és akkor...

— No mi lesz?

— Akkor nem biztos többé az életed!

— Előbb foglak én téged elpusztítani, mint te engem, te vén méregkeverő!

— Gondolod?

— Tudom!

— Hát ide hallgass! Hallottad már Fuad Musztafa nevét?

— A novibazári szandzsák-bej-ét?

— Azét!

— Hallottam! Miért kérded?

— Azon egyszerű okból, mert ez az úr a megbízóm.

Mirosláv kétkedően nézett Fermentzsinre.

— Nem hiszed? Igen könnyen bebizonyíthatom! De az neked ártana. Azért vegyük úgy, hogy te nekem, jó barátodnak hiszel. Nemde?

— Hiszek! — jelentette ki inkább félelemből, mint meggyőződésből a macedón.

— Tehát, vedd tudomásul, hogy a Mirditek kiirtása elsőrendű török érdek. És mindenki, aki ebben segítségemre van, bőséges jutalomban részesül. Te is lehetsz bajrakdar vagy jüzbaszi tetszésed szerint. Tőlem függ!

— Tartsd bolonddá az öregapádat! — vetette oda bosszúsan Mirosláv.

— Nem hiszel? Hát idenézz? — szólt büszke fejtartással Mehmed, és előhúzta zsebéből Fuad Musztafa írását, mellyel a Crna-poljét odaigérte neki.

Mirosláv nem akart hinni szemének. A török azonban érezte, hogy nyeregbe jutott. Csakhogy

egykori szolgatársában az utolsó ellenállást is legyőzze, előmutatta a nála lévő többezer parát. Miroszláv nem titkolhatta bámulatát.

— Nos? — kérdezte a török.

— Mit kívánsz tőlem?

— Bosszuld meg Dusán életét Dragutinon meg fián.

— Hol bújkálnak ezek?

— Majd ezt is megmondom neked, ha becsület-szavadat adtad rál

— Itt a kezem!

— Rendben van! Tehát ide figyelj! Én most elmegyek, hogy felkutassam azt a két albánt. Amint megtaláltam őket és kikémleltem környezetüket, érted jövök. Légy készen rá, hogy esetleg több emberrel segítségemre lehess.

— Segítségedre leszek, ha nem árulod el, hogy szavaidnak mindjárt nem hittem!

— Megígérem! Ha azonban nem állsz rendelkezésemre, a bosszú téged is utólér!

— Ettől nem félek!

— Akkor tehát áll az alku?

— Áll!

Fermendzsín vidáman hagyta el Ribarcot, úgy érezte, hogy jól végezte ott a dolgát.

*

Ebben az időben a slánói plébánosnál egy lezüllött kinézésű, piszkos és toprongyos koldus jelentkezett. A jólelkű pap ebédet meg alamizsnát akart juttatni neki, a szegény azonban szabadkozott és nem akarta az adományt elfogadni. Mert ő nem ezért jött. Ő érdeklődni kíván: mégpedig Mirdit Juszuf úrfi felől, akit keres. E miatt kelt útra. Nabojcéról jött és vándorol már több, mint egy hónapja.

E nevek hallatára figyelmesebben nézett a lelkes a jövevényre, és kérdezősködni kezdett. A feltett kérdésekből látta a koldus, hogy jó helyre jutott, hogy ez a pap valóban ismeri ifjú gazdáját, és leg-

alább hallásból a nabojscei viszonyokat. Bátran és készségesen felelt tehát a feltett kérdésekre, mert azt remélte, hogy ezzel közelebb jut viszontagságos hányódása végéhez.

— Mit mondtál? — tudakolta végül a pap. — Hogy hívnak téged?

— Nikolájnak! Kocsisa voltam az uraságnak.

— Rendben van, kedves Nikoláj barátom. És mit akarsz tulajdonképen?

— Gazdámat, a sztarjesínát meg a fiát, Juszuf úrfit szeretném megtalálni, hogy elmondhassam nekik a szomorú eseményeket.

— Hm! — szólott erre a plébános, és igenlően bólintott fejével. De többet nem mondott. Gondolkozott. Nyilván azon, hogy mitévő legyen. Ismerte jól Juszufot, lelki fiát és atyját; tudta, hogy mi bírta őket távozásra; ismerte az albán és macedón vérbosszú természetét, furfangját és kegyetlenségét, a végrehajtásban tanúsított szívósságot és kitartást. Papi bölcsesége azt súgta neki, hogy óvatos legyen, hogy ne áruljon el bármit is a rábízott titkokból. Végre is azt kérdezte:

— Van pénzed?

— Nincs! Miért tetszik kérdezni?

— Mert ma szerda van, és vasárnap előtt nem adhatok neked felvilágosítást. Mit teszel addig?

— Szívesen dolgozom, ha munkát kapok.

— Jól van, Nikoláj barátom, dolgozni fogsz!

A jólelkű pap valóban munkát keresett az albánnak, aki a kijelölt időig napszámmal tartotta fenn magát.

Vasárnap a korai misén, szokása szerint, résztvett Juszuf. Mint azelőtt, úgy most is a maga hajtotta egyfogatos kétkerekű kocsin jött. Lovát, kocsiját a szokott helyen állította be. Amikor mise után odament, hogy hazahajtsa, a plébános üzenete várt rá.

Készséggel kereste fel lelkiatyját, hogy megtudja tőle kívánságát.

— Volt nektek Nabojcén valami Nikoláj nevű kocsisotok? — érdeklődött tőle a lelkész.

— Volt! — felelte meglepetten Juszuf.

— Megbízható egyén az illető?

— Nem tudok ellene panaszt. Miért tetszik ezt kérdezni?

— Mert Nikoláj itt van és veled szeretne beszélni!

— Itt van? Ki küldte ide?

— A körülmények kényszerítő hatása alatt jött.

— Ki árulta el neki, hogy itt vagyok?

— Nem tudja, hogy itt vagy. Ő hozzám jött, mert emlékezett rá, hogy velem leveleztél. Ide jött, hogy tőlem holléted felől érdeklődjék. Elárulhatom neki, hogy itt vagy?

— Magában jött?

— Nem láttam vele mást.

— Jobb lenne talán, ha előbb megkérdezném atyámat?

— Kérdezd!

Délután Juszuf visszatért a válasszal. Az egykori sztarjesína szívesen látja régi kocsisát, de csak azzal a feltétellel, ha várának önkéntes foglya lesz.

A plébános kiment az udvarra, hogy Nikolájnak ezt a hírt megvigye.

— Ide hallgass! — mondta neki. — Elárulhatom neked volt gazdád tartózkodási helyét, ha kész vagy őt életed végéig szolgálni.

— Kész vagyok! — válaszolta Nikoláj a legtermészetesebben, szinte azon csodálkozva, hogy miképen lehet eziránt bárkinek is kétsége.

— Helyes! Ez azonban azt jelenti, hogy Mirdit úr várát többé el nem hagyhatod!

— Juszuf úrfiék várban laknak?

— Várban!

— És onnan nem jöhetnék többé ki?

— Nem! Azaz, hogy magadban nem. Mert ha gazdád valahová magával visz, vele mehatsz! Tehát

felelj! Kész vagy akár egész életedre önként bezárkózni a várba?

— Kész!

— Akkor gyere!

A plébános bevezette Nikolájt a belső szobába, ahol Juszuf várt. Alig ismertek egymásra. Juszuf az elmúlt nyolc hónap alatt sokat fejlődött, nőtt, vállasodott, arca férfiasabb lett, ajkán pedig feketén ott büszkélkedett a legényes kis bajusz. Nikoláj viszont lesoványodott, borotvátalan, szurtos képére az utóbbi hetek nélkülözései mély barázdákat vontak. A más-kor oly tiszta és külsejére annyira rátartó legény útszéli csavargóhoz hasonlított. A csendet Juszuf törte meg:

— Eljöttél hű szolgánk? Mi szél hajtott erre?

— Borzasztó dolgok történtek Nabojcén — kezdte Nikoláj, és maga módján elbeszélte, hogy a várat kifosztották, a falu meg leégett. Ahmed úrfi agyonlőtték, a lakosság nagyrésze a tűzvész martaléka lett, többet a támadó macedónok lőttek agyon, aki meg életben maradt, az délre vándorolt a miriditák törzséhez.

Juszuf borzongva hallgatta a rémes történetet, majd Aladin felől érdeklődött, de kérdésére Nikoláj nem tudott válaszolni.

— Jer! Menjünk haza! — szólt végezetül. — Otthon majd részletesen elbeszélsz mindent atyámnak.

Nikoláj szakértelemmel vizsgálta a kocsit, lovat, aztán csak vonakodva foglalt helyet Juszuf mellett. Egyre a maga koldusgúnyáját nézte és hasonlította össze az úrfi finom öltönyével.

A gyeplőt Juszuf vette a kezébe és megbiztatta lovát. A hosszú úton még részletesebben elmondatta magának a Crna-poljén lejátszódott eseményeket.

— Látod, — szólt végül — ha rám hallgatsz, és nem hordod Ahmed bátyámnak a híreket, akkor szegény még ma is élne, és mi sem kocsiznánk itt.

— Ne vegye zokon az úrfi, hogy szólok, mert én csak szegény béreslegény vagyok, de azt hiszem, ha nem én megyek Dolovóra kémkedni, akkor meggy helyettem más, és hogy az mit főzött volna össze, azt nem tudhatjuk.

— Lehet! Most meg úgyis hiába siránkozunk a törtéteken: a halottakat nem tudjuk feltámasztani, sem a leégett falut újraépíteni... Szerinted tehát Fermendzsin ölte meg Amurád bátyámat.

— Ó, a Nelipics Vladiszláv utasítására.

— Csak rosszul emlékszem Fermendzsinre... Természetes!... Betegségemből felgyógyulva láttam utoljára... Hogy is néz ki?

— Alacsony termetű, széles vállú, hosszú, vékony, lelógó, törökös bajusszal.

— Milyen haja van?

— Ritka, csaknem kopasz.

— Hiába! Nem tudok visszaemlékezni. Az én emlékemben Fermendzsin magas, délceg, dűshajú, rövid bajuszú emberként él.

— Az úrfi még gyermek volt, amikor őt utoljára látta, azért nem emlékszik rá.

— Azt mondod, hogy Ahmed bosszúból Amurádért kiirtotta az egész Nelipics-családot.

— Csak akarta. Mert Dusán megmenekült.

— Hm! Annál óvatosabbnak kell ezentúl lennünk! Örülök, hogy eljöttél, legalább egy feltétlenül hűséges emberrel erősebbek vagyunk.

— Bennem bízhat az úrfi. Inkább meghalok, de áruló nem leszek soha!

Feltűnt a völgy végében a kúpos hegy, ormán a várral.

— Oda megyünk? — érdeklődött Nikoláj.

— Oda. Majd meglátod, hogy ez a vár sokkal szebb, mint a nabojscei. Fekvése, a tornyából nyíló kilátás, építkezése és berendezése össze sem hasonlítható a nabojscei várral. Az valóságos ókori börtön volt ehhez képest, ez pedig kifogástalan úri kastély.

— Sohasem hallottam Nabojcén róla, hogy az uraságnak még egy vára van.

— Nem is hallhattál, mert ezt csak hét hónap előtt vettük. Akkor még rom volt. Atyám olasz építőmesterekkel és kőművesekkel helyeztette karba. Csak egy hónapja készült el, és éppen hogy beleköltözködtünk.

Nikoláj alaposan szemügyre vette a várat, amint hozzá közeledtek. Magas, vastag tornyát a villámhárítóval és szélkakassal, a nap sugaraitól ragyogó, vörösréz tetejét, az erkélyeket és a falból nagy számmal kiszögellő tornyocskákat, a szép nagy ablakokat, a falazat szabályosan faragott, fehér mészköveit, a nagy kapuboltozatot és az erősen megvasalt ajtószárnyakat.

A várhoz felkanyargó út is bámulatba ejtette. Szélessége, simasága csodás volt neki. Olyan, mondogatta, mint a nyujtódeszka. Nem kell félteni rajta a lovat, hogy a gödrökben kitöri a lábát, sem a kocsi kerekét, hogy köveken összetörik, mint a Mokraplaninán átvezető úton. Lelkes csodálkozása azonban néma fejcsóválássá nőtt, amikor a kapu elé érve Juszuf leugrott a kocsiról és megnyomott a falon egy fekete gombot. Magasan, fent a várfalon kinyílt egy ablak, és kihajolt egy férfi. Aztán zúgott, morgott valami, és a nagy, nehéz kapu könnyedén, mintegy varázslatra, feltárult előttük. Juszuf behajtott. Mögöttük újra bezárult az ajtó a nélkül, hogy bárki hozzányúlt volna. Nikoláj ide-oda nézelődött, forgolódott, de nem látott senkit. Hogy miből tudta meg az az ember ott fent, hogy itt vannak és hogy be akarnak jönni, és hogy ki-mi nyitotta ki a kaput és ki csukta megint be, mind csupa rejtély volt előtte.

— Azon csodálkozol, — szólt hozzá Juszuf — hogy senkit sem látsz? Fogsz még többször is bámulni. Mert ebben a várban minden villannyal megy. Az olasz mérnökök korszerűen rendezték ezt be nekünk.

Én akartam így! Apám ellenezte! Ő, mint tudod, minden géptől iszonyodik és fél. De meg-

győztem azzal, hogy a modernül berendezett várat könnyebben megvédehetjük az orvgyilkosok és betörők esetleges támadásától.

Nikoláj nem sokat értett ebből. Villany, mérnökök, korszerűség ismeretlen fogalmak voltak neki. Úgy érezte magát, mint aki a mesék világába jutott, és nem csodálkozott volna, ha azt a bizonyos kacsalábat is felfedezi a vár valamelyik pincéjében, melyen a mesebeli várak forogni szoktak.

Juszuf egyenesen atyja elé vezette Nikolájt. Dragutin némán hallgatta végig az egész rémes históriát.

— Milyen jól tettem, — mondta végül — hogy Juszuffal idejében elmenekültem. Ha ott maradunk, ma talán már egyikünk sem él. Ismerem jól a fajomat. Ha egyszer a vérbosszú lavínáját valaki megindítja, akkor rendesen nincs megállás, míg annak a családnak, rokonságnak csak egy tagja is él. Mit tudsz Aladinról?

— Semmit.

— Őt nem értesítettétek öccse haláláról?

— De igen. Jovánt küldtük Uszkübbe.

— És?

— Többet nem tudok róla!

Dragutin úgy intézkedett, hogy Nikoláj Juszufnak álljon szolgálatára. Az egyik kis emeleti szobát jelölte ki neki, közel fia lakosztályához. A csinos szoba, a rendes ruhák, a tisztaság és jó koszt, a remek kilátás ablakából a völgyre, környező hegyekre és a távoli tengerre, úgy hatottak rá, mintha ébren az álmok világában járna. Többször megdörzsölte a szemét, hogy valóban ébren van-e, és megtagogatta a falakat, bútorokat, sőt saját magát is, hogy valóságok-e, mert minduntalan úgy tűnt fel neki, hogy káprázat az egész.

A következő napokban megismerte a vár berendezését. A villanyvilágítás, a vízvezeték felfoghatatlan csodák voltak szemében. Hát még, amikor Juszuf megmutatta a száz méternél is mélyebb kutat,

ahonnan a villannyal hajtott szivattyú a vizet felhúzza.

Juszuf elbeszélte a kút mellett lévő aknához fűződő mondát is. Közben megmutatta a kitisztított és helyreállított kútaknát a falából kimeredő kardok megmaradt csomkjával, és eleven színekkel festette azokat a borzalmakat, melyek közepette a foglyokat ide ledobták. Jellemezte a kút aljában folyó patakot, az Opacsicát, mely a hegyek alatt jön és megy, míg a tengerbe ömlik; tudtára adta, hogy ez a víz adja váruknak a villamos erőt is, mert mélyen lent, a hegy alatt, a patak barlangjában jókora vízesés van, melyen erőtelepet létesítettek.

Nikoláj nemigen tudta, hogy mit gondoljon minderről. Sok mesét hallott már életében, de hogy igaz mese is legyen, azt nem tudta eddig elképzelni. Bátortalanul kérdezte:

— Le lehet oda menni?

— Le. Mindjárt le is viszlek. Hadd ismerd várunkat egészen. Gyere! — és Juszuf előre ment az udvarról a várba, mintegy jelezve az utat. Felment az emeletre és onnan is feljebb indult. Nikoláj szótlanul követte. Annyi érthetlent, újat és csodásat látott e néhány nap alatt, hogy azt sem találta képtelennek, ha amikor ifjú gazdája őt a hegy mélyébe vezeti, egyre feljebb és feljebb megy vele a várkastélyban.

Hosszú falépcsőn haladtak felfelé. Talán három-négy emeletnyit. Csinosan berendezett helyiségek maradtak el mellettük. Egyik könyvtár, másik dohányzó, harmadik játékszoba, negyedik zeneterem, ötödik telve sohasem látott virágokkal, a hatodik aquariumokban halakkal, tengeri csigákkal... Nikoláj egyre tapogatta kezét, hogy ébren van-e vagy álmodik.

Végre a torony legfelső helyiségéhez értek. A falépcső ez előtt kis erkélyre vitt, innen nyílt az erős vasajtó, melyet Juszuf egészen sajátos kulcsokkal nyitott ki.

— A legfelső szobába értünk — szólt a csodálkozástól egészen elkábult szolgájához. — Innen legszébb a kilátás. Nézz körül!

A négy nagy ablak a négy világtáj felé nyílt, és mint a vár legmagasabb pontja teljes körképet nyújtott. Nikoláj szótlánul hallgatta Juszuf magyarázatát a környező hegyek nevéről, a völgyekről és azokban látható községekről, a tengerről és szigeteiről, mert már belefáradt a benyomásokba. Csak az ragadta meg némileg figyelmét, hogy merre fekszik a Crna-polje és azon Nabojsce.

A kilátás után a szoba négy sarkában álló egészen csukott páncélszekrényre mutatott Juszuf:

— Ezekben őrzi atyám kincseit, mert ez itt a kincstár. Itt sohasem lesz dolgod. Ezt a szobát atyám maga tartja rendben.

Nikoláj nem felelt. Már elfelejtette, hogy tulajdonképpen a hegy mélyén húzódó barlangba indultak. Juszuf ekkor tett valamit. Hogy mit, az elkerülte figyelmét. Elég az hozzá, hogy az egyik sarkba épített páncélszekrény egyszerre kifordult a sarkából, és mögötte, a falban keskeny, sötét üreg tátongott.

— Jer utánam! — szólt Juszuf a csodálkozástól mozdulatlanra merevedett Nikolájhoz. — Leme gyünk a hegy alatt folyó patak barlangjába. — Ezzel előre indult. Nikoláj félve követte. Keskeny, meredek csigalépcsőn haladtak lefelé. Apró, a falra erősített villanylámpák világították az utat. Az ötödik lépcsőnél Juszuf igazított valamit a falon. Halk zúgás következett és fejük felett lassú csapódás. Nikoláj még a harmadik lépcsőn állt. Visszanézett. A páncélszekrény billent vissza a helyére.

Rémítő sokáig mentek. Legalább az albán legénynek így tűnt fel. Bizonytalanul kezdte érezni magát. Alulról nedves levegő csapott az arcába, és halk, alig hallható morajlás érte a fülét.

— Mi zúg? — kérdezte.

— Jó füled van, hogy már hallod. Az Opacsica földalatti vízesése.

Tovább mentek. Roppant hosszan. A csigalépcső nem akart véget érni. Ha nem lett volna rajta hébe-hóba egy kis pihenő, talán elszédülnek. A zúgás erősödött. Fokozatosan dörgés lett belőle. Ha beszélni akartak, valósággal ordítaniok kellett, hogy egymás szavát megértsék. A csigalépcső még egyre lejjebb kanyargott. Egyszer aztán hosszabb vízszintes rész következett.

— Lent vagyunk — szólt hátra Juszuf és megállt. Nikoláj oda jött melléje. Csak ekkor látta, hogy a sziklába vágott folyosón túl terjedelmes barlang ürege húzódik, melynek aljában szélesen, mélyen habzó víz kavarg.

— Fogd meg jól ezt a korlátot! — utasította a szolgát. Az engedelmeskedett. A következő pillanatban pazar fényben ragyogott minden: az egész üreg, jobbra és balra, és a kékes-zöld, bár kristálytiszt víz, egészen a fenéig.

— Látod ezt a vizet? Évezredek óta dolgozik a barlangban, mint a nagy természet ernyedetlen fúrója. Éjjel-nappal pihenés nélkül marja, koptatja, csiszolja a sziklát. Ha tavasszal az olvadáskor vagy esők után megárad, bőszültebb erővel fekszik neki, hogy tágítsa sziklabörtönét. Ilyenkor vad erővel felkavarja a fenekén fekvő köveket, kavicsokat meg homokot, hogy velük akár a csiszolóporral vagy vésővel és kalapáccsal mélyebbre, szélesebbre faragja útját.

Juszuf megmozdított a falon valamit. Erre mint mesékben a varázslatra, száz meg száz ügyesen elhelyezett villanylámpa csodássá változtatta a látványt. Jobbfelől, a távolban, ahol a barlang egy éles kanyarral a sziklák mögé fordult, sejtelmes vörös fényben ragyogtatták a vizet: mintha bőven ömlenék a felsebzett sziklából ennek frissen habzó vére. Idébb a lámpák játékától a felénk zuhogó víz

előbb ibolyaszínt, majd azúrkék fényt öltött, hogy lábaik alatt medrében smaragdöldd, később arany-sárgává és végül a gyémánthoz hasonlóan természetes tisztaságában sziporkázóvá váljék.

A víztől a sziklabarlang fehér mészkőfalai is százzsínűekké lettek, amit a vízvájta mélyedések és meghagyott domborulatok, törések és szikladarabok árnyéka, illetőleg élesebb megvilágítottsága még sokszoros árnyalatban változtatott. Az egészet pedig tündérivé tette az a milliárdnyi vízcsepp, mely a térben szabadon lebegve vagy a sziklákra, barlangfalakra, korlátra és ruháikra rakódva, a szivárvány minden színében szikrázott.

Nikoláj nem akart helyéből elmozdulni. Váltig azt hajtogatta, hogy ez még a mennyországnál is szebb, és hogy legjobb volna, örökre itt maradni. Végre is Juszuf, hogy távozásra bírja, átváltotta a világítást. A víz egyszerre elvesztette fényét, a barlangüreg pedig homályossá lett.

Juszuf előre indult a recés vaslemezekből a víz fölé szerelt, korlátokkal biztosított járdán. Minden második, harmadik lépés után egy lépcsővel lejjebb vitt útjuk. Nikoláj figyelmét ismét megragadta a vizes és mennydörgésszerű robaja. Többször a füléhez nyúlt, mintha attól félne, hogy megsüketül. Az egész üreg zengett, harsogott a víz zuhogásától. Juszuf megállt. A falon jókora lyukra mutatott.

— Látod azt a lyukat? Ide nyílik a halálakna és innen vezetik el a víz csekély részét, hogy csöbe fogva a barlang alján turbinát és villanygépet hajtszon. Ez a villanyáram látja el kastélyunkat. Ezzel világítunk, ezzel nyitjuk, csukjuk a várkaput, ennek a titkos lejárónak ajtaját, ezzel szivattyúzzuk tele vízvezetékünket, ezzel fűtünk-főzünk, és ezzel nyitjuk ki az Opacsica barlangjának végében épült vaskaput is.

Nikoláj készségesen hallgatta, hogy ifjú gazdája mit beszél, de az egészről semmit sem értett.

Hogy is tudhatná ő, a nabojscei vadonban felnőtt, iskolát nem járt legény, hogy mi a turbina és villanygép, és hogy miképen teljesít ennek árama annyi sokféle csodálatos munkát?

Juszuf még két-három lépést tett előre, aztán hátraszólt:

— Most vigyázz! Vaslépcső következik.

A jól megvilágított lépcsőn egészen veszélytelen volt a járás. Nikolájt azonban annyira bámészkodóvá tette a szokatlan, sosem látott, de még csak meg sem álmodott környezet, hogy kétszer majdnem Juszufra esett. Nagy mélységbe mentek le. Kétszáznál bizonyosan több lépcsőn. Nikolájnak úgy tetszett, hogy a semmiségbe mennek, mert csak sejtette, de nem látta, hogy hol-merre van a barlang fala meg boltozata. A lépcső aljában víz hullámozott, és apró csónak ringott. Juszuf valahol a korláton bekapcsolta a világítást. Nikolájt újra elragadta a csodálkozás, tán még jobban, mint évekkel előbb Juszufot, mikor kisfiú korában Radillal meg atyjával először járt ebben az üregben és látta meg az Opacsica vízesését. Juszuf hagyta szolgáját, hadd bámulja ki magát. Amikor észrevette, hogy a csónakot nézi, beszállt vele abba, majd eloldotta a kis járművet és csendesen evezve az Ördögtoroknak nevezett szorulat felé hajtotta, a megfelelő helyeken be-, illetőleg kikapcsolva a villanyvilágítást.

Athaladva az Ördögtorkon az Opacsica nagytermében, erős betonkikötő mellett nagy, szép és új motoros csónakot találtak.

— De nagy hajó! — csodálkozott Nikoláj.

— Igen, most átszállunk ebbe, és kimegyünk a tengerre.

A kis csónakot kikötötték. Juszuf megindította a motort. Nikoláj nagyot nézett, hogy gazdája ehhez is ért. Mielőtt elindultak, Juszuf még elfordított néhány kapcsolót a kikötő falán. A távolból erre nappali

fény szűrődött be hozzájuk: a villamosáram kinyitotta a barlang kijáratához épült vaskaput. Nikoláj arra nézett.

— Ott a barlang vége. Ott következik a tenger — magyarázta neki ifjú gazdája.

A motoros gyorsan haladt. Juszuf biztos kézzel irányította a kormányt. Percek alatt elmaradt fejük fölül a barlang és Isten szabad ege alá értek.

Majd Radil malmát is elhagyták. Amióta az Opacsicára villanytelepet építettek, az egykori vízimalmot villanyáram hajtotta. A gépeket ellátó csővezeték idehozta a vizet, és ebben az újraépült házban bűgött éjjel-nappal a villanygép. Innen vezették az áramot a falbavéssett csőben a várba.

— Ez a malom is a mienk! — jelezte szolgájának Juszuf. Egykori tulajdonosa azonban megmaradt benne és éppen úgy keres, mint azelőtt. Sőt jobban, mert a malmot mi tartjuk karban, és az árammal hajtott korszerűbb gépek finomabb, jobb lisztet termelnek, aminek következtében jóval többen örletnek nála.

A motoros csónak, vagy jobban mondva kis hajó, sebesen haladt a síma vízen és jobbról, balról méteres hullámot vágott a felszínre. Nikoláj nem mert elmozdulni Juszuf mellől, aki egyre biztatta, hogy csak bátran nézze meg a hajócskát. Mert valóban megérdemli ezt a fáradságot. Volt azon a vezető fülkéjén kívül egy nagyobb helyiség asztallal, karosszékekkel, kerevetekkel az utasok részére; négy kényelmes kabin elsőrendűen felszerelt ágyakkal, mosdókkal; egy kis konyha kamrával; fürdőszoba és két raktárhelyiség.

Eső vagy erős hullámozás idején a fedélzetet vízbiztosan zárható ajtók különítették el a hajó belsejétől. Nikoláj végre is engedett gazdája folytonos unszolásának és végigment a motoroson. Amikor visszajött, elismeréssel mondta:

— Olyan, hogy lakni is lehetne benne, szebben és jobban, mint akárhány úri házban.

— Kérésemre atyám azért vette meg nekem ezt a hajót, hogy ha kedvem lesz, hosszabb, esetleg több hétig tartó útra is indulhassak vele.

Slánó házai bontakoztak ki a parton. Nikoláj ráismert a községre:

— Slánóba megyünk? — kérdezte.

— Oda. Én majd kiszállok, de te nem hagyod el a hajót. Vigyázol rá, mint a szemed fényére, hogy el ne lopják. És ezt jól jegyezd meg: senkinek sem engeded, hogy beszálljon rá, ha bármit is mondana, ha mindjárt azt erősítené, hogy én vagy atyám küldte. Értetted?

— Értettem! — válaszolta Nikoláj, és csodálkozott azon, amit ifjú gazdája parancsolt. — Bizonyosan fél a vérbosszútól, gondolta magában, és ezért lát mindenfelé orvgyilkosokat.

Az utolsó kívánság

Juszuf ügyesen révbe vitte hajóját és a révészek segítségével kikötött a hullámgáthoz. Aztán kiszállt s közel a parthoz egyik házba lépett. Radilékhoz ment. Dragicát akarta meglátogatni.

Csak nagyritkán és lopva jöhetett ide, mert atyja hevesen ellenezte ismeretségét e leánnyal. Dragutin Dragicában látta egész családi tragédiájuk okozóját. Juszuf kerestségét, Amurád meg Ahmed halálát és Nabojce pusztulását neki tulajdonította. Hiába védte ő Dragicát, hiába állította, hogy nálánál kedvesebb és ártatlanabb leányka nincs a világon, hiába magyarázta, hogy a bajokat a fékezetlen faji indulatok, a nemtelen bosszúvágy, a harag és gyűlölködés zúdította a nyakukba, nem pedig ez a szelídlelkű leány: atyjánál süket fülekre talált. És ha Dragutin Juszufot nem szereti annyira, vele szemben talán még erőszakosságokra is ragadtatja magát, csak hogy kedvencét Dragicától visszatartsa. Így azonban megelégedett azzal, hogy fiát tőle eltiltsa, és ha értesült, hogy tilalma ellenére mégis találkoztak, heves jeleket rendezett.

Juszuf szelíd, békeszerető lelke sokat szenvedett e veszekedések miatt, és hogy minden surlódást lehetőleg elkerüljön, jött ide oly ritkán és titokban.

Dragica rendesen a ház ajtajában várt reá. Ha megkérdezte tőle, honnan tudta, hogy jön, rendszert az felelte, hogy szíve súgta azt neki. Most azonban nem állt a ház előtt, ami nem jól esett Juszufnak. Miért nem jött eléje? — kérdezte magát, amikor a kapualján végighaladt.

A konyhába ért. Radilnét kereste. A cselédlány

felszaladt a lépcsőn, hogy a molnár feleségét értesítse. Kisvártatva megjelent az asszony. Juszuf éppen azon gondolkozott, hogy milyen szavakkal közölje vele a Nelipicsek borzalmas tűzhalálát, de amint az asszonyt meglátta, azonnal tisztában volt vele, hogy már tudja.

— Igen, tudjuk! — válaszolta neki szomorúan Radilné. — Tegnap volt itt Fermendzsin, ő hozta a rettenetes hírt. Maguk kitől tudják?

— Kocsisunk, a Nikoláj tudósított minket.

— E szerint mégis életben maradt valaki?

— Hol?

— Nabojcén.

— Többen is életben maradtak. Miért?

— Mert Fermendzsin azt állítja, hogy Nabojcén egy lélek sem élte túl a tűzvészt.

— Csodálom! Egyébként azt is csodálom, hogy Fermendzsin ide mert jönni.

— Miért?

— Mert ő az egyik bátyám gyilkosa!

Radilné hitetlenül rázta a fejét. — Ki állítja ezt róla?

— Nikoláj.

A molnár felesége a török védelmére kelt. Egyre azt erősítette, hogy az tisztességes ember, udvarias és figyelmes, és hogy mennyi tapintattal és finomsággal adta tudtára nekik az eseményeket.

— Mit mondott?

Radilné elbeszélte a rémnapok történetét Fermendzsin előadásában. Mehmed, mint mondta, végig menteni akart. Ő tudott a fiatalok szerelméről, hiszen nem egyszer intette Dúrót, hogy híven őrizze a reá bízott titkot, és éppen ezért minden erejével azon volt, hogy a vérontásokat megakadályozza. Ellenezte Dragica elutazását és akadályokat gördített Juszuf útjába. Értesítette Ahmedet, hogy ekrazitos merénylet készül ellene, visszatartotta a pincében Dusánt, hogy Ahmedre rohanjon. Igyekezett

Dusánt, Dragica idősebb bátyját az életnek megmen-
teni, és Aladin gyilkosára is lőtt, de minden törek-
vése balul ütött ki.

Juszuf közbeszólás nélkül hallgatta, de hitetle-
nül rázta a fejét.

— Dusán meghalt? — kérdezte, miután az asz-
szony elhallgatott.

— Igen. Dragicához írt búcsúlevelét is elhozta
az a becsületes ember.

— És Aladin?

— Dolovó égése alkalmával lőtte agyon egy
felbőszült macedón.

— Ezt eddig nem tudtam!

— Látja! Ki tudja, mit beszélt magának az a
bizonyos Nikoláj? Azért hallgasson ide. — És Radil-
né elbeszélte Dolovó pusztulását Aladin halálával
úgy, amint azt Fermendzsин előadta.

Juszuf sápadt arccal hallgatta a történeteket.

— Akkor önök azt sem tudják, hogy Dusán ha-
lálós ágyán megesketett bizonyos Miroszláv nevű
embert, hogy az ő halálát kedves édesatyján meg
magaén megbosszulja?

— Nem tudtam!

— Na lássa! Dragica pedig arra kérte Fermend-
zsint, hogy mentse meg önt édesatyjával együtt.

— Fermendzsintől kérte ezt?

— Igen.

— És?

— Mehmed először kijelentette, hogy igen ne-
héz dolgot kér, mert a vérbosszúra tett eskü minden-
nél jobban kötelez, de a leány addig rimázkodott,
míg végre is ráállt. Hosszan gondolkozott, hogy mit
is tehetne, végre azt javasolta, hogy önök ketten
soha többé a Crna-poljére ne jöjjenek vissza. Dra-
gica ebbe természetesen készséggel beleegyezett.
Azt mondta, hogy arra a rémes vidékre nem is tudna
visszatérni, és hogy ön is sokkal jobban érzi magát

Obroga várában, mint abban a világ háta mögé rejtett fészekben.

Fermendzsин erre azt kérte, hogy ígéretét adja írásban.

— Elárulta neki, hogy Obrogában lakom?

— El. Miért?

— Szent ég! Mi lesz ebből?

— Higgye el nekem Juszuf, hogy félreismeri Fermendzsинt! Ettől az embertől nincs miért tartania! Dragica kérésére fel fogja önt keresni.

— Engem? Miért?

— Hogy adja ön is írásban neki, hogy nem tér vissza Nabojcére.

— Ő talán írásban adta, hogy nem megyünk vissza a Crna-poljére?

— Úgy van. Azaz nem is ezt írta alá, hanem hogy hálából, amiért az önök életét megmentette, a maga örökségéről a török javára lemond!

— Dragica ezt aláírta?

— Alá! És most arra akarja önt kérni, hogy ön is mondjon le a maga részéről Fermendzsин javára!

— Hol van Dragica? Meglátogathatom?

— Hogyne! Tessék! Fent van a szobájában.

Juszuf felment. Kopogott. Halk „tessék” volt a válasz. Amikor belépett, a leány eléje jött. Fekete ruhában, kisírt szemekkel. Fehér zsebkendőjét tartotta arca elé.

Szótlanul kezét fogtak. Hosszan egymást nézték, azaz hogy csak Juszuf nézett Dragicára, ő le-sütötte a szemét. Arra gondoltak, amit annyiszor megbeszéltek, hogy milyen rettenetes szenvedély a gyűlölet, hogy mennyi borzalom, keserűség, gyász és sírás származik belőle. Mennyire igyekeztek mindketten családjukat egymással kibékíteni, de hasztalan. Mennyit imádkoztak, hogy a Mindenható vegye ki atyáik és testvéreik lelkéből a gyűlölkö-

dést. Imájuk, sajnos, nem nyert meghallgattatást. Ime, amitől félték, bekövetkezett!

— Menjünk a templomba, — ajánlotta Juszuf — és sírjuk el bánatunkat a Szűzanyának. Ő a szomorúak vigasztalója!

— Most ne! — utasította vissza a kérést Dragica. — Most sokan vannak az utcán. Inkább holnap, a korai misén!

Juszuf az égre mutatott. Az örök szeretet hazájára, ahová valamennyien útban vagyunk. A menyeyei Atya irgalmáról beszélt, mellyel megkönyörül az emberi gyarlóságokon.

— Könnyű neked, — sóhajtott a leányka — neked még él az atyád, de nekem már senkim sincsen.

— Ne mondj ilyet! Ez pogányosan hangzik. Mert atyád, anyád most is a tiéd! Csak már nem élnek ebben a siralomvölgyben.

— Tudom! De mikor itt a földön olyan egyedül érzem magam!

— Nézd, hogy hányan vagyunk körülötted, akik őszintén szeretünk, ne mondd, hogy egyedül vagy!

Dragica azonban nehezen vigasztalódott. Az elvesztett anyának szeretetét száz másik szív szeretete sem tudja pótolni!

Sötét este volt már, amikor Juszuf visszafelé indult. Nikoláj nehezen várt reá. A szegény legény agyon unta magát a hajóban. Juszuf nem tudta, hogy nézzen reá. Az ő meg Fermendzsin előadása túlságosan különböztek. Félt Nikolájtól és ezért nem szólt semmit.

— Nem keresett senki? — kérdezte, miközben bekapcsolta a jelzőlámpákat és üzembe helyezte a motort.

— Senki!

— Akkor hát Isten nevében induljunk!

Teljes gázt adott a gépnek. A hajó orra kiemelkedett a vízből és úgy rohant előre a habokon.

Amikor a malomhoz közeledett, áramot adott a két fényszóróba. A fénykévek messze bevilágították a tengert. Könnyű volt így az Opacsica torkolatába behajózni. Amint a motoros kikötőjéhez értek, a megfelelő villanykapcsolók segítségével bezárta maga mögött a barlangot, és ugyanazon az úton, melyen idejött, visszatért szolgájával a várba.

Fejében össze-vissza kavartak a gondolatok. Dolovó pusztulása, Aladin halála, Dragica lemondása és az a sok kiegyeztetetlen különbség a két szemtanú előadása között, csupa rejtély volt előtte. Csak itt eszmélt rá, hogy a lemondásról és arról a bizonyos aláírásról nem is beszélt Dragicával. Azon töprengett, hogy miként adja mindezt elő atyjának? Végre úgy határozott, hogy alszik rá egyet!

A vacsora idejére pontosan megjelent. Dragutinak csak annyit mondott, hogy beavatta Nikolájt a vár titkaiba. Lelke mélyén e közben olyasvalamit érzett, hogy bár ne tette volna, mert hátha nem megbízható ember ez a Nikoláj, hátha nem egyenesek azok az utak, amelyeken jár? Erről természetesen semmit sem szólt. Magában azonban elhatározta, hogy résen lesz, és az első gyanús jelre elintézi szolgáját. Itt Dalmáciában rendezett viszonyok vannak, — gondolta — itt könnyű az ilyesmi. Egyszerűen elviszi a községházára és feljelenti, mint orvgyilkos szándékú embert.

Atyjának a következő napokon sem mert szólani. Meg akarta kímélni a felesleges izgalmaktól. Ha Aladin meghalt, arról úgyis előbb-utóbb hivatalos értesítést küld nekik a katonaság. Miért izgassa őt előre? Talán nem is igaz az egész?

Nyugodtan telt el egy hét. Juszuf hallgatott, atyja pedig Obroga szépségeivel vigasztalta magát Amurád és Ahmed halála fölött érzett bánatában. Ekkor jelezte a kapus, hogy egy török házaló szeretne az urasággal beszélni.

— Mit akar? — kérdezte Dragutin.

— Régi, mint mondja, valódi damaszkuszi acélból készült töröket, kardokat és pisztolyokat árul.

— Vezesd fel.

A kapus lesietett, hogy gazdájának parancsát teljesítse. Beeresztette a törököt és végigvezette az udvaron. A házaló roppant mozgékonyan viselkedett. Jobbra-balra nézelődött, mindent meglátott és szóvá-tett, százszor is dicsérte az uraság ízlését, hogy ilyen gyönyörű kastélyt építtetett. Folyton kérdezőskö-dött, hogy mi van itt meg ott, hová vezet az a lépcső meg az a feljáró. A kapusnak végre is feltűnt ez a túlságos érdeklődés és rászólt:

— De szemtelenül kíváncsi ember maga!

— Ne vegye rossznéven ezt tőlem kedves... kedves... Hogyan is szabad magát szólítanom? Hm... Hm...

— Én kapus vagyok!

— Hát igen, drága, kedves, ... hogy is mond-jam, főkulcsár úr, tetszik tudni, én olyan kereskedő ember vagyok, aki nemcsak eladni, hanem venni is szeret... Most is arra gondolok, hogy talán van a nagyságos uraságnak eladó holmija, értem törött arany- vagy ezüstedények, öreg, elromlott fegyve-
rek vagy más efféle...

— Ugyan, ne fecseljen annyit. Maga az előbb a ház helyiségei felől és nem ócskaságok után érdek-lődött.

— He-he-he! Természetesen, mert az ócskasá-gokat az ilyen finom uraság különféle termekben szokta megőrizni: értem, raktárban, lomtárban, és én csak azt kerestem, hogy ezek a szememben leg-érdekesebb teremféleségek merre fekszenek...

— Várjon itt! Majd bejelentem!

— Kérem alázattal!

A kapus bement és jelentette Dragutinnak, hogy a házaló az előszobában áll, de szerfölött tolakodó és szemtelen viselkedésű ember.

— Eredj ki Nikoláj és nézd meg, hogy ki-mi fia?

Nikoláj kiment. A portás utána. A házaló az ablaknál állt és az udvarra nézett.

— Hadd látom, mit árul maga?! — szólt hozzá Nikoláj.

A török megfordult. Hirtelen ijedelem cikázott végig arcvonásain, de azonnal úrrá lett magán. Nikoláj is meglepődött, de aztán elöntötte arcát a felháborodás pírja:

— Hogy kerültél te ide? — kérdezte remegő hangon.

— Talán nem szabad idejönnöm? Dolovó pusztulása után csak meg kell valamiből élnem?

— És pont idejössz?

— Kihez menjek, ha nem a volt gazdámhoz, akiről régtől fogva tudom, hogy lelkes műgyűjtő. Igazán örvendek, hogy itt találtalak. Legalább van jó protekcióm! Légy szíves, Nikoláj, vezess bel!

Nikoláj azonban mást tett. A dühtől szólni sem tudott. Ellenben a vállánál megragadva a házalót kitolni igyekezett a folyosóra.

A török szabadkozott:

— Így hálálod meg azt a sok szívességet, amit neked tettem?

— Kifelé, szemtelen fajzatja! — kiáltotta — Hogy mertél idetolakodni!?

A házaló ellenállt.

— Kifelé! — ordította egyre dühösebben Nikoláj. A szóváltásra Dragutin az előszobába jött.

— Mi történik itt? — kérdezte.

Nikoláj válaszolt:

— Fermendzsин tolakodott ide! Ez a közönséges gyilkos! Kifelé!

— Fermendzsин? — kérdezte meglepetten Dragutin. — Dobjátok ki! — parancsolta aztán dühösen.

A lármára még néhány szolga csődült össze. Mehmed látva, hogy a helyzet részére reménytelen, maga is indult.

— Jól van, jól! — szólt csitítólag. — Ne lár-

mázzatok egy szegény házaló miatt ennyit. Megyek én magamtól is. Tudom jól, hogy nehéz a szegény ember sorsa, de hogy annak a házából dobjanak ki a leggorombábbban, akit annyi éven át hűséggel szolgáltam, azt mégsem hittem volna. Jól van, jól. Ne kiabáljatok! Megyek már! Megyek!

Hárman is fogták a gallérját, amikor kitessekeltek a várkapun.

— Ki volt itt? — kérdezte szolgájától Juszuf, aki a toronyszobák egyikéből csak késve érkezett le az udvarra.

— Fermendzsin! Tessék elképzelni! Ide merte tolni az orrát!

A Fermendzsin-esettel kapcsolatban a legszigorúbban megparancsolta Dragutin, hogy ezentúl semmiféle török, macedón vagy albán házalót a kapun be ne eresszenek.

— Azt hittem, — mondta három nappal később Juszufnak — hogy Obroga várában nyugtunk lesz. De amint látom, itt sem lesz maradásunk. Kénytelenek leszünk kivándorolni. Csak tudnám, hogy hol biztosabb?

— Menjünk Budapestre!

— Miért éppen oda? Nem értjük annak az országnak a nyelvét!

— Mert keresztény állam fővárosa. Keresztény államokban pedig nem ismerik el a vérbosszút a megtorlás jogos formájának.

— Nem ismerik el?

— Igen, mert a keresztény világelfogás a természet törvényén és a szeretet parancsán alapszik, ezek pedig az önbíráskodás, a vérbosszú és erőszak jogával össze nem egyeztethetők.

— Szép! De ezért nem kell éppen Budapestre mennünk. Van még más keresztény állam is a világon, olyan, amelynek nyelvét értjük.

— Igaz! De ismételten olvastam az ujságban, hogy ott van a világon a legkitűnőbb rendőrség!

— A legkitűnőbb rendőrség? ... Hm? ... Lehet, fiam, hogy megfogadom tanácsodat!

A következő napok egyikén, egészen hasonlóan Nikolájhoz, megjelent Slánóban Jován. A plébános őt is összehozta Juszuffal. Jován Aladin halála után indult el Üszkübből, hogy még élő gazdáját felkeresse. Előadásával egyrészt kiegészítette, másrészt megerősítette Nikoláj elbeszélését. Legidősebb fiának elvesztése már alig hatott Dragutinra. Szíve a sok sorcsapástól elfásult. Hite a fátumban csak elősegítette ezt.

— Két feleségemet és hat gyermekemet rabolta el tőlem a sors... A kegyetlen sors... Egyedül te maradtál meg nekem!... Ma még!... De holnap talán már te következelsz? ... Vagy talán én? ... Ki tudja, mi van megírva a sors könyvében?

— A sors csak addig látszik kegyetlennek, atyám, míg a jóságos Istent meg nem látjuk mögötte.

— Jóságos Istent? Hát van ilyen?

— Van, drága atyám, csak nem beszél róla más, mint egyedül a mi hitünk!

— Szép! És ez a jóságos Isten meg tudja édesíteni a sors keserűségét?

— Meg, szeretett atyám!

— Ugyan hogyan?

— Lásd, atyám, mindenedet nekem adtad, mert szeretsz engem. És ugye nem sajnálsz, hogy megfosztottad magad kincseidtől? Ha ismernéd Őt, a Teremtőt, a menyeyi Atyát, az Istent, aki maga az élő, az örök, a végtelen Szeretet, szeretnéd őt, jobban, mint engem vagy testvéreimet, jobban, mint ahogy anyámat szeretted, szeretnéd Őt teljes szívedből, teljes elmédből és minden erődből. Ezerszer és százezerszer jobban, mint bármi teremtett és véges dolgot, mint bármit, ami szép és jó a földön, és éppen ezért mindenedet örömmel adnád oda neki, és miután mindenedet odaadtad, úgy éreznéd, hogy még

nem adtál oda semmit, hanem vágyódnál, hogy még tízszer és ezerszer annyit adj!

— Mit mondtál?... Isten a szeretet?

— Úgy van, atyám! Szeretet az Isten, és aki a szeretetben marad, Istenben marad és az Isten őbenne. Ha gyűlöljük egymást, eltávozik tőlünk az Isten, és ahol nincs az Isten, ott van a pokol!

— Fiam, szépen tudsz beszélni, és amikor beszélsz, olyan édes melegség hatja át szívemet!... Milyen kár, hogy öregemberré lettem, hogy már nem élhetek soká!

— Öregember? Atyám, a lelkünk nem öregszik! És előtte is nyitva áll az örök lét!

— Nyitva?... Hol?... Az álmok honában?

— A valóságban! Az igazi valóságban!

— Mese az, fiam és semmi más!

— Isten, lélek és örökkévalóság addig látszik előtted mesének, míg nem világítja meg lelkedet a hit. Sötétben senki sem láthat, hit nélkül pedig a lelked sötét!

— Hit?... Hol szerezzem én meg a hitet?

— Sokszor mondtam már neked, szeretett atyám: a hit forrása számodra, meggyőződésed szerint, a keresztség. Keresztelkedjél meg és hinni fogsz. Ha hiszel, akkor majd látsz is!

— Keresztelkedjem meg?

— Úgy van! Hogy egykor Istenhez juthass és Istennél megtaláld az örök, a végtelen szeretetet és e szeretetben mindazokat, akiket szeretté!

— ...Köszönöm, fiam, hogy ilyen szépen beszéltél, de én már csak megmaradok atyáim hitén.

Juszuf minden fáradsága, hogy atyját kereszténnyé tegye, így végződött. Könnyebb az elgörbült acélt kiegyenesíteni, mint az elferdült lelket helyreigazítani! Atyjának lelkét elgörbítették a körülmények, ki egyenesíthette azt ki más, mint aki hozzá tud nyúlni a lelkekhez, és ez az Isten. Juszuf ezért tovább imádkozott: buzgón, esedezve kérte a meny-

neyei Atyát, hogy jóságos kezével simítsa egyenesre szeretett atyjának lelkét, és szilárdan hitte, tudta, hogy imája meghallgatást nyer.

Csendes zavartalanságban múltak a hónapok. Juszuf idejének túlnyomó részét a könyvtárszobában töltötte. Olvasott, tanult. Pótolni igyekezett azt, amit, mert iskolába nem járt, attól nem kaphatott. És hogy az emberi tudás áttekinthetetlen útvesztőin el ne tévedjen, lelkiatyjától, a slánói plébánostól kért irányítást.

Nyolc-tíz naponként Dragicát is felkereste. Rend szerint motoros hajójával jött, és akkor, ha az időjárás megfelelt, kisebb-nagyobb kirándulásokat tettek a tengeren. Fokozatosan betanította Nikolájt a motorkezelésbe, Dragica öreg dajkája, Ljubica pedig, aki nélkül a leányka anyja halála óta sehová sem akart menni, ellátásukról gondoskodott: süttött-főzött a kis hajó konyhájában, míg ők ketten a tengerben, a pálmaligetes partokban, Isten szép természetében gyönyörködtek, és szőtték a káprázatos álomterveket a jövőről.

Nabojcére, Dolovóra nem akartak visszatérni. Minek? Amikor itt van Obroga vára gazdagon berendezve, telve kincsekkel! Itt élnek majd egymásnak; gyermekeik boldogságának meg az emberbaráti szeretetnek, hogy közöttük maradjon az Isten, a földi mennyország addig, mígnem egyszer majd ők is hazatérnek az örök élet honába, a mennyei Atya végtelen szeretetébe...

Lassan-lassan ősze fordult az idő. Ott, a dalmát tengerparton, nem venni azt úgy észre, mint a Crnapoljén. Ott nem hullanak le a lombok, csak fent a hegyekben. Mégis hűvösebb lesz, és a hideg északi szél, a bóra süvölt és fütyül éjszakákon át.

Egy csendes, napos szeptemberi délután, Juszuf a könyvtárban tartózkodott. Atyja az akváriumban az aranyhalak kergetődzését nézte. A kapus olasz csepűrágók érkezését jelezte. Sátoros kocsival jöt-

tek, és a vár urának engedélyét kérték, hogy az udvarra behajtva, egy-két rövid órán át szórakoztassák a várnépet.

— Olaszok?

— Igen.

— Hányan vannak?

— A bakon hárman ülnek, és ötven jöttek a kocsi mögött.

— Nem bánom! Eresszétek be őket, hadd mulassunk egy kicsit. Nikoláj, szóljon a fiatalúrnak, hogy jöjjön ki az udvar felőli erkélyre, én ott várok rá! Ti pedig helyezkedjétek el az udvaron.

A kapus örült. Végre megint egy kis változatosság. Nekik, alkalmazottaknak nehéz volt az egyhangú obrogai élet. Gazdájuk ugyan jól fizette őket, dolguk sem volt éppen sok, finoman is bánt velük, de a bezártság roppant nagy teherként nehezedett lelkükre. Minden rendkívülit mohó kíváncsisággal fogadtak tehát.

A sátoros kocsi begördült az udvarra, és megállt a megint becsukott kapu előtt. Dragutin személyzete nagy sietséggel gyülekezett. A vár ura és Jusuf az erkélyen foglaltak helyet. Az utóbbi úgy kívánta, hogy Nikoláj hátuk mögött, az erkély ajtajában állva, szolgálatukra készen legyen.

A mutatványosok kocsijuk mögé, a kapu aljába húzódtak: az öltözőbe, amint mondták. Valamennyien napbarnított fickók voltak, könnyű, tiszter is megfoltozott vászonruhákban. Ruháik tarkaságát az elütő színű foltok sokszorosán növelték.

— Kezdhetjük? — érdeklődött rossz olasz kiejtéssel az egyik, akit társai igazgató úrnak szólítottak.

Dragutin igent intett.

Az igazgató körülnézett az udvaron. Valami nem tetszhetett neki, mert a várkastély bejárója előtt gyülekezett személyzethez fordult:

— Alázattal kérjük az igen tisztelt hölgyeket

és urakat, hogy legyenek szívesek ott, a kőfal árnyékában elhelyezkedni. Eltekintve attól, hogy ott hüsebb, jobban is méltóztatnak majd művészetünket látni, és arra az ajtóra az egyik mutatványnál némi szükségünk lesz.

A három hölgy és a hét úr, a vár cselédsége, az igazgató úrtól kijelölt helyre vonult, telve izgalmas várakozással az elkövetkező szórakozást illetőleg.

Beszélgettek. A kapus azt állította, hogy erről az együttesről már sok érdekeset hallott lent a községben. A kocsis úgy tudta, hogy ezidőszerint az éppen ideérkezettek Dalmácia legkitűnőbb komédiásai. A komornyik azt is tudni vélte, hogy közülük többen mutatványaikkal aranyérmet nyertek. A szakácsnénak — mint állította — a halpiacon mondták, hogy soha érdekesebb mókákat még nem mutogattak stb., stb. Méltán volt tehát nagy az érdeklődés.

Dragutin kevésbé kételkedett a csepűragók olasz voltán, mert hibátlan beszédet egyiknél sem hallott. Juszufnak az volt az észrevétele, hogy a várudvaron sürgölődő mutatványosok inkább balkáni típusok. De mindez mellékes. A fő, hogy remélhetőleg jót mulatnak majd.

Az igazgató úr bejelentette az első számot:

Antónió Gládió világbajnok úr páratlan kardnyelő mutatványai.

Gládió úr a porondra lépett. Öt vívókardhoz hasonló szerszámot lóbált kezeiben. Szertartásosan meghajtotta magát először a „páholy”, aztán a „nézőtér” közönsége felé, majd széleset kanyarítva a levegőben az egyik karddal, szájába fogta annak hegyét, és lassan benyomta a torkába, mígnem a markolat a szájához ért.

A közönség hűledezett, sápadozott, a gyengébb idegzetűek ájuldozásra gondoltak, az igazgató úr pedig magyarázta a mutatványt:

— Gládió úr éles fogaival le is szokta harapni

a kard pengéjét a markolatról. Most is bemutatja ezt a még senkitől meg nem ismételt hallatlan dolgot. A markolatot a porba hullani látjuk, a pengét pedig reggelig erős gyomra megemésztí.

Valóban a kard markolata penge nélkül a nézők elé esett.

Gládió úr további három kardot nyelt, hogy vacsorára megeméssze. Éppen az ötödiket nyelte, amikor a földön fekvő markolatok egyike nagyot pattant és sisteregve előbújt belőle, akárcsak hüvelyéből, az állítólag leharapott kardpenge.

— Csaló! — kiáltotta Jován.

— Füttyüljétek ki! — méltatlankodott a kapus.

— Disznóság! — dörögte magában a kocsis.

— Csak nem gondoltátok, hogy valóban lenyeli a vasat? — vihogta a szakácsné.

A többiek is nevettek, Gládió úr pedig villámgyorsan eltűnt az öltözőben.

A Musculi-testvérek akrobata mutatványa következett. Közönséges cigánykerekekkel kezdődött, bakugrással folytatódott és egy összeomlott gúlával végződött szereplésük.

Néhány pfuj! kiáltás röpült feléjük a nézőtérről.

Az igazgató úr szabadkozott, hogy legényei ma már tizedszer ismétlik meg produkciójukat. A művész urak fáradtak. Az igen tisztelt publikum elnézését kérik, ha nem minden sikerül kifogástalanul. A görög-római gladiátor-harc azonban bizonyára felejthetetlen élménye marad a nagyérdemű közönségnek, azért is kéri az előző mutatványok jóindulatú bírálatát. — Szólt és az öltözőbe távozott. Két-három perc múlva újra megjelent, és a művész urak azon kérését tolmácsolta, hogy az egyéb számok elhagyásával, azonnal bemutathassák a gladiátori küzdelmeket.

Emberei meg sem várva a közönség beleegyezését, a sátoros kocsi két oldalán előnyomultak, jobb-

ról is, balról is hét-hét. Ki hitte volna, hogy ennyien vannak?

Felvonulásuk valóban jól sikerült és mély benyomást keltett. Csak az volt a hiba, hogy nem római vagy görög gladiátorok vonultak fel, hanem hamisítatlan haramiák. Torzonborz bajuszt és szakállt ragasztottak borotvált képükre, fejükbe tollas kalapot nyomtak, övükbe két-három forgópisztolyt dugtak, oldalukról görbe kard lógott, vállukról hosszú-csővű puska.

Felálltak egymással szemközt a mérkőzéseknél szokásos köszöntésre. Majd egysorba fejlődve meghajoltak a nézők előtt. Ekkor előugrott közülük egy, és harsányan elkiáltotta magát:

— Tartsa fel a kezét, akinek kedves az életel

A felszólításra széles kacaj volt a nézők válasza.

A gladiátor azonban megismételte a felszólítást az előbbinél fenyegetőbb hangon. Társai pedig az alkalmazottak, illetőleg az erkélyen elhelyezkedőkre fogták fegyvereiket.

— Miroszláv és Fermendzsin! — ordította ebben a pillanatban az udvaron legszélről álló Jován és a kastély ajtaja felé szaladt. Az egyik római haramia utána lőtt, a golyó azonban célt tévesztett, a várfalba ütközött és onnan süvöltve repült ki a felhők felé.

Jován beugrott az ajtón és be akarta azt maga mögött zárni. Az egyik zsvány azonban gyorsan odadugta puskája csövét a két ajtószárny közé: Jovánnak csak annyi ideje maradt, hogy a biztosító láncot beakassza.

A személyzet többi tagja hirtelenében azt sem tudta, mit kezdjen. Hogy tréfa-e a dolog vagy valóság? Ezért jóformán ellenállás nélkül esett a rablók kezébe. Ezek megkötözték őket és betömtek szájukat.

Dragutin fiával azonnal tudta, hogy miről van szó. Az erkély korlátjáról elpattanó golyók nem hagytak bennük kétséget a felől, hogy Miroszláv

csellel behatolt a várba. Eljött, hogy bosszút álljon a Nelipicsekért. Bekövetkezett tehát, amitől annyira féltek.

— A toronyba! — kiáltotta Dragutin és előre sietett. Juszuf, Nikoláj meg Jován utána. A személyzetre közülük e percben senki sem gondolt.

A várkastély ajtaját pillanatok alatt benyomták. Fermendzsín hatolt be a macedónok élén. Ő már némileg ismerte a járást az emeletre fel, a szobákon végig, a torony felé. Akkor ért ennek alján a díszesen faragott falépcsőhöz, amikor a toronyszoba erkélyén Dragutin a kincstár ajtaját igyekezett felnyitni.

Izgalomban, sietségben az ilyen, különféle fogásokra berendezett dolgok rendszerint nem sikerülnek minden akadály nélkül. Így történt most is. A páncélajtó nem akart kinyílni. Dragutin hiába próbálkozott. Most Juszuf vette kezébe a kulcsot. A háromemeletes torony alján megjelenő Fermendzsín meglátta őket az erkélyen.

— Ott vannak! — kiáltotta.

Mirosláv ugrott elő a háttérből.

— Hol? — kérdezte.

— Ott! — ismételte a török.

Mirosláv arcához emelte puskáját. Dragutinra fogta. Célzott.

A páncélajtó... végre felnyílt... Juszuf beugrott... Utána Jován... A lövés eldördült... Ó! Jaj!... kiáltotta Dragutin... Nikoláj belökte őt is az ajtón, aztán maga is beugrott... A következő lövés már a becsapódó páncélról pattant vissza...

— Jaj!

— Megsebesültél atyám?

— Meg!

— Hol?

— A hátamba fúródott a golyó. Vigyetek orvoshoz, talán tud még rajtam segíteni.

— Le a barlangbal — parancsolta Juszuf. — Emeljétek fel atyámat és hozzátok utánam.

— Tudok még magamtól is menni!

Juszuf felnyitotta a titkos folyosót. Nikoláj ment előre. Őt követte Dragutin nehéz, fáradt lépésekkel. Atyját követte Juszuf és utolsónak maradt Jován. Amikor mind a négyen a folyosón voltak, Juszuf gondosan bezárta a titkos ajtót. Lassan haladhattak, mert Dragutinnak fájdalmat okozott a járás. Az Opacsica barlangjába érve erői felmondták a szolgálatot. Nikoláj és Jován felemelték a sebesültet. A vízesésig vitték. Minden erejük megfeszítésére szükség volt, hogy a vaslépcsőn lejussanak. Többször egy hajszálon múlt, hogy a magas növésű, nehéz testű beteggel le nem estek. Végre elérték a csónakot. Újabb nehézségek a sebesült elhelyezésénél. Dragutin egyre rosszabbul érezte magát. Alig hallható hangon sürgette fiát, hogy vigyék őt orvoshoz. A motoros csónakban az egyik fülke kényelmes ágyára fektették. Juszuf meghagyására Nikoláj elindította a gépet. Minden további baj nélkül érték ki a tengerre. Sötét este volt. Fényesen ragyogtak, sziporkáztak a csillagok.

— Hol vagyunk? — érdeklődött Dragutin.

— A slánói öbölben — válaszolta szeretettel Juszuf.

— Hová viszel?

— A helybeli orvoshoz.

— Fiam, csak Slánóba ne! Itt mindenki gyanús!

— Hová vigyelek, atyám?

— Olaszországba.

— Az igen messze van.

— Reggelre odaérünk.

— Nem lesz az késő?

— Addig kibírom.

Juszuf ilyen értelemben intézkedett. Meghagyta Nikolájnak, hogy irányváltoztatás nélkül nyugatra vigye a hajót.

Elmaradtak a dalmát partok. Egy órával később már a lámpák pislogó fénye sem látszott.

— Fiam! — sóhajtott a beteg.

— Mit kívánsz, atyám?

— Érzem, hogy fokozatosan elhagy az élet... Van egy utolsó kérésem.

— Teljesítem, drága atyám!

— Fiam, kérlek, keresztelj meg!

— Hiszel, atyám?

— Hiszem fiam mindazt, amit nekem Istenről, Jézus Krisztusról, a legfölségesebb Szentháromságról, örök életről és poklról, a lélekről és az Anyaszentegyházról az évek folyamán elbeszértél.

Juszuf tengervizet merített és könnyes szemmel teljesítette atyja kérését.

— Károly! — szólt hozzá — én megkeresztellek téged az Atya, Fiú és Szentlélek nevében.

— Köszönöm, drága fiam! — mondta rá a súlyos beteg, és lehúnyta szemét. Halálsápadt arcán édes mosoly játszott.

— Miért adtad nekem a Károly nevet? — kérdezte valamivel később.

— Mert — mint lelkiatyám mondta — Dragutinhez ez áll legközelebb. Károly a latin carus-ból ered, e szó pedig azt jelenti, hogy kedves, értékes, drága! Nekem viszont te vagy a legdrágább.

— Köszönöm, kedves fiam.

A motor a sötét éjszakában nyugatfelé vágta a vizet. Szerencsére néhány nappal előbb töltötte meg Juszuf a benzintartályokat és így nem volt hiány üzemanyagban. A sötét égre lassan felcsúszott a fogyatkozó hold sarlója.

— Látod a holdat?

— Látom, atyám!

— Nézd meg jól! Fogyatkozik, mint az én életem. Részemre ő most a halál sarlója.

— Ne veszítsd el bizalmadat az élethez, atyám!

— A földi élet számomra véget ért. Az örök

élet reménye pedig megvan bennem! Tudom, hogy nemsokára Istenhez megyek. Mit üzensz anyádnak ... és testvéreidnek?

— Szeretettel őrzöm emléküket, és segítségüket kérem, hogy valamikor magam is Istenhez jussak ...

— Majd megmondom nekik!

— Mondd atyám! Megbocsátottál Nelipicsnek?

— Ugyebár, ilyenkor a szent szeretet nevében illik megbocsátani?

— Úgy van, atyám!

— Megbocsátok!

— Szívből?

— Szívből!

— Dragicának is?

— Neki is.

— Azért is, hogy engem megkeresztelt?

— Ó hogyne, hiszen most magam is érzem a keresztség áldását: az ártatlan, a bűntelen szív édes-ségét, boldogságát.

— Beleegyeznél abba, hogy nőül vegyem?

— Vedd, drága fiam! Kedvesebb, nekedvalóbb leányt nem találsz széles e világon.

— Köszönöm, atyám!

Juszuf hamar az asztalhoz ült és jegyzőkönyvébe nagy hirtelen néhány sort írt. Aztán odatar-totta atyja kezéhez ceruzáját meg a füzetet.

— Kérlek szépen, írd ezt alá!

— Mit írtál?

— Azt, hogy beleegyezéset és atyai áldásodat adod a Dragicával kötendő frigyemre.

Dragutin nagynehezen odaírta nevét: Mirdit Károly.

— Köszönöm, kedves atyám!

— Közel érzem magamhoz az Istent!

— Igen atyám, mert megbocsátottál. A meg-bocsátás szeretetből táplálkozik, a szeretetben pedig megtaláljuk az Istent. Amíg haragszunk és gyűlöl-ködünk, távol van tőlünk az Isten, mert Isten a sze-

retet, és aki megmarad a szeretetben, az Istenben marad és az Isten őbenne!

— Máskor is mondtad már ezt, de sohasem értettem. Most értem!

Hajnalodott. A láthatárhoz közeledő nap halványpirossal kezdte befuttatni az ég alját. A hold sarlója lefelé csúszott.

— A sarlós itt áll! Felkelni látom az örök napot!... Mondj nekem illő köszöntést, mellyel az örök Bíró előtt megjelenhetek!

— Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! — ezt mondd atyám. Ez a legszebb köszöntés még a mennyországban is.

Mirdit Károly elkezdte mondani csendesén, tagoltan:

— Dí-csér-tes-sék... az... Úr... Jé-zus... Krisz... — hangja elakadt... érverése elállt:... elszállt belőle a lélek!

Juszuf keserves sírásra fakadt. Hosszan, hosszan zokogott, mígnem megnyugodott fájdalma. Amint atyjának viaszsárga arcát nézte, észrevétlenül öröm lopódzott szívébe. Először csak gyengén, alig észrevehetően, később egyre kifejezettebben. Örült, hogy atya mint keresztény halt meg. Letérdelt. Imára kulcsolta kezét:

— Hálát adok neked, mennyei Atyám, hogy az én legnagyobb kívánságom lett az ő utolsó kívánsága: hogy szent kegyelmeddel, szeretetteddel szívében, mint keresztény hagyhatta el ezt a világot!

Az újraképzett híd

A felkelő nap első sugarait szórta szét. Juszuf kitekintett a hajócska ablakán. Tiszta kék ég és tükörsíma tenger köszöntötte. Az ég felé emelte szemét. Odaszállt szeretett atyjának lelke. Oda fel Istenhez, hogy nála örökké boldog legyen. Kiment, hogy két hűséges szolgájának tudtára adja: atya nem él többé.

— Nyugodjék békében! — felelte a két legény és keresztet vetett magára.

— Tovább hajózunk Olaszország felé? — érdeklődött később Nikoláj, aki szívós idegzetével egész éjjel fáradság nélkül vezette a motorost.

— Olaszország felé? Igaz! Ott nincs már mit keresnünk! . . . Térjünk vissza Slánóba.

Nikoláj fordított a kormánykeréken. Nyugat helyett keleti irányt adott a hajócskának. Juszuf pihenni küldte őt és maga ült a kormány mögé.

A kora délutáni órákban érték el Slánó kikötőjét. Juszuf első kötelességének tartotta, hogy atya temetéséről gondoskodják. A plébániára, majd a községházára sietett. A dolog azonban nem ment simán. A községházán megkérdezték tőle a halál okát.

— Vértörszű! — jelentette ki ártatlan képpel.

Csakhowy Dalmáciában nem akartak a vértörszű ténye fölött egyszerűen napirendre térni, ha mindjárt külföldi honost ért is az külföldiek részéről. A hatóság emberei azt állították, hogy közönséges gyilkosság történt, és érdeklődni kezdtek a gyilkos és tettének körülményei iránt. Kihallgatták először a megöltnek fiát, utána a két szolgát. Aztán telefonáltak Zalovóba, hogy mit tudnak ott az esetről. Zalovóból azt a választ adták, hogy éppenséggel

semmit sem tudnak egy, az Obroga vára ellen intézett támadásról. Emlékeznek ugyan, hogy előző nap mutatványosok haladtak végig a községen, de hogy ezek Obrogában merényletet követtek volna el, arról mitsem tudnak.

A slánói hatóságok megismételték a községházán tartott Juszuf kihallgatását. Második vallomása természetesen mindenben egyezett az elsővel. Sehol a legkisebb ellentmondást sem sikerült rábizonyítani. Slánó ezért arra kérte Zalovót, hogy nézzenek utána, mi történik a várban. A kényelmes csendőrség csak másnap teljesítette ezt a kérelmet. A járőr azzal jött vissza, hogy a várban nyugalom van és ott senki rablótámadásról vagy vérbosszúról nem tud. Slánóban ennek következtében Juszufot atyja megölésével kezdték gyanúsítani. A megijedt ifjú a plébánost kérte magához. Abban bízott, hogy lelkiatyja majd segítségére lesz. Nem csalódott.

A lelkipásztor előadta, hogy régen ismeri a gyanúsítottat. Jellemétől távol áll ilyen cselekedet. De egyébként sem gyanúsítható józanul ekkora bűnténnyel, mert atyjával a legjobb viszonyban élt. Folytatólag ismertette a Mirdit-család körülményeit és megemlítette, hogy tud a sorozatos vérbosszúkról. A maga részéről az ifjú vallomását egész terjedelmében elfogadhatónak tartja. A zalovói csendőrség jelentésével szemben viszont bizalmatlan, mert ilyen esetben elégtelen a várkapunál érdeklődni. A hatóság embereinek magában a várban kellett volna vizsgálatot tartaniok, ami nem történt meg.

A lelkész érvelése a községházán mély benyomást keltett. Harmadszor is telefonáltak tehát Zalovóba, ezúttal olyan értelemben, hogy a várat vizsgálják át.

Hosszas veszekedés és fenyegetődzés után végre hajlandó volt erre az ottani csendőrség. Egy öttagú járőrt küldtek ki. Az őr parancsnoka azt kívánta, hogy eresszék be őket a várba. De kérését a bentiek kereken megtagadták. Az őrmester fenyegetődzött.

A vár kapusa erre egyszerűen bevágta előtte az ablakot. Könnyen tette: az ablak magasan a várfalban volt, a kaput pedig az öt csendőr be nem törhette. Ehhez nagyobb erőre, de legfőképp megfelelő eszközre lett volna szükségük, amivel nem rendelkeztek. Dolguk végezetlen tértek ezért vissza a községbe és jelentették kudarcukat: a vár személyzetének szembehelyezkedését a hatóság embereivel.

Sem Zalovóban, sem Slánóban nem tudták, mihez kezdjenek. Utasítást kértek a tartomány székhelyéről. Onnan az a válasz érkezett, hogy erőszakkal kell a várba hatolni.

Hatásos erőszak alkalmazására mind a zalovói, mind a slánói csendőrség gyengének érezte magát. A kormányzóság ezért a katonaság segítségét kérte.

Közben Mirdit Dragutint a községi orvos felboncolta és megállapította a halál okát. Lassú belső elvérzés. A plébános Juszuf iránt érzett különös rokonszenvből, az általa kiszolgáltatót szükség-keresztsegről kivételesen kiállította a keresztlevelet és a katolikus temetőben engedélyezett sírhelyet. A beszterelésen az elhalt fián, a két albán szolgán meg Dragicán kívül csak Radil meg családja vett részt. Dragutin visszavonultan élt: a környéken senki sem ismerte.

A temetést követő napon érkezett meg a tartomány székhelyéről az árkászok egy különítménye, hogy a vár kapujának felrobbantásával annak belsejébe utat nyisson. Ekkor jutott eszébe a vizsgálatot vezető tisztviselőnek, hogy talán könnyebb volna az Opacsica barlangja felől a várba hatolni. Nikolájt szemelték ki, hogy a katonáknak ezt az utat megmutassa, mert Juszuf nem mert a vár közelébe menni. A vérbosszútól félt. Vállalkozásuk ugyancsak eredménytelen maradt. A barlangból a várba vezető lépcsőt ismeretlen tettesek kövekkel eltorlaszolták. A kőtorlasz eltávolítása pedig az árkászok parancsnokának jelentése szerint alulról, a barlang felől lehetetlennek látszott, mert az a veszély fenyegetett,

hogy ha a torlaszt megbontják, a mögötte felhalmozott köté meg lavinaszerűen a megbontók nyakába szakad. Elrendelték tehát a vár ostromát.

Másnap a kora hajnali órákra tüzték ki a vállalkozást. Az éjjel váratlanul félreverték Zalovó harangjait: Obroga vára kigyulladt. Oltásról szó sem lehetett. A vár messze a községen kívül, egy magas hegy tetején épült: vizet hordani oda, felülmúlta az emberi erőket. Mi mást tehettek, karbatett kézzel nézték a tüzet és várták, hogy a csak nemrégén gyönyörűen karbahelyezett kastély kiégjen.

— Nincs rajta Isten áldása! — mondogatták az emberek. — Ime alig néhány hónapja laktak benne és megint a tűznek lett martaléka!

A tűz után a hatóság emberei szemlére indultak. A várba azonban ők sem jutottak be: annak kapuja sértetlenül állt útjukban.

Kihallgatták a kapu közelében, az út mentén, jól védett helyen még az előző napokban elhelyezkedett csendőröket. Égre-földre esküdöztek, hogy a várból senki sem jött ki: a kaput az egész tűzvész idején nem nyitották ki. Akik bent voltak, ha ugyan van bent valaki, azok bentégték, hacsak nem húzódtak le valamelyik pincébe. A dolog vége tehát mégis csak az lett, hogy az árkászoknak kellett a várkaput felrobbantani.

A katonaság és a hatóság emberei roppant nagy érdeklődéssel hatoltak be a vár udvarára. Ott találták a mutatványosok sátoros kocsiját. A két ló még élt, de mint a nyomok elárulták, a tüztől megbokrosodva addig vágattak egyik sarokból a másikba, míg a kocsi összetörött és istrángjaik elszakadtak.

A várkastélyban magában mindent elpusztított a tűz. A termék gyönyörű berendezéséből nem maradt meg semmi. Bútorok, szőnyegek, értékes olajnyomatok és festmények, szobrok és műkincsek egyaránt hamuvá lettek. Juszufot leginkább a kincstár érdekelte, de az oda felvezető falépcső porrá égett. Mindazonáltal láthatták alulról, hogy páncél-

ajtaját felfeszítették. Kézenfekvő volt ezért a gondolat, hogy azt a tűzvész előtt még kirabolták.

Igen, de hová lettek a rablók? Kérdezte mindenki. Az egyik árkáskatoná találta meg e kérdésre a választ: a várnak a montenegrói határ felé eső legmeredekebb oldalán, a mélységbe lógott két hosszú kötél. Nyilvánvalóan azért, mert ezen ereszkedtek le, hogy kiszökhessenek az országból.

Juszuf ezután a cselédség után kutatott. Sehol sem jutottak nyomukra.

— A rablók bizonyára kényszerítették a személyzetet, hogy velük együtt szökjék, — vélte a nyomozást vezető tisztviselő.

— Asszonyokat? — kérdezte az árkászhadnagy. — Bajosan tételezhető fel.

— Vonakodó egyéneket észrevétlenül az ország határáig vinni nem lehet! — tette hozzá a csendőrök parancsnoka.

— Hát akkor hová lettek? Sehol öldöklésnek, vérontásnak semmi nyoma.

— Egy borzasztó gondolat jutott eszembe! — szólt közbe Juszuf.

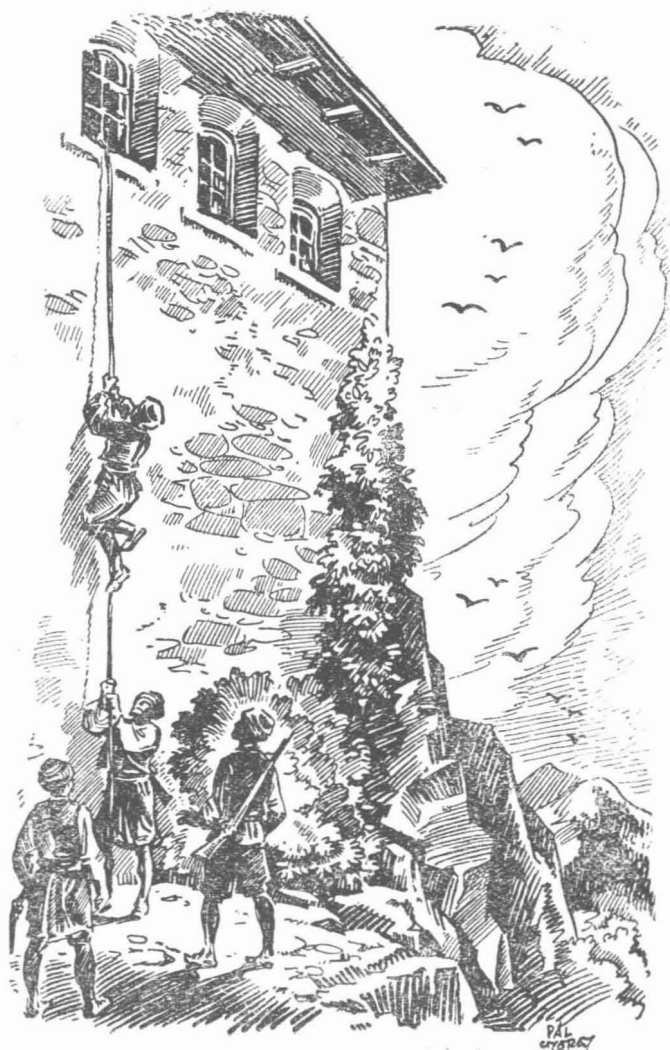
— Éspedig? — kérdezték többen.

— Beledobálták a szerencsétleneket a kútaknába.

— Hol az a kút?

Juszuf megmutatta. Köréje sereglettek. A mélységben koromsötét volt, mert az érdekes látvány megvilágítására beszerelt villamos berendezés nem működött. A nyomozás vezetője elrendelte a kútakna átvizsgálását. Az egyik árkáskatoná önként vállalkozott, hogy kötélén leereszkedik.

A társai hamarosan fáklyát készítettek és a várba visszahúzott kötelek segítségével leeresztették. A katona óvatosan bocsátkozott lefelé. Harminc-negyven méteres mélységben az egyik, a kút falából kiálló, törött, rozsdás kardvégen fennakadt ruhafoszlányokat talált. Lejjebb ereszkedve vérnyomokat vett észre. Még mélyebben húscafatok is marad-

tak az előmeredő vasvégeken. Sajnos, tovább nem hatolhatott, mert nem futotta a kötél hossza.

A hatóság emberei az eddig észlelt nyomok alapján biztosra vették, hogy Juszuf feltevése helytálló. Hogy teljes bizonyosságot szerezzenek, elrendelték az Opacsica barlangjának átkutatását, nevezetesen azt a részt, ahol a kút a patak medrébe torkollik. A várbeliek részére járhatóvá tett folyosóról egy oldalfülke vitt a patak medrének ebbe az elágazásába. Hajmeresztő látvány tárult a behatoló árkászok elé. A vár valamennyi alkalmazottjának borzalmasan összeszabdalt holtteste hevert ott egymásra hányva. Az egészben leesett hullákat a víz nem bírta elso-dorni.

— Ime! — szólt az illetékes törvényszéknek idő-közben Slánóba érkezett ügyésze — a vérbosszú és ismételt vérontás hová juttatja az embert: A rablók képesek voltak egészen ártatlan embereket halomra ölni. Miért? Ok nélkül, mulatságból, csak azért, mert nekik így tetszett vagy mert így volt legkényelmesebb.

— Bizony sajnos! — fűzte hozzá a plébános. — Ismer a történelem nem egy példát, amikor az ember-ölésből sportot csináltak. Hallatlan eltévelyedés! Minden állat megbecsüli a maga fajtát, csak a magá-ról megfélekezett ember képes rá, hogy embert, nevezetesen ártatlanokat, asszonyokat és gyermekeket, sőt csecsemőket legyilkoljon, hogy valósággal gázol-jon az embervérben és gonosz tettére aztán még in-dokolást, igazolást keressen!

A hatóság elrendelte a halottak eltemetését. Az esetről jegyzőkönyvet vett fel, melyhez mellékeltek a tettesek személyleírását úgy, amint azt Juszuf és két legénye megadhatta. Aztán napirendre tértek a dolog felett.

Mi következézik ezután? — kérdezte magától Juszuf. Reánézve életfontosságú volt, hogy bizony-ságot szerezzen az obrogai kincstár állapotáról. Le-gényeivel tehát felment másnap a várhoz. Ott széjjel-

nézett, hogy miképen juthatna fel a toronyba. Jován vállalkozott rá, hogy a kiégett gerendák helyén a falban látszó lyukakba, kiálló kövekbe, téglákba kapaszkodva megkísérli a felkúszást.

Juszufé volt a gondolat, hogy az egyik kötelet bontsák fel, és Jován vigyen magával zsebeiben belőle készített elégséges madzagot, hogy fentről lebocsátva hozzáköthessék a másik kötelet, és miután Jován azt felhúzta és megerősítette, ennek segítségével, ha esetleg kellene, fel- és lemászhasználnak.

Jován elindult. Macskaügyességgel kapaszkodott kőről-kőre, lyuktól-lyukhoz, emeletről-emeleltre. Félórába sem telt és fent volt a toronyszobában.

— Feltörték a szekrényeket? — kiáltotta fel Juszuf.

— Fel! — hangzott le a szomorú válasz.

— Nem maradt bennük semmi?

— Semmi!

Juszuf nem bírta szolgája szaván megnyugodni. Szerinte túlságosan sokat vesztett volna. A tűzvész előtt még nyolcvan gyöngyfüzér megvolt az ékköveken kívül. Ha csak tíz vagy öt ... három, ... ha csak egy még megvolna! Azért azt kiáltotta Jovának, hogy eressze le a madzagot és húzza fel a végéhez kötött kötelet.

Juszuf akaratát hamarosan végrehajtották. Jován a toronyban szorosan odahurkolta a kötelet az egyik ablak kőpilléréhez és intett ifjú gazdájának, hogy jöhet.

Juszufnak elég fáradságába került, míg a kötél mentén felkapaszkodott. Sajnos, hiába tette. Nem talált semmit, Jovánnak igaza volt. Egészen leverten tért vissza Nikolájhoz, és amikor Jován is leért, csak ennyit mondott nekik:

— Koldusbotra jutottam! ... Kiraboltak! ... Miért? ... Az erősebb jogán!

Utolérte az a végzet, melytől gyermekkorában annyira félt.

Némán tértek vissza Slánóba. Késő este volt, mire Radil házához értek. Szomorúan vallotta meg a molnármesternek a valóságot: a várból nem maradt meg más egy lakhatatlan romnál, ami éghető volt, az elégett, kincseiket pedig elrabolták.

— Nem volt a vár tűzkár ellen biztosítva? — érdeklődött Radil.

— Nem volt. Többször tanácsoltam ezt atyámnak, de ő mindannyiszor azt felelte, hogy ha biztosíttatja, akkor holt bizonyos, hogy leég. Most aztán semmim sincsen! Mitévő legyek?

— Ilyen esetben, kedves öcsém, sokat ér a jó tanács!

— Elfogadom én a kevésbbé jót is, csak mondjon valamit!

— Aludjunk rá egyet.

Másnap aztán így szólt Radil:

— Volna egy tanácsom, ha nem sértem meg vele.

— Biztosítom, hogy nem sért meg.

— Maradjon nálam a malomban, felfogadom segédnek!

— Igaz, a malom!

— Úgy van! Az tulajdonképen az öné. Az enyém csak a haszonélvezet. Most aztán közösen őrlünk és pörlekedés nélkül megérlünk belőle.

Juszuf nagyon megköszönte a molárnak kedvességét és fontolgtatás nélkül ottmaradt.

A következő napok egyikén Dragicával is beszélt. Elmondta neki, amiről a leánnyal már annyiszor beszélt, hogy meg akarta kérni a kezét. Megmutatta atyjának a halálos ágyon adott nyilatkozatát: beleegyezését és atyai áldását. Dragica örült. Örömet szemének csillogása és arcának pirja árulta el. Juszuf azonban folytatta. Elmondta, hogy egészen szegény lett: hogy Obroga várából és minden pompájából semmi sem maradt, hogy abból a kevésből, amit a malomban majd mint segéd szerez, nem tudja azt nyújtani, amit gazdagságában neki mint jövedő

feleségének szánt, amiről közösen oly sokszor ábrándoztak: a gondtalanságot, a kényelmes, sőt fényűző életet. Aztán megkérdezte, hogy kíván-e hozzá jönni most is, hogy szegénnyé lett?

Dragica gondolkozás nélkül azt felelte, hogy igen, sőt természetesen, és hogy soha mást nem fog szeretni! Mert ő nem fél a szegénységtől, a munkától, és hogy már meg is beszélte a molnár feleségével jövőjét.

— A jövődet? — kérdezte csodálkozva Juszuf.

— Igen, mert én is szegény vagyok. Szüleim is áldozatai lettek a rémes vérbosszúnak. Ma már nem fizet értem senki, és azt meg nem kívánhatom, hogy nagybátyámék csak úgy ingyen eltartsanak, hogy etessenek, itassanak, lakással, ruhával, minden jóval ellássanak.

— És mit határozta?

— Elmegyek szolgálni vagy valami gyárba munkásnak addig, amíg hozzád mehetek. Jó lesz?

— És nagynénéd ebbe beleegyezett?

— Nem, ő azt akarja, hogy amíg feleséged leszek, maradjak nála és segítek neki a háztartásban.

— Természetes, hogy ezt kell tenned!

Igy történt, hogy Juszuf a malomban, Dragica a háztartásban maradt, mindkettő Radiléknál, akik igaz keresztény szeretettel bántak a sorsüldözött fiatalokkal. Nikoláj és Jován pedig visszatértek törzsükhöz, csak Ljubica, Dragica öreg dajkája maradt meg a személyzetből.

A slánói élet csakhamar igazolta, hogy a földi boldogság nem a gazdagságban, fényben és pompában terem, hanem a kölcsönös szeretet, az elnézés és megbecsülés, egyszóval az emberi lélek értékelése és a becsületes munka hozza meg azt. A gazdagság, mint ebben az időben családjaik tragédiájára visszaemlékezve ismételten megbeszélték, gyűlölködésre visz, a gyűlölködés pedig gyászt és szegénységet terem.

— Hála Istennek, — mondogatta Dragica — hogy minket senki sem gyűlöl. Hála Istennek, hogy lemondtam Crna-poljéről. Milyen jó, ha az embernek semmije sincsen, nem irigyli senki, nem gyűlöli senki, mennyivel könnyebben talál szeretetre.

Sajnos, a gyűlöletnek nincsen határa, és akár hányszor olyanok ellen is kinyújtja kezét, akik még a légynek sem ártanának, sőt olyanok ellen is, akik Jézus Krisztushoz hasonlóan körüljárnak jót cselekedvén!

Karácsony előtt tíz nappal ajánlott levelet kézbesítettek Juszufnak.

Uszkübben adták fel. A feladó magát Müdseverdsi-nek nevezte. Levelét Mirdit Juszufnak és Nelipics Dragicának címezte. Tudatja velük, hogy valaki, aki családjaik ellen nagyot vétett, bűnbánattól indítva elhatározta, hogy a még kezén levő családi ékszereket és kincseket, melyeket jogtalanul szerzett, karácsonyi ajándékképpen visszaküldi. Kéri a fiatalokat, hogy a csomagot együtt nyissák fel, mert így lesz örömük teljes! Bocsánatot kért a múltért és ajánlja magát a jövőre.

Juszuf és Dragica roppantul megörültek a levélnek. Mégiscsak vannak jó emberek a világon, mondogatták. Aztán találgatni kezdték, hogy ki lehet az az illető, aki török szóval ékszerésznek nevezi magát? Talán Fermendzsin, talán Miroszláv? Ki tudja? Az is élénk megvitatás tárgyát képezte, hogy vajjon mit küld vissza? Melyik nyakéket vagy drágakövet, melyik gyöngyfüzért, gyűrűt vagy karperecet? Egy szerre túlságos hosszúnak látszott az az idő, mely szent karácsony ünnepéig még hátra volt.

Radil kissé másképp vélekedett. A nagy gonosztevők, magyarázta a fiataloknak, általában nem térnek vissza a jó útra. Ha közülük egy mégis megtér, az valóságos csodaszámba megy. Éppen ezért nem igen hitt a levélnek, és azt ajánlotta Juszufnak, hogy legyen óvatos, nehogy keserű csalódásnak vagy valami gonosz cselvetésnek legyen áldozatává.

Karácsony előestéjén valóban megérkezett a csomag. Nagyobb és súlyosabb, mint bárki remélte. A tizenöt kilós küldeményen az értéket is feltüntették, nem kevesebb, mint hetvenötezer koronában. E magas összeg miatt a posta költsége sokra rúgott. Szerencse még, hogy azt a feladó viselte.

A csomag felbontásához az egész család összegyűlt. Radil idegesen viselkedett. A közelmúlt valamennyi bombamerénylete eszébe jutott. Izgatottan járkált fel-alá a szobában, és amikor Juszuf éppen hozzákezdett, hogy a csomagot felbontsa, eléje állt és kijelentette, hogy ezt nem engedi meg, hogy előbb óvatossági rendszabályt kíván.

— Miben álljon az? — kérdezte Juszuf.

— Családi ékszereitek és kincseitek között volt olyan, melynek a víz árt?

— Nem volt — jelentette ki határozottan Juszuf.

— Gondolkozzatok! Dragica is gondolkozzék.

— Nem volt! — ismételték mindketten.

— Akkor azt kívánom, hogy mielőtt ezt a csomagot felbontjátok, áztassátok legalább három napig vízben.

Juszuf és Dragica teljesítették kívánságát. A mosókonyhában egy jókora dézsát megtöltöttek vízzel és belesüllyesztették a csomagot. Ez azonban nem akart a víz alá merülni.

— Mondtam ugye, — diadalmaskodott Radil — hogy valami nincs rendjén e dologban.

— Miért ne volna?

— Vízhatlan csomagolás! Arany-ezüst tárgyakat, gyöngyöket és gyémántokat nem kell vízhatlan csomagolással körülvenni. Ezeknek nem árt a nedvesség. Ellenben a puskapornak vagy más robbanóanyagoknak árt!

— De hogy tételezhet fel a nagybácsi ilyen rosszszat? Kinek állhat érdekében, hogy nekünk bombát küldjön?

— Mit tudom én? A vérbosszú szabályait én nem ismerem!

Egy óráig tartó nyomogatás után mégiscsak a víz alatt maradt a csomag.

— Hála Istennek! — szólt megkönnyebbülten Radil. — Most elmegyünk, én meg lezárom ezt a helyiséget, hogy három napig senki ehhez a gyanús dologhoz hozzá ne nyúlhasson.

Juszuf meg Dragica megint csak mulattak a nagybácsi indokolatlan félelmén, és tovább találgatták, hogy vajjon kinek a kincseiből van benne több? A Mirditekéből vagy a Nelipicsekéből?

A harmadik napon Radil maga ment le a pincébe, hogy a csomag után nézzen. Nagynehezen kiemelte a dézsából. Most, hogy teleszívta magát vízzel, súlya az ötven kilót is meghaladta. A molnár segítségül hívta Juszufot meg Ivánt. Ki akarták vinni az udvarra, hogy ott a napon a víz lassan kiszivároгjon belőle. A pincelépcsőn azonban elejtették. A nehéz láda lépcsőről-lépcsőre bukfencezve recseгve, ropogva legurult, és mire lent megérkezett, szerencsésen kettéhasadt.

Utána siettek. A széjjeltörött deszkák közül ömlött a víz. Radil nyúlt hozzá elsőnek. Amint megfogta, részei még inkább széjjelnyíltak. Belülről viaszosvászonnal voltak beragasztva. A viaszosvászon mögött pedig megfelelő mennyiségű fagyapotban, vasdarabokkal körülvéve sajátos szerkezet rejlett.

— Ne nevezzenek engem Radil Pavlónak! — jelentette ki a molnár — ha ez nem pokolgépl!

Juszuf és Iván nem tudták, mit mondjanak. Csak a fejüket csóválták.

— Jertek innen! Értésítem a csendőrséget!

A csendőrök helybenhagyták a molnár megállapítását és óvatosan eltávolították a ház pincéjéből a veszedelmes jószágot.

Az eset Radiléknál, és amint híre ment, a községben is óriási riadalmat keltett. Senki sem kételkedett azon, hogy Juszufot éppen úgy, mint Dragicát meg akarták ölni.

— Most már nincs mit izgulni — csitította urát Radilné.

— Nincs-e? Nem sikerült az első merénylet, következik a második. Most kell csak igazán résen lennünk.

Juszuf hallgatott. Gondolataiba mélyedve végezte dolgát. Néhány nappal később hosszabb megbeszélést tartott Dragicával, aztán Radil elé állt, szépen megköszönte iránta tanúsított jóságát, biztosította őt nagyrabecsüléséről meg hálájáról, de legnagyobb sajnálatára kijelentette, hogy nem maradhat tovább nála. Nem teheti ki a közbecsülésben álló molnármester házát újabb veszedelmeknek vagy botrányoknak. Megbeszélték a dolgot Dragicával, és kettesben elhatározták, hogy elhagyják Slánót. Ismeretlen országba költöznek, oda, ahová az orvgyilkosok keze el nem ér, ahol békében, nyugalomban élhetnek.

Radil hallani sem akart erről. Azt állította, hogy rendezett országban laknak és hogy ezentúl a csendőrség hathatósabban kiterjeszti védelmét rájuk.

Juszuf kiérezte a mester szavából, hogy csak udvariasságból beszél, és azért tovább érvelt. Saját életét, mint mondta, nem látja biztosítva Slánóban. Dragicának is ez a nézete. Számukra nem élet, ha folytonosan rettegniök kell a vérbosszútól, a haláltól.

— Mit akarsz kezdeni? — kérdezte végre a mester.

— Dragicával úgy határoztuk, hogy Franciaországba megyünk. Én igyekszem valamelyik hajósvállalatnál elhelyezkedni, ő pedig, ha nem vennék fel a hajóra, gyári munkásnőnek áll be.

Elhatározásukat egy héttel később tett követte. Juszuf eladta motoros hajóját. Elég csinos összeget kapott érte. Azt megfizette Dragicával, mert nem engedte, hogy a leány eladja a gyöngyfüzért.

— Annak árából — mondta neki — majd megvesszük a kelengyédet, ha egyszer oda jutottunk.

Aztán elbúcsúztak Radiléktól és vonatra szállva Marseille-be utaztak. Az elhelyezkedés nem volt olyan nehéz, mint vélték, legkivált azért, mert a kínálkozó munkában egyikük sem válogatott. Dragicát egy nagy selyemgyárban alkalmazták, Juszuf pedig a Trans-Atlantique hajósvállalatnál mint pincér az egyik luxusgőzösre nyert felvételt.

Igy kezdődött az újesztendő. Kölcsönösen megígérték, hogy hétről-hétre írnak és közlik életük folyását, meg hogy imádkoznak is egymásért.

Teltek, múltak a napok. Idegenek szolgálatában állni keményebb, mint otthon dolgozni a családi körben. Juszuf és Dragica hamar megérezte ezt. De erősen Istenhez kapcsolódó lelkük könnyen bírta e megterhelést. Tudták ők, hogy a Mindenható világterve szerint a földi élet a munkának, a próbának a helye; itt kell eldőlni annak, hogy kik a jók és kik a rosszak. Tudták azt is, hogy a földből az emberek vétke folytán siralomvölgye lett, nem panaszkodtak tehát, hogy sorsuk nem volt éppen mennyországba illő. Mégis vidámak voltak, és mint az egymásnak írt levelekből minduntalan kicsendült, boldogok, mert szeretetük Isten iránt megelégedettekké tette őket.

Elérkezett az ősz, 1912 ősze. Szerbiában Pasics került a kormány élére. Alig vette kezébe országa sorsának intézését, a Balkán keresztény államai és Törökország között fennálló ellentét nyílt ellenségeskedésbe csapott át. Elsőnek Montenegró üzent meg a háborút. Negyvenezer főnyi hadserege, háromfelé osztva, Daniló trónörökös, Martinovics és Vukotics tábornokok vezetése alatt még október folyamán elfoglalta a novibazári szandzsák nyugati felét. A szép Crna-polje, a Fekete-rét, a Fekete-hegység urainak hatalma alá jutott. Hódítását a bukaresti béketárgyalások neki ítélték.

Montenegró keresztény állam lévén, a keresztényekkel keresztény módon kívánt bánni, és ezért mindenfelé kihirdette országa területén, hogy a bármi

okból elmenekültek térjenek vissza községükbe, tanyájukra, nem lesz bántódásuk.

Nabojce albánjai és Dolovó macedónjai bár félve, mégis óvatosan kezdtek visszaszivárogni. Az elhamvadtt községeket az elmúlt évek folyamán az idő mostohaságai még jobban megrongálták. A földből vert vagy sárral tapasztott falak, mert tető nem védte őket, omladoztak; az udvarok porondját felverte a fű, a mezők szénája elgazosodott. A visszatérőknek lakás, a magukkal hajtott kevés számú juh, kecske meg tehén részére istálló kellett. Volt tehát mihez fogni.

A vérbosszú folytatására egyelőre senki sem gondolt: a szegénység vagy jobban mondva a nyomor békülékennyé tette az ellenfeleket.

Nikoláj meg Jován Nabojcén serénykedtek. Fát vágtak az erdőben, hogy befedhessék az ügyelbajjal kijavított házfalakat. Az a közel ötven albán, aki a községbe visszatért, mindenben segített egymásnak, mintha egy családnak lettek volna tagjai.

A vár üresen állott. A tűz nem pusztított benne, de ami mozdítható falai között akadt, annak lába kelt. Egy ideig, amíg a házak, istállók felépültek, maguk az albánok húzódtak meg falai között, de aztán jobban érezve magukat alacsony házaikban, mint a tágas várbeli termekben, egymásután kihurcolkodtak belőle.

Beköszöntött a tél. A hosszú estéken hol ennél, hol annál gyűltek össze. Sok mindenről esett ilyenkor szó. Előkerült a múlt is. Most, a szegénységtől kietlen jelenhez viszonyítva, meseszerűen szépnek, boldognak tűnt az fel. Bizony, nem egyszer visszasírták Dragutint, a sztarjesínát is. Keménységére, szigorára senki sem emlékezett, a népünnepélyeket annál inkább emlegették. Felesége, az áldott emlékü Jelena Drakics köré meg éppen legendákat szöttek. Gyermekeiket is felsorolták és ami szépet, jót róluk emléküik megőrzött, azt mind felelevenítették. Ter-

mészteresen a legtöbb szó Juszuf úrfiról esett. Kérdezték, hogy ugyan hol lehet és merre jár?

Nikoláj meg beszélt, mert ő látta utoljára. Az álomvilágban. Az obrogai vár csodái között. Beszédében nem egyszer túlzott, ferdített és másított, de azért mindig Jovánra hivatkozott, mint az igazság tanújára, aki természetesen sohasem hazudtolta meg barátját.

Egy különösen hideg, szeles, hóviharos estén vetődött fel az eszme, hogy küldöttséget menesszenek Juszuf után, azzal az alázatos kérelemmel, hogy hozzájuk visszatérjen. Nikoláj meg Jován legyenek a küldöttség tagjai, ők ismerik az utat, mely Slánóba vezet.

A két albán vállalta a küldetést. Amint az idő alkalmasnak látszott, útra keltek. Juszufot azonban nem találták meg Slánóban, ő már több, mint két éve eltávozott.

Radilék alaposan kihallgatták a küldöttséget, és aztán biztosították őket, hogy mindent hűségesen megírnak Juszufnak, ők csak térjenek nyugodtan vissza hazájukba.

Két havi távollét után érkeztek vissza Nabojcére. Ott elmondták, hogy akit kerestek, már nem tartózkodik Slánóban, mert ismeretlen egyén meérnyeletet kísérelt meg ellene. A nép kérdésére, hogy egykori gazdájuk fia merre jár, nem tudtak válaszolni, mert azt, mint mondták, Radil nekik nem árulta el.

— Remélhetjük-e ifjú gazdánk visszatérését? — kérdezte közülük a legöregebb.

— Az a slánói molnár csak azt mondta, hogy megírja neki kérésünket. De arról nem adott biztosítékot, hogy Juszuf úrfi teljesíti-e majd azt.

— Hej, azok a macedónok! De meg tudnám fojtani közülük még a legkisebbet is! Ők az okai mindennek! — ilyen felkiáltások hangzottak, amikor Jusufról beszéltek, amikor az üres várat maguk

előtt látták, amikor gazdátlanságukat, fejtelenségüket érezték.

— Úgy élünk itt, mint a pásztor nélküli nyáj! Van mit ennünk, van mit innunk, ruhának valót is csak találunk, de nincs, aki vezessen, hiányzik a fejünk, nincs sztarjesínánk!

Juszuf az óceánjárón kapta meg Radil levelét. Az ujságokból ismerte az eseményeket. Tudta, hogy a török uralomnak Európában csaknem vége, hogy Nabojsce meg Dolovó Montenegróhoz került. Tudta, hogy a hódító felszólította visszatérésre az elmenekülteket, de mégsem mozdult ki állásából. Kényelmesen, gondtalanul élt, igaz, hogy nem volt a maga ura, bár remélte, hogy ennek is elérkezik egyszer az ideje. Évenként megtakarított pár száz frankot, és úgy tervezte, hogy valahol Franciaországban vagy az Egyesült-Államok területén kis kocsmát nyit. Oda viszi majd Dragicát, akihez érzelmei az idő folyamán elmélyültek. Levelezésükből szerettek meg igazán egymást, mert a teleírt oldalakon lelküknek sok-sok rokonvonását fedezték fel, a tartós szerelem pedig mindig rokonlelkek vonzódása egymáshoz.

Újra meg újra végigolvasta Radil levelét. Különösen azt a részt, melyben az albánok sóvárgását utána jellemzi. Hogy nélküle milyen elhagyatottaknak érzik magukat. Több napig gondolkozott e levélen, majd megküldte Dragicának. A maga részéről azt kérdezte tőle, hogy mit szólna hozzá, ha visszatérnének és mint Dolovónak, illetőleg Nabojsceinek jogos örökösei, egybekelve, egyesítenék újra a Crna-poljét?

Dragicának tetszett az elgondolás: éppen csak Fermendzsin, illetőleg Miroszláv bosszújától aggódott. Juszuf legközelebb Marseille-be érve behatóan megbeszélte a dolgot a leánnyal. Úgy határoztak, hogy néhány hétre Montenegróba megy, az ottani viszonyok tanulmányozására. Ha azt találja, hogy életüket a Crna-poljén közvetlen veszély nem fenyegeti, visszatérnek és megkísérlik a két községet egy-

mással kibékíteni, a régi békés állapotokat vissza-
idézni.

Juszuf ezért két hónapi szabadságot kért a válalattól, és a legközelebbi hajóval a Montenegró partján fekvő Ulcinj-be érkezett. Ott lovat vásárolt és öt napi fárasztó út után váratlanul megjelent Nabojcén. Az albánok nem ismerték fel. Külföldi ruhája, megférfiasodott arca idegenné tette őt előttük. Végiglovagolt a falun. A község túlsó szélén megszólított egy öregembert. A Mirdit uraság felől érdeklődött. Az végignézett a jövevényen és azt kérdezte tőle, hogy honnét került erre a vidékre.

— Marseille-ből jövök — felelte Juszuf. — Úgy látom, — és a leégett házak maradványaira mutatott — hogy súlyosan meglátogatott benneteket a sors.

— Nem a sors volt az uram, hanem a gaz macedónok.

— A háborúval kapcsolatban pusztítottak nálatok?

— Előtte uram. Előtte!

— Hogy történt az eset?

Az albán nagy feneket kerített elbeszélésének. A világon mindennek elmondta a macedónokat, és a végén oda lyukadt ki, hogy a falut bosszúból égették fel. A tulajdonképeni okból azonban, a két család viszályából semmit sem említett.

— Az uraság nem védett meg titeket?

— Az uraság? Az úrfiakat megölték, a sztarjesina pedig elmenekült.

— Most ki lakik a várban?

— Senki uram. Éppenséggel senki.

— Én pedig azért jöttem messze földről, hogy az uraságnál töltsék néhány napot.

— Akkor legjobban teszi az úr, ha visszamegy oda, ahonnan jött.

— Kocsmá van a falutokban?

— Nincs itt uram, semmi. Szegények vagyunk, mint a havasi varjú.

— De csak megmaradt az uraság cselédségéből valaki?

— Abból éppenséggel megmaradt.

— Kicsodák?

— Hát a Jován meg a Nikoláj.

— Vezess el valamelyikhez! Meghálálom a szíveségedet.

— Nem szükséges, hogy elvezessem magát. Menjen csak vissza azon az úton, amelyiken jött. Innét számítva a harmadik ház, az ott, amelyiknek a teteje füstöl, az övé. Ott menjen be bátran. Ott lakik Nikoláj. Barátságos ember.

Juszuf a jelzett házhoz vezette lovát és bezörgetett az ajtón. Nikoláj maga jött ki. Rábámult az idegenre.

— Nem ismersz? — kérdezte csendesén Juszuf.

Nikoláj felragyogó arca elárulta, hogy felismerte. Kiáltani akart, de Juszuf intett neki, hogy hallgasson.

— Titokban jöttem és titokban akarok maradni. Eressz bel

A lovat a ház előtti fához kötötték és bementek.

Juszuf előadta jövedele célját. Bizonyságot akar szerezni a felől, hogy milyen itt az élet, hogy kell-e félni a vérbosszú folytatásától. Majd Fermezsin és Miroszláv felől érdeklődött.

— Fermezsin Novibazárba költözött, ez a város pedig ma már Szerbiához tartozik. Miroszlávról meg azt beszélik Dolovón, hogy elesett a háborúban.

— Érintkeztek-e ti a dolovóiakkal?

— Akkor lássuk őket, mikor a hátunk közepét.

— Nem járnak ide át?

— A hidat nem építette fel senki, a vízen meg nincs kedvük átmenni. De ne is mutatkozzék Nabojcén egy is a fajtájukból, mert minden csontjukat külön szagatnánk!

— Hát azt szeretnék-e, ha én visszajönnék?

Nikoláj minden ékesszólását elővette, hogy

erről biztosítsa az úrfi, akit ezentúl sztarjesínának szólított.

— Rendben van. Én a házadban maradok, te pedig hívd össze a várba a népet. Ha mindnyájan együtt lesznek, szólsz nekem. De el ne áruld, hogy én itt vagyok. Ha azt kérdik, hogy ki jött hozzád vagy kinek a lova áll házad előtt, mondd, hogy Juszuf úrfi küldöncjé.

— Mit mondjak a népnek? Miért gyűljék a várban?

— Juszuf úrfi megbízottja kíván szólni hozzájuk!

Egy óráig is eltartott, míg az elpusztult faluban lézengő ötven-hatvan ember összeszedelőzködött. De a Nikoláj terjesztette hírre valamennyien összesereglettek: férfiak és nők, gyermekek meg felnőttek. Amint együtt voltak, jelentette Nikoláj Juszufnak.

Juszuf a várnak ősidők óta gyűlésteremnek használt, ekkor egészen üres helyiségébe lépett. Az összesek szeme rá meredt. Ő pedig megállt a közepén.

— Eljöttem hozzátok, hogy beszéljek veletek!

— Éljen Juszuf úrfi! — kiáltotta Jován, aki hangjáról felismerte egykori gazdája fiát.

Nikoláj kérdőleg nézett rá? Többen észrevették a zavart és ösztönösen megértették, hogy miről van szó.

— Felismertetek? — szólt mosolyogva Juszuf.
— Jól van! Nem tagadom! Én vagyok!

Erre kitört a lelkesedés. Körültolongták, simogatták, éltették, csakhogy a magasba nem emelték. Amikor a lelkesedés kissé alábbhagyott, beszélni kezdett:

— Visszajövök közétek, de nem minden feltétel nélkül.

— Halljuk a feltételeket! — kiáltották az idősebbek.

— Nehéz dolgot kívánok tőletek! . . . Nem kisebbet, mint hogy szívetek mélyéből bocsássatok meg a dolovóiaknak!

Juszuf elhallgatott. Az emberek arcát vizsgálta. Az előbb még oly lelkes ábrázatok elborultak. Nem felelt senki.

— Hallottátok a feltételemet?... Mit szóltok hozzá?

— Nehéz dolgot kér az úrfi.

— Miért?

— Nem ember a macedón! Nem lehet annak megbocsátani!

— Nem ember? Hát mi?

— Alávaló fajzat, legfeljebb rabszolgának való.

— Még annak se, legjobb volna valamennyit kiirtani!

— Ez keresztény beszéd? — kérdezte Juszuf szelíden. — A macedónokat talán nem a maga képére és hasonlatosságára teremtette az Isten? Ők talán nincsenek Jézus Krisztus legszentebb vérének megváltva? Ők nem hivatalosak az örök üdvösségre?... Feleljetek!

Senki sem válaszolt.

— Menjenek Ázsiába! — kiáltotta aztán valaki.

— Úgy van! Mit keresnek a Balkánon? Ez a mi földünk, ezt nekünk adta az Isten és senki másnak!

— Így beszéltek til! — szólt hozzájuk kedves mosollyal Juszuf. — Szép! És mit mondanak a macedónok?

Megint nem felelt senki. Juszuf körülnézett. Összeráncolt homlokú, komor tekintetű férfiakat látott maga körül.

— Feleljetek! — ismételte Juszuf a felszólítást. — Mit mondanak?! Nemde, ők rólunk mondják, hogy alávaló fajzat vagyunk, hogy nincs helyünk a nap alatt, hogy menjünk Ázsiába, hogy rabszolgának kellene eladni valamennyi albánt? Igaz vagy nem igaz?

Juszuf szavai egyre keményebben csengettek, az utolsó kérdést csaknem parancsolólag mondta.

— Igaz! — válaszolta félve a legidősebb albán, és társait nézte. — Vad tekintetük láttára azonban

hozzátette: — De mikor annyit vétettek ellenünk és az úrfi családja ellen?

— Annyit nem vétettek, hogy meg ne tudnók azt bocsátani!

— Összetett kézzel nézzük, hogy miképen áskálódnak ellenünk? — kérdezte egy vad tekintetű férfi.

— Úgy van! Úgy van! — erősítették többen a szavát.

— Tétlenül nézzük, miképen forgatnak ki birtokainkból?

— Nem! Ezt nem kívánom! Sőt kijelentem, hogy ha egyszer ide visszajöttem, és Isten is úgy akarja, hogy sztarjesinátok legyek, ezzel a két karommal és ezzel a két öklömmel fogom megvédeni minden rabló ellen ezt a földet. Értsetek meg! Nem azt kívánom, hogy gyáván megfussatok a macedónok elől. Nem, ilyen alávaló dolgot nem kívánhatok, de azt kívánom, hogy ne gyűlölködjetek.

— Mit használ az, ha mi megbocsátunk, de ők tovább ellenségeskednek?

— Úgy van! Ha mi tétlenül maradunk, akkor ők egy szép napon felkerekednek, megrohanják közösségünket, kardélre hányják még a csecsemőket is és jót nevetnek együgyűségünkön, hogy olyan jámborak, szelídek és megbocsátók voltunk!

— Az én feltételeim közé az is beletartozik, hogy a dolovóiak viszont nektek bocsássanak meg. És ha megbocsátottak, nem következik be az, amitől féltetek!

— Megbocsássanak? Igen, de ki beszéli rá majd őket, hogy ezt tegyék?

— Dragica! A Nelipics Dragica!

— Honnét tudja ezt az úrfi?

— Csak onnét, hogy együtt menekültünk Franciaországba. Amikor ide jöttem, beszéltem vele. Megegyeztünk a feltételekben. Az én kedvemért bocsászatok meg ti a macedónoknak, az ő kedvéért a macedónok bocsássanak meg nektek.

— Lehetetlen dolgot kíván a fiatal úr!

— Hogy kívánnék lehetlent? Csak nem akartok, hogy ellenséges népnek leányát vegyem feleségül?

— Ezt nem kívánjuk.

— Márpedig én feleségül veszem Dragicát. Évek óta a menyasszonyom.

Egyszerre megváltozott az emberek képe. Egyesek arca megbékélt, másoké viszont annál vadabb kifejezést öltött.

— Miért haragusztok ti? — fordult egyikükhöz Juszuf.

— Bocsássa meg a fiatalúr, ha igazat beszélek, de mi már úgy tanultuk apáinktól, hogy nem igazi albán, aki macedón lányt vesz feleségül.

— Nem igazi albán?

— Nem bizony! Mert ne keveredjék a sasfiókok vére a csirkefogókéval!

— Így tanultad apádtól?

— Így!

— Te így tanultad! És én meghallgattalak a nélkül, hogy szavaid miatt megneheztettem volna. Nos, akkor hallgass meg te is, hogy mire tanított meg engem a vallásom. Isten különféle népeket teremtett. Egyik magasabb, másik alacsonyabb termetű, egyik fehér, másik fekete színű, de egyik sincsen, akiben valami jó ne volna. Az egyik inkább városokat épít, a másik jobban ért a szántás-vetéshez, az egyik vitézebb a harcban, a másik ügyesebb a kereskedésben. Másszóval mindegyikben van jó. A macedónban is. Az is vitéz, az is szorgalmas, az is ügyes, akárcsak az albán. Vagy nem mondtam igazat?

Az albán hallgatott. Juszuf pedig folytatta:

— Ám ha igazat beszéltem, akkor nem éri szégyen az albán népet, ha a sasfiókok vére a világ egyik legnagyobb hadvezérének, Nagy Sándor népének vérével keveredik. Dragica különben is olyan csinos, kedves, bátor, ügyes, szorgalmas és szeretni tudó leány, hogy akármelyik albán atya méltán büszke lehetne reá. Éppen ezért szilárd elhatározá-

som, hogy feleségemmé teszem őt. Vagy őt vagy senki mást. Ha pedig azt akarjátok, hogy uratok legyek, azt is akarnotok kell, hogy ő legyen az úrnőtök. Feleljetek!

A legöregebb albán állott elő.

— Azt hiszem, — kezdte beszédét — hogy valamennyi társam nevében beszélhetek, — körületekintett és jobbjával a teremben lévőkre mutatott — mert hiszen a legidősebb vagyok. Ismertem az úrfi atyját, még mint gyermeket, nem egyszer hordoztam a karomon, ismertem a jóságos anyját, az áldott emlékü Jelena asszonyt, tudom, hogy milyen állapotok voltak a Crna-poljén előtte, tudom, hogy milyen volt itt az élet az ő idejében, és szomorú lélekkel látom, hogy mi van itt most. Ugyanazok az albánok voltunk a boldogság éveiben, mint akik vagyunk a nyomorúság napjaiban, a macedónok természetem sem változott. A Jelena asszonyság idejében békésen megférünk. Pedig ő nem volt albán asszony. Igaz, macedón sem volt, hanem dalmát. Azt kérdelek tőletek, kedves albán testvéreim, miben rejlett az oka, hogy Jelena úrnő idejében egyszer sem fordult elő vérbosszú, hogy községeink felvirágoztak, hogy daltól volt hangos a rét meg a mező? Minek köszönhattuk akkor, hogy betegeinket az úrnő meglátogatta, sőt nem egyszer ápolta, hogy asszonyaink annyi szépet és jót tanultak tőle, hogy nem volt szegény vagy nyomorult, aki előtt ajtaja zárva lett volna? Miért tudott az a drága asszony állandóan kedves és barátságos képpel reánk nézni, miért volt türelme, hogy mindannyiunk ügyét-baját meghallgassa, mi tette olyan találékonnyá, hogy minden esetben megadhatta a segítséget? Legyünk őszinték, kedves testvéreim, és valljuk meg most is, amit annakidején nem egyszer megbeszéltünk: Jelena asszonyban csodás lelki erő rejlett, melyet — ő maga mondogatta — vallása, hite ad meg neki. Igazat beszéltem?

Az albánok fejükkel helyeslést bólongattak. — Mi tagadás, — mondta ez is, az is — úgy volt.

— Azért tehát hallgassatok a szómrá! Juszuf úrfi, szeretett sztarjesínánk — Éljen! Éljen! — kiáltotta az egész sokaság — nagyrabecsült anyjának vallását követi és Dragica ugyanabban a hitben él. Ha ők ide jönnek, bizton remélhetjük, hogy azok a szép napok is visszatérnek, melyeket Jelena Drakics úrnő életében láttunk. Vagy talán téves a gondolatom?

— Nem téves! Nagyon is helyes! — vallották mindenfelől.

— Ha pedig úgy van, akkor odaállok a nagyon tisztelt urunk és nagyrabecsült sztarjesínánk elé, habár csak szegény albán és egyszerű papucskészítő varga vagyok, hogy alázattal megkérjem, jöjjön közénk és hozza magával jegyesét, Nelipics Dragica kisasszonyt is! Remélem, hogy akkor hamarosan lesz községeinkben templom,

— Éljen! Éljen!
hogy akkor nem leszünk árván pap és tanító nélkül,
— Éljen! Éljen!
hogy akkor gyermekeink is megtanulnak írni meg olvasni, számolni és sok egyéb jót!

Nem beszélhetett tovább, annyira hangosan fejezték ki tetszésüket a falubeliek.

Juszuf intett, hogy beszélni kíván. Amint elhalált a zaj, így szólt:

— Igaza van legöregebb bátyánknak! A békét nem a nemzeti vagy népi hovatartozandóság, hanem az igaz hit, a krisztusi vallás adja meg. Anyám katolikus nő volt, és katolikus lelkéből katolikus jószág áradt ki rátok. Őt akarom követni, és Dragica hozzá hasonló gondolkozású és felfogású nő. Ami pedig a templomot és az iskolát illeti, szegény vagyok, mert mindenemet elpusztította a bosszú, mégis elhatároztam, hogy amint megérkeztem, ebből a teremből, melyben most összegyűltünk, kápolnát alakítunk és a mellette lévőből iskolát. A pap és a tanító is

elférnek majd a várban addig, amíg részükre házat építhetünk. Hogy pedig beszédem nem elröppenő szó, arra itt a kezem.

Juszuf körüljárt, hogy az emberekkel kezet fogjon. Az egyik mogorva képű férfi azonban visszahúzta tőle tenyerét.

— Mi az? — kérdezte Juszuf — neked nem kell a kézszorításom?

— Bocsásson meg nekem az úrfi, de én a szép beszédnek nem hiszek. Én sok országban jártam: pogányok és keresztények között, sőt olyanban is megfordultam, ahol csupán katolikusok laknak. Azt tapasztaltam, hogy ott is csak föld a föld, hogy ott sem fenéig tejfel az élet, hogy ott is sok a gonoszság, zsarnokság, elnyomás meg kizsárolás. Az úrfi atyja mohamedán volt, az úrfi katolikussá lett, én viszont óhitű vagyok. Igéreteket eddig is hallottam. Mi valósult meg belőlük? Én majd csak akkor hiszek az úrfi ígéreteinek, ha azok teljesedését látom.

— Derék ember vagy, amiért bátran kimondtad azt, ami a szíveden feküdt. Ma még így gondolkozol, de ha nem leszel ellenségem, meggyőződhetsz szavaim igazáról.

— Adja Isten, hogy úgy legyen!

Juszuf két napig maradt albánjai között. Kedveségével, jótanácsaival jobban megnyerte őket magának. Aztán visszaindult. Slánóban megbeszéléseket folytatott Radillal, Marseille-ben Dragicával. Ő kilépett a hajósvállalat szolgálatából, menyasszonya a selyemgyárból. Slánóba mentek, hogy felkészüljenek a Crna-poljei útra. A legszükségesebbek bevásárlása és megszerzése után a plébános előtt házasságot kötöttek, majd Ljubicával, Dragica öreg dajkájával Nabojce felé útrakeltek.

Egy heti fárasztó kocsizás után értek a célhoz. Jöttekre Nabojcének mind a négy sarkán örömtüzeket gyújtottak. Ropogtak a puskák és szólt a zene. A kólónak sem akart vége szakadni. Természetesen mindez olyan szegényesen és kis méretek-

ben történt, amint a leégett község koldus népétől teltett.

Juszufék megérkezésének híre Dolovóra is eljutott. Annál inkább, mert már a második nap átküldték Ljubicát, hogy a macedónok közt szétnézzen.

Dolovón semmivel sem talált jobb állapotokat, mint Nabojcén. Az a falu is felégetve, lakossága kiirtva, szegényen, elhagyottan, vezető és tanácsadó, pap és tanító nélkül tengődött.

Juszuf visszatérésétől megijedtek. Biztosra vették a bosszú folytatását. Megkönnyebbültek azonban, amikor az öreg dajkától meghallották, hogy felesége nem más, mint az ő Dragicájuk. Ljubica egyre nyugtatta őket, és elbeszélte, hogy milyen emberséges elveket vall Dragicájuk férje. A macedónok megkérték az öreg cselédet, hogy vezesse közéjük Dragicát. Szeretnék szemtől-szembe látni, vele beszélni, jelenlétének örvendezni.

Ljubica ezt azzal a feltétellel ígérte, ha Nabojcé ellen minden ellenséges érzületet kivetnek szívéből. A szegénnyé lett, gyámoltalan nép készséggel ráállt erre, annál inkább, mivel Ljubica biztosította őket, hogy az albánoktól nem kell többé tartaniok, mert tőlük Juszuf ugyanezt kérte.

Ljubica kezeseket kért. Jöjjön vele egy háromtagú küldöttség. Tíznél is többen vállalkoztak. Nabojcén hidegen, de az ellenségeskedés jelei nélkül fogadták őket. Juszuf meg felesége viszont, a roppantul szegényesen berendezett várban, a tőlük telhető kedvességgel bánt velük. Megbeszélték, hogy másnap közösen látogatnak át Dolovóra.

A dolovói bevonulást nem zavarta semmi. Juszuf éppen olyan érveléssel, mint albánjait, a macedónokat is meggyőzte a keresztény elvek helyességéről, a vérbosszú és népi gyűlölködés embertelen és végzetes voltáról.

Dragica Dolovón maradt, Juszuf visszatért Nabojcére, csak azért, hogy másnap mindegyikük a maga népét a Crna-voda lerontott hídjához népgyű-

lésre vezesse. Ezen a gyűlésen békült ki ünnepélyesen a két falu. Kikiáltották a Crna-polje újbóli egyesítését és elhatározták, hogy ennek jeléül a lerombolt hidat felépítik.

A munkához másnap hozzá is kezdtek. Gerendákat az erdőből hoztak, követ és homokot a patak partján bányásztak. Egy héttel később állott a híd. Felavatásához kivonult mindkét község valamennyi népe. Dragica Dolovó, Juszuf Nabojce felől lépett a hídra, hogy a közepén, az egész nép örömujjongása között megölelje és megcsókolja egymást.

A Suha-planina felől nagy szárnycsattogással két vadgalamb közeledett és a híd mellett nőtt fűzfák egyikére szállt.

A Crna-poljén ritkaság ez a madár és ezért Nabojce meg Dolovó népe csodálkozva figyelte csatogó röptüket, és ennél is inkább, mélyen bűgő hangjukat, amikor röviddel érkezésük után turbékolni kezdtek.

— Galambok! — mondogatták.

— Vidékünkön ritkaság!

— Itt eddig csak vércsék, kányák meg sasok fészkeltek!

— Vajjon mit jelent érkezésük?

— Mi mást jelenthet a galamb, — szólt bele Juszuf — mint a békét. Megérkezett a Crna-poljéra a béke, meghozták azt a galambok, mégpedig a Suha-planina és Dolovó felől, édes Dragicánk hazájából!

— Éljen Dragica asszony!

— Éljen Juszuf úr!

— Élni fogunk, — biztosította a közelállókat Dragica — de csak addig, amíg a békének élhetünk. Ez pedig egyedül tőletek függ.

— Éljen! Éljen! Itt a béke! — ujjongott a nép.

— Itt van! És hogy tartós legyen, — kiáltotta a híd közepéről Juszuf — felejtsetek el a multat és nyujtsatok egymásnak békejobbot a jövőre!

— Szóljon a duda és járjuk a kolót!

*

Csendes napok következtek. A szegénység békéje és a folytonos munka boldogsága édesítette életüket. Sajnos azonban csak rövid időre.

Kitört a világháború. A férfiaknak újra puskához kellett nyúlni. Az asszonyoknak otthon helyetük dolgozni. Dragica becsülettel kivette ebből a részét. Juszuf és akik vele élve maradtak, a háború után hazatértek. Ott folytatták, ahol abbahagyták. Hat-hét évvel később annyira felerősödött a Crna-polje gazdasága, hogy komolyabb építkezésekbe foghattak.

A két község együttesen azt határozta, hogy a Crna-voda hídja mellé épüljön a templom és az iskola. Nabojce oldalára a templom, a dolovói partra az iskola. Természetesen fából. Többre, nemesebb épületanyagra, kőre, cementre nem tellett.

Összefogtak a közös munkára. Juszuf sem restelte kezébe venni az ásót és lapátot. A dolovói parton dolgozott, az iskola helyéről irtotta ki a füzetket. A legnagyobb fát döntötte ki. Tönkje volt még hátra. A köves talajban keményen esett a munka, erős kézzel kellett fogni a csákányt. De Juszuf fogta. Egyik fejnagyságú követ a másik után vetette ki a fa töve mellől. Az egyik mélyebben fekvő kő alatt deszkaládikára akadt. Maga mellé kiáltotta Nikolájt meg Jovánt és hármasban bontogatták a ládika körül beékelődött köveket. Egy órai izzadságos munka után kiemelték a kezdetlegesen összeszegezett tákolmányt. Juszuf a szekéréhez vitte, hogy ott felfeszítse. Nem nagy erőlködésbe került. Fedelét meg oldalait eléggé átjárta és megrothasztotta a hosszú évek nedvessége. A deszkákon belül vastag zsákot talált. Késével hasította fel azt, és ekkor... elállt a lélekzete: ... az obrogai várból elrabolt kincsek túlnyomó részét látta szeme előtt felcsillogni. Megismerte a gyöngyfüzérek, amelyeket gyermekkorában a tengerből halászott, atyja kincsei közül a nagy gyémántokat, rubinokat, arany nyakékeket és csatokat.

Juszuf intett két régi, meghitt emberének, hogy hallgassanak.

— Tartsuk titokban, — szólт csendesen hozzájuk — nehogy a gazdagság nyomában járó kapzsiság ördöge újra lángbaborítsa községeinket.

Tovább dolgoztak, mintha misem történt volna. Amde ettől kezdve tellett cementre és kőre, a templomhoz vasra meg márványra. Az Isten háza felépült, szebb és ékeesebb, mint bárhol a környéken. Falaira képek, tornyába harang, kórusára orgona jutott. Az iskolát is felszerelték, világos, tiszta, nagy termébe öröm volt belépni: hivogatóan sorakoztak a zöldrefestett padok, tekintélyesen emelkedett a barna dobogó, komolyan ágaskodott a fekete tábla.

A slánói plébános segítségével Rómából, a Hitlerjesztés Műve révén papot kaptak, aki nemcsak a két község lelki gondozását, hanem a gyermekek tanítását is vállalta.

A községekből fokozatosan eltűnt a tűzvészek utolsó nyoma. A jószágállomány felszaporodott. A novibazári, mitrovicai és ipeki vásárokon jól megfizették a Crna-poljéből eredő sajtot, túrót, jó áron megvették szőrméiket és bőripari termékeiket.

Macedón és albán megértették egymást, összebarátkoztak, összeházasodtak, és nem volt lakodalom, melyen Dragica ott ne lett volna, hogy sütni, főzni ne segítsen, hogy a kelengyét egy-más szép darabbal ki ne egészítse. Juszuf ilyenkor elvegyült a férfiak közé. Politizáltak és községeik ügyes-bajos dolgait tárgyalták. Hogy miképen javíthatják fel birkaállományukat, hogy melyik piacon állnak jobban az árak, hogy melyik bőrárúnak van nagyobb keresete.

A hazatérő koldusok

Mintegy tíz évvel később, Ribarc felől két lezüllött kinézésű öreg koldus közeledett Dolovóhoz. Törökül beszéltek. Meglepte őket Dolovó csinos képe, a rend és tisztaság, a jólét, mely minden udvarból feléjük mosolygott. Itt is, ott is bekocogtak egy kis alamizsnáért és a jószívű emberek nem utasították el őket üres kézzel. Estére Nabojce felé haladva elhagyták a községet.

— Hogy fellendült ezeknek a sorsai — mondta az egyik.

— Vajjon miből? — kérdezte a másik.

— Szerettem volna megkérdezni, de nem találtam senkit, aki törökül beszélt.

— Hogy megváltoztak az idők! Bezzeg a mi napjainkban? Akkor mindenki tudott törökül!

— Azt hiszem, nem árultuk el magunkat!

— Senki sem sejtette, hogy az ő nyelvüket is értjük!

— Nézz ide! A nabojcei utat is rendbehozták!

— Csak nem békültek ki egymással?

— Akárhogy is van, ezen az úton helyreállt a forgalom!

— Akkor pedig a hidat is felépítették!

— Még csak az kéne!

— Miért félsz ettől?

— Na hallod!

— Sose aggódj! Azt az öreg fűzfát nem zavarja sem a híd, sem az út forgalma! Akármibe fogadok, hogy ott áll most is. Ha pedig ott áll, akkor csak pár óra és felvirrad nekünk. Nemsokára autón robogunk.

— Igen, de megtalálod-e a fát, ha a környéke megváltozott?

— Miért változott volna? ... És ha megváltozott is, megtalálom jellegzetes alakja miatt! ... Úgy van. A patak felőli oldalán ástuk el a kincset. Kettesben reggelig kikaparjuk onnét...

— Tel

— Mit akarsz?

— Látnod?

— Hogy látnék? Hiszen sötét este van.

— De azt a fényt csak látod?

— Látom.

— Honnét ered?

— Nem tudom!

— Akár tudod, akár nem, az házból szűrődik ide!

— Káprázik a szemed!

— Bárcsak kápráznék!

Többet nem beszéltek. Némán közeledtek a Crna-voda hídjához. Ott emelkedett előttük a templom, tornya a magasba nyúlt, és ott füstölgött az iskola kéménye. Ebben az épületben nyert a paplak is elhelyezést. Álltak és néztek jobbra meg balra szóltanul, reményt vesztetten. Mert szemük nem káprázott. Fogható valóságot láttak. Nagysokára szólalt meg az egyik:

— Ott állt a fa! Úgy emlékszem rá, mintha most is látnám! Pedig nem látom, mert már nincs ott. Kivágták, amikor ezt a házat a helyébe építették. Bizonyára a tövét is kiforgatták akkor, és ... megtalálták a mi kincsünket! Ó jaj! Mi tévők legyünk?

— Barátom, én innen nem mozdulok. Utolsó erőmmel vánszorogtam idáig. A reménysarkallt, hogy még gazdag lehetek! Most mindennek vége! Legjobb volna meghalni. Belefojtom magam ebbe a vízbe.

A hídon állók beszélgetésére figyelmes lett a pap kuttyája és dühös ugatásba kezdett. Kinyílt a paplak ajtaja:

— Ki van kint? — kérdezte egy barátságos hang.

— Két szegény koldus! — felelte a másik a macedónok nyelvjárásán.

— Jöjjenek bel

A koldusok nem mondatták ezt maguknak kétszer. A világos és meleg konyhában lerakták iszákjukat és leültek a felkinált padra. A lelkész meleg levest tett eléjük. Majd beszélgetni kezdett velük. Egyik szó követte a másikat és ők megtudták, hogy a Crna-polje Mirdit Juszuf és Nelipics Dragica házaspáré. Hogy az uraság felette jószívű és katolikus gondolkozású! Hogy minden szegényt felkarol és támogat. A lelkész viszont nem kis csodálkozására azt vette ki a beszédjükből, hogy ők erre a vidékre valók, sőt hogy Juszuf atyjának szolgálatában állottak. Nevüket azonban csak hosszas faggatásra vallották be, és csak a lelkésznek; azzal a kikötéssel, hogy nem árulja el őket.

— Az én nevem, — kezdte az egyik — Fermenthsin Mehmed!

— Én meg Miroszláv vagyok!

— Magáról azt tudják itt, hogy elesett.

— Igen, halálra sebesültem, de nem tudott ki-menni belőlem a lélek. Barátom talált rám a csatatéren és elcipelt a kórházba. Pedig egymás ellen harcoltunk akkor, ő a törökök, én a bulgárok oldalán. Törökországba kerültem és a második háborút is végigverekedtem. Az angolok fogságába kerültünk mindketten, akik Délafrikába vittek. Ott dolgoztunk egy ültetvényen, mígnem egy év előtt sikerült megszabadulnunk. Gyalog jöttünk idáig abban a reményben, hogy megtaláljuk azt a kincset, melyet a háború kitörésekor ennek az iskolának a helyén, egy nagy fa tövében elrejtettünk. A fát azonban, mint látjuk, kivágták, a kincset is bizonyosan kiásták és most hová menjünk?

Az öregember sírásra fakadt.

— Maradjanak ittl — szolt hozzájuk részvétellel a pap.

— Főtisztelendő úr nem ismeri előéletünket, azért ajánlja ezt. Bezzeg, ha ismerné!

— Megnyugtathatom magukat. Életüket jól ismerem! Juszuf úr nem egyszer beszélt nekem róla. Tudom, mivel vétettek ellene, de azt is tudom, hogy nem haragszik magukra, és bármikor szívesen látja mindkettőjüket. Ha nyugodt, háborítatlan, békés öregkort akarnak, maradjanak itt. Nem fogják megbánni.

A két öreg csak nehezen hallgatott a pap szavára. Végre is azzal győzte meg őket, hogy bárhová mennének, nyomor vár rájuk! Beleegyeztek tehát, hogy másnap Juszuf elé vezesse őket.

A lelkész nem csalódott. A Crna-polje ura meg neje igazi keresztény szeretettel, őszinte megbocsátással, sőt szegénységük láttán, nem kis részvétellel fogadta egykori cselédeiket és Nabojce egyik újonnan épült házában utalt ki nekik lakást meg ellátást.

Mehmed és Miroszláv egy darabig azt hitték, hogy az egész csak megtévesztés és arra való, hogy annál rémesebb bosszú következze utánna. De mert hónapok teltevel éppen úgy bántak velük, egy ízben, amikor a lelkész meglátogatta kettőjüket és szeretettel, mint annyiszor előzőleg, hogylétük felől tudakozódott, megkérdezték tőle, hogy mi a titka ennek a soha nem tapasztalt bánásmódnak?

— A keresztény szeretet! — válaszolta szelíden a pap.

— Hogy értsem ezt? — kérdezte Mehmed. — Sok keresztényt láttam, de ekkora szeretetet nem tapasztaltam náluk!

— Sajnos, igazad van! De ennek nem a keresztény szeretetben, hanem a keresztényekben van az oka. Valamivel, rendszerint egy szenvedéllyel vagy talán többel, megkeményítik szívüket, és ezzel akaratlanul megakadályozzák ennek a gyönyörű erénynek érvényesülését. Pedig szeretet nélkül semmik

vagyunk! Milyen szépen tanít erre Szent Pál apostol, amikor írja:

„Szóljak bár az emberek vagy az angyalok nyelvén, ha szeretetem nincsen, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy a pengő cimbalom. És legyen bár prófétáló tehetségem, és ismerjem bár az összes titkokat és minden tudományt, és legyen bár oly teljes a hitem, hogy a hegyeket áthelyezzem: ha szeretetem nincsen, semmi sem vagyok. És osszam el bár egész vagyonomat a szegények táplálására és adjam bár át testemet úgy, hogy elégjek: ha szeretetem nincsen, semmit sem használ nekem!

A szeretet türelmes, nyájas; a szeretet nem féltékeny, nem cselekszik rosszat, nem fuvalkodik fel; nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondol rosszat, nem örvend a gonosz-ságnak, de együtt örvend az igazsággal; mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel!”

Ime, ez a szeretet! Nincs olyan keresztény, aki-ben ez az isteni erény a maga egészében kiteljes-sülne, és azért tekintsétek azt kevésnek, amiben tőlünk részesültetek!

— Ó főtisztelendő úr, de szépen beszélt! Ó, bárcsak kivirágoznék valamennyi keresztény lelké-ben az igazi, hamisítatlan keresztény szeretet! Ó, bárcsak elérkeznék a földre a szeretet országa még szebben és teljesebben, mint a Crna-polje, a Fekete-rét örököseinél!

Tartalom

Mentsd meg a fiamat!	3
Az erősebb jogán	29
Obroga vára	52
A kierőszakolt ígéret	71
A kettős szerencse	90
Kiegyezés papíron	112
A csukott várkapu	140
Az első fácán	168
Szemet szemért	187
. . . Ahol biztosabb	212
Az utolsó puskalövés	237
Ébren az álmok országában	267
Az utolsó kívánság	286
Az újraépült híd	308
A hazatérő koldusok	340

